

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Mezinárodních vztahů

Disertační práce

2019

Jan Beneš

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Mezinárodních vztahů

Strategická kultura České republiky

Disertační práce

Autor práce: Jan Beneš

Studijní program: Mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Jan Beneš

Bibliografický záznam

BENEŠ, Jan. *Strategická kultura České republiky*. Praha, 2019. Disertační práce (PhD).

Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politických studií. Katedra

Mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Rozsah práce: 79 683 slov

Anotace

Dizertační práce si klade za cíl komplexním způsobem definovat strategickou kulturu České republiky. Strategická kultura je nejprve analyzována jako konceptuální fenomén, jak ve vztahu k pojmu strategie, tak skrze její postavení v teorii mezinárodních vztahů. V práci jsou postupně představeny jednotlivé proudy uvažování o strategické kultuře a srovnány přístupy klíčových autorů, kteří se tímto konceptem zabývají, s důrazem na diskusi mezi jejich první a třetí generací. Vzhledem k faktu, že strategická kultura byla vytvořena a používána především jako nástroj k pochopení a vysvětlení chování strategicky a geopoliticky významných států, autor analyzuje historická a geostrategická specifika malého státu ve střední Evropě a následně definuje vlastní konceptuální a metodologický rámec studia strategické kultury.

Metodou zakotvené teorie jsou poté zkoumány důležité symboly a narativy z historie českých zemí, zásadní momenty českého politického myšlení a rozhodování v oblasti zahraniční politiky, bezpečnosti a obrany, vojenství a strategie. Historické narativy se při zkoumání bezpečnostní a obranné politiky České republiky projevují v uvažování aktérů bezpečnostní komunity a spoluformují české myšlení o obraně a bezpečnosti. Výzkum klíčových politických rozhodnutí a historických událostí po roce 1989 je rozdělen do čtyřech kapitol: Transformace zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky, Vstup České republiky do NATO a její role v Alianci, Působení České republiky v mezinárodních organizacích a Strategie České republiky v souvislosti se zahájením Války proti terorismu. V uvedených tematických celcích autor skrze studium debat, textů a myšlenek bezpečnostní komunity ČR, okolností vzniku a obsahu oficiálních strategických, vojenských a bezpečnostních dokumentů a mezinárodního a historického kontextu sleduje přijímání významných strategických rozhodnutí. Dizertační práce rovněž analyzuje rámcové i dílčí přijaté strategie obrany České republiky i formu nasazení ozbrojených sil v zahraničních operacích.

Získané poznatky jsou spolu s historickými narativy, opakujícími se vzorci chování a strategického myšlení a souvislostmi mezi nimi zanášeny na kognitivní mapu. Na jejím základě je posléze definováno dvanáct bodů strategické kultury České republiky.

Annotation

The aim of the dissertation is to define in a complex manner the strategic culture of the Czech Republic. Strategic culture is at first analysed as a conceptual phenomenon both in relation to strategy itself and to the theories of international relations. The dissertation introduces the different streams of thought about strategic culture and then studies the approaches of the key involved authors with a special focus on the discussion between the first and the third generation of strategic culture scholars. Concerning the fact that the strategic culture has been originally created for the study of the behaviour and strategic thought of major powers, the author analyses the historical and geostrategic peculiarities of a small state in the Central Europe and then defines own conceptual and methodological framework.

Using the method of grounded theory, the important symbols and narratives from the Czech history as well as the most important moments in the Czech political and strategic thought and decision-making are being examined. The historical narratives re-appear and influence the decision-making, thinking and argumentation of the key actors in the Czech security community. The research of the key decisions and historical moments after the 1989 is divided into four chapters: The Transformation of the Foreign and Security-Defence Politics, Czech Republic Entering the NATO and its Role in the Alliance, Operating within the International Organizations and The Strategy of the Czech Republic in Relation to the War on Terror. The author observes through the study of the debates, texts and thoughts of the security community, content of the officially adopted strategic, military and security documents and the international and historical context the adoption of the important strategic

decisions. In the dissertation the various strategies of defence and the form of usage of military power in foreign missions are being examined.

The author places the obtained knowledge, facts, historical narratives and repeated models of behaviour on the cognitive map. Based on the cognitive map, twelve principles of the Czech strategic culture are then defined.

Klíčová slova

Strategická kultura, strategie, vojenství, Česká republika, bezpečnostní politika, obrana

Keywords

Strategic Culture, Strategy, Military, Czech Republic, Security Policy, Defence

Title/název práce

Strategic Culture of the Czech Republic/ Strategická kultura České republiky

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především mému učiteli a školiteli JUDr. PhDr. Tomáši Karáskovi, Ph.D. za neocenitelné rady a vedení v metodologické, teoretické i historické oblasti a lidskou podporu. Poděkování patří rovněž mé ženě Veronice za nekonečnou trpělivost a neutuchající snahu mě povzbuzovat k dalšímu studiu. V neposlední řadě děkuji všem zaměstnancům Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva obrany, příslušníkům AČR a dalším členům české bezpečnostní komunity, kteří byli ochotni podhalit zákulisí své práce a svěřit se mi se svými postoji

Obsah

I. Úvod.....	12
II. Strategická kultura v teorii mezinárodních vztahů.....	16
1. Vztah strategie a strategické kultury: vymezení pojmů.....	16
1.1 Strategie.....	16
1.2 Strategie jako praktická věda.....	18
1.3 Strategická kultura.....	19
1.4 Vztah strategie a strategické kultury.....	22
2. Strategická kultura v teorii mezinárodních vztahů.....	23
2.1 Mezi realismem a konstruktivismem.....	23
2.2 Neoklasický realismus a analytické přístupy.....	25
2.3 Strategická kultura a historie: historický naturalismus.....	27
2.4 Strategická kultura a post-strukturalismus.....	30
2.5 Strategická kultura a morálka.....	31
2.6 Kritika strategické kultury.....	33
3. Tři generace strategické kultury.....	33
3.1 První generace: strategická kultura jako kontext.....	34
3.2 Druhá generace: Strategická kultura jako nástroj hegemonie.....	36
3.3 Třetí generace: Závislá a nezávislá proměnná.....	38
4. Shrnutí.....	40
III. Strategická kultura malého státu.....	42
1. Strategie a moderní vestfálský stát.....	42
2. Strategická kultura a velké státy.....	43
3. Strategická kultura a malé státy.....	45
3.1 Vztah společnosti a armády ve střední Evropě před a po 1. světové válce.....	47
3.2 Historická inkonzistence a (ne)schopnost vytváření autonomní politiky ve střední Evropě.....	52
4. Adaptace konceptu strategické kultury pro malý stát ve střední Evropě.....	57
4.1 Paradigmata vyplývající z historické zkušenosti.....	57
4.2 Ontologický objektivismus konceptu strategické kultury – hledání „třetí cesty“ mezi 1. a 3. generací strategické kultury.....	60
5. Shrnutí.....	69
IV. Metodologie zkoumání strategické kultury České republiky.....	71
1. Metodologický rámec strategické kultury malého státu.....	71
1.1 Cíle výzkumu.....	71
1.2 Systém symbolů.....	71
1.3 Metoda zakotvené teorie a kognitivního mapování.....	73
2. Sběr dat – časový a instrumentální rámec.....	75
2.1 Časový rámec.....	75
2.2 Instrumentální rámec.....	76
V. Klíčové narativy a symboly z historie českých zemí.....	80
1. Obraz národní svébytnosti a samostatnosti.....	84

1.1 Narativ o původním obyvatelstvu.....	84
1.2 Velká Morava - první stát Čechů a Slováků	86
1.3 Narativ samostatného českého království.....	87
1.4 Bílá hora – „Naše slavná prohra“	89
1.5 Československo	90
2. Obraz ohroženého státu	93
2.1 Proti všem!	93
2.2 Války Čechů s Němci.....	96
2.3 Zrazený národ.....	99
3. Obraz malého státu v nadnárodním celku	103
4. Vojensko-strategický narativ.....	108
4.1 Obraz obrany jako základu vojenského uvažování.....	108
4.2 Trauma pasivity	111
5. Narativ nositelů humanismu	113
5.1 Idea humanitní	113
5.2 Návrh první spojené Evropy	115
6. Shrnutí	117
VI. Transformace zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky po roce 1989.....	120
1. Poslední vojensko-strategické rozhodnutí KSČ	120
2. Diskuze o porevoluční zahraniční a bezpečnostně-obranné politice	122
2.1 Nová zahraniční politika v programech politických stran	122
2.2 Nová bezpečnostně-obranná politika v programech politických stran	128
3. Byrokratická kultura.....	133
3.1 Situace na Ministerstvu zahraničních věcí a Ministerstvu obrany.....	134
3.3 Rozhodovací procesy.....	138
4. Transformace armády	140
4.1 Demokratizace armády.....	140
4.2 Doktrinální a organizační transformace armády.....	144
6. Shrnutí	147
VII. Vstup České republiky do NATO a její role v Alianci	152
1. Politická debata o vstupu do NATO	152
2. Transformace armády v souvislosti se vstupem do NATO	157
3. Proměny obranné a bezpečnostní politiky v koncepčních dokumentech.....	161
3.1 Bezpečnostní a obranná politika	161
3.2 Vojenská strategie	165
4. Test po dvanácti dnech – operace Spojenecká síla	170
5. Shrnutí	175
VIII. Působení v mezinárodních organizacích.....	178
1. Organizace kolektivní bezpečnosti.....	178
1.1 Organizace spojených národů.....	178
1.2 KBSE / OBSE, mírové mise.....	185

1.3 Politika lidských práv	186
2. Visegradská skupina	189
2.1 Mittleeuropa bez Německa	189
2.2 Obranná a vojenská spolupráce – nenaplněné vize?	194
3. Evropská unie	197
3.1 SZBP a SBOP	197
3.2 Mise Evropské unie	202
4. Shrnutí	205
IX. Strategie České republiky v souvislosti se zahájením války proti terorismu	208
1. Politika boje proti terorismu	208
1.1 Reakce na teroristické útoky z 11. září 2001	208
1.2 Boj proti terorismu v koncepčních dokumentech	209
2. Válka v Afghánistánu	214
3. Válka v Iráku	219
4. Profesionalizace armády a její adaptace na válku proti terorismu	226
5. Diskuze o umístění zařízení protiraketové obrany v ČR	231
6. Shrnutí	235
X. Vymezení strategické kultury České republiky	239
1. Hledání konsensu – soupeřící proudy a narativy	239
2. Kognitivní mapování	242
3. Základní parametry strategické kultury ČR	247
XI. Závěr	250
Seznam použité literatury	255
Graf 1: Účast vojenských a policejních sil ČR v misích OSN na udržení míru v letech 1990 - 2010.....	182
Graf 2: Účast příslušníků AČR ve vojenských misích EU v letech 2006 - 2016	203
Graf 3: Účast českých vojáků v misi ISAF v Afghánistánu v letech 2007 - 2014 a v misi Resolute Support v letech 2015 - 2018.....	Error! Bookmark not defined.
Graf 4: Argumentační postoje bezpečnostní komunity ČR k Válce v Iráku	223
Graf 5: Účast českých vojáků v Iráku v letech 2003 - 2009.....	225
Graf 6: Názorové rozdělení české bezpečnostní komunity	240
Graf 7: Grafické znázornění strategické kultury České republiky.....	Error! Bookmark not defined.
Tabulka 1: Názorové proudy v zahraniční politice po roce 1989	127
Tabulka 2: Názorové proudy v bezpečnostní a obranné politice po roce 1989.....	132
Tabulka 3: Argumenty pro a proti členství ČR v Alianci	153
Tabulka 4: Proměny české obranné a bezpečnostní politiky v souvislosti s přijetím ČR do NATO v letech 1995 – 2001	163
Tabulka 5: Proměny vojenské strategie ČR v souvislosti s přijetím do NATO v letech 1995 - 2001	168
Tabulka 6: Tři proudy uvažování o lidských právech v české zahraniční politice.....	189
Tabulka 7: Názorové postoje k SZBP a SBOP EU.....	199
Tabulka 8: Pojetí boje proti terorismu v přijatých strategických dokumentech.....	213
Tabulka 9: Tři názorové proudy ve vztahu k profesionalizaci armády	228

Seznam použitých zkratek

AČR	Armáda České republiky
ANA	<i>Afghan National Army</i> , Afghánská národní armáda
ANO 2011	Aliance nespokojených občanů 2011
ANP	<i>Afghan National Police</i> , Afghánská národní policie
Aliance	Organizace Severoatlantické smlouvy, NATO
AWACS	<i>Airborne Warning and Control System</i> , létající středisko včasného varování a řízení
CEFTA	<i>Central European Free Trade Agreement</i> , Středoevropská zóna volného obchodu
COIN	<i>Counterinsurgency</i> , protipovstalecký boj
COREPER	<i>Comité des Représentants Permanents</i> , Výbor stálých zástupců
ČKD	Českomoravská-Kolben-Daněk
ČR	Česká republika
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSR	Československá republika
ČSFR	Česká a Slovenská feferativní republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
EU BG	<i>European Union Battlegroup</i> , bojové uskupení Evropské unie
EUFOR	<i>European Union Force Bosnia and Herzegovina</i>
FMO	Federální ministerstvo obrany
FMZV	Federální ministerstvo zahraničních věcí
FYROM	<i>Former Yugoslav Republic of Macedonia</i> , Makedonie
GMD	<i>Ground-Based Midcourse Defense</i>
HDP	Hrubý domácí produkt
IED	<i>Improvised explosive device</i> , improvizované výbušné zařízení
IFOR	<i>The Implementation Force</i> , mezinárodní vojenská mise NATO
ISAF	<i>International Assistance Force</i> , Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly
KBSE	Konference bezpečnosti a spolupráce v Evropě
KC OF	Koordinační centrum Občanského fóra
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KFOR	<i>Kosovo Force</i> , mezinárodní mírová operace NATO
KSČ	Komunistická strana Československa (1921 – 1990)
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KŠČS	Komunistická strana Československa
MGIMO	<i>Московский государственный институт международных отношений</i> , Státní institut mezinárodních vztahů v Moskvě
Mi – 24	Transportně-bitevní vrtulník
MO	Ministerstvo obrany
MND-SE Iraq	<i>Multinational Division – South East Iraq</i> , Mnohonárodnostní divize Jihovýchod
MNO	Ministerstvo národní obrany
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí

NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> , Organizace Severoatlantické smlouvy
NSDAP	<i>Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei</i> , Národně socialistická německá dělnická strana, nacistická strana
ODA	Občasná demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
OMLT	<i>Operational Mentoring and Liaison Team</i> , Jednotka poradního a výzkumného týmu
OSN	Organizace spojených národů
OTR-300	<i>оперативно-тактический ракетный комплекс</i> , mobilní taktický raketový komplex
PČR	Policie České republiky
PfP	<i>Partnership for Peace</i> , Partnerství pro mír
PRT	Provinční rekonstrukční tým
R-70 Točka	Mobilní raketový komplex
SBOP	Společná evropská bezpečnostní a obranná politika
SD	<i>Sicherheitsdienst</i> , Bezpečnostní služba, nacistická zpravodajská složka
SDP	<i>Sudetendeutsche Partei</i> , Sudetoněmecká strana
SOG	<i>Special Operation Group</i> , útvar speciálních operací
SS	<i>Schutzstaffel</i> , ochranné oddíly, ozbrojená složka NSDAP
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
T – 72	Označení druhé generace sovětských hlavních bojových tanků
Tu – 154	Označení sovětských letadel Tupolev
UNCRO	<i>United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia</i> , peacekeepingová mise OSN v Chorvatsku
UNPROFOR	<i>United Nations Protection Force</i> , mírová mise OSN v Jugoslávii
UÇK	<i>Ushtria Çlirimtare e Kosovës</i> , Kosovská osvobozenecá armáda
USA	<i>United States of America</i> , Spojené státy americké
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
V4	Visegrádská skupina
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
ZEU	Západoevropská unie
ZHN	Zbraně hromadného ničení

I. Úvod

České země byly vždy určitým a osobitým způsobem přítomny velkým dějinám Evropy. Jejich geografická pozice je předurčila shlédnout všechny významnější války v Evropě a mnoho z největších evropských konfliktů začalo právě zde. Tricetiletá válka, která zpusťošila nejen větší část kontinentu, ale rovněž dala vzniknout moderní podobě státu na troskách středověkého feudálního řádu začala v Praze. V Čechách připravoval a plánoval jeden z nejslavnějších tvůrců zahraniční politiky Klemens Metternich svůj slavný konflikt s Napoleonem, který vyvrcholil Vídeňským kongresem, na němž byl položen základ moderních mezinárodních vztahů. Český iredentismus na konci První světové války z velké části zapříčinil rozpad Rakouska-Uherska a ukončil více než 600 let trvající panství Habsburského rodu v Evropě, čímž dokončil historický vývoj zahájený Francouzskou revolucí na konci 18. století. Posléze to bylo Československo, které stálo jako jedno z prvních v centru pozornosti agresivní zahraniční politiky nacistického Německa. V roce 1989 se poté Václav Havel stal symbolem pádu Východního bloku a světového komunismu. České země kromě více či méně aktivní účasti na světovém dění zažily celou paletu politických systémů, od kmenového svazu, knížectví a království přes členství v mnohonárodnostní říši až po republiku, monarchii, totalitarismus a demokracii. Geopoliticky byly České země v průběhu historie postupně různými způsoby propojeny s Římem, Vídní, Berlínem i Moskvou.

Tato dizertační práce si klade za cíl prozkoumat strategické uvažování České republiky a nalézt jeho základní premisy uchované ve strategické kultuře. Poznání strategického uvažování a vzorců chování určitého státu nebo aktéra mezinárodních vztahů umožňuje lépe chápat jeho rozhodování a předvídat jeho kroky do budoucna. Strategická kultura jako v čase trvalý (alespoň po určitou historicky relevantní dobu) soubor přesvědčení, norem a vzorců

představuje propojení historické zkušenosti a zahraničně-politické a obranně-vojenské praxe.

Jak vyplývá z výše naznačeného, strategické uvažování České republiky vychází z historického kontinua. Velká část osob, které se postavily do vedení nového státu, sama zažila okupaci a Druhou světovou válku nebo alespoň pociťovala jejich přítomnost v bezprostřední historické paměti. Všichni prožili podstatnou část života v totalitárním zřízení a ve Studené válce. Mnoho z nich nemělo žádné zkušenosti se zahraniční ani obrannou politikou. Strategická rozhodnutí, která činili, proto nebyla pouze výsledkem racionální kalkulace proměnných, ale spíše složité matice sdílených idejí, osobního přesvědčení, inherentní etiky a pragmatických zájmů jednotlivců i celých skupin. Právě diskontinuita politického vedení, geopolitické orientace a názorového diskurzu vytvořila z českých zemí specifický subjekt pro studium strategie.

Strategická kultura byla formulována jako nástroj k poznání strategického uvažování jednotlivých aktérů, států a institucí. Strategická kultura jako analytický koncept stojí nad krátkodobým politickým cyklem a právě probíhajícími jevy a na druhé straně zároveň obohacuje racionalistické přístupy o kulturní a identitární rozměr.

Česká republika je v mezinárodním měřítku malým státem, který, jak již bylo uvedeno, patří do historicky i geopoliticky svébytného regionu střední Evropy. Strategickou kulturu jako konceptuální rámec vytvořený prostředím amerických strategických studií prostředí pro účel studia Sovětského svazu a později Číny je proto nezbytné modifikovat tak, aby její studium dávalo v kontextu České republiky metodologický i praktický smysl. Strategická kultura ČR, navzdory značnému rozšíření tohoto konceptu v oboru strategických studií, dosud nebyla komplexním způsobem prozkoumána. Předkládaný výzkum si klade za cíl prozkoumat možnost aplikace konceptu strategické kultury, jako nástroje k porozumění

tvorbě strategických rozhodnutí v určitém homogenním subjektu mezinárodních vztahů, v prostředí geopoliticky malého státu a následně definovat strategickou kulturu České republiky. Definování strategické kultury České republiky je významným příspěvkem do strategických studií, nabízejícím prostředek k pochopení jejího uvažování v oblasti strategie, zahraniční politiky a vojenství.

V této dizertační práci je proto nejprve představena strategická kultura jako svébytný koncept v teorii mezinárodních vztahů, nabývající postupně v souvislosti s nárůstem její obliby při studiu mezinárodních vztahů různých podob. Následně je tento koncept teoreticky i metodologicky modifikován s využitím pojmového rámce více generací autorů pro účely zkoumání malého státu ve specifickém historickém a regionálním kontextu. V navazujících kapitolách je zkoumána strategická kultura České republiky prostřednictvím studia klíčových narativů a symbolů vyplývajících z historie a přijímání nejvýznamějších strategických rozhodnutí po roce 1989. Na tomto základě je posléze formulován soubor 12 základních premis české strategické kultury.

Tato dizertační práce si klade za cíl prozkoumat strategickou kulturu komplexním způsobem na širokém historickém poli a skrze řadu zdrojů, od oficiálních dokumentů, vyjádření politických představitelů, parlamentních debat, knih a myšlenek významných českých politiků a filosofů, vládních rozhodnutí a přelomových událostí až po zúčastněné pozorování autora v rámci bezpečnostní komunity ČR. Dlouhá časová osa zaměřující se na významné narativy a obrazy z českých dějin a její následná reflexe v bezpečnostním a obranném rozhodování v období po roce 1989 umožňuje získat rozsáhlou perspektivu a nalézt dlouhodobé vzorce chování reflektované v historickém vývoji. Historie v této práci tak není předmětem zkoumání, tím je strategická kultura. Dizertační práce si neklade za cíl rozšířit historické poznání ať již formou uvedení neznámých skutečností nebo vytvoření

nové interpretace historických událostí, ale prostřednictvím analýzy mj. dějinných událostí konstruovat kulturu uvažování o strategii. Synkretická povaha předkládaného výzkumu se projevuje v juxtapozici historických jevů, politického myšlení a strategické praxe. Klíčovým bodem se stává provázání historických vzorců s reálou politickou praxí a přemýšlením rozhodujících elit v posledních desetiletích českého státu. Tato práce není prací historickou, jakkoli historie tvoří její podstatnou část. Zobrazené historické momenty doplňují, vysvětlují a ukotvují pozorovanou praxi. Strategická kultura překonává, resp. doplňuje racionální *vysvětlení*, vycházející z poznávání a kombinování příčin a následků skrze hledání jejich logických vazeb, prostřednictvím *porozumění*, tedy konstruktivistického pojetí vztahu identity, sebe-porozumění a složitých sociálně-kulturních vztahů.¹ Komplexní pojetí práce z hlediska časového, tematického i zdrojového rozsahu umožňuje vytvořit rozsáhlou argumentační bázi pro porozumění strategickému rozhodování ČR.

¹ Oba pojmy pochází z německé filozofie. *Vysvětlení (Erklärung)* je u konstruktivistických filosofů nahrazováno pojmem *porozumění (Verstehen)*. Vztah příčiny a následku není zpochybněn, ale je kontextualizován skrze chápání složitějších a hlubších sociálních jevů, včetně historické perspektivy – viz BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál, 2008, s. 296 – 297 nebo FROST, Mervyn. *Towards a normative theory of international relations: a critical analysis of the philosophical and methodological assumptions in the discipline with proposals towards a substantive normative theory*. New York: Cambridge University Press, 1986, s. 17 – 34

II. Strategická kultura v teorii mezinárodních vztahů

1. Vztah strategie a strategické kultury: vymezení pojmů

1.1 Strategie

Strategická kultura je fenomén, který je úzce spjat s pojmem strategie. Strategická kultura, jak už vyplývá z jejího názvu, není myslitelná bez strategie. Co je tedy vlastně strategie? Definice strategie se liší podobně jako definice války. Lze ji chápat jako umění, jako vědu nebo jako praktický souhrn činů a aktivit. Strategii lze vidět jako daný plán, připravenou sadu kroků či tahů k uskutečnění určitého cíle, ale také jako proces utváření tohoto plánu nebo dokonce jako svébytný obor lidské činnosti, který lze samostatně zkoumat a studovat. Existenci strategie jako fenoménu, který je natolik obsáhlým a komplikovaným oborem lidské činnosti, že jej lze podrobit systematickému vědeckému zkoumání, potvrzuje existence celého oboru strategických studií a velké množství takto zaměřených kateder po celém světě, jakož i knih, konferencí a teoretických a konceptuálních proudů.

Pojem strategie je definován Oxfordským slovníkem třemi způsoby jako „*umění plánovat a provádět vojenské akce a tahy v bitvě a válce*“ či v jiném významu jako „*plán provedení vojenských operací a tahů*“, popř. obecněji „*plán činnosti zaměřený na dosažení dlouhodobých či celkových cílů*“.² Vojenský teoretik Carl von Clausewitz v díle „O válce“ popisuje strategii zdánlivě jednoduše, když říká, že „*Strategie je užití boje k účelu války*“.³ Nicméně právě tato zdánlivá jednoduchost je vodítkem pro pochopení strategie. Strategie je vztahem prostředku a účelu. Pro účely tohoto výzkumu se zaměřím na strategii v jejím původním významu, tedy ve sféře bezpečnosti, obrany a vojenství.

² Oxford Dictionary of English [online]. Oxford University Press, 2010 [cit. 2017-08-17], Phrase: Strategy

³ CLAUSEWITZ, Carl von. O válce: Druhá kniha: O strategii vůbec. Vyd. 3., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2008, s. 100. Evropa, sv. 13. Academia, 2008, s. 129

V oblasti bezpečnosti a obrany je strategie dlouhodobým úsilím aktérů mezinárodních vztahů o dosažení stanovených cílů v bezpečnostním rámci skrze užití prostředků, které mají tito aktéři k dispozici. Clausewitz uvádí, že cíle stanovují vlády jednotlivých států. K jejich dosažení poté volí buď politické nástroje, nebo, selže-li diplomacie a politika, vojenskou sílu. Existuje pevná hierarchie, která vyplývá z přirozeného stavu světa. Vládcí stanovují politické cíle a válka je významným prostředkem k jejich dosažení. Válka má také svůj účel, kterým je vnučení své vůle protivníkovi. Prostředkem ve válce je boj. Cílem boje je zničit soupeřovu bojovou sílu a zabránit mu v boji pokračovat. Prostředkem v boji je vojenská síla.⁴ Strategie tedy ve všech těchto oblastech znamená vztah prostředků, tedy nástrojů, kterými aktér disponuje, a účelu, cíle či zájmu. Kritik Clausewitzova přístupu Liddell B. Hart považuje takto definovanou strategii za příliš instrumentální a zdůrazňuje ve skutečnosti mnohem komplikovanější vztah mezi vládou a armádou a mezi politikou a válkou. Rozlišuje tzv. „Grand Strategy“, tedy nejvyšší úroveň strategie zahrnující přístup státu k nejvýznamnějším otázkám politiky, obrany a bezpečnosti a samotnou strategii, tedy využívání války a vojska k dosahování různě definovaných a proměnlivých politických a vojenských cílů. „Grand Strategy“ představuje rámec, strategie poté jeho provádění.⁵ Colin S. Gray poté definuje strategii v jednotném čísle jako jakýsi dlouhodobý racionální „most“ propojující politiku a vojenskou sílu a strategie v množném čísle jako jednotlivé plány, rozkazy apod., které se v čase proměňují podle situace a jsou zaměřeny na konkrétní úsek politicko-vojenské reality.⁶

Strategie je fenomén, který postihuje vzájemné vztahy a nachází předitivo spojení mezi vládnutím a bojem, mezi státem a válkou, mezi politikou a vojenstvím. Ať již je strategie

⁴ CLAUSEWITZ, Carl von. O válce: První kniha: O povaze války. Vyd. 3., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2008, s. 36

⁵ LIDDELL HART, Basil Henry. Strategy. 2nd rev. ed. New York, N.Y. USA.: Meridian, 1967, s. 333 - 336

⁶ GRAY, Colin S. Perspectives on strategy. Oxford University Press. 2013, s. 12

konkrétním plánem či dlouhodobým úsilím, vždy hledá kombinaci politických a vojenských nástrojů k zajištění vytyčených cílů a k dosažení úspěchu.

1.2 Strategie jako praktická věda

Strategie je jednou z oblastí mezinárodních vztahů, kde můžeme nalézt velmi úzkou vazbu mezi teorií a praxí. Strategie vznikla ze zkušenosti vojenských velitelů, kteří na základě svého pozorování nalézali ve válce zákonitosti a opakující se vzorce. Úspěšné přístupy byly opakovány a postupně zobecňovány do pouček, které se později staly základem teoretického fundamentu strategie. Stratégové, kteří působili zároveň jako velitelé – např. Clausewitz, Jomini, Mahan či Galula – sepsali pojednání a knihy o strategii, které se staly základem vědeckého oboru strategická studia. Strategická studia, stojící mezi bezpečnostními studii a vojenskou vědou v průběhu Studené války i války proti terorismu, jsou svébytným vědním oborem, a strategie je natolik závažným fenoménem, že si zaslouží být studována.⁷

Přesto zůstala strategie úzce propojena s praxí a s tím, co Morgenthau nazýval „politickou moudrostí“⁸. Teoretické otázky jsou důležitou součástí strategie, ale vždy by měl existovat „praktický rozum“, který dokáže převést teoretickou otázku do praxe, v níž nejde o nic menšího než o životy bezpočtu obyvatel. Teorie, kterou není možné převést do strategické praxe či která vede k nesprávným výsledkům, má potenciálně tragické následky. Studium strategie (a v případě Morgenthaua i mezinárodní politiky) ponechává prostor pro každodenní diplomacii, vojenství a rozhodování odpovědných osob.⁹

⁷ Srov. BRODIE, Bernard. Strategy as a Science. World Politics, Vol. 1, No. 4 (Jul., 1949), s. 467-488 a BETTS, Richard K. Should Strategic Studies Survive?. World Politics, Vol. 50, No. 1, Fiftieth Anniversary Special Issue (Oct., 1997), s. 7-33

⁸ MORGENTHAU, Hans. J. Scientific Man Vs. Power Politics. Neuaufl. Chicago: University of Chicago Press, 1974., s. 16, 66, 97 – 107

⁹ Srov. MORGENTHAU, Hans. J. Scientific Man Vs. Power Politics. Neuaufl. Chicago: University of Chicago Press, 1974., s. 212 a JERVIS, Robert. Hans Morgenthau, Realism and the Study of International Politics. Social Research Vol. 6, No. 7 (winter 1994), s. 853 - 876

1.3 Strategická kultura

Strategická kultura je odvozena od politické kultury Almonda a Verby a dalších autorů a zaměřuje se na otázky spojené se strategií. Gabriel Almond a Sidney Verba vznesli v roce 1963 otázky politické kultury a jejich proměn. Politická kultura byla definována jako soubor ustálených vzorců v rámci sociálních struktur a procesů, které v nich probíhají. Politická kultura je jakousi psychologií daného státu, mentální nastavení společnosti. Kromě psychologického rozměru hrají roli také instituce a jejich rozvržení a působení, míra participace, ztotožnění členů společnosti s institucionálním rozměrem jejich společnosti a další.¹⁰ Tento politický koncept a rozlišení jednotlivých druhů politické kultury se stal významnou politologickou teorií. Zpočátku ovšem byla orientována na vztah občana a politického systému.

Strategická kultura se objevila ve Spojených státech jako reakce na neschopnost realistických přístupů a teorie her přinést další klíčové informace o chování Sovětského svazu. Sovětský svaz prostě v mnoha případech činil kroky, které nebylo možné předvídat z hlediska realistických postulátů racionálního aktéra, který se chová dle principů realismu¹¹. Klasik teorie her, Thomas Schelling, sám přiznává, že v teorii her se objevuje tolik motivací a faktorů, že pro praktickou strategii nelze vycházet pouze z racionální analýzy.¹² Strategická studia se poté vydala směrem neorealistického strukturalismu, který zkoumal racionální chování státu v rámci pravidel anarchické struktury mezinárodních vztahů a stal se dominantním myšlenkovým vzorcem. Přesto nedokázal poskytnout dostatečné informace o chování protivníka, které by bylo možno využít v praktické rovině strategického

¹⁰ ALMOND, Gabriel A. VERBA, Sidney. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press. 2015 (1963), s. 3 – 42

¹¹ Předpoklad vždy přítomné racionality aktérů v realistické teorii byl některými teoretiky mezinárodních vztahů, jako např. Kenneth Waltz nebo William C. Wohlforth, zpochybněn. Přesto lze racionalitu aktérů považovat za jeden z určujících prvků realistické teorie mezinárodních vztahů – viz KARÁSEK, Tomáš. *Integrace nebo mocenská rovnováha? Konceptualizace „vysoké“ a „nízké“ zahraničně-bezpečnostní politiky v rámci Evropské unie*. *Mezinárodní vztahy* č. 2/2007, s. 10 – 12

¹² SCHELLING, Thomas C. *The strategy of conflict*. Cambridge: Harvard University, 1980 (1960), s. 163

uvažování. V roce 1979 tak spatřil světlo světa pojem strategická kultura. Jack Snyder pro americký RAND napsal publikaci „The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations“, v níž se zabýval Sovětským svazem, nikoli pouze z hlediska racionálních a spočitatelných vzorců, ale z hlediska kultury ve smyslu Almonda a Verby. Základem jeho díla je myšlenka, že „*ani američtí, ani sovětské strategové nejsou akulturní teoretici her bez předsudků*“.¹³ Naopak, tvůrci sovětské strategie byli socializováni ve vzorcích chování v Sovětském svazu. Pro pochopení sovětské strategie je tak nezbytné pochopit sovětské myšlení, celou konstrukci sovětského státu a především sovětského člověka; nalézt mentalitu sovětského národa, zachycenou v ustálených vzorcích.

Zatímco Almond a Verba se zaměřují na pochopení společenských a politických procesů při vytváření politického prostředí, strategická kultura se zaměřuje na použití síly v mezinárodních vztazích. Zaměření na užší a klíčový aspekt mezinárodní politiky posiluje analytickou relevanci strategické kultury. Rozhodování v těchto otázkách je podle autorů strategické kultury ovlivněno nejen objektivními faktory zahrnujícími bezpečnostní dilemata, rovnováhu moci, mezinárodní jednání, ekonomický vývoj, technologický vývoj, strategicko-vojenské aspekty, ale i kulturou přístupu k použití síly v mezinárodních vztazích. Každý stát vzešel z určitého kulturního prostředí ovlivněného distinktivním historickým vývojem a vznikl za určité politické konstelace a dějinných okolností. Postupně prošel historickým vývojem, politickými zápasy a proměnami myšlení i společnosti, jakož i vznikem a vývojem politických a společenských institucí. Existoval-li stát alespoň po určité období, objevuje se společná „mentalita“ a vzorce chování a přemýšlení. Tyto vzorce se obtisknou do rozhodovacích procesů do designu i fungování institucí a v konečném důsledku

¹³ SNYDER, Jack L. The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations. Santa Monica: RAND, 1977, s. 1

do chování v otázkách použití síly. Strategická kultura je analytickým nástrojem k uchopení a vědeckému využití těchto intersubjektivních vzorců.

Jack Snyder charakterizoval strategickou kulturu jako „*soubor přístupů a přesvědčení, které vedou a vymezují přemýšlení o strategických otázkách, ovlivňují formulaci strategických otázek a definují slovník a konceptuální parametry strategické debaty.*“¹⁴ Colin Gray poté toto vymezení rozšířil o „*způsoby přemýšlení a působení v oblasti vojenské síly, vycházející z vnímání vlastní historie a chápání sama sebe.*“¹⁵. Zatímco Snyder a Gray vnímají historický, kulturní a institucionální kontext strategického rozhodování, Kerry Longhurst ve své definici přidává rozměr jakéhosi zvnitřnění historie v psychologii národa, když strategickou kulturu definuje jako pomalu v čase se vyvíjející kolektivní zkušenost.¹⁶

Strategická kultura jako fenomén představuje jakési brýle, skrze něž rozhodující aktéři určitého státu či subjektu mezinárodních vztahů pozorují realitu mezinárodních vztahů, jednotlivé aktéry, vlastní pozici v rámci mezinárodního systému i paletu možných strategických voleb. Strategická kultura prostupuje chování daného státu a ovlivňuje dlouhodobé strategické uvažování i každý jednotlivý krok. Alastair Ian Johnston tak sděluje, že „*elity socializované v různých strategických kulturách se budou rozhodovat v podobných situacích různě.*“¹⁷ Důvodem je právě strategická kultura.

Strategickou kulturu lze poznat a definovat. Nelze ji ovšem stanovit u žádného státu navždy.

Strategická kultura se vyvíjí v čase, tak jak působí dějiny na jednotlivé státy.

¹⁴ Ibidem, s. 7 – 8

¹⁵ GRAY, Colin S. National style in strategy. *International Security*. 1981, Vol. 6, No. 2, s. 22

¹⁶ LONGHURST, Kerry. The Concept of Strategic Culture in KÜMMEL, Gerhard, Andreas PRÜFERT a Astrid ALBRECHT-HEIDE. *Military sociology: the richness of a discipline*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2000, s. 200

¹⁷ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. 1995, vol. 19, No. 4, s. 35

1. 4 Vztah strategie a strategické kultury

Strategická kultura je analytickým nástrojem pro studium strategie, formulaci strategie i pro utváření jednotlivých strategií.¹⁸ Strategická kultura respektuje vztah k praktickému zaměření strategie. Nevytváří složité teoretické a meta-teoretické konstrukce, ale snaží se pochopit chování jiného státu a toto porozumění přeměnit v praktickou strategii při zachování vztahu účelu a nástrojů. Strategická kultura zkoumá politickou praxi žitou v daném státě či mezinárodním společenství. Koncept strategické kultury je tak od politické praxe neoddelitelný. V tomto směru je strategická kultura spjata s myšlením autorů klasického a historického realismu.¹⁹ Autoři jako Snyder vytvořili teorii strategické kultury v rámci think-tanku americké armády RAND, který je úzce provázán s americkou politicko-vojenskou praxí v mezinárodních vztazích. Strategická kultura tak neodmítla dosavadní výzkum na poli mezinárodních vztahů z hlediska realismu, neorealismu, vojenského výzkumu, vojenské historie apod., který byl používán v rámci RAND, nicméně jej rozšiřuje, resp. rozšířila o další aspekty. Dosavadní výzkum v rámci RAND již podle Snydera nedokázal přinést další poznatky k chování SSSR, a proto nedokázal některé kroky této velmoci vysvětlit. Strategická kultura tak pouze rozšířila dosavadní výzkum o další aspekty, nicméně nezpochybnila sepětí s politickou praxí.²⁰

Strategická kultura není na rozdíl od strategie vnějším projevem daného státu, ale jeho charakteristikou. Strategická kultura uvádí strategii do kontextu. Vytahuje strategická rozhodnutí z vakua a poukazuje na jejich ukotvenost ve složitém komplexu identit, vzorců a vztahů. Strategická kultura interpretuje strategická rozhodnutí a skrze poznání jejich pozadí,

¹⁸ Ve smyslu rozlišení Colin S. Graye na strategii a strategii – viz bod. 1.1 této kapitoly.

¹⁹ Srov. KISSINGER, Henry. *American foreign policy*. Expanded ed. New York: Norton, 1974 a KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999 a MORGENTHAU, Hans J. *Scientific Man Vs. Power Politics*. Neuaufl. Chicago: University of Chicago Press, 1974

²⁰ SNYDER, Jack L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND, 1977

dokáže vysvětlovat a predikovat chování jednotlivých států. Lze říci, že strategická kultura navádí výzkumníky a strategy nesledovat pouze hru s jejími pravidly, figurkami a rozložením karet, ale zajímat se o jednotlivé hráče a jejich přístup ke hře, jejich motivace a jejich osud.

2. Strategická kultura v teorii mezinárodních vztahů

2.1 Mezi realismem a konstruktivismem

Výzkum strategické kultury není explicitně ukotven v určité konkrétní podobě některé z velkých teorií mezinárodních vztahů. Podle některých autorů stojí strategická kultura rozkročena mezi klasickým realismem a konstruktivismem. Alastair Johnston použil termín „kulturní realismus“. Tvrdil, že realistické chování v mezinárodních vztazích není určeno pouze objektivní povahou anarchie mezinárodního řádu či neměnnou lidskou povahou „animus dominandi“, ale také kulturně podmíněným vnímáním jeho podoby.²¹ V tomto ohledu se podobá Kissingerovi, který nepíše o strategické kultuře, ale zdůrazňuje kontext, ve kterém je formován mezinárodní řád.²² Kořeny konceptu strategické kultury tak lze spatřovat v historickém realismu Guzziniho a Kissingera, doplněného o roli idejí, hodnot a institucí v daném státě. Zatímco Kissinger sleduje „kulturu“ či ideje v pozadí mezinárodního řádu, tak strategická kultura se zaměřuje na jednotlivé aktéry mezinárodního řádu a omezuje svou perspektivu na problematiku použití síly. Mezinárodní řád – potažmo jeho bezpečnostní aspekty - tak není sám o sobě kulturou, ale je místem střetávání jednotlivých kultur.

²¹ JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural realism: strategic culture and grand strategy in Chinese history. 3rd print. Princeton, NJ [u.a.]: Princeton Univ. Press, 1998.

²² Viz např. KISSINGER, Henry. Obnovení světového řádu: Metternich, Castlereagh a potíže s mírem 1812-1822. Praha: Prostor, 2009.

Jiní autoři vidí strategickou kulturu jako více konstruktivistický koncept, jehož lze využít k rozšíření výzkumu, jež provádí realističtí autoři. Lze říci, že strategická kultura neodmítá prvky realismu, ale doplňuje jeho ahistorickou a objektivní podstatu o roli idejí a historie²³. Sdílené ideje mají konstitutivní roli ve vytváření politiky. Hrozby, zájmy, spolenectví, nepřítel, zisk, ztráta a další klíčové pojmy v oblasti mezinárodních vztahů, všechny podléhají subjektivní interpretaci jednotlivých aktérů a tato interpretace je kulturně podmíněna. Strategická kultura je považována za v čase setrvalý fenomén, podobně jako kultura samotná. Utváří se v po určitou dobu, nevznikne najednou (délka doby, resp. povaha konstituování dostatečně robustního souboru norem, přesvědčení a diskurzů, které bychom mohli označit za strategickou kulturu je předmětem akademické debaty) a poté trvale působí. Nelze říci, kdy přesně se již strategická kultura vytvořila – ale i proto lze legitimně uvažovat o aktérech, kteří strategickou kulturu nedisponují. Normy, diskurzy, přesvědčení apod. vznikají postupně jakousi sedimentací praxí z minulosti a tyto sedimenty poté přetrvávají v čase a ovlivňují rozhodování. Nejedná se ovšem o čistě kontinuální fenomén, někteří autoři naznačují, že významné zkušenosti především ve vypjatých či klíčových momentech mohou strategickou kulturu proměnit či nastavit nové normy a vzorce chování či dokonce, že strategická kultura se vyvíjí sice pomalu, ale neustále.²⁴

Když Kenneth Waltz v knize „Man, the State and War“ definoval tři obrazy realismu, popsal tím jednotlivé úrovně bytí, které ovlivňují mezinárodní vztahy.²⁵ Prvním obrazem je člověk. Člověk má své přirozené vlastnosti a jeho působením jsou ovlivňovány mezinárodní vztahy. Jsou to vždy lidé, kteří vedou vyjednávání, vedou války či spolu spolupracují. Mezinárodní

²³ MARGARAS, Vassilis. Strategic culture: a reliable tool of analysis for EU security developments? European Foreign Policy Conference. London. 2004

²⁴ LONGHURST, Kerry, (2000) 'The Concept of strategic Culture' in KÜMMEL, Gerhard, Andreas PRÜFERT a Astrid ABRECHT-HEIDE. Military sociology: the richness of a discipline. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2000

²⁵ WALTZ, Kenneth N. Man, the state, and war: a theoretical analysis. New York: Columbia University Press, 2001.

vztahy v tomto obraze tvoří člověk se svojí přirozeností. Druhý obraz tvoří stát. Stát je dominantním aktérem mezinárodních vztahů. Chování států určuje mezinárodní dění. Povaha státu poté určuje jeho chování. Třetím obrazem je sám mezinárodní systém, který je anarchický a může nabývat různých parametrů. Strategická kultura je v tomto kontextu fenoménem či analytickým nástrojem druhého obrazu realismu, který přisuzuje vznik válek charakteru státu. Nečiní tak ovšem normativně jako např. Lenin²⁶, normativní aspekt je v tomto konceptu potlačen. Strategická kultura nicméně obsahuje inherentně normativní složky. Především je, jak poukazuje Alexandr Wendt, ontologicky primitivní²⁷ v tom smyslu, že předpokládá existenci států jako základní složky mezinárodních vztahů a nezpochybňuje ani některé další složky mezinárodních vztahů. Strategická kultura je zkoumána jako atribut státu. Stát ani mezinárodní prostředí nejsou v tomto pojetí dekonstruovány, ale naopak je stát chápán jako základní jednotka mezinárodního systému. Na druhou stranu strategická kultura nepovažuje stát za homogenní strukturu, která je pouhou jednotkou v rámci mezinárodní anarchie. Naopak, charakter, instituce, morálka, hodnoty, ideje a v některých pojetích i „způsob života“ daného státu utváří jeho chování v mezinárodním systému. Stát není pouhou kulečnickovou koulí, která objektivně reaguje na vnější podněty. Způsob jakým stát reaguje na vnější podněty je determinován intersubjektivně, tedy skrze strategickou kulturu.

2.2 Neoklasický realismus a analytické přístupy

Druhý obraz realismu poskytl prostor pro reformulaci postulátů klasické realistické teorie mezinárodních vztahů a přivedl celou řadu autorů k přemýšlení o roli státu a jeho charakteru při utváření mezinárodní politiky. Neoklasičtí realisté, jako např. Rose či Schweller reinterpretovali klasické realistické pojetí mezinárodních vztahů přidáváním kognitivního

²⁶ LENIN, Vladimír Ilich. *Imperialism the Highest Stage of Capitalism*: Martino Fine Books, 2011

²⁷ WENDT, Alexander. *The Agent-Structure Problem in International Relations Theory*, *International Organization*, Roč. 41, č. 3, 1987, s. 335-370

rozměru a rozměru národních zájmů. Jednotlivé státy definují své zájmy a podle nich definují hrozby a identifikují používání nástrojů zahraniční politiky. Jednotlivé jevy v zahraniční politice, především hrozby a zájmy, nejsou objektivní, ale mají intersubjektívni povahu. Role kolektivního vnímání a interpretace jednotlivých fenoménů mezinárodních vztahů výrazně ovlivňuje chování států.²⁸ Strategická kultura je do značné míry s tímto pojetím komplementární. John Glenn uvádí prostor strategické kultury v přidávání konstruktivistických elementů do realistické perspektivy. Strategická kultura obohacuje realismus o novou perspektivu, aniž by jej negovala.²⁹ Pro neoklasický realismus strategická kultura přidává nový rozměr.

Zatímco se neoklasičtí realisté zabývají především otázkami kognitivního pojetí mezinárodních vztahů a z toho vyplývajících důsledků pro rovnováhu moci a rozložení sil, popř. pro systémové parametry mezinárodního prostředí, strategická kultura upozorňuje, že kognitivní čtení není pouze otázka „správné interpretace“ a souhry „pochopení a nepochopení“, ale jedná se o trvalejší a hlubší jev. Schweller například čte politiku nacistického Německa prismatem realismu a dochází k závěru, že zahraniční politika tehdejšího Německa se vzpírá postulátům realistické logiky³⁰, a poukazuje na fakt, že Hitler preferoval zvyšování relativní moci v touze po impériu, nikoli z logiky snahy o přežití.³¹ Neoklasický realismus nicméně nejde dále a tuto myšlenku dále nerozvíjí. Neptá se, proč Hitler dělal některé kroky, proč toužili Němci po impériu místo po maximalizaci své bezpečnosti. Ptá se, jak ostatní státy (především Sovětský svaz) interpretovaly zahraničně-

²⁸ Srov. SCHWELLER, Randall L. *Deadly imbalances: tripolarity and Hitler's strategy of world conquest*. New York: Columbia University Press, 1998; SCHWELLER, Randall L. *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*. *International Security*, Vol. 29, No. 2, 2004, s. 159-201 a ROSE, Gideon. *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*. *World Politics* [online]. 1998, 51(01), 144-172

²⁹ GLENN, John (2009) *Realism versus strategic culture: competition and collaboration?* *International Studies Review*, 11, (3), 523-55

³⁰ SCHWELLER, Randall L. *Deadly imbalances: tripolarity and Hitler's strategy of world conquest*. New York: Columbia University Press, 1998, s. 27

³¹ *Ibidem*, s. 20

politické kroky Německa, ale neptá se proč. Strategická kultura poté jde ještě dále za kognitivní stránku věci a ptá se po příčinách a kontextu této kognitivní logiky. Colin Gray proto zdůrazňuje „poznejte ostatní“ a upozorňuje, že je snazší spočítat tanky a střely či zkoumat psychologické reakce protivníka, než se snažit nepříteli „porozumět“.³²

Tyto úvahy souvisí s teoretickými přístupy založenými na analýzách zahraniční politiky, zaměřenými na jednotlivé státy. Autoři studující zahraniční politiku určitého státu mají blíže ke klasické politologii. Zasadují zahraniční politiku do kontextu ostatních politik, vnitropolitické situace, vztahů mezi klíčovými hráči, stranických a politických systémů apod. Strategická kultura tyto faktory vkládá do delšího časového úseku.³³ J. S. Lantis poté uvádí, že strategickou kulturu konstituují kromě politologických aspektů také historie, geografie a především role mýtů a symboliky.³⁴

2.3 Strategická kultura a historie: historický naturalismus

Vztah strategické kultury k historii je klíčový. Strategická kultura je sedimentem historie. Strategická kultura vznikala z kultury, mentality, náboženství apod. působením historie. Historické procesy zanechaly v každé instituci svůj otisk. Právě historické procesy vedly k ustálení vzorců chování daných států a institucí. Strategická kultura se tedy proměňuje v čase a historické či politické zlomy ji mohou posunout či zcela proměnit (např. v českém prostředí rok 1948, popř. 1989). Z tohoto důvodu je třeba výzkumy strategické kultury vždy ukotvit v historickém zkoumání, ujasnit vztah k historii a po určité době je podrobovat revizi.

³² GRAY, Colin S. Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture. *Comparative Strategy*. vol. 26, issue 1. 2006, 15 - 16

³³ Např. O'REILLY, K. P. A Rogue Doctrine?: The Role of Strategic Culture on US Foreign Policy Behavior. *Foreign Policy Analysis*. 2013, Vol. 9, No. 1

³⁴ LANTIS, Jeffrey S. Strategic Cultures and Security Policies in the Asia-Pacific. *Contemporary Security Policy* [online]. 2014, 35(2), 172 - 173

Historie tvoří strategickou kulturu a zároveň je jí utvářena. Existuje zde vztah obou těchto fenoménů, který nicméně není axiomatický. Některé dějinné události jako revoluce, války, převraty, ale i teroristické útoky či vzestupy a pády diktatur mění strategickou kulturu. Některé ji přímo konstituují. Jindy ale naopak přejdou a ve strategické kultuře se toho tolik nezmění. Míra změny, kterou se historie zapisuje do strategické kultury, je předmětem akademické diskuse a liší se případ od případu. Studium historie je nezbytné, ale nikoli plně postačující. Je nutné vždy sledovat praktické kroky v oblasti využívání nástrojů k dosahování účelů, vztah politiky a vojenské roviny, nastavení a fungování institucí, procesy, ideje, ale i symboly, potažmo jazyk. Historie tyto věci mnohdy pro zájem o faktická rozhodnutí zapomíná. Nicméně i jednotlivé historické procesy byly ovlivněny těmito faktory a mnohdy je nutné tyto faktory v historii objevit, kontextualizovat a propojit s praktickými politicko-vojenskými kroky. Současné trendy v oboru historie mezinárodních vztahů se k těmto problémům vrací. Tento posun bývá označován jako „obrat k jednání“³⁵ nebo „obrat k praxi“³⁶. Již v roce 1999 Christian Reus-Smit poukázal na základě srovnání starověkého Řecka, renesanční Itálie, absolutistické Evropy a moderních států na vývoj historie mezinárodních vztahů skrze proměňující se chápání morálky, mezinárodní interakce, mocenské organizace a procedur v rámci dobových institucí.³⁷ Obrat ke studiu jednotlivých institucionálních praxí umožnil výzkumníkům přiblížit historické procesy k reálnému výkonu moci a snížit odcizení mezi objektivní historií a jejím výzkumem. Studium

³⁵ DANIEL, Jan. RYCHNOVSKÁ, Dagmar. *Mezinárodní politická sociologie: výzkum praxe bezpečnosti*. Mezinárodní vztahy č. 1/2015, s. 27

³⁶ CORNUT, Jérémie. *The Practice Turn in International Relations Theory*. Oxford Research Encyclopedia of International Studies. [online] 2017 [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-113/version/0>

³⁷ REUS-SMIT, Christian. *The moral purpose of the state: culture, social identity, and institutional rationality in international relations*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1999

zahraničně-politické praxe v jednotlivých oblastí mezinárodních vztahů, jako diplomacie³⁸ nebo evropská studia³⁹ nabízí vysvětlení mechanismů a procesu utváření konkrétní zahraniční politiky. Studium strategické kultury inkorporuje studium zahraničně-politické a vojensko-politické praxe v historické perspektivě, ovšem rozšiřuje jeho působnost na Ve známém sporu naturalismu s historismem a roli fenoménů a idejí v konstituci reality je strategická kultura historizující. Neodmítá zcela naturalismus strategických teoretiků jako je Morton Kaplan a jeho výzkum homeostatických systémů⁴⁰, ale považuje jej za nedostatečný. Zabývá se *porozuměním*, nikoli *vysvětlením*.⁴¹ Porozumění aktérovi vede k pochopení. A pochopení má praktické konsekvence. Porozumění je dlouhodobé a není instrumentálně závislé na objektivních faktorech. Pochopení a porozumění nepříteli je pro stratéga velmi užitečné, protože umožňuje poznat vnímání objektivní reality jeho očima.

Většina teoretiků strategické kultury (viz bod 3) nicméně nejsou vysloveně historizujícími konstruktivisty a post-strukturalisty (viz bod 2.4), protože předpokládají existenci objektivní reality, která je (pouze) ovlivňována intersubjektivními faktory. Přijetí konstruktivistické premisy, že (politickou) realitu tvoří pouze - nebo alespoň – primárně diskurz našeho vnímání reality⁴², není v kontextu strategického uvažování možné. Objektivní existence vojenských struktur, bojišť, civilistů a vojáků, lodí, letadel a bomb svým působením určuje povahu situace. Strategická kultura je zároveň mj. přítomna v myslích těch, kteří svými rozhodnutími tuto realitu utváří. Ontologický primitivismus je naturalistickým principem,

³⁸ Např. NEUMANN, Iver B. *At home with the diplomats: inside a European foreign ministry*. Ithaca: Cornell University Press, 2012 nebo POULIOT, Vincent. *International Security in Practice: The Politics of NATO-Russia Diplomacy: Cambridge Studies in International Relations*. Cambridge University Press; 1 edition: 2010

³⁹ Např. ADLER-NISSEN, Rebecca. *Opting Out of an Ever Closer Union: The Integration Doxa and the Management of Sovereignty*. West European Politics. Vol. 34, No. 5. 2011, s. 1092-1113

⁴⁰ KAPLAN, M. The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations. *World Politics*, Vol. 19, No. 1, (Oct., 1966), s. 1-20

⁴¹ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál, 2008, s. 296

⁴² Např. DIJK, Teun A. van. *Discourse and power*. New York: Palgrave Macmillan, 2008., s. 12 – 17; PAOLINI, A.J. *Foucault, realism and the power discourse in international relations*. Australian Journal of Political Science. 2007, Vol. 28, No. 1, s. 98-117; ASHLEY, Richard K. *Living on Borderlines: Man, Poststructuralism and War* in DER DERIAN, James a SHAPIRO, Michael J. *International/intertextual relations: postmodern readings of world politics*. Lexington, Mass.: Lexington Books: 1989

nicméně působení historie tká intersubjektivní závoj, který halí ontologicky primitivní struktury do podoby, kterou vidíme, a skrze něj hledí stratégové na objektivní skutečnost.

2.4 Strategická kultura a post-strukturalismus

Pro pochopení teoretického ukotvení strategické kultury je nezbytné vymezit její intersubjektivitu v kontrastu ke konstruktivismu a poststrukturalismu. Oba přístupy předpokládají intersubjektivní realitu, ať již skrze přijímané normy a ideje nebo vnímání reality, která je určující pro mezinárodní vztahy. Konstruktivismus nicméně, na rozdíl od strategické kultury, hovoří o fenoménech a institucích jako o ideově konstituovaných. Fenomény jako stát, moc, ale i teritorialita, hranice, síla apod. jsou intersubjektivně konstituované, závisí na jazyku, jakým jsou pronášeny, závisí na významovém obsahu, který je jim v průběhu historie přisuzován a jejich existence je závislá na oné intersubjektivní podstatě. Realitu utváříme jazykem a jeho skrytými strukturami, vazbami a symboly, kterým intersubjektivně utváříme a modelujeme naše myšlení.⁴³ Naopak strategická kultura, alespoň ve smyslu v jakém ji používá drtivá většina jejích autorů, včetně autora toho textu, předpokládá hranice či teritoriálně vymezené státy jako ontologicky materialistické. Ontologická existence není historizována, ale akceptována.

Strategická kultura neklade některé otázky, spojené s konstruktivistickými a poststrukturalistickými přístupy, jako např. kde vznikl nárok státu na věrnost svých vojáků či kde vznikl koncept armády, ale klade si otázky, jak a proč daný stát pojímá tyto fenomény určitým způsobem a jak se to projevuje na jeho chování v těchto otázkách. Dekonstrukce, denaturalizace a historizace, jakožto fenomény spojené s kritickou teorií

⁴³ Srov. FOUCAULT, Michel. The order of things: an archaeology of the human sciences. Repr. London [u.a.]: Routledge, 2003.(1970), s. 127 – 150 a ASHLEY, Richard K. The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Social Theory of International Politics. Alternatives: Global, Local, Political [online]. 1987, 12(4), 403-434

a poststrukturalismem jsou pro větší část teoretiků strategické kultury problematické, protože vzdalují strategickou kulturu od morgenthauovské „praktické moudrosti“. Strategická kultura si klade za cíl udržet vědeckou rigiditu na takové úrovni, aby byla schopna doplnit, reflektovat a případně revidovat poznání o chování státu v mezinárodních vztazích tam, kde realistické teorie selhávají, ale stále zůstávat na pozici „praktické teorie“. Intersubjektivita je pro strategickou kulturu klíčová, ale nemá esencialistický rozměr a nemá v jednotlivých fenoménech konstitutivní roli. Strategická kultura je podle některých autorů (třetí generace teoretiků, viz níže) jen jakási konstruktivistická vrstva, která stojí mezi konkrétním rozhodnutím jednotlivců v rámci určitého systému a mezi objektivní realitou, či jakási „červená nit“, která se vine dějinami daného státu a ovlivňuje, nikoli však konstituuje, veškeré jeho rozhodnutí, typické vymezení pro první generaci autorů.

2.5 Strategická kultura a morálka

Jeden z „otců zakladatelů“ strategické kultury Colin Gray využívá Carla von Clausewitze k teoretizaci morálky a strategické kultury. Upozorňuje na Clausewitzovo chápání vůle jako morálního aktu. Morálka znamená podřízení se vyšší vůli a vyšším cílům a pravidlům. Vedení války je aktem morálky, je vyjádřením této vůle, vyjádřením ochoty (vůle) zemřít za vyšší cíl (případně ochoty celého státu riskovat vlastní existenci v ozbrojeném konfliktu). Válka a použití síly jsou pak jen manifestem vůle, snahy podřídit vůli nepřítele té naší. Zkoumání strategické kultury rozšiřuje racionální chápání mezinárodních vztahů a vojensko-politické strategie o otázky vůle, které emanují do kultury chování daného státu.⁴⁴ Chápání války a použití síly jako souboje vůlí je normativním aspektem strategické kultury. Strategická kultura tuto vůli k vedení války zkoumá, určuje, z čeho vychází a jaké

⁴⁴ GRAY, Colin S. Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture. *Comparative Strategy*. vol. 26, issue 1. 2006, s. 16 – 18

je její místo ve strategii daného státu. Zachycení vůle, o němž mluvil Clausewitz, rozšiřuje poznání mezinárodních vztahů vycházející z teorií racionální volby o klíčový rozměr strategického uvažování.

Samotná morálka ovšem může hrát nezastupitelnou roli ve vytváření strategie či jednotlivých strategií. Proč se nacistické Německo nikdy neodhodlalo k použití chemických zbraní a Saddám Husajn ano, proč Britové používali jiné vojenské metody proti nepřátelům v koloniální Africe či Malajsii než proti Rakousko-Uherským jednotkám v 1. světové válce? Právě určité pojetí morálky, tedy jakéhosi souboru „*principů, které rozlišují správným a chybným, dobrým a špatným chováním*“⁴⁵ určuje definici cílů strategie i výběr a použití prostředků, a to na všech úrovních strategického uvažování. Vlastně lze říci, že stratégové, především ve válce a v bitvě, čelí morálním dilematům takřka neustále. Do jaké míry je *morální* vytyčit si určitý cíl, do jaké míry je možné použít určitým způsobem např. vojenské prostředky. Volby mezi menším a větším zlem, volba obětovat jedno pro druhé nebo posouzení vzájemně se vylučujících principů mají při tvorbě strategie konstitutivní roli. Morálka je kulturně podmíněna. Není nutně vázána na stát, nicméně jedná se o faktor, který není objektivně daný a není ani striktně individuální.⁴⁶ V kultuře každého státu se objevují morální vzorce, které se promítají do strategického rozhodování. Je-li strategie projevem vůle jako morálního aktu, potom z pohledu strategické kultury je nutné posoudit mantinely a síly, které tuto vůli ovlivňují a pohánají. Morálka by tedy při zkoumání strategie na akademické i praktické úrovni měla být určující. Morálka limituje volbu. Poznání morálky jako součásti strategické kultury je klíčem k poznání chování daného aktéra.

⁴⁵ Oxford Dictionary of English [online]. Oxford University Press, 2010 [cit. 2017-08-17], Phrase: Morality

⁴⁶ Jakkoli některé historické případy koncentrace moci a uplatnění vůdcovského principu jako např. vlády Napoleona, Adolfa Hitlera nebo Saddáma Husajna vedly k individualismu.

2.6 Kritika strategické kultury

Strategická kultura byla rovněž kritizována z teoretických i strategických pozic. Mezi zásadní kritiky strategické kultury patří zastánci racionálních teorií, neorealisté, behaviouralisté a teoretici her, kteří poukazují na nedostatečnou vědeckou rigiditu, absenci možnosti verifikace, „zamlžování“ meritu věci nánosem kulturních, a především relativizujících informací. Druhou skupinou kritiků poté tvoří neomarxisté a autoři z řad kritických studií, jež poukazují na skrytou normativitu, přílišný naturalismus (např. ontologický primitivismus ve vztahu ke státu či mezinárodní anarchii), úzkou profilaci a selektivní využití konstruktivistické materie. Na výtky první skupiny reaguje Alastair Johnston a autoři z řad třetí generace autorů strategické kultury (viz níže), kteří se snaží doplnit do studií strategické kultury objektivní povahu splňující alespoň některá kritéria moderní vědy. Na kritiku ze strany kritických studií reaguje druhá generace autorů, kteří přidávají normativní kontext a rozšiřují studia strategické kultury o kritický rozměr.

3. Tři generace strategické kultury

Dosud jsme hovořili o strategické kultuře jako o obecném konceptu. Nicméně, mezi teoretiky a strategy, kteří studují a používají tento koncept, se postupně rozvinula poměrně zásadní diskuse o charakteru a použití strategické kultury. Rozdílná pojetí ontologie, normativity a vztahu strategické kultury ke strategické praxi vykrytalizovala v jednotlivé proudy, které Alastair Johnston označuje jako tři generace autorů.⁴⁷ Jednotlivé generace tak tvoří autoři, kteří do určité míry sdílí filosofické, teoretické a metodologické premisy. Mezi generacemi však můžeme najít značné rozdíly v jejich uvažování o povaze a využití strategické kultury.

⁴⁷ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. 1995, Vol. 19, No.4, s. 36

3.1 První generace: strategická kultura jako kontext

První generaci strategické kultury tvoří autoři, kteří v 70. letech navázali na autory, jako byli například Liddell Hart nebo Russell F. Weigley⁴⁸, kteří se zabývali dějinami válčení prizmatem jednoho národa. Probírali se dějinami válek a bojů a dějinami strategie jednoho státu a poukazovali na „typicky britský“, popř. „typicky americký“ způsob vedení války. Z historie těchto velkých států vytvářeli narativ, jakýsi velký příběh, který je určující pro současnou strategii a strategické uvažování. Autoři jako Jack Snyder či Colin Gray tuto premisu převzali a zasadili do obecného uvažování o strategii. Strategická kultura v jejich pojetí je tvořena nepřeberným množstvím faktorů, které tvoří historii, od povahy vůdců, národního sebevědomí, národního mýtu, národních křivd, proher a výher přes roli institucí, symbolů a procedur až po roli veřejnosti, médií a dokonce i literatury a školních osnov. Strategickou kulturu je třeba hledat v historii a v národní povaze. Národní povaha je soubor faktorů, který se v průběhu historie vyvíjel a doplňoval, až vytvořil svébytné pojetí sebe-sama, které ovlivňuje jednání, chování a chápání ostatních.

Na Jacka Snydera kriticky navázal britský profesor Ken Booth, který kritizoval etnocentrické pojetí strategie, které je podle něj „kulturně podmíněno“. Kulturní podmíněnost strategie ale vnímal odlišně – jako neschopnost vidět situaci očima nepřítele a dokonce jako neschopnost vidět situace objektivně – právě kvůli vlastnímu etnocentrickému závoji. Stejným způsobem ale zkritizoval i představu akulturní racionální strategie, kterou nazval „nebezpečným zkreslením“. Navrhl proto ve svém díle *Strategy and Ethnocentrism* zaměřit se na kulturní relativismus, který se snaží překonat etnocentrický závoj a místo něj studuje povahu nepřítele s využitím znalosti různých odlišných kultur, jež nazývá

⁴⁸ Viz HART, Liddell B. H. *The British Way in Warfare*. London, Faber & Faber limited. 1932 a WEIGLEY, Russell Frank. *The American way of war: a history of United States military strategy and policy*. Indiana University Press paperback ed. Bloomington: Indiana University Press, 1973.

„kulturním relativismem“.⁴⁹ Zaměření se na studium kultury jako kontextu strategických rozhodnutí snižuje šanci špatné kalkulace a nesprávného posouzení strategické situace z důvodu prostého nepochopení protivníka či uvažování o protivníkovi prizmatem sebe sama.

Colin Gray poté v knize *Modern Strategy* navazuje na Clausewitze, Petera Burka a především Michaela Howarda a uvádí jednotlivé dimenze strategie, mezi které zahrnuje rovněž kulturu.⁵⁰ Gray označuje strategickou kulturu jako kontext strategického uvažování, jakýsi „strategický styl“ každého státu.⁵¹ Strategická kultura má pro první generaci autorů blízký vztah k praktické strategii. Podle Graye se dokonce jedná o jakéhosi praktického „průvodce“. Vojáci si nesou svoji strategickou kulturu do bitvy a její poznání nám umožní je porazit, argumentuje Gray. Zdůrazňuje, že teoretizace strategické kultury je v Clausewitzově světě komparativní výhodou. Kdo zná strategickou kulturu nepřítele, má strategickou výhodu, protože lépe přečte jeho rozhodnutí.⁵² Gray poté identifikuje celkem 17 dimenzí, které určují strategickou kulturu a rozděluje je do tří skupin (tzv. clusters) – jedná se o skupinu „lidé a politika“, která zahrnuje kulturu, politiku, etiku a mnoho dalších faktorů ovlivňujících národní přemýšlení, aspirace a sebe-pojetí; skupinu „příprava války“ zahrnující ekonomický, logistický a plánovací rozměr, včetně institucionálního zajištění, válečné administrativy apod.; a nakonec „vedení války“, zahrnující morálku vojska, způsoby vedení boje, velení, vztah k nepříteli aj.

První generace autorů tak vytváří úzce profilovaný strategický koncept, který popisuje kontext, v němž vznikají strategická rozhodnutí, způsob vedení války a používané mocenské nástroje. Úzká profilace je poté naopak doplněna velmi širokým pojetím ontologie

⁴⁹ BOOTH, Ken. *Strategy and Ethnocentrism*. Routledge, 2014., s. 9 - 16

⁵⁰ GRAY, Colin S. *Modern strategy*. New York: Oxford University Press, 1999., s. 22 - 26

⁵¹ Srov. *Ibidem*, s. 135 a GRAY, Colin S. *National style in strategy*. *International Security*. 1981, Vol. 6, No. 2,

⁵² GRAY, Colin S. *Modern strategy*. New York: Oxford University Press, 1999., s. 144

strategické kultury, která zahrnuje velmi široké a spíše obecně definované spektrum faktorů. První generace teoretiků se zaměřuje na hledání „velkých příběhů“ a celkového charakteru národa a přitom zůstává úzce spjata se strategickou praxí.

3.2 Druhá generace: Strategická kultura jako nástroj hegemonie

Druhá generace autorů rozšířila strategickou kulturu a vybočila mimo rámec úzce pojaté národní strategie. Autoři v této generaci přejímají premisy neomarxismu, Frankfurtské školy, vychází z teorií Gramsciho a Coxe a považují strategii za nástroj vládnoucí třídy k udržení svého hegemonního postavení ve společnosti skrze normotvorné a institucionální aspekty.⁵³ Strategická kultura je nástrojem „hegemonie“, kterým mocnosti nastavují pravidla mezinárodního řádu, popř. „světového systému“⁵⁴ a určují, kdy je možné použít sílu k dosažení cílů. Strategická kultura je konstruována intersubjektivně mezi aktéry vládnoucích tříd a je konstituována společným zájmem této třídy. Bradley S. Klein poté chápe strategickou kulturu v pojetí druhé generace jako formu legitimizace a legitimizačních strategií. Strategická kultura vytváří prostor pro vytvoření praktik, diskurzů, institucí a pravidel, které legitimizují použití násilí (vojenského i strukturálního) k prosazení zájmů hegemonních aktérů.⁵⁵ Strategická kultura je více než jen „národní strategický styl“, jedná se o diskurs, který definuje nepřítel, legitimizuje použití síly a určuje vztahy s ostatními státy. Klein hovoří o studiu strategické kultury jako o studiu kulturní hegemonie.⁵⁶ Kulturní obraz násilí a politiky je nástrojem hegemonie ve státě i v mezinárodním systému (či světovém systému).

⁵³ Viz např. MORRISSEY, John. Architects of Empire: The Military-Strategic Studies Complex and the Scripting of US National Security. Antipode. 2011, Vol. 43, No. 2, p. 442

⁵⁴ Viz WALLERSTEIN, Immanuel Maurice. World-systems analysis: an introduction. Durham: Duke University Press, 2004

⁵⁵ KLEIN, Bradley S. Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics. Review of International Studies [online]. 1988, 14(02), s. 135 - 137

⁵⁶ Ibidem, s. 136

Druhá generace autorů strategické kultury pojímá odlišně samotnou strategii. Strategie přestává být clausewitzovskou praktickou vědou, ani neoplývá scientismem Jominiho či Heinricha von Bülowa, ale je kulturní veličinou, diskurzivním nástrojem a konstitutivním prvkem hegemonie. Wallerstein uvádí armádu a s ní spojené normotvorné instituce jako jeden ze zdrojů nacionalismu, který je konstitutivní ve vztahu k národu, hranicím a dalším základním prvkům moderního mezinárodního systému.⁵⁷

Alastair Johnston hovoří o otázkách spojených s interpretací strategické kultury v rámci druhé generace autorů. Je to strategická kultura, která určuje chování elit, nebo elity vědomě určují strategickou kulturu svým chováním? Jsou nově nastupující elity v rámci hegemonní třídy „socializovány“ do strategické kultury nebo ji utváří?⁵⁸ Klein uvádí, že strategická kultura je utvářena koncepty a postoji hegemonních struktur, jako je např. koncept odstrašení a vlastnictví jaderných zbraní jako záruka míru. Strategická kultura je intersubjektivně sdílená klíčovými hráči a zároveň je vědomě utvářena – jako nástroj. Klein dále zdůrazňuje, že strategická kultura může být exportována jako prostředek reprodukce určitých myšlenkových a společenských vzorců.⁵⁹ Strategická kultura je vnímána jako normativní prvek. Klein hovoří o mírových a protijaderných hnutích, které se pokouší za prvé demaskovat stávající strategickou kulturu jako nástroj využívání institucí a norem k udržení dominantního diskurzu a za druhé nahradit stávající strategickou kulturou novou, která se nebude omezovat na elity, jež profitují z existence stávajícího diskurzu, ale na celé populace.⁶⁰

⁵⁷ WALLERSTEIN, Immanuel Maurice. *World-systems analysis: an introduction*. Durham: Duke University Press, 2004, s. 66

⁵⁸ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. 1995, vol. 19, No. 4, s. 40 - 41

⁵⁹ KLEIN, Bradley S. Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics. *Review of International Studies* [online]. 1988, 14(02), s. 139 - 143

⁶⁰ *Ibidem*, s. 143 - 146

Edward Locke poté navazuje na Bradleyho Kleina a posunuje tyto myšlenky dále. Strategická kultura není jen nástroj hegemonie jednoho státu, který ji případně exportuje dále, ale existují i strategické kultury různých aktérů na subnárodní či nadnárodní úrovni, které spolu interagují, ovlivňují se a mnohdy splývají.⁶¹

Zatímco nástrojem první generace byla především historie, ale i umění, literatura a klíčové osobnosti a momenty dějin, tak v případě druhé generace autorů jsou nástroji pro analýzu a studium strategické kultury lingvistické prostředky, studium jazyka, symbolů, komunikační praxe a analýza diskurzu.⁶² Závěry Bradleyho Kleina zpochybňuje do určité míry Pietro Pirani, který naopak poukazuje, že strategická kultura má implicitní charakter a není konstituována vědomě, nýbrž tvoří socio-kulturní prostředí, které ovlivňuje nevědomí aktérů z řad rozhodujících elit. Strategická kultura je v jeho pojetí nevědomím či podvědomím, jež ovlivňuje strategické rozhodování.⁶³

3.3 Třetí generace: Závislá a nezávislá proměnná

Třetí generace autorů, jako jsou například Haglund, Twomey, Scobell či Johnston, zaměřila svoji pozornost na vědeckou rigiditu a snahu dosáhnout ověřitelných a kauzálních výsledků. Zatímco první generace autorů je generací strategické praxe, druhá generace představuje kritickou filosofii, třetí generace se přibližuje k scientistickému pojetí mezinárodních vztahů.

Vedle historie klade důraz na byrokratické struktury a jejich fungování, způsob organizace práce v daném státě či kontext domácí politiky.⁶⁴ Třetí generace autorů preferuje metody

⁶¹ LOCK, EDWARD. Refining strategic culture: return of the second generation. *Review of International Studies* [online]. 2010, 36(03), 685-708

⁶² *Ibidem*, s. 701 - 702

⁶³ PIRANI, Pietro. Elites in Action: Change and Continuity in Strategic Culture. *Political Studies Review* [online]. 2015, 14(4), s. 512-520

⁶⁴ MARGARAS, Vassilis. 2004. "Strategic culture: a reliable tool of analysis for EU security developments?" European Foreign Policy Conference. London.

zaměřené na výzkum jednotlivých institucí, které se účastní rozhodovacích procesů v otázkách použití síly a definici strategické kultury jako samostatného fenoménu, který má určitý vliv, jež lze dále zkoumat a v krajních případech i měřit.⁶⁵ Strategická kultura je pozorovatelný fenomén, který emanuje různou silou v různých otázkách, v různých historických momentech a různých státech – role vědce při zkoumání strategické kultury je osvětlit jednotlivé parametry dané strategické kultury a zároveň pozorovat a určit parametry, kdy, jakým způsobem a jakou měrou ovlivňuje rozhodování.

Třetí generace autorů vidí strategickou kulturu jako závislou i nezávislou proměnnou, která ovlivňuje strategické myšlení aktérů. Tvoří jeden z mnoha faktorů, které je nutné brát v úvahu při formulaci strategie. Jednotliví aktéři si nemusí být role strategické kultury vědomi, přesto ovlivňuje jejich rozhodování.

Andrew Scobell se zaměřuje na vztahy aktérů jednotlivých politických událostí a zdůrazňuje rozdílnost pozic civilních a vojenských elit. Právě tzv. „mind-set“ jednotlivých aktérů a míra jeho konvergence a divergence v případě politických a vojenských představitelů je jedním z konstitutivních prvků strategické kultury.⁶⁶ Alastair Johnston a další autoři se poté zaměřují na rozhodovací procesy. Předmětem jeho zájmu je způsob, jakým vznikají strategická rozhodnutí, kdo o nich rozhoduje, jak proces dlouho trvá, kdo v něm hraje jakou roli apod.⁶⁷ Zkoumání strategické kultury skrze rozhodovací proces poté vede výzkumníka k poznání systému, ve kterém vznikají strategická rozhodnutí. Tento přístup vychází z představy klíčových institucí daného politického systému, jako svébytného systému se specifickými procedurami. Není tedy tolik podstatná morgenthauovská přirozená povaha

⁶⁵ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. 1995, vol. 19, No. 4, s. 44 - 55

⁶⁶ SCOBELL, Andrew. Soldiers, statesmen, strategic culture and China's 1950 intervention in Korea. *Journal of Contemporary China* [online]. 1999, 8(22), 479

⁶⁷ Srov. JOHNSTON, Alastair I. *Cultural realism: strategic culture and grand strategy in Chinese history*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996, xiii, 307 s. *Princeton studies in international history and politics*. a HELGA, Pülzl a Treib OLIVER. *Implementing Public Policy*. In: FISCHER ., ed. by Frank. *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods*. Boca Raton [u.a.]: CRC Press, 2007.,

člověka (jakkoli není negována ani zpochybňována), ani waltzovská neměnná povaha mezinárodního systému, ani role vojevůdce či politického génia, jako tomu bylo v případě Clausewitze či Brodieho, ale je akcentována role státního, národního a byrokraticko-vojenského systému, v němž daná rozhodnutí vznikají. Každé rozhodnutí, každý krok vznikají na základě oprávnění, gescí, autority, povolení, prosazení, odhlasování nebo příkazu. Procedury a formální požadavky i postupy, jakož i neformální normy dohromady tvoří prostředí, bez jehož znalosti nelze poznat způsob, jak se daný stát či mezinárodní organizace budou chovat.

Třetí generace autorů strategické kultury tak je schopna popsat systém a strukturu institucí, v nichž vznikají rozhodnutí za splnění nároků na vědeckou rigoróznost. Významnou roli hraje rovněž kontext, v němž tato strategická rozhodnutí vznikají – role strategické komunity a veřejné diskuze. Chceme-li poznat strategii určitého státu a pochopit jeho chování, musíme znát jeho instituce, jejich fungování a parametry jejich diskuze. Rozhodovací mechanismus ovlivňuje myšlení aktérů, protože definuje jakési mantinely, v nichž se může pohybovat. Ať již tvoří rozhodnutí generálové, panovníci, stranické sekretariáty, parlamenty, složité byrokracie nebo vojensko-průmyslové komplexy, mají svá pravidla a procedury, psaná i nepsaná, vyřčená i nevyřčená. Jejich poznání je tak klíčem ke strategické kultuře.

4. Shrnutí

Strategická kultura jako koncept nevznikla proto, aby vytvořila novou velkou teorii mezinárodních vztahů či politiky obecně. Není, přísně vzato, ani konceptem příliš originálním, vychází z podobných konceptů v politologii a navazuje na již existující myšlenkové vzorce. Strategická kultura přesto dokázala v oblasti strategických studií zaplnit některá velmi důležitá prázdná místa. Z hlediska klasických teorií strategie přináší nové pohledy na jednotlivé strategické premisy. Jeden z „otců zakladatelů“ strategie - Sun Tzu –

se mj. zaměřuje na poznání nepřítele a jeho záměrů, prostředků a vůle skrze špionáž. Uvádí, že poznání stávající situace v nepřátelském táboře je klíčový moment pro zajištění vítězství.⁶⁸ Jomini a von Bülow hledají zákonitosti bitev⁶⁹ a Clausewitz se hledá samu podstatu války, boje a bojové činnosti. Realisté poté popisují neměnné zákonitosti zahraniční politiky. Strategická kultura primárně nezpochybňuje tyto teze, ale staví na nich. Snaží se poznat jednotlivé strany, které ve válkách válčí. Strategická kultura předpokládá poznání určitého výseku reality mezinárodních vztahů, nicméně jde dále za instrumentalitu Sun Tzu, Jominiho či neorealistů. Snaží se poznat aktéry války v celé šíři. Rozšiřuje strategické uvažování o historii, temporalitu a konstrukcionismus.

První generace strategické kultury v Johnstonově pojetí navazuje na klasická strategická studia a doplňuje je o další rozměr a zároveň zachovává premisu strategie jako praktické vědy. Třetí generace překládá strategickou kulturu do vědeckého jazyka a umožňuje výzkumníkům definovat roli strategické kultury ve spleťtém systému mezinárodních vztahů. Druhá generace je poté výrazně specifická a její spojení s kritickou teorií ji do značné míry odvádí od strategických studií a od sepětí s klasickým pojetím strategie.

Lze říci, že strategická kultura má v teorii mezinárodních vztahů nezastupitelné místo. Koncept strategické kultury vyvedl strategická studia ze slepé uličky instrumentálního racionalismu, aniž by jej zpochybnil. Strategická kultura se stala metodou i objektem zkoumání a její poznání zásadním způsobem přispívá k poznání dějů v mezinárodních vztazích z hlediska strategie a vztahu vojenství a politiky.

⁶⁸ SUN-C'. Umění války: The art of war. Přeložil Radim PEKÁREK. Brno: B4U, 2008., s.96 – 100

⁶⁹ Viz např. HANDEL, Michael I. Masters of War: Sun Tzu, Clausewitz and Jomini- Portland: Frank Cass, 1992.

III. Strategická kultura malého státu

1. Strategie a moderní vestfálský stát

Otázky strategie od dob mistra Suna, přes Clausewitze a Jominiho až po moderní strategická studia byly doménou především velkých států a říší. Nikoli, že by menší státní či sub-státní celky neformulovaly strategie pro dosažení svých cílů, ale jejich ambice a především možnosti nenabývaly takových rozměrů, aby dokázaly ovlivnit historicko-politický vývoj větších regionů a zanechat výraznější otisk v dějinách strategických studií. Se vznikem vestfálského systému, kdy se panovnické domy těsněji provázaly se svými dědičnými zeměmi a jejich obyvatelstvem, se těžiště strategie v Evropě přesunulo na stát. Tento přesun s sebou nese rozvoj strategie a její renesanci od dob antického období. Děje se tak z několika důvodů. Za prvé, vznikají moderní státy, čímž se koncentruje vojenská a administrativní moc. Charles Tilly upozorňuje na proces odzbrojování obyvatelstva v 17. století (mj. v souvislosti se snahou omezit různé druhy lidových povstání) a přesun těžiště zbrojní výroby na stát. Roztříštěný systém feudálních lojalit a „žoldnéřského kapitalismu“ se proměňuje v mohutný byrokraticko-vojenský aparát a naplňuje tak Weberovu definici státu jako „monopolu na násilí“.⁷⁰ Zatímco ve feudálních válkách středověku a raného novověku se střetávají strategie jednotlivých šlechtických rodin, svobodných měst, majitelů soukromých armád či představitelů katolické církve, v moderním systému států se střetávají velké národní byrokracie, doplněné vycvičenými a relativně homogenními vojenskými složkami. Clausewitz vnímá moderní válku (v jeho pojetí se jednalo především o napoleonské války) jako střet vůlí národů (ochoty zemřít a obětovat se, vůle k vítězství, ctižádost apod.) doplněných o racionální rozhodování a náhodné jevy, vyžadující schopnosti improvizace.⁷¹

⁷⁰ TILLY, Charles. *Coercion, capital, and European states, AD 990-1990*. Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell, 1990., s. 68 - 70

⁷¹ CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Vyd. 3., Academia 1. Praha: Academia, 2008, s. 50 - 74

Požadavky války si vyžádaly větší centralizaci moci do rukou mocenských center, tvořených panovnickými domy a na to navázanými administrativně-vojenskými strukturami. Monarchistický centralismus pak přinesl postupné sjednocování národa na dalších platformách, jako byl jazyk, školství nebo náboženství. Válka tak homogenizovala národy, centralizace konstruovala identity „my“ proti „nim“ podél státních hranic a tím umožnila vznik svébytných strategických kultur.

Za druhé, válek se účastní menší množství aktérů, ale jsou o to ničivější a mají drastičtější dopady na obyvatelstvo. Jednotlivé byrokraticko-vojenské aparáty používají stále sofistikovanější prostředky a volají do zbraně nejnovější poznatky z oblasti vědy a techniky. Osobní statečnost, loajalita a ochota zemřít tak přestávají tvář v tvář střelnému prachu stačit. Roste také počet obyvatel⁷², což spolu se společenskými změnami naznačenými výše vedlo k výraznému nárůstu velikosti armád. Bez sofistikovanějšího vedení války nebylo možné udržet krok s ostatními. Ke slovu tak znovu přichází vojenská strategie, překládají se díla Thukydidy a Hérodota. Příchod osvícenství se dotýká i vojenské strategie a celá řada teoretiků hledá vědecké způsoby vedení bitvy. Válka se v jejich očích mění ze smrtelného zápasu na chladnou šachovou partii.⁷³

2. Strategická kultura a velké státy

Pohled na měnící se mapu Evropy od vestfálského míru do současnosti ukazuje, že strategie je nevyhnutelně tématem větších státních celků. Strategické myšlení se utváří v Prusku (a později Německu), Francii, Rusku, Spojených státech, Habsburské říši a Velké Británii. Svěbytné strategické uvažování existovalo ve světě Islámu i na Dálném východě (především

⁷² DURAND, John D. *Historical Estimates of World Population: An Evaluation*. Population and Development Review (1977). s. 253–296.

⁷³ Např. JOMINI, Antoine Henri De. *The Art of War*. USA: El Paso Norte Press; Special ed. edition, 2005 (1838)., s. 66 - 177

v Číně a v Japonsku). Vytvoření specifické strategické kultury vyžaduje kontinuitu bytí a ducha daného celku. Žití vlastních dějin vytváří specifické vzorce ovlivněné celou řadou faktorů a jejich opakování poté vytváří svébytnou kulturu. Velké státy prokázaly životaschopnost tváří v tvář vítězství i porážce a upevnily tak své strategické myšlení. Vědomí sama sebe v kontextu dějin a geopolitickém prostoru je prerekvizitou vzniku strategické kultury.

Velké a zavedené mocnosti vykazují několik společných charakteristických rysů, které vytváří základnu pro zaznamenání jejich strategické kultury. Lze je shrnout takto:

1. Dlouhá historická zkušenost, vytvořený a společností akceptovaný mýtus vlastních dějin;
2. Vojensko-strategická tradice obsahující sérii vítězství a porážek, které konstituují historickou vojenskou zkušenost;
3. Filozoficko-teoretická tradice, diskuze nad státními geopolitickými zájmy, vědomí si vlastních ambicí.

Paul Kennedy, navazuje na Mackindera v závěru svého studia vzestupů a pádů velmocí, poukazuje na další významný rys velmocí – schopnost a kapacity postavit se ostatním.⁷⁴ Vědomí si této schopnosti utváří prostor pro politickou a strategickou imaginaci, která poté může být materializována při vedení války. Válka poté může v jejich podání naplnit Clausewitzův ideál pokračování politiky jinými prostředky. Válka se v myšlení velmocí stala po celá staletí jejich trvání bytostnou součástí jejich existence a umožnila tak vytvoření strategické kultury.

Autoři zabývající se tímto teoretickým konceptem se také zaměřovali právě na velmoci. Zakladatelé této teoretické tradice Jack L. Snyder a Colin S. Gray se zaměřili na studium

⁷⁴ KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. London: FontanaPress, 1989., s. 693 – 698

Sovětského svazu, a to z poměrně logického důvodu. Studium geopolitických soupeřů USA dává jejich výzkumu strategickou relevanci a použitelnost pro diskuzi o formulaci a aplikaci americké politické a vojenské strategie. Colin S. Gray studoval rovněž USA a jejich „národní způsob“ vedení války ve snaze porozumět a zlepšit strategické uvažování vlastní země. Druhá generace výzkumníků, jako např. Morrissey nebo Klein, se rekrutovala opět především z USA a zaměřila se na studium mocenských mechanismů ve vlastní zemi. Ve třetí generaci Alastair Ian Johnston a Christopher Twomey doplnili paletu zkoumaných zemí o Čínu, Kerry Longhurst, Patrick Thomas U. Berger a Arthur Hoffmann o Německo, Liddell Hart o Velkou Británii, Elizabeth Kier o Francii a Peter Katzenstein a Nobuo Okawa o Japonsko.

3. Strategická kultura a malé státy

Strategickou kulturou malých států se mnoho výzkumníků. Strategická kultura, tak jak je definována autory jako C.S. Gray nebo A. I. Johnston, je zjevně, z důvodů vysvětlených v předchozí kapitole, konceptem „šitým na míru“ velkým státům. Malé státy mají v historii, mezinárodním systému, politice i ve vojenství celou řadu specifíků, které je třeba zohlednit při utváření metodologického rámce pro studium jejich strategické kultury, především pak v oblasti střední Evropy.

Prvním a zásadním rysem malých států je právě jejich „malost“. Konceptem malosti se zabývala celá řada autorů. Mezi nejvýznamnější z nich patří James N. Rosenau a Maurice A. East. Rosenau poukazuje na fakt, že velikost je zcela klíčová kategorie pro určení role v mezinárodních vztazích.⁷⁵ Maurice A. East poté uvádí, že malé státy jsou si vědomy své kapacitní nedostatečnosti, a proto hledají způsoby, jak se vyhnout válce, a zaměřují se proto

⁷⁵ ROSENAU, James N. *Pre-Theories and Theories of Foreign Policy*, in FARRELL, R. B., ed., *Approaches to Comparative and International Politics*. Evanston, 1966. s. 27-92.

na dílčí témata a dílčí cíle.⁷⁶ Velikost státu determinuje nejen jeho ambice a ochotu angažovat se v mezinárodních vztazích, ale i vnímání sama sebe. Malé státy v souladu s Eastovým postulátem vědí, že nemohou v mezinárodní politice spoléhat na armádu, a proto armáda málokdy tvoří jejich identitární prvek (s několika výjimkami, např. Izraele). Vztah malého státu a strategie definoval již Thukydides slovy „*rámec spravedlnosti záleží na rovnováze sil a schopnosti donucení. Ve skutečnosti silní dělají to, k čemu mají moc, a slabí musí přijmout to, co musí přijmout.*“⁷⁷ Malé státy tak obvykle neformulují svoji „*grand strategy*“ v duchu formulace národních ambicí a aspirací do konkrétních strategických vizí a plánů. Přesto se malé státy pohybují na jevišti dějin a v mezinárodním prostředí a formulují své cíle a prostředky k jejich dosahování. Činí tak ovšem jinak, rafinovaněji, méně nápadně a s větším důrazem na prostředí, ve kterém se pohybují – na pravidla, instituce, přítomnost velmocí, apod. Přítomnost v multilaterálních institucích založených na rovném hlasování států poté vedla k umělému navýšení mocenského potenciálu malých států.

Uvažování o roli armády ve veřejném prostoru se proměňuje s velikostí státu a v tomto duchu je rovněž nezbytné přizpůsobit analytické nástroje určené ke zkoumání strategické kultury. C. S. Gray chápe strategii holisticky jako národního ducha emanujícího do všech sfér bytí státu a dosahujícího vrcholu při vedení války. Strategická kultura je poté jakousi myslí národa, která pohybuje armádami, průmyslovou výrobou či jadernými zbraněmi jakožto jeho tělem. Tyto dvě složky nelze separovat.⁷⁸ Dva hlavní teoretici strategické kultury naráží na vzájemné metodologické a ontologicko-epistemologické neshody, ale ani jeden neposkytuje rámec vhodný pro studium malého státu. Alastair Ian Johnson kritizuje přístup Colina S. Graye a poukazuje na jeho nedostatečnou metodologickou rigiditu a

⁷⁶ EAST, Maurice M. *Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models*. World Politics. 1973, 25(4). s. 556 - 576.

⁷⁷ THUCYDIDES (Rex WARNER a M. I. FINLEY). *History of the Peloponnesian War*. [Rev. ed. Baltimore]: Penguin Books, [1972], s. 302

⁷⁸ GRAY, Colin S. *Strategy and history: essays on theory and practice*. London: Routledge, 2006., s. 154

tendence k tautologii⁷⁹ Colin S. Gray poté viní Johnstona z trivializace a instrumentalizace kultury a národního ducha na pouhý měřitelný objekt.⁸⁰ Zkoumání malých států však naráží i na mnohé další, hlubší metodologické problémy. Jedná se především o vztah společnosti a armády, stabilitu státního politicko-vojenského aparátu a schopnost vytváření autonomní politiky ve strategicko-geopolitickém prostoru.

Zkoumání strategické kultury České republiky je spjato s regionem střední Evropy. Podle tradiční geopolitiky geografická poloha státu výrazně ovlivňuje až determinuje chování státu, jeho zájmy a aspirace.⁸¹ Česká republika je součástí historicky a geograficky složitého regionu s nejistou identitou a proměňujícím se geopolitickým uspořádáním.⁸² Pro modifikaci konceptu strategické kultury pro účely zkoumání České republiky, jako malého státu, je nezbytné popsat výše uvedené metodologické problémy v kontextu střední Evropy, jako jedné z významných determinant charakteru státu.

3.1 Vztah společnosti a armády ve střední Evropě před a po 1. světové válce

Změnu role armády v životě států a ve společnosti pozorujeme ve střední Evropě především v období před a po rozpadu Rakouska-Uherska.

Armáda jako symbol jednotné říše

Historii národů ve Střední Evropě utvářely Říše rozkládající se na jejím území a spojující jednotlivá historická území do vyšších celků. Habsburská (později habsbursko-lotrinská) dynastie brzy pochopila, že armáda je páteří říše a bez její silné role bude stát roztrhán na

⁷⁹ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. 1995, vol. 19, No. 4, s. 41 - 43

⁸⁰ GRAY, Colin S. *Strategy and history: essays on theory and practice*. London: Routledge, 2006., s. 151 - 169

⁸¹ Např. GERACE, Michael P. *Between Mackinder and Spykman: Geopolitics, containment, and after*. *Comparative Strategy*. 1991, Vol. 10, No. 4, s. 347-364 nebo HERWIG, Holger H. *The Demon of Geopolitics: How Karl Haushofer "Educated" Hitler and Hess*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2016.

⁸² ŠABIČ, Zlatko a DRULÁK, Petr, ed. *Regional and International Relations of Central Europe*. London: Palgrave Macmillan UK, 2012, s. 310 - 315

kusy zevnitř či zvenčí. Císař Josef II. proto provedl zásadní centralizační reformy v duchu osvícenského absolutismu, které zpevnily mocenskou strukturu říše. Jazykové, správní, školské, církevní, vojenské a další reformy vydávané především na konci 18. století záměrně oslabovaly partikulární identity obyvatel střední Evropy ve prospěch efektivity a jednoty soustátí. Zavedení němčiny nahradilo v mnoha zemích neživou akademicko-církevní latinu, jinde naopak vytlačovala lidové jazyky. Češtinu bylo možné tehdy studovat lépe mezi ve Vídni než v Čechách.⁸³ Armáda a úřednictvo, sjednocené jazykem⁸⁴, spolu s církví představovaly instituce spojené s loajalitou vídeňskému trůnu. Vojenské reformy sjednotily uniformy, zavedly jasná pravidla vojenského života a především rozšířily možnosti kariérního vzestupu.⁸⁵ Armáda tak umožnila mužům v říši získat kariéru, finanční prostředky a společenské uznání. Pro trůn se tato instituce stala zásadní pro chod říše. Na rozdíl od katolické církve nebyla loajalita rozdělena mezi více mocenských center, ale zůstávala spojená s vídeňským dvorem. Armáda zároveň pochopitelně zajišťovala obranu soustátí dovnitř i navenek. Císař Karel I. tak ještě v roce 1918 prohlásil, že „*všichni lidé v monarchii našli svůj společný domov v armádě*“.⁸⁶ Armáda tak ze všech institucí nejlépe reprezentovala říšskou identitu oproti partikulárním identitám lokálním, náboženským, stavovským či národním. Armáda spolu s byrokracií vévodila snahám říše čelit feudálnímu odporu⁸⁷ (historická práva), nacionalismu jednotlivých nově se utvářejících národních identit i sociálním problémům (třídní, dělnický odpor).

⁸³ EVANS, Robert John Weston. Austria, Hungary, and the Habsburgs: essays on Central Europe, 1683-1867, s. 136

⁸⁴ S výjimkami v uherském vojsku, které do určité míry zůstávalo tradiční aristokratickou armádou.

⁸⁵ BASSETT, Richard. For God and Kaiser: the Imperial Austrian Army, 1619-1918. New Haven: Yale University Press, 2015., s. 168 - 172

⁸⁶ Ibidem, s. vii

⁸⁷ DICKSON, P. G. M. Monarchy and Bureaucracy in Late Eighteenth-Century Austria 1. The English Historical Review. 1995, s. 323-367

Československo – svobodná armáda bez ambicí

Středoevropské státy po pádu Habsburské monarchie v roce 1918 naopak zakládaly svoji identitu na principu národnosti, práva na sebeurčení a historických a přirozených práv. Akcent na jazyk, národní tradice a národní svébytnost, vlastenectví (k národu) vytvořily narativ *vzniku národů navzdory říši*. Členství v říšské armádě a její činy v rámci její bohaté a dlouhé historie tak byly chápány (opět s výjimkou Maďarska) jako činy pro cizí dynastii, v cizím státu a především za cizí zájmy. Armáda rakousko-uherské říše začala v národním povědomí plnit přesně opačnou roli, než plnila dosud. Služba v ní už nebyla symbolem vlastenectví (ke státu) a loajality, ale poddanství a nesvobody. Nacionální historiografie, spisovatelé, umělci a intelektuálové tento narativ potvrzovaly. V Československu se identita nové armády odvozovala od legionářů, bojujících nejprve *nesvobodně* za císaře a potom z vlastního rozhodnutí *svobodně* za novou vlast v legiích. Účast v legiích a podpora odboje se staly klíčovým atributem pro získání významnějších pozic v politickém životě i v armádě. Hradní stráž, symbol nového státu, byla čistě legionářská. Rakouská vyznamenání, řády a tituly byly zákonem zakázány hned v roce 1918.⁸⁸ Armáda se stala organizací státotvornou, nicméně v budování státní identity hrála výrazně menší roli. Na jednu stranu zakládala armáda Československu status svébytnosti, na druhou stranu se zaměřila na obranu a rezignovala na dějnotvorné ambice. Armáda již nesloužila k dobývání cti a slávy, ale stala se především organizační jednotkou nového státu. V roce 1938 poté dostala armáda tvrdý zásah, když byla nucena sledovat, jak bez boje odevzdává významnou část území. V roce 1939 poté nechala bez boje odejít Slovensko a o den později se stala pasivním pozorovatelem okupace zbytků republiky ze strany Třetí říše.

Maďarsko – armáda jako nositel traumatu

⁸⁸ Zákon č. 61/1918 ze dne 10. prosince 1918, jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly.

V Maďarsku poté vyplynuly na povrch pocity nedocenění, marné oběti a spiknutí mocností Dohody. Trauma z Trianonu v očích mnoha maďarských historiků vyrovnává či dokonce zastihuje trauma holocaustu.⁸⁹ Po krátkém období vlády Republiky rad a okupace rumunským vojskem nastává období vlády regenta Miklóse Horthyho (1920 – 1944), během něhož se v Maďarsku projeví především etnonacionální, anti-moderní a anti-liberální tendence.⁹⁰ Armáda se z národní armády v roce 1922 přejmenovala na Maďarskou královskou armádu. Maďarská společnost vnímala armádu jako slabou a nedostatečnou, pouhý stín někdejšího slavného vojska maďarského království. Z Maďarska se stalo „*království bez krále, pod vedením admirála bez námořnictva a pod ochrannou 9 brigád oproti 60 divizím Československa, Rumunska a Jugoslávie*“.^{91 a 92} Armáda se bez vnějšího zásahu nedokázala vypořádat s vlastní vládou komunistů a nebyla připravena vrátit Maďarsku ani čest, ani ztracená území. To mohla učinit pouze obratná diplomacie. Po celé období Horthyho vlády tak můžeme sledovat lavírování Maďarska mezi revizionistickými mocnostmi a snahou zvrátit důsledky Dohody z Trianonu. Maďarská armáda se na tom nicméně výrazněji nepodílela. V průběhu 2. světové války se naopak podílela na organizaci transportů maďarských Židů do koncentračních a vyhlazovacích táborů a „pomohla“ tak Maďarům k druhému dějinnému traumatu.

Rakousko – zrazená armáda bez loajality

Rakousko zasáhl rozpad Haburské říše zvláště citelně. Z hlavního města 60 milionové říše se stalo hlavní město pro 6,5 milionů obyvatel.⁹³ V Rakousku do určité míry rezonoval mýtus „dýky do zad“, kdy *politické* elity ústředních mocností kapitulovaly, aniž by došlo

⁸⁹ KOVÁCS, Éva. Overcoming History through Trauma. The Hungarian Historikerstreit. European Review, roč. 24, č. 4, 2016, s. 524-525

⁹⁰ Ibidem, s. 526

⁹¹ THOMAS, Nigel, László Pál SZÁBÓ a Darko PAVLOVIĆ. *The Royal Hungarian Army in World War II*. New York: Osprey Pub., 2008., s. 4

⁹² Jugoslávii autor míní tehdejší Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, poz. JB

⁹³ FINDL, Peter a Heimold HELCZMANOVSKY. *The Population of Austria*. Vídeň: Austrian Academy of Sciences Institute of Demography, 1977., s. 20

k reálné vojenské porážce. Armádní velitelé tak zmiňovali, že armáda zůstala loajální císaři a splnila svoji povinnost a všechna vina tedy leží na politicích.⁹⁴ Politický život se v Rakousku projevoval určitou stagnací. Zatímco ve Vídeň žila politickými spory a levicovým radikalismem, venkov zůstával věrný křesťanské a rurální tradici. Demokracie byla kritizována na mnoha frontách. Vídeňské intelektální levicové kruhy a část dělnictva vzývaly ideu revoluce sovětského typu. V tomto je podpořila část navrátilých se zajatců z východní fronty, kteří zakládali pouliční gangy pod názvem Rudá stráž.⁹⁵ Vojáci necítili k armádě zvláštní pouto a neztotožnili se s vládnoucí republikánskou elitou ve Vídni. Sami vojáci se účastnili manifestací a sociálních nepokojů a jejich velitelé mnohdy nezvládali udržet disciplínu.⁹⁶ Venkov si naopak zachoval jistou loajalitu k aristokratickým hodnotám z minulosti. Vlastenectví se ovšem mnohem spíše projevovalo vstupem do para-militárních jednotek Heimwehru, který nebyl pod kontrolou vídeňské vlády.⁹⁷ Nacionálně-konzervativní a fašistické tendence venkovského obyvatelstva byly k vídeňské vládě a jejím institucím (mj. armádě) spíše vlažné. Tváří v tvář hitlerovskému nacismu se kancléřská republika potýkala s aktivitami nacistických skupin uvnitř Rakouska i s tlakem Německa. Nezájem okolních mocností ponechal Rakousko ve stejné situaci jako o několik měsíců později Československo. Rakouská armáda poté dovolila obsazení země bez odporu.⁹⁸

⁹⁴ HOULIHAN, Patrick J., Was There an Austrian Stab-in-the-Back Myth? Interwar Military Interpretations of Defeat v BISCHOF, Günter, Fritz PLASSER a Peter BERGER. *From empire to republic: post-World War I Austria*. Innsbruck: Innsbruck University Press, c2010. Contemporary Austrian studies, v. 19., s. 72

⁹⁵ MADERTHANER, Wolfgang. Utopian Perspectives and Political Restraint: The Austrian Revolution in the Context of Central European Conflicts v BISCHOF, Günter, Fritz PLASSER a Peter BERGER. *From empire to republic: post-World War I Austria*. Innsbruck: Innsbruck University Press, c2010. Contemporary Austrian studies, v. 19., s. 54

⁹⁶ Ibidem, s. 53 - 63

⁹⁷ KIRK, Tim. *Fascism and Austrofascism* v BISCHOF, Günter, Anton PELINKA a Alexander LASSNER. The Dollfuss/Schuschnigg era in Austria: a reassessment. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 2003, s. 17

⁹⁸ LASSNER, Alexandr. The Foreign Policy of the Schuschnigg Government 1934-1938: The Quest for Security v BISCHOF, Günter, Anton PELINKA a Alexander LASSNER. The Dollfuss/Schuschnigg era in Austria: a reassessment. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 2003, s. 163 - 180

Ve všech nastíněných případech se vnímání armády zásadním způsobem proměnilo. Armády přestaly být nositelkami státnosti. Politika a identita středoevropských států nebyla orientována na armádu. Armády také nebyly z objektivních a politických příčin schopny řešit problémy svých států a druhá světová válka poté přinesla jejich naprostý kolaps.

3.2 Historická inkonzistence a (ne)schopnost vytváření autonomní politiky ve střední Evropě

Region střední Evropy se rovněž vyznačuje značnými společensko-politickými proměnami, které mají dramatický vliv na utváření strategické kultury. Proměny politických režimů s sebou přinesly změny v chápání sebe sama, v zahraničněpolitické orientaci i v personálním obsazení klíčových vojenských a civilních pozic. Je nezbytné se na chvíli zastavit u proměny zahraničně-politické orientace. Zahraničněpolitická orientace je součástí politického rozhodnutí a její trvání závisí na celé řadě faktorů, např. geopolitické uspořádání, politické přesvědčení vlády a samozřejmě na strategické kultuře. Proměny aliancí, spolenectví a nepřátelství jsou přirozenou součástí mezinárodních vztahů a některé státy (viz např. Anglie) na tom dlouho zakládaly svoji zahraničněpolitickou praxi.⁹⁹ Proměny kurzu zahraniční politiky v návaznosti na prosazování národních zájmů ve stabilním politickém uspořádání a velmocenské suverenitě umožňují sedimentaci stabilní strategické kultury.

Malé, nástupnické státy ve střední Evropě ovšem toto privilegium neměly. Příkladem je Československo, které se nejprve orientovalo na Francii a státy Malé dohody. Věřilo v sílu wilsonovského poválečného uspořádání světa a minimálně chtělo věřit v dodržení principů národního sebeurčení. Odmítalo především politiku feudálně-revizionistických států jako

⁹⁹ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlinské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999. Obzor (Prostor), s. 98 - 102

bylo Maďarsko, Polsko a později Německo.¹⁰⁰ Českoslovenští představitelé si uvědomovali, že nelze zachovat svoji suverenitu bez podpory zvenčí a spoléhalo na pomoc států Dohody a od roku 1935 rovněž na pomoc Sovětského svazu. Po roce 1938 se nástupem druhé republiky změnilo Československo v etnocentrický konzervativní stát. Vláda Strany Národní jednoty, složená z pravicových stran, se orientovala na Berlín se zahraniční politikou lavírující mezi servilitou a strachem.¹⁰¹ Zahraniční politika Československa by se dala charakterizovat jako zoufalý pokus o neutralitu, spolehající na milosrdenství Třetí říše. Po obsazení Československa vojsky Wehrmachtu a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava se samostatnost státu zcela vytratila. Národní souručenství bylo zcela pod vlivem Úřadu Říšského protektora. V exilu se mezitím zformovaly dvě zcela rozdílné skupiny s rozdílnými zájmy – ve Velké Británii a v Sovětském svazu. Podobným způsobem byl rozdělen i vnitrostátní protektorátní odboj. Zjednodušeně řečeno, aktivní občan byl nucen vybrat si ze tří postojů – podpory okupační moci, prodemokratického odporu a komunistického partyzánství. Představitelé samostatného Slovenska si byli vědomi, že za svoji politickou moc vděčí německé vládě a byli zcela loajální Třetí říši, což potvrzuje nevýhodná slovensko-německá smlouva i přítomnost německých poradců v zemi po dobu trvání samostatného Slovenského štátu.¹⁰²

Po skončení druhé světové války vzniká na základě Košického programu omezená demokracie tzv. III. republiky a zahraniční politika se orientuje čím dál tím více na Sovětský svaz. Vznik, podoba a uspořádání poválečného Československa nebyla v rukou jeho obyvatel ani politických představitelů, ale velmocí zvítězivších nad Hitlerem. Zahraniční

¹⁰⁰ KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 9 - 14

¹⁰¹ DEJMEK, Jindřich, *Československá diplomacie v době druhé republiky* (říjen 1938 – březen 1939), in GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Druhá republika 1938-1939*, Praha 2004, s. 151 - 152

¹⁰² ZAJÍČEK, Karel. *Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*, Praha 1946, s. 340 – 345.

politiku diktoval Sovětský svaz. Nepřijetí Marshallova plánu a ukončení spolupráce s UNRRA v roce 1947¹⁰³ poté předznamenalo budoucí směřování státu a poukázalo na zcela omezenou suverenitu. Únorový převrat roku 1948 až do roku 1989 zcela omezil suverenitu rozhodování Československa.¹⁰⁴ Tzv. „sovětští poradci“ postupně vytvořili v Československu paralelní mocenskou strukturu, která bránila autonomnímu vládnutí československými orgány, resp. politickou elitou (která nicméně tento stav vědomě a do značné míry aktivně akceptovala). Podíleli se na politických procesech, ovlivňovali politické koncepce a především představovali stálou hrozbu nad politickým, úředním i vojenským aparátem. Sovětští poradci infiltrovali i československou rozvědku a kontrarozvědku, čímž byla suverenita státu zcela narušena.¹⁰⁵ Vojenská strategie poté v rámci Varšavské smlouvy plně podléhala plánům Sovětskému svazu. Orientovala se nejprve proti Západnímu Německu a záhy proti státům NATO a geopolitickému „Západu“.¹⁰⁶

Po roce 1989 dochází v krátké době k rozpadu Československa a vstupu obou nových států do NATO (1999, 2004) a EU (2004, 2009). Došlo tak k dalšímu zásadnímu obratu. Česká republika i Slovensko přijaly západní ekonomický i politický model uspořádání státu. Součástí přechodu na nový ekonomický model a orientace na západní geostrategická centra se stala proměna ideových východisek armády, národní zahraničně-politické, obranné i vojenské strategie, změny v oblasti taktiky, výzbroje, apod. Obě země rovněž přešly v letech 2005, resp. 2006 na systém plně profesionální armády. Míra autonomie při utváření strategických rozhodnutí se výrazně zvýšila po rozpadu Sovětského svazu a ukončení

¹⁰³ *UNRRA in Czechoslovakia*. Prague: Press Section of the Czechoslovak Office for Relief and Rehabilitation, 1947

¹⁰⁴ Viz např. MZV: 1948: *Likvidace samostatné zahraniční politiky*, dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/unor_1948_na_mzv.html, cit. 26-12-2018

¹⁰⁵ KALOUS, Jan. *Ve službách sovětských poradců: Tlumočníci Jan (Ivan) Achremenko a Petr Bechyně*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. Paměť a dějiny, č. 4/2012

¹⁰⁶ Strategie Varšavské smlouvy (1955-1968). Dostupné z:

https://www.mzv.cz/public/27/9b/9c/16394_669811_RB_24_5_01.pdf, cit. 26-12-2018

činnosti Varšavské smlouvy v Černínském paláci v roce 1991. Po vstupu do Severoatlantické aliance a EU byla nicméně vojensko-strategická rovina v obou státech výrazně uzpůsobena potřebám členství v těchto organizacích. Strategické uvažování je rovněž formováno členstvím ve Visegradské skupině.

Během těchto historických a mentálních posunů docházelo rovněž ke značným personálním změnám v oblasti politiky, státní správy, vojenského velení i řadových vojáků. Po roce 1918 došlo k zásadní reorganizaci v českém vojenském stavu. Ačkoli z cca 1,4 milionu českých vojáků v rakousko-uherské armádě pouze okolo 90 000 vstoupilo do legií, stali se legionáři páteří nové armády. Rakousko-uhersští důstojníci, tzv. „Rakušáci“, tvořili v roce 1922 pouze 34% důstojnického sboru a v roce 1938 již jen 10%. Legionáři naopak představovali 34% důstojnického sboru již v roce 1922. Těžiště velení se přesunulo k novým důstojníkům, vychovaným již v institucích první republiky, navazujících na legionářský odkaz.¹⁰⁷ V roce 1933 proběhla další, méně nápadná, ale poměrně významná reorganizace velení československé armády, která mj. odrážela rovněž neshody ve vedení armády a ve vztahu armády k politickým špičkám, především k Hradu.¹⁰⁸

Zásadní personální proměnou prošla československá armáda v letech 1945 – 1955. Přímo po skončení druhé světové války začalo soustředěné přebudování armády podle sovětského vzoru. Nově vzniklé Obranné zpravodajství pod vedením Bedřicha Reicina a Karla Vaše zahájilo pod taktovkou Sovětského svazu rozsáhlou personální rekonstrukci armády skrze metod čistek, teroru, zastrasování, perzekuce, subverze i justičních vražd. Období čistek trvalo nejméně do roku 1951 a padl jim nakonec za oběť mj. i sám jejich spoluiniciátor B.

¹⁰⁷ ŠEDIVÝ, Ivan a Michal MUSIL. *Češi bojovali hrdinně za Rakousko-Uhersko, ale první republika to tultala*. IDnes [online]. 2008, 27. 10. 2008 [cit. 2019-01-02]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/cesi-bojovali-hrdinne-za-rakousko-uhersko-ale-prvni-republika-to-tultala-1qb-/zpr_archiv.aspx?c=A081026_232405_kavarna_sim

¹⁰⁸ ŠRÁMEK, Pavel. *Personální změny ve velení československé armády v roce 1933*. O dějinách a politice. Ústí nad Labem, 2001, s. 25 - 35.

Reicin. Odstranění postupně byli kolaboranti, vojáci se vztahem k prozápadnímu odboji, „buržoazní živly“, mnozí intelektuálové, nekomunisticky smýšlející velitelé, otevřeně věřící, apod. Do velitelských struktur a na významné pozice v armádě i ve zpravodajských službách byli vybíráni především stranicky prověřeni a loajální příslušníci bez ohledu na vzdělání a schopnosti.¹⁰⁹ Celkem odešlo několik tisíc velitelů a vojáků, 49 z nich bylo popraveno, stovky dalších skončily v těžkých žalářích. Někteří byli popraveni v rámci politických bojů.¹¹⁰ K personálním změnám došlo znovu mezi lety 1951 až do 60. let, kdy byli mnozí uvěznění a propuštění vojáci rehabilitováni.¹¹¹ K dalším změnám došlo opět roce 1968 a poté v rámci reorganizace armády po roce 1989, kdy byli někteří komunističtí funkcionáři nahrazeni odborně zdatnějšími veliteli s menší zátěží z minulosti a především zrušen politický aparát vojska.

Jen na příkladu Československa je zřejmé, že v malých státech střední Evropy docházelo ve 20. století k dramatickým změnám v oblasti politické organizace, vojenského velení, personálního obsazení a strategického uvažování. Nestálý velitelský aparát, proměny ideové orientace a členství v různých mezinárodních paktech a organizacích různého zaměření znemožnily vytvoření svébytného *esprit de corps* – tedy pocitu hrdosti jedince na příslušnost k určité (v tomto případě vojska) skupině, s jejímiž cíli (a smyslem bytí) se ztotožňuje.¹¹²

¹⁰⁹ HANZLÍK, František. *Diskriminace a perzekuce vojáků v Československu v letech 1945-1955*. Praha: Powerprint, 2015.

¹¹⁰ PEJČOCH, Ivo a Markéta DOLEŽALOVÁ. *Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948–1955 (Recenze)*. Securitas Imperii [online]. 2010, (16), 213 - 217. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/securitas-imperii-16-012010/>

¹¹¹ HANZLÍK, František. *Diskriminace a perzekuce vojáků v Československu v letech 1945-1955*. Praha: Powerprint, 2015.

¹¹² *Esprit de Corps*. Cambridge Dictionary [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/esprit-de-corps>

4. Adaptace konceptu strategické kultury pro malý stát ve střední Evropě

4.1 Paradigmata vyplývající z historické zkušenosti

Výše provedený historický exkurz, který nebyl vyčerpávajícím popisem, ale demonstrativním výkladem za účelem objasnění paradigmat, které je nezbytné vzít v úvahu při zkoumání strategické kultury malého státu ve střední Evropě. Výzkum strategické kultury vyplývá z ontologického primitivismu a ve všech třech generacích považuje státy v jejich stávajících hranicích za dané a zkoumá je jako objektivně existující fenomén, nebo minimálně objektivně existující po dostatečně dlouhé časové období a s určitým výhledem existence do budoucna tak, aby mělo smysl jeho strategickou kulturu zkoumat. Historie je v této práci považována za mnohvrstevnatý fenomén, odrážející celou řadu jevů, od geopolitických přes ideové, náboženské, osobnostní apod. Historická zkušenost je vždy unikátní, nicméně je natolik formativní, že ji nelze pominout při diskuzi o středoevropských národech.

Základní paradigmata, která je nutno vzít v úvahu náležejí:

1. Postavení celé řady „malých národů“ mezi velmocenskými bloky, s nimiž není možné politicky a už vůbec ne vojensky soupeřit. V minulosti šlo především o Svatou říši římskou (národa německého) a Ruskou říši. Později o postavení v trojúhelníku mezi západními mocnostmi (Francie, Velká Británie...), Německem a Ruskem. Po druhé světové válce zmizela střední Evropa z politické mapy a zůstala dichotomie Západ a Východ, přičemž ze střední Evropy se stalo nárazníkové pásmo ve vojenských plánech supervelmocí.¹¹³ Nyní je střední Evropa skrze své členství v NATO a EU součástí geopolitického Západu, jakkoli je tento fakt některými politickými proudy zpochybňován. Nepominutelný je rovněž vliv sjednoceného

¹¹³ JOHNSON, Lonnie. *Central Europe: enemies, neighbors, friends*. New York: Oxford University Press, 1996., s. 197 - 248

Německa, jako plně integrovaného Západu, především v ekonomické oblasti. Vliv velmocí, ovšem vzhledem k historickému vývoji, politické debatě ve státech střední Evropy i členství v mezinárodních organizacích zůstává významným paradigmatem jejich strategické kultury.

2. Nižší míra autonomie v rozhodování ve významné části, vzhledem k plné či částečné okupaci nebo podřízenému či alespoň ne plně autonomnímu mezinárodnímu postavení vůči různým velmocenským hráčům nebo mezinárodním organizacím. Ilustrovat to lze na přizpůsobování se Rakouska-Uherska německým zájmům, později na rostoucím vlivu Německa ve střední Evropě, posléze členství ve Varšavské smlouvě a vliv Sovětského svazu (Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko), podřízení se Slovinska srbským a chorvatským zájmům v Jugoslávii a nakonec členství v EU (všechny státy) a NATO (všechny státy). Vliv velmocí výrazně formuje národní zájmy těchto států a zakládá nutnost interpretace dějinných událostí a politických situací jejich prizmatem. Řečeno optikou realistické teorie mezinárodních vztahů, převažuje *bandwagoning* nad *balancing*.¹¹⁴
3. Časté historické, identitární, ideologické a politické změny vedoucí k přerušení linie formování vědomí národa o sobě. Změny narativu (katolicko-monarchistický, národní, komunistický, demokratický), politiky (orientace na střední Evropu, východní blok, Západ), ideologie (čechoslovakismus, Horthyho zneuznaný nacionalismus, rakouský sociální katolicismus, fašismus, různé formy socialismu, liberální kapitalismus, nacionální kapitalismus, apod.) a pojetí sebe sama vytváří diskontinuity. V samotném národním narativu mizí dějinný telos a pevný vztah mezi minulostí, současností a budoucností.

¹¹⁴ WALTZ, Kenneth N. *Theory of international politics*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., 1979, s. 125 -128

4. Politicky motivované personální změny přetrhávají vlákno kolektivní paměti. Nové generace (ideologicky nezkažené) nahrazují ve vedení státu i armády generaci starší (zatíženou předchozím režimem, ať již jakýmkoli...) a budují „novou“ vládu a „nové“ vojsko. Sepíše-li někdo knihu o americkém nebo britském válečnictví, nalezne sedimentaci vojenských zkušeností z válek pod jednou vlajkou. Činíme-li to samé ve střední Evropě, nacházíme různé generace vojáků, motivované různým způsobem a bojující za rozličné ideály.
5. Proměny byrokratické kultury. Byrokratická kultura se měnila společně s režimy. Především po roce 1989 došlo k výrazné proměně byrokratického aparátu státu i vztahu armády a civilních byrokratických struktur (především ministerstev obrany). Teprve postupně vzniká nová generace profesionálních vojáků a úředníků, kteří utváří svébytnou byrokratickou kulturu a *korporátní identitu*.¹¹⁵

K bodům č. 3, 4 a 5 je nutno poukázat na fakt, že v některých ohledech platí i pro Německo a Rusko (potažmo Sovětský svaz) jako velké státy, pro něž proběhly seriózní výzkumy strategické kultury. V případě Ruska/SSSR se jedná o především o práce „otce zakladatele“ Jacka L. Snydera¹¹⁶, dále pak celou řadu autorů, např. M. Skaka, L. Igumnovu¹¹⁷ nebo D. Adamského¹¹⁸. V německém případě se jedná především o práce A. Hoffmanna a K. Longhursta¹¹⁹, J. Techaua¹²⁰ nebo T. M. Wilkeho¹²¹. Tito autoři se musí vypořádat s otázkou,

¹¹⁵ Např. EVANS, Peter a RAUCH, James E. *Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis of the Effects of "Weberian" State Structures on Economic Growth*. American Sociological Review, Vol. 64, No. 5. 1999, s. 752

¹¹⁶ SNYDER, Jack L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND, 1977

¹¹⁷ IGUMNOVA, Lyudmila. *Russia's Strategic Culture Between American and European Worldviews*. The Journal of Slavic Military Studies. Vol. 24, No. 2, 2011, s. 253-273

¹¹⁸ ADAMSKY, Dmitry (Dima). *From Moscow with coercion: Russian deterrence theory and strategic culture*. Journal of Strategic Studies, Vol. 41, No. 1-2. 2016, s. 33-60

¹¹⁹ HOFFMANN, Arthur a LONGHURST, Kerry. *German strategic culture in action*. Contemporary Security Policy. Vol. 20, No. 2, 2007, s. 31-49

¹²⁰ TECHAU, J. *No Strategy, Please, We're German – The Eight Elements That Shaped German Strategic Culture* v SCHNAUBELT, Christopher M. *Towards a comprehensive approach: strategic and operational challenges*. Rome: Research Division, NATO Defense College, 2011,

¹²¹ WILKE, Tobias M. *German Strategic Culture Revisited*. Münster et al.: Lit-Verlag, 2007, 144 s.

jakým způsobem zůstal zachován „národní duch“ „národní styl politiky“ nebo alespoň „národní zájem“ v kontextu proměn. Autoři došli k odlišným závěrům. Zatímco v případě Ruska se shodují, že navzdory změnám režimů a drastickým personálním čistkám zůstává ruská „duše“ nezměněna a národní zájmy rovněž, bez ohledu na to, zda je prosazuje car Mikuláš, Josif Stalin nebo Vladimír Putin, v německém případě naopak došlo po druhé světové válce k zásadní transformaci strategické kultury a z militaristického státu, zaměřeného na získání „zasloužené“ cti a „životního prostoru“ se, minimálně ve vojensko-strategické oblasti, stává multilaterální stát zaměřený na hodnoty mezinárodního společenství.

Zůstává otázka, zda jsou tato paradigmaty malých států historicky objektivní a strategickou kulturu pouze ovlivňují, nebo jsou naopak kulturně podmíněná a strategickou kulturu konstituují. Tato dichotomie, na níž je třeba podat uspokojivou odpověď, odráží spor mezi první a třetí generací autorů strategické kultury. Příklad Ruska a Německa upozorňuje, že výše naznačená paradigmaty rozhodně nepůsobí vždy stejně, ale buď:

1. jsou integrální součástí strategické kultury, jako svébytného narativu zkoumaného objektu (první generace) nebo
2. působí jako externí faktor a ovlivňují formování a podobu strategické kultury, nicméně v závislosti na kontextu a dalších faktorech pokaždé jinak.

4.2 Ontologický objektivismus konceptu strategické kultury – hledání „třetí cesty“ mezi 1. a 3. generací strategické kultury

Nástrahy velkého příběhu – Colin S. Gray

Strategická kultura malého státu není na základě výše uvedených připomínek zkoumatelná stejným teoreticko-metodologickým aparátem jako strategická kultura velkých států. Při aplikaci rámce jedné z klíčových postav první generace, Colina S. Graye, hrozí, že dojde

k vytvoření subjektivního narativu na základě samotné snahy jej nalézt. Snaží-li se autor dát řád a smysl dějinnému chaosu, může snadno upadnout do omylu ve snaze postihnout smysl dějin a ducha národa tam, kde není dostatečně zformován, tím, že dává zdánlivý smysl událostem, které jsou spíše výsledkem právě probíhajících dějinných procesů a aktuální situace. U malých národů ve střední Evropě, kde došlo ke střídání identit, státních forem i ideologií, je samotné vytváření narativu zavádějící. Vezmeme-li v úvahu 17 dimenzí strategické kultury, navržených C. S. Grayem jako vhodný metodologický rámec pro zkoumání strategické kultury¹²², nacházíme široké pole uvažování, od *společnosti, kultury, etiky až po technologii, velení či strategickou doktrínu*. Colin S. Gray navíc využívá dlouhou historickou časovou linku, předpokládající utváření strategické kultury od úsvitu národa v hluboké minulosti až po současnost. Při diskuzi o britském pojetí námořní moci se neobává sáhnout až k příkladům ze staré Sparty a Persie¹²³ a při zkoumání americké strategické kultury začíná jeho výklad v období ještě před vznikem USA.¹²⁴

Zatímco tento přístup u velkých států umožňuje poznat v plné komplexnosti jejich postupně se utvářející identitu a z ní vyplývající strategickou kulturu, malých států je ve vztahu k velkým příběhům nezbytná obezřetnost. Například v českých zemích docházelo od 19. století k pravidelným výkladům dějin v zájmu vytvořit *smysl českých dějin*. Součástí tohoto postupu byla glorifikace určitých období, zamlčování faktů, reinterpretační historických událostí a v extrémních případech i vymyšlení zcela fiktivních událostí, jako např. bitva Záboje a Slavoje ve zfalšovaném Rukopisu královedvorském.¹²⁵ Samotné diskuze o smyslu českých dějin naznačují tento problém. Vzájemně mnohdy rozporné výklady Palackého, Masaryka, Pekaře a později Nejedlého i autorů po roce 1989 poukazují na obtížnost nalézt

¹²² GRAY, Colin S. *Strategy and history: essays on theory and practice*. London: Routledge, 2006, p. 154

¹²³ Ibidem, s. 59 - 60

¹²⁴ GRAY, Colin S. *National Style in Strategy: The American Example* International Security, Vol. 6, No. 2. 1981, s. 21-47

¹²⁵ KOSATÍK, Pavel. *České snění*. Praha: Torst, 2010, s. 100

věrohodný, obecně přijatelný narativ. Vojenský narativ jde s tím (geo)politickým ruku v ruce. Zdroj *esprit de corps* se v průběhu dějin měnil. Za Rakouska-Uherska existovala samostatná předlitavská armáda (Maďarsko nicméně mělo vlastní Uherskou královskou zeměbranu, což se pak projevilo ve vztahu k První světové válce a jejím výsledkům) s loajalitou směřovanou k vídeňskému dvoru, pozdější armády nástupnických států vyznávaly obrannou rétoriku (s výraznými problémy, viz výše popsaná situace v Rakousku) a v období vlády komunistických stran poté byl národní prvek oslaben ve prospěch kolektivní identity „proletářských států“. Chybějící *esprit de corps* v současné české armádě popsal např. Ivo Zelinka.¹²⁶ Hledání zákonitostí ve velkém národním příběhu se v případě malého středoevropského státu jeví jako příliš rizikově subjektivní a potenciálně+zavádějící než aby bylo možné vystavět na tomto metodologickém rámci věrohodný výzkum.

Málo zřetelná proměnná – Alastair I. Johnston

Třetí generace autorů nabízí odlišný přístup, zdánlivě vhodnější pro malé státy. Alstair I. Johnston vypracoval poměrně rigidní způsob výzkumu strategické kultury, v němž se vypořádává s většinou problémů přístupu C. S. Graye.¹²⁷ Strategická kultura především v jeho pojetí nezahrnuje všechny aspekty národního bytí, ale představuje určitý, objektivně existující fenomén. Tento fenomén se projevuje různě silně a různým způsobem v závislosti na konkrétní situaci. Strategická kultura pak ovlivňuje především jednotlivá rozhodnutí. Právě v případech, kdy dochází k významným strategickým (a v některých případech i taktickým) rozhodnutím přichází ke slovu strategická kultura, která ovlivňuje výsledek rozhodovacího procesu. Strategická kultura má určitý vliv, vedle neméně (a mnohdy i více) podstatných vlivů jako jsou rozložení sil, ekonomická situace, politická situace, apod.

¹²⁶ ZELINKA, Ivo. *Esprit de corps v Armádě České republiky*. On War On Peace [online]. [cit. 2019-01-06]. Dostupné z: <http://www.onwar.eu/2012/02/29/esprit-de-corps-v-armade-ceske-republiky/>

¹²⁷ JOHNSTON, Alastair Iain. *Thinking about Strategic Culture*. *International Security*. 1995, roč. 19, č. 4

Strategická kultura tak způsobuje určitou inklinaci klíčových aktérů daného subjektu k volbě určitých postupů a řešení. Míra vlivu, kterou strategická kultura působí na jednotlivá rozhodnutí, je dokonce měřitelná.¹²⁸

Tato vědecky rigidnější metodologie umožňuje vytvářet do určité míry verifikovatelné výzkumy. Výzkumník definuje strategickou kulturu, následně ji aplikuje na určitý fenomén, poměří ji s vlivem objektivních faktorů a určí míru jejího vlivu, resp. ověří její existenci v podobě, ve které byla definována. Alastair I. Johnston zdůrazňuje, že první generace strategické kultury nespécifikuje možnost utváření více strategických kultur v jednom státu.¹²⁹ Tím zdánlivě pomáhá vyřešit problém malého státu diskutovaný v této kapitole. Johnston poukazuje na možnost více strategických kultur v rámci většího množství byrokratických těles – známá jsou např. jistá napětí mezi jednotlivými složkami americké administrativy a armády. Podobné problémy lze sice do jisté míry pozorovat i v menších státech, např. názorová nejednotnost mezi diplomatickým sborem, Ministerstvem obrany a velením armády, nicméně výrazný vliv politického centra, nižší autonomie v rozhodování jednotlivých institucí a neexistence dlouhodobé nepřerušované institucionální tradice nevytváří prostředí pro vznik více distinktivních strategických kultur vedle sebe. A. I. Johnston ovšem již méně hovoří nicméně o problému více strategických kultur v čase¹³⁰.

Druhá zásadní kritika první generace spočívá v nemožnosti určit, jak vlastně strategická kultura ovlivňuje rozhodování. Podle C. S. Graye je ovlivňuje zcela, protože veškerá strategická rozhodnutí jsou kulturně podmíněna. Tento postoj je podle Johnstona tautologií. Jsou-li veškerá rozhodnutí produktem strategické kultury, poté každý výzkum nevyhnutelně skončí u strategické kultury.¹³¹ Johnston navrhuje místo toho jasně odlišit vliv strategické

¹²⁸ Ibidem

¹²⁹ Ibidem, s. 37

¹³⁰ Ibidem, s. 48

¹³¹ Ibidem, s. 37

kultury. Zatímco Gray nabízí vertikálu, na jejímž vrcholu je strategická kultura jako fenomén určující poznání všech věcí ve vojensko-strategické oblasti, Johnston nabízí horizontálu, na které jsou juxtapozičně uvedeny jednotlivé proměnné, z nichž jednou je strategická kultura. V případě malého státu ve střední Evropě, kde dosud nebyla strategická kultura důkladně zkoumána a určena, se objevuje problém možné falešné korelace. Při prozkoumání tvorby rozhodnutí skrze vstupy do rozhodovacího procesu, výstupy z něj, byrokratické procedury, apod. v určitém časovém období existuje značné riziko, že výsledky budou mít omezenou platnost, resp. budou pouze zaplňovat mezery mezi racionálními příčinami. Pokud odstraníme zcela racionální a objektivní vysvětlení a příčiny jevů a všechn zbytek označíme jako výsledek strategické kultury, můžeme v případě opakujících se tendencí dospět k poznání určitých jevů, ale nepoznáme strategickou kulturu jako celek. Autoři třetí generace rovněž nenabízí variantu, jak překlenout problém regionu, který je z velké části historicky utvářen vnějšími velmocemi. Pokud se stát rozhodne v souladu se zájmy významné mocnosti (např. Německa nebo Sovětského svazu), jedná tak podle své strategické kultury, která předpokládá snahu vyhovět klíčové velmoci, nebo právě potlačil strategickou kulturu z hlediska poznané nutnosti?

Konceptuální rámec pro malý stát ve střední Evropě

Pro studium strategické kultury ve střední Evropě lze považovat za určující pojem *historická zkušenost*. Mezi nejvýznamnější autory pracující s tímto termínem patří filosofové Paul Ricoeur a Michael Oakeshott. Paul Ricoeur studoval lidskou imaginaci a paměť a hledal způsoby, jakým jsou zážitky určitých událostí a období přenášeny dále. Upozorňuje, že lidská paměť má tendenci podřizovat se imaginaci a měnit vlastní zažité skutečnosti jednotlivce podle představ, které nabyt během času, jež od vzpomínaných událostí uběhl.¹³²

¹³² RICŔEUR, Paul. *The reality of the historical past*. Milwaukee: Marquette University Press, 1984., p. 28 - 32

Zatímco pro historiografii a především orální historii je tento fakt překážkou, pro studium strategické kultury nepředstavuje problém. Při práci s pamětí je dále potřeba rozlišit mezi individuální a kolektivní pamětí. Kolektivní paměť je podobně jako strategická kultura intersubjektivní fenomén, který není pouhým agregátem individuálních pamětí. Jednotlivé vzpomínky členů kolektivu tvoří určitý sdílený korpus obrazů a symbolů, jež prostřednictvím imaginace ovlivňují zpětně i individuální paměť. Kolektivní paměť rovněž posiluje identifikaci jednotlivce se skupinou a vytváří tzv. *narativní identitu*, tedy identitu skupiny a jejích členů skrze sdíleou verzi určitého příběhu.¹³³ Michael Oakeshott poté odlišuje historii od zkušenosti a od reality (jeho slovníkem „od světa“). Historie neobsahuje všechnu objektivní skutečnost, ani veškerou paměť. Obsahuje soubor narativů, vytvářených jednotlivými lidmi a institucemi. Některé narativy jsou silnější, buď pro svoji přesvědčivost, nebo pro význam jejich nositelů. Historie je tvořena narativy, které ovlivňují řetězení dalších událostí, které se později opět stanou narativy a tak dále. Historie je stále konstruována a rekonstruována.¹³⁴ Vztah historické zkušenosti ke strategické kultuře je zásadní. Chování států a aktérů v nich v jednotlivých historických okamžicích je podmíněno vztahováním současných situací k minulosti, vycházející z historie. Kurz dějin sice nedovolil mezi malými státy střední Evropy vytvořit globální, jednotící narativ, ale paměť nevymazal. Jednotlivé historické etapy formovaly narativy v rámci kolektivní paměti, které později ovlivnily smýšlení o vojensko-strategických otázkách. Neexistuje tedy jeden příběh, ale existuje mnoho malých intersubjektivně sdílených příběhů. Určité události (např. Trianonská smlouva pro Maďarsko nebo Mnichovská dohoda pro Čechy) a narativy, jež kolem nich byly konstruovány, ovlivnily percepci budoucích událostí a jevů. Místo

¹³³ LEICHTER, David J. *Collective Identity and Collective Memory in the Philosophy of Paul Ricoeur*. Études Ricoeuriennes / Ricoeur Studies. 2012, Roč.3, č. 1, s. 114-131

¹³⁴ OAKESHOTT, Michael. *Experience and its modes*. New York: Cambridge University Press, 1985 (1933), s. 156 - 168

komplexní historie je vhodné zkoumat klíčové historické události a z nich vyplývající symboly, jež jsou zásadní pro přemýšlení daného státu (resp. jeho aktérů) o historii, politice, vojenství a strategii.

Problém zůstává v neustálé rekonstrukci jednotlivých narativů – zvláště v proměňujícím se ideologickém prostředí. Státní instituce a s tím spojená akademická a kulturní komunita vytváří rekonstrukce minulých narativů a samy jsou přitom ovlivněny narativy z minulosti. V tomto případě není možné určit závislou a nezávislou proměnnou, ale jedná se spíše o vzájemně konstitutivní vztah ovlivněný kontextem historie, rozložením moci a řadou dalších faktorů. Neexistuje-li jeden „grayovský“ „velký“ příběh, poté neexistují ani „velké“ historické narativy, ale postupně se mění, tak jak kráčí historie. Zjednodušeně řečeno, v každém období se hovoří o minulosti různě. Důsledky jednotlivých historických událostí byly v pozdějších výkladech různě převráceny a chápány odlišně. Zkoumání strategické kultury je tak vhodné omezit na určité koherentní období, jehož sdílené historické narativy je možno promítnout do rozhodování a přemýšlení o strategii.

V případě dilematu objektivitu strategické kultury, tedy zdali strategická kultura existuje nezávisle na objektu zkoumání jako zdokumentovatelný fakt v juxtapozici k dalším objektivním faktům jako např. vojenská síla, ekonomická situace, apod., či nikoli, není možné se v kontextu menšího státu střední Evropy přiklonit na jednu stranu a neztratit tím kontakt s realitou politického, administrativního a vojenského rozhodování. Pozorováním strategické debaty po roce 1989 ve středoevropských státech bývalé monarchie lze usoudit, že strategická kultura se projevuje v různých momentech s různou silou, tak jak předpovídá A. I. Johnston a další autoři třetí generace¹³⁵. Různé ideologické přesvědčení osob formované odlišnou životní zkušeností, především sociálním postavením a vztahem ke

¹³⁵ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. 1995, vol. 19, No. 4, s. 46 - 48

komunistickému režimu, ale i generačními rozdíly přináší do určité míry odlišné interpretace. Strategická kultura rovněž ustupuje do pozadí při plnění závazků vyplývajících z členství v mezinárodních organizacích nebo mezinárodních režimů vyvstávajících z ratifikace mezinárodních dohod a úmluv, které ponechávají pouze omezený prostor pro samostatné rozhodování – jev specifický pro menší státy. Na druhou stranu nelze pominout fakt, že společná historie, kultura a tradice vytváří určité existující „národní vědomí“, které ovlivňuje rozhodování, a jehož redukce na zkoumání samotného rozhodovacího procesu nebo jeho negace poukazem na individuální prožitek jednotlivce by znemožnilo lepší porozumění strategickému myšlení.

V daném zkoumaném období jsou to jednotlivé historické symboly, obrazy a narativy, jež se opakovaně objevují a ovlivňují rozhodování. Strategická kultura se utváří ze střípků historie a není tvořena jedním příběhem, ale celou řadou historických, politických, kulturních a identitárních fragmentů, jež emanují při rozhodování klíčových aktérů v různých podobách. Mnohdy stačí metaforická nebo metonymická podobnost stávající situace s narativem z historie. Jeho oživení v odborné či veřejné debatě poté probudí historickou paměť a strategická kultura se projeví. Tento jev popsal Edward T. Hall již v roce 1976 ve své teorii „kulturního ledovce“, v němž argumentoval, že větší část kulturních jevů je skrytá a my vidíme pouhé projevy kultury, nikoli její nejdůležitější součásti. Edward T. Hall poukázal na fakt, že existuje intersubjektivní *skrytá kultura*, která utváří její viditelné projevy. Edward T. Hall poukázal na sdílené kulturní předpoklady, které příslušníci určitého státu či kulturního etnika netuší, ale přitom výrazně ovlivňuje jejich chování, jako např. sdílený humor, vnímání lidí kolem sebe, určitá gesta a grimasy, povědomí co je slušné a co nikoli, vnímání úspěchu, hierarchie, apod.¹³⁶ Tento přístup je poté použit v dílech autorů první generace. Pro pochopení strategické kultury malého státu je vhodnější termín z oboru

¹³⁶ HALL, Edward T. *Beyond culture*. Anchor Books ed. New York: Anchor Books, 1989, s. 57 - 70

psychologie – *kolektivní nevědomí*. Carl G. Jung v knize „Člověk a jeho symboly“ analyzuje existenci zděděných symbolů od našich předků, jakési kolektivní mytologie, zkušenosti lidstva předávané dosud neprozkoumaným způsobem z generace na generaci. Kolektivní nevědomí tvoří nejhlubší jádro lidské psyché. Kolektivní obrazy a motivy nejsou vědomé, ale projevují se v určitých životních situacích, především ve snech.¹³⁷ Určité prvky kolektivního nevědomí mohou působit neustále, aniž by jejich vliv byl pro patrný. Carl G. Jung zmiňuje např. každodenní rituály afrických kmenů, zděděné po předcích a praktikované s velkým záplem celé generace bez vědomé příčiny nebo vědomí jejich smyslu.¹³⁸ Kolektivní nevědomí nepůsobí stále, ale zažité a zděděné archetypy většího celku (v případě C. G. Junga jde o samotný lidský druh, v případě strategické kultury o určitý stát nebo národ) se projevují jen v některých situacích – blízkosti smrti, životního rozhodnutí nebo meditativních stavech apod. Toto pojetí vztahu nevědomého/neviditelného a vědomého/viditelného lépe ilustruje fungování strategické kultury malého státu.

Pro menší stát ve střední Evropě se tak nabízí kompromis obou modelů. Strategická kultura ovlivňuje všechny aspekty rozhodování, tak jak uvádí první generace, nicméně činí tak v určitých momentech silněji a v jiných slaběji. Existuje jako nadřazený prvek nad ostatními jevy, tak jak tvrdí C. S. Gray a jeho kolegové, nicméně není přítomná stále. Její vliv je různý, liší se podle dané situace a způsob a síla jejího projevu mohou být předmětem zkoumání v souladu s tvrzením třetí generace autorů. Funkci strategické kultury v tomto pojetí lze přirovnat ke kolektivnímu nevědomí v psychologii. Strategická kultura tak jako kolektivní nevědomí emanuje v určitých momentech a stejně jako kolektivní nevědomí utváří zvnitřnělé vzorce přemýšlení a uvažování o věcech, které jsou opakovány, aniž by byl veřejně diskutován jejich význam. Příkladem takového chování může být tradiční

¹³⁷ JUNG, Carl G., et al. *Men and His Symbols*. New York: Anchor Press Doubleday, 1964., s. 67 - 82

¹³⁸ *Ibidem*, s. 81 - 82

strukturování armády, používání vojenských hodností a označení nebo důraz na tradiční aspekty „vojenského života“. Tak jako kolektivní nevědomí, i strategická kultura provází aktéry určitého státu stále, ale projevuje se v klíčových momentech.

5. Shrnutí

Teoreticko-metodologický rámec pro studium strategické kultury malého státu ve specifickém kontextu střední Evropy nachází střední cestu mezi první a třetí generací strategické kultury. Toto pojetí strategické kultury reflektuje zvláštnosti „malého státu“ a historická specifika střední Evropy. Strategická kultura jako původní rámec pro studium velmocí a klíčových hráčů mezinárodních vztahů byla upravena pro studium malého státu ve střední Evropě následujícím způsobem:

1. Strategická kultura malého státu nevytváří *velký národní příběh*, ani nepředpokládá koherentní a lineární historickou zkušenost nebo existenci komplexního *národního ducha/stylu* a utváření grand strategy v mezinárodních vztazích;
2. Strategická kultura malého státu se nezaměřuje pouze na rozhodovací proces, institucionální design a proces přijímání strategických rozhodnutí a plánů, ale je vzat v úvahu historický, filozofický a politický kontext;
3. Strategická kultura malého státu je tvořena symboly vyplývajícími z narativů, které jsou formovány *historickou zkušeností* a *narativní identitou* tak, jak je formulovali P. Ricoeur a M. Oakeshott, a z intersubjektivně sdílených politických a případně kulturních fragmentů;
4. Strategická kultura malého státu tvoří nadřazenou intersubjektivní vrstvu ostatním objektivním složkám rozhodování, která se nicméně tak jako *kolektivní nevědomí* projevuje jen v určitých momentech a různým způsobem. Forma jejího projevu je součástí výzkumu;

5. Výzkum strategické kultury malého státu se zaměřuje na klíčové narativy z dějin, politiky, kultury, idejí a filozofie, které se obtiskávají do intersubjektivního nevědomí;
6. Strategická kultura malého státu je omezena na určité ideově a historicky koherentní období, které umožňuje sledovat vývoj a sedimentaci strategické kultury a v němž fungují sdílené narativy a symboly, jež ovlivňují klíčová rozhodnutí;
7. Instrumentář strategické kultury malého státu je vybírán vždy s ohledem na zkoumané období, geopolitický kontext a obecné předporozumění povaze zkoumaného subjektu.

Pro zkoumání strategické kultury konkrétního státu je vhodné stanovit vlastní metodologický postup vyplývající z tohoto teoretického rámce. Autor poučen o specifikách malých států ve vztahu k uvažování o strategickém myšlení a strategické kultuře může eklekticky zvolit takové metodologické postupy, které odpovídají zkoumanému subjektu.

IV. Metodologie zkoumání strategické kultury České republiky

1. Metodologický rámec strategické kultury malého státu

1.1 Cíle výzkumu

Cílem práce je definovat strategickou kulturu České republiky v období po roce 1989. Výzkum se zaměřuje na zásadní strategické dokumenty, proces přijímání významných strategických rozhodnutí, diskuze o vojensko-strategických otázkách a způsob jakým se Česká republika postavila k nejdůležitějším bezpečnostním a vojenským výzvám po roce 1989. Jedním z cílů práce je zjistit, zdali vůbec v prostředí ČR existuje dostatečná homogenita a kontinuita, které jsou základním předpokladem vzniku distinktivní strategické kultury, a jakým způsobem případně tato kultura ovlivňuje rozhodování České republiky ve strategických otázkách. Strategická kultura je ve výzkumu zasazena do kontextu historické zkušenosti, kterou získaly české země v minulosti, především s ohledem na nejvýznamnější milníky moderních dějin, jež utvářely český náhled na zahraniční politiku, bezpečnost i strategii jako takovou.

Samotná strategická kultura bude definována jako souhrn narativů a symbolů, které ovlivňují rozhodování *bezpečnostní komunity* v České republice. Zároveň bude zkoumán vliv těchto symbolů na rozhodování i na podobu diskuze o bezpečnostních a vojensko-strategických otázkách.

1.2 Systém symbolů

Metodologický rámec strategické kultury malého státu, vyplývající z postulátů uvedených v předchozí kapitole, je v případě České republiky navržen tak, aby reflektoval symboly a narativy ovlivňující přemýšlení a rozhodování relevantních aktérů. Systém symbolů A. I. Johnstona využívaný v různých podobách prakticky celou třetí generací autorů vyhovuje lépe než neurčitá narativní metodologie стратега J. L. Snydera a vojenského historika Liddela

Harta nebo velice obsáhlý a vyčerpávající seznam 17 kategorií C. S. Graye. Pro model *strategické kultury malého státu*, uvedený v předchozí kapitole, nabízí Johnstonův rámec způsob jak provádět výzkum a dosáhnout relevantního poznání. Upravený Johnstonův rámec využívají výzkumníci téměř celé třetí generace autorů. Mezi jeho výhody lze započítat především schopnost definovat nejdůležitější momenty ovlivňující přemýšlení zkoumaného státu a metodologické odlišení strategické kultury od dalších jevů. Systém symbolů otevírá cestu k rigoróznějšímu přístupu ke zkoumání strategické kultury tím, že nabízí způsob jak nahlížet na aspekty, které ovlivňují rozhodování, a nabízí postup, jak zkoumat jejich působení. Nevýhodou je nicméně jeho parciálnost. Zkoumá-li autor vztah státu k multilateralismu nebo k použití síly v určitých momentech nebo hledá důvody přijetí určitých rozhodnutí, nachází v tomto metodologickém rámci spolehlivého průvodce. Pohybuje-li se ovšem výzkumník v neprobádaném terénu, zkoumá-li stát, o jehož strategické kultuře se otevřeně nehovoří a která nebyla dosud popsána, jako je tomu v případě České republiky, je nezbytné jej rozšířit a „vysvobodit ze zajetí výzkumu byrokracie“.

Navrhovaný systém A. I. Johnstona obsahuje sady symbolů – *role války v zahraniční politice*, *vnímání nepřítele* a *účinnost nasazení síly* a následné zkoumání *operativní strategické kultury*.¹³⁹ Jak je dokázáno v předchozí kapitole, vztah armády a politiky se v malých státech střední Evropy výrazně proměňoval, a proto jsou symboly spjaté s *rolí války v zahraniční politice* užitečným nástrojem zkoumání. Rovněž *vnímání nepřítele* a s tímto symbolem spojené otázky (Kdo je nepřítel? Jak se projevuje? Jak se před ním bránit?) představují, zvláště v České republice, důležitou kategorii. *Účinnost nasazení síly* se poté ukazuje jako vhodný nástroj ke zkoumání diskuze o vztahu unilateralismu, bilateralismu a multilateralismu.

¹³⁹ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. 1995, roč. 19, č. 4, s. 44 - 60

Rozšířený systém symbolů lze s ohledem na výše uvedené stanovit takto:

1. Zásadní historické momenty, jejichž narativní interpretace se zapsala do kolektivního nevědomí národa;
2. Filozofické a ideové postuláty ovlivňující strategické přemýšlení *bezpečnostní komunity*;
3. Roli používání síly a roli armády ve vztahu k politickým rozhodnutím;
4. Pozici sebe sama ve vztahu k okolnímu světu, k velmocem, mezinárodnímu řádu a jeho institucím a organizacím;
5. Základní strategické předpoklady a zájmy vyplývající z geopolitické reality;
6. Vztah útoku a obrany, pojetí obrany;
7. Struktura bezpečnostních a vojenských struktur, role a způsob velení;
8. *Modus operandi* nasazení a použití ozbrojených sil, volba nástrojů k provádění strategických cílů a dosahování národních zájmů (operativní strategická kultura).

1.3 Metoda zakotvené teorie a kognitivního mapování

Výzkum se opírá o metodu tzv. „zakotvené teorie“. Zakotvená teorie předpokládá vytvoření teorie ze získaných poznatků. Vědec induktivní metodou sbírá jednotlivé poznatky o daném fenoménu tak dlouho, dokud neobjeví určité opakující se tendence a vazby a z těchto rozpoznávaných fenoménů poté vytvoří teorii, která takto objevené tendence teoreticky uchopí.¹⁴⁰ Podstatné pro náš výzkum je, že vědec současně prozkoumává daný problém a současně vytváří teorii, jež jeho výsledky rámcuje¹⁴¹. Tento výzkum nicméně pojímá zakotvenou teorii poněkud odlišně. V průběhu výzkumu a strategických rozhodnutí a strategického uvažování jsou shromažďovány poznatky, z nichž je definována česká

¹⁴⁰ THORNBERG, Robert. Informed Grounded Theory. Scandinavian Journal of Educational Research. 2012, vol. 56, issue 3, s. 243-259

¹⁴¹ GLASER, Barney G. Theoretical sensitivity. Mill Valley, Calif: Soc. Pr, 1978 a STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, c1998

strategická kultura. Situaci ovšem značně zjednodušuje fakt, že obrysy „české strategické kultury“ již existují v konceptu strategické kultury. Bude proveden výzkum rozhodovacího procesu v oblasti bezpečnosti, obrany a vojensko-strategického rozhodování v ČR. Výzkum se zaměří především na otázky, na něž strategická kultura pomáhá nalézt odpovědi – proč byl v dané situaci využit pro řešení daného problému právě tento nástroj? Jak vnímají aktéři určité situace? Jak chápou aktéři rozhodovacího procesu významné kategorie mezinárodních vztahů? Jak chápou jednotlivé instituce svoje role v rozhodovacím procesu či jak chápou aktéři svoji vlastní roli? Anselm L. Strauss a Juliet M. Corbin popisují metodu zakotvené teorie jako sledování klíčových dat optikou již zjištěných poznatků či výzkumného rámce a jejich kontextualizace, kategorizace a explanace. Výzkumník postupně odhaluje zdánlivé podobnosti a opakující se situace, z nichž postupně vznikají vzorce. Jednotlivé vzorce po dostatečně důkladném prozkoumání relevantního vzorku dat vytvoří dohromady teorii, kterou lze poté dále aplikovat a tím ji zpřesňovat, popř. ji nebo její část vyvrátit.¹⁴²

Při zkoumání strategické kultury ČR budou prozkoumány zásadní milníky a narativy z historie českých zemí, zásadní momenty českého politického myšlení a posléze zásadní rozhodnutí v oblasti bezpečnosti a obrany, jakož i v oblasti vojenství a strategie. Během výzkumu budou postupně odhalovány jednotlivé symboly ze systému symbolů uvedeného výše a sledována, jakým způsobem jsou v *bezpečnostní komunitě* uchopovány a jak se projevují v jejich rozhodování. Důležitým faktorem je otázka, kdy se projevují a jak ovlivní výslednou diskuzi i podobu strategického rozhodnutí. Podoba jakou jednotlivé symboly na sebe berou a forma a okolnosti jejich projevu postupně vytváří *kognitivní mapu*, která se zaplňuje opakujícími se tendencemi a vzorci chování. Kognitivní mapu doporučuje ve svém rámci pro strategickou kulturu i Alastair Johnston.¹⁴³ Jedná se o metodu, používanou

¹⁴² STRAUSS, Anselm L. a JULIET M. CORBIN. Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998, s.

¹⁴³ JOHNSTON, Alastair Iain. Thinking about Strategic Culture. International Security. 1995, roč. 19, č. 4, s.

v politických vědách a v mezinárodních vztazích pro zkoumání rozhodovacího procesu mezi elitami.¹⁴⁴ Pro tento výzkum nebude třeba složitého matematického modelování, nicméně o přenesení výsledků do určitého formátu tak, aby bylo možné zachytit opakující se normy a vzorce. Autor tedy vytvoří mapu, jež bude zobrazovat shodné znaky rozhodovacích procesů u všech zkoumaných rozhodnutí, doplněnou o historické narativy a obrazy a symboly z české politické filozofie. Kognitivní mapa se stává diagramem strategické kultury. Druhá kognitivní mapa poté bude zobrazovat kdy, jak a proč se strategická kultura projevuje. Poté bude možné strategickou kulturu definovat.

2. Sběr dat – časový a instrumentální rámeček

2.1 Časový rámeček

Historické symboly a politická filosofie

V této části práce je časový rámeček „grayovsky“ široký a postihuje celé období dějin, které se zapsalo do kolektivní paměti a utváří narativní identitu českého národa. Především myšlenky české státnosti a představy kulturně českého svébytného státního celku jako neodmyslitelného útvaru ve středu Evropy sahají do hluboké minulosti a jejich mnohonásobné reinterpretační jsou hodny pozornosti. Významnější než samotná reálná historická fakta je jejich obraz v současnosti. Načrtnuty jsou proto narativní interpretace historických událostí a ty politické myšlenky, které mohou mít přesah do současného strategického uvažování. Jak již bylo řečeno, nevytváří reálný příběh, ale jedná se o fragmenty, hluboko uložené v kolektivním nevědomí národa. Jako pracovní hypotézu lze uvést, že čím dále do minulosti jdeme, tím hlouběji jsou v kolektivním nevědomí historické

50 - 51

¹⁴⁴ Viz např. díla AXELROD, Robert. *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books, 1984 nebo AXELROD, Robert. *Structure of Decision*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976

symboly uloženy a projevují se zřídka. Mnohdy ovšem samotné narativy z minulosti ovlivňují narativy pozdějších událostí nebo pomáhají vytvářet symbolické archetypy, jako je např. zakořeněná představa obklíčeného národa nebo idea věčného zápasu s německým živlem.

Klíčová rozhodnutí, zásadní politické momenty a strategická diskuse

Výzkum strategické kultury České republiky se omezí na období po roce 1989. Důvodem je kromě samotné existence tohoto státu od roku 1993 především povaha strategické kultury malého státu uvedená v předchozí kapitole. Ve snaze respektovat historii není hranicí pro zkoumání 1. leden 1993, ale listopad 1989. Po roce 1989 došlo k novému budování státních i společenských struktur, jakož i k politické a vojenské reformě. Zároveň došlo k zásadní proměně mezinárodního uspořádání i k pozici českých zemí v něm. Období po roce 1989 přes svoji rozmanitost tvoří koherentní celek, včetně dominantního pohledu na minulost a postavení ČR ve světě. Pro snazší sledování symbolů strategické kultury je toto období rozděleno do čtyř časově-tematických úseků:

1. Transformace obranné politiky po roce 1989
2. Vstup ČR do NATO a její role v Alianci
3. Účast na mezinárodních misích OSN, OBSE, EU, účast v SZBP
4. Adaptace na bezpečnostní prostředí po roce 2001

2.2 Instrumentální rámec

Bezpečnostní komunita

Míra limitace výzkumu je při studiu strategické kultury vždy zásadní otázkou. Čí diskuze a rozhodnutí jsou zkoumána? Jednu krajní možnost představuje studium celého národa, od politiků, diplomatů, armády, administrativy a akademiků až po umělce a veřejnost. Opačný směr, vlastní především třetí generaci autorů, se zaměřuje na menší zkoumaný vzorek,

v některých případech omezený až na jednotlivé instituce nebo vojenské jednotky.¹⁴⁵ Při zkoumání strategické kultury České republiky je vzhledem k ambici poskytnout komplexní výklad strategické kultury ČR vhodné zaměřit se na dostatečně široký okruh, nicméně z důvodu neexistence koherentního narativu by naopak příliš široký okruh pozornosti vedl do slepé uličky skládání střípků příliš velké skládačky.

Jako vhodný vzorek se ukazuje být tzv. *bezpečnostní komunita*. Právě mezi bezpečnostní komunitou je případná strategická kultura intersubjektivně sdílená. Bezpečnostní komunitu definoval Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně takto: „*Pojem bezpečnostní komunita označuje v současném chápání a v intencích bezpečnostní politiky společnosti odborníků a aktivních zástupců laické veřejnosti, které se permanentně vyjadřuje k otázkám souvisejícími s bezpečností státu a jeho politikou v této oblasti. Bezpečnostní komunita nemá institucionální charakter, její složení není pevně dáno, ale je relativně ustáleno. Charakter komunity je převážně odborný, jsou v ní zastoupeni experti ze státních institucí, akademické sféry, nevládních organizací, zájmových sdružení nebo jednotlivci aktivně se zajímající o danou problematiku.*“¹⁴⁶ Toto relativně vágní pojetí je třeba pro tento výzkum upravit a upřesnit. Mezi bezpečnostní komunitu, tedy skupinu lidí, kteří utváří bezpečnostní politiku ČR, jsou pro účel tohoto výzkumu řazeny následující čtyři kategorie:

1. Politická reprezentace: především politici zabývající se bezpečnostní a obranou.

Např. ministr obrany a jeho náměstci, členové Výboru pro obranu a bezpečnost v Poslanecké sněmovně atd.;

¹⁴⁵ Jako příklad lze uvést hledání strategických kultur jednotlivých vojenských složek, jako je letectvo, námořnictvo nebo generální štáby – viz např. ANDREW, Dean. *Strategic Culture in the Luftwaffe – Did it Exist in World War II and Has it Transitioned into the Air Force?*. Defence Studies [online]. 2004, Vol. 4, No. 3, s. 361-386

¹⁴⁶ ZEMAN, P. a kol. Česká bezpečnostní terminologie. Ústav strategických studií Vojenské akademie v brně, ÚSS/2002–S–1–031, Brno. 2002

2. Byrokratické struktury: úředníci Ministerstva obrany, Ministerstva zahraničí, diplomaté při Stále misi ČR NATO v Bruselu atd;
3. Vojenské špičky: Především členové generálního štábu a dalších vysokých složek velení;
4. Akademické kruhy: Především výzkumníci z Univerzity Obrany a další výzkumníci zabývající se formulací bezpečnosti a strategie ČR.

Bezpečnostní komunita představuje téměř všechny relevantní aktéry v procesu rozhodování. Názory občanů jsou reprezentovány přímo politickou reprezentací a nepřímo i byrokratickými a vojenskými strukturami, které podléhají politickému vedení. Umění, beletrie a další „měkké“ formy jsou v tomto výzkumu buď reflektovány rozhodujícími aktéry a poté se do výzkumu dostanou nebo nikoli a poté neprokázaly dostatečnou relevanci.

Sběr dat

Jak získat kvalitativní data, která by umožnila definici strategické kultury? Základem výzkumu je studium debat, textů a myšlenek významných osob v bezpečnostní architektuře ČR; okolností vzniku a obsah zásadních oficiálních českých strategických, vojenských a bezpečnostních dokumentů; kontext a okolnosti přijímání významných strategických rozhodnutí (účast v misích, role ČR v NATO, výstavba radaru atd.) a v neposlední řadě výzkum nasazení síly, vojenských metod a techniky a kontext nasazení určitých prostředků v operacích.

Autor tímto postupem zároveň pozoruje, jak jsou rozhodnutí tvořena a jakým způsobem se o nich hovoří a jaké argumenty jsou používány. Politické činy a politické myšlení spolu s chováním a normami relevantních institucí (Ministerstvo obrany, Ministerstvo zahraničních věcí, Armáda ČR, Bezpečnostní rada státu, zpravodajské služby, apod.).

Výzkum strategické kultury je komplexní a sbírá různá data a z toho důvodu je třeba použít více metod sběru dat.

1. Primární dokumenty – návrhy legislativních a nelegislativních materiálů, obranných, bezpečnostních, vojenských a zahraničně-politických strategií, vojenské dokumenty (příručky, knihy, manuály, apod.);
2. Záznamy z jednání Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky dalších relevantních institucí;
3. Diskuze bezpečnostní komunity:
 - odborné, akademické články;
 - novinové články a komentáře;
 - internetová polemika (formou rozhovorů, komentářů, polemických statí);
 - záznamy z živých diskuzí a debat
4. Odborná historická, politologická a vojenská literatura;
5. Nestrukturované rozhovory s členy bezpečnostní komunity vedené za účelem informací nedostupných v jiných zdrojích nebo získání narativu osobní zkušenosti a subjektivního názoru zúčastněné osoby na souvislosti mezi jednotlivými jevy, popř. jejich příčinami;
6. Zúčastněné pozorování, na základě téměř pětiletého působení autora na Ministerstvu zahraničních věcí a s tím související každodenní interakce s členy bezpečnostní komunity.

V. Klíčové narativy a symboly z historie českých zemí

Následující historické momenty nereprezentují historii českého národa a ani ji z nich nelze v plném rozsahu vyčíst. Tyto momenty byly v průběhu výzkumu doplňovány tak, jak se explicitně či implicitně objevovaly v myšlení členů bezpečnostní komunity. Obrazy a narativy české historie nebyly konstruovány před samotným výzkumem a na základě určitého přesně daného klíče. Obrazy byly vybírány kombinací induktivní a deduktivní metody zkoumání. Na základě studia českých dějin od mytologických a historických počátků až po rok 1989 autor postupně odhaloval jednotlivé opakující se vzorce českých dějin, které historici opakovaně interpretovali a které opakovaně vstupovaly do dějinného procesu a konstituovaly další dějinné události. Při studiu samotné strategické kultury po roce 1989 se následně objevovaly znovu, zatímco jiné v argumentaci a myšlení bezpečnostní komunity zanikly. Sledování práce s historickou látkou v rámci argumentace bezpečnostní komunity vedlo autora k dalšímu doplňování mozaiky jednotlivých narativů.

Celkově lze říci, že obraz byl určen a uveden v této práci, pokud splnil alespoň jedno z následujících kritérií:

1. Jeho existence se stala konstitutivní součástí národního mýtu, resp. narativu národní legitimizace v určité historické epoše;
2. Opakovaně se v průběhu historie promítal do smýšlení politických elit a jeho percepce zásadním způsobem ovlivnila jejich smýšlení o strategii ve vztahu k českým zemím;
3. Opakovaně se projevoval v argumentaci a smýšlení bezpečnostní komunity po roce 1989.

První kritérium je posuzováno skrze jeho opakovaný projev v rámci:

1. Probíhající dobové politické diskuze v letech 1848 – 1989 o historii, českém státu, státnosti, národu a jeho mýtech. Období 1848 – 1989 bylo v tomto kontextu zvoleno záměrně jako období politických zápasů o podobu českého státu a zrodu uvažování o něm. V předchozích obdobích převládalo monarchisticko-feudální prizma nad politicko-společenskou diskuzí a období po roce 1989 je poté zkoumáno samostatně s využitím získaných narativů z historie nebo
2. relevantního převládajícího společenského diskurzu uvažování o českých dějinách a mýtech v letech 1848 – 1989. Společenský diskurs je pro účel výběru jednotlivých narativů používán v souladu s termínem *diskurs narativu*, tedy jako případ, kdy ve společnosti existuje relativní shoda na tom, jak určité události probíhaly, co jejich průběh znamenal v minulosti a co znamená v současnosti.¹⁴⁷ Diskurz narativu je poté pro tento výzkum relevantní tehdy, pokud ovlivňuje uvažování o strategických otázkách.

Druhé kritérium je posuzováno na základě knih, novinových článků, projevů a úvah jednotlivých klíčových aktérů české politicko – strategické historie v období 1948 – 1989. Projev ve smýšlení politických elit lze vysledovat především v přímé či následné legitimizaci jejich jednotlivých rozhodnutí či při argumentaci proti svým názorovým oponentům. Samotné smýšlení politických elit, ovlivněné jejich pojetím historie, je pro výzkum podstatné tehdy, pokud:

1. přetrvalo či ovlivnilo smýšlení bezpečnostní komunity ve zkoumaném období po roce 1989 nebo

¹⁴⁷ HALL, John R. *Where History and Sociology Meet: Forms of Discourse and Sociohistorical Inquiry*. Sociological Theory, Vol. 10, No. 2, 1992, s. 168-170

2. formovalo zásadní rozhodnutí a dějinné události, jejichž pozdější interpretace skrze narativy a obrazy se projeví v argumentaci a smýšlení bezpečnostní komunity po roce 1989.

Třetí kritérium je pro výzkum české strategické kultury zásadní. Při studiu primárních i sekundárních zdrojů se v parlamentních debatách, programech politických stran, strategických dokumentech, vyslovovaných názorech členů bezpečnostní komunity a jejich projevech a člancích po roce 1989 objevovaly historické narativy a obrazy, vztahované k vysvětlení, legitimizaci nebo kontextualizaci jednotlivých rozhodnutí. V případě opakovaného výskytu byl takový narativ nebo obraz zasazen do historického kontextu a zařazen do této kapitoly.

Jednotlivé narativy a obrazy byly následně s využitím primárních i sekundárních zdrojů zasazeny do historického kontextu a následně seřazeny podle jejich vztahu k dějinám tak, aby odpovídaly časové chronologii od nejstarších dějin až po události 20. století.

Historická přesnost dějinných událostí není v tomto zkoumání tak podstatná jako narativ, obrazy a symboly, které s sebou nesou. V některých případech dokonce historici opakovaně přinášejí odlišné detaily či celou podstatu historického dění ve světle nových poznatků či interpretací. Pro strategickou kulturu to ovšem není důležité. Význam má děj tak, jak je vnímán, míru jeho vlivu určuje jeho poselství, nikoli děj sám. Každý, kdo studoval historii, se setkal s případy, kdy některé události či osobnosti, tolik oslavované či zatracované, prokázala historická věda jako druhořadé či přímo banální. Přesto, dokud ovlivňují myšlení novodobých aktérů, jsou relevantní. Naopak dosud opomíjené části dějin, které ovlivnily český národ, patří do historiografie, ale strategickou kulturu neurčují. Velkou část pohledu na naše dějiny určili novověcí a obrozenečtí historici, především ve snaze utvořit „národní“ dějiny a vyzdvihnout etnicko-jazykově-národní identitu nad identity náboženské, zemské

nebo feudální. Miroslav Hroch argumentuje, že moderní historie jednotlivých národů vznikají v 19. století jako snaha vytvořit historickou legitimitu jejich existence a jejich politických práv. „Mytologizace“ dějin vytvářela historické narativy, které přejímalo obyvatelstvo až „*historické vědomí vstoupilo do národní každodennosti*“.¹⁴⁸ Tento přístup vznikal v Německu, které jako *opozděný národ* hledalo legitimizační jazyk pro uplatnění velkoněmeckých idejí. Český národní narativ 19. století na tyto německé ideje, především Herdera a Hegela, reagoval a začal vytvářet vlastní české narativy. Za základní dílo české historiografie, které určilo další vývoj českého smýšlení o dějinách, lze považovat Palackého „*Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*“ z roku 1848.¹⁴⁹ Palackého národní interpretace dějin, jakož i představa českých dějin jako věčného zápasu s Němci zůstává stále živá, navzdory četným odmítnutím ze strany historické obce již v devatenáctém století.¹⁵⁰ Při studiu strategické kultury se opakovaně objevovaly a projevovaly historické stereotypy a myšlenkové vzorce vyplývající z Palackého. Palackého narativ lze považovat za natolik úspěšný, že položil základy dalšího uvažování o historii českých zemí a v mnoha dalších výkladech a historických stereotypch lze poznat jeho rukopis. Palackým byl navzdory mnohdy kritickému tónu ovlivněn Tomáš G. Masaryk, věnoval mu celou knihu. Zatímco vytýkal Palackému obraz českých dějin jako spor Čechů s Němci, odtazitý vztah k dělnictvu, odmítavý postoj k politickému liberalismu nebo odlišný pohled na státoprávní otázky¹⁵¹, sám přejímal Palackého ontologicky normativní pohled na historii vnímanou národní perspektivou. Palackého metodologické postuláty přejala rovněž vpravdě nejvýznamnější postava komunistické hegemonie v historiografii v období po roce 1948,

¹⁴⁸ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 179

¹⁴⁹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. 4. vyd. Praha: Bursík a Kohout, 1894 (1848)

¹⁵⁰ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 20

¹⁵¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Palackého idea národa českého*. Praha: Grosman a Svoboda, 1912

Zdeněk Nejedlý, který narativ o českém národu doplnil o ahistorickou marxistickou linii.¹⁵² Teprve po roce 1989 začíná vycházet celá řada kritických publikací, které přináší nové pohledy na české a československé dějiny. Příkladem mohou být díla historiků jako Čornej, Třeštík nebo Kopeček.¹⁵³ Přemýšlení bezpečnostní komunity o historii českého národa však zůstává stále výrazně ovlivněno Palackého viděním světa.

1. Obraz národní svébytnosti a samostatnosti

1.1 Narativ o původním obyvatelstvu

Vznik českého národa, jakož i mnoho dalších, bývá popisován a chápán dvěma způsoby – mytologickým a faktografickým. Vzhledem k nedostatečnosti písemných pramenů z období, které je považováno za ústvit české historie, se ovšem hranice mezi oběma výklady mnohdy smazává. Oba historické výklady však mají jedno společné – představu, že český národ je původním obyvatelstvem. Kosmova kronika podávající mytologický výklad českých dějin uvádí k příchodu praotce Čecha „*A poněwadž ta země onoho času ležela nezkušena rádlem, a člowěk, jenž by zkusil, nebyl ještě do ní wešel... Toť jest ona, toť jest ona země, kterau že jsem wám často slibowal pamatuji; země, která nikomu nenáleží*“.¹⁵⁴ Historiografický výklad poté po „předhistorických“ pravěkých kulturách jako první rozeznává kolem 2. stol. př. n. l. keltský kmen *Bójů*, podle kterého snad vznikl název Česko /*Bohemia*/.¹⁵⁵ František Palacký chápe tento neslovanský kmen nikoli jako cizince, ale jako naše předky. Nazývá jej „*naši Bójové*“.¹⁵⁶ Už tehdy museli v jeho podání tito

¹⁵² Příkladem je např. jeho třídní pojetí starých českých bájí a pověstí - NEJEDLÝ, Zdeněk. *Staré pověsti české jako historický pramen*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

¹⁵³ GÖRNY, Maciej. Několik úvah o české historiografii po roce 1989. *Dějiny - Teorie - Kritika*. 2007, (1), 63 - 73.

¹⁵⁴ KOSMAS. *Kosmův letopis český*. 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011, překlad: W. W. Tomek, 1882, s. 11

¹⁵⁵ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 27

¹⁵⁶ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I*. Praha: Odeon, 1968. s. 72–78

původní obyvatelé vlast bránit – „*A vskutku oni uprostřed Evropy bránili za několik věků co pevná hráze outokům národů divokých, od severu i východu nabíhajících, jmenovitě, nemýlíme-li se, Kymrů a Němců.*“¹⁵⁷ Bójové byli na českém území doma a nedokázali je vyhnat ani Němci, ani Římská říše. Češi, a v některých pohledech Slované obecně, jsou v tomto narativu vnímáni jako kulturní a mírumilovný národ, který nemusel jiné národy vyhánět, ani žádná území dobývat, ale usadil se jako první v Čechách. Znamý český buditel, slavjanofil a básník Jan Kollár ke konci svého života dokonce v svém díle *Staroitalia* slavjanská dokumentuje názor, že Itálie, jako kolébka civilizace, byla utvořena illyrskou, tedy slovanskou, Čechům příbuznou kulturou.¹⁵⁸ V Čechách slavný příběh franského kupce Sáma, vůdce Slovanů a zakladatele slovanské říše bojující v 7. století n.l. proti Avarům a následně proti Frankům, vedených králem Dagobertem se nachází na pomezí legendy a historie. Kupec Sám tak zaujímá dvojí roli – jako zakladatel státního útvaru na základě války s Avary a následně rovněž jako obránce, kdy bojem s Franky obhájil jeho existenci. Přestože jediný dochovaný zápis o těchto událostech pochází z tzv. Fredegarovy kroniky¹⁵⁹ a není zřejmé, kde se přesně rozkládala Sámova říše, ani kde se nalézal v kronice popisovaný hrad Vogastisburg, dostala se Sámova říše do českých učebnic dějepisu a patří mezi základní české dějepisné znalosti. Její, byť mlhavá, existence podporuje obraz původních Čechů žijících na území alespoň částečně odpovídajícím tomu dnešnímu a bránících svoji samostatnost proti uchvatitelům. Český národ v tomto pojetí vznikl přirozeně, nikoli křivdou ani bojem, a je národem původním, který má na své území kulturní a historický nárok.

¹⁵⁷ Ibidem

¹⁵⁸ SOJKA, Jan Erazim. *Naši mužové : Biografie a charakteristiky mužův slovanských*. Praha: Antonín Renn, 1862. s. 125–161.

¹⁵⁹ Překlad relevantních částí tzv. Fredegarovy kroniky lze nalézt v HUSA, Václav. *Naše národní minulost v dokumentech : chrestomatie k dějinám Československa: 1. díl, Do zrušení nevolnictví*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1954., s. 11 - 12

1.2 Velká Morava - první stát Čechů a Slováků

Nezastupitelné místo v české historiografii má osmdesát let trvající období Velkomoravské říše. V rámci Velkomoravské říše jsou důležité především dva narativy. První z nich je přijetí východního křesťanského ritu a písma hlaholice od věrozvěstů Byzantské říše Konstantina (Cyrila) a Metoděje a pozdější latinizace a integrace do římských náboženských struktur. Příchod věrozvěstů, který je v České republice slaven jako státní svátek, je odrazem samostatnosti státu česko-slovanské kultury. Kníže Rostislav podle narativu Palackého¹⁶⁰ vybudoval skutečnou staroslovanskou říši a podle některých historiků z období První republiky usiloval o samostatnou církevní a kulturní organizaci, nezávislou na vůli franských (německých) kněží.¹⁶¹ Tento „konkurenční státní útvar“ k Franské říši se podle legendy rozpadl nesvorností tří synů třetího z velkomoravských knížat, Svatopluka. Podle historických pramenů byla vyvrácena v letech 906 – 907 útoky maďarských kmenů.¹⁶² Přestože příběh o třech prutech, které dal Svatopluk svým synům a na nichž jim demonstroval sílu jednoty a slabost nesvornosti, je pravděpodobně smyšlenou variací na rozpad Franské říše Verdunskou smlouvou z roku 843, zůstal velice silným symbolem. Symbolem síly v jednotě proti vnějším nepřátelům, který se později několikrát opakoval.¹⁶³ Druhým narativem je poté obraz Velkomoravské říše jako spojení českých, moravských a slovenských zemí v jeden státní celek, předobraz budoucího Československa. Prezident Tomáš G. Masaryk nebo historik Chaloupecký si všimli, že ve Velké Moravě se sešli Češi a Slováci v jednom svébytném státním útvaru bez německého nebo uherského živlu. Tomáš G. Masaryk zašel natolik daleko, že napsal, že Československo je obnovením

¹⁶⁰ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* I. Praha: Odeon, 1968. s. 127 - 146

¹⁶¹ HUDEČEK, Jaroslav. *Dějiny Velké Moravy*. Přerov: K nihkupectví Společenské knihtiskárny v Přerově, 1935, s. 22 - 24

¹⁶² TŘEŠTÍK, Dušan, *Kdy zanikla Velká Morava? (Wann ist Grossmähren untergegangen?)*. Studia mediaevalia Pragensia, 1991, s. 9-27.

¹⁶³ Viz např. Jan Neruda, burcujíc národ slavným veršem z Písní kosmických „bude-li každý z nás z křemene, je celý národ z kvádrů!“ - NERUDA, Jan. *Písně kosmické*. Brno: Tribun EU, 2009.

velkomoravského státu.¹⁶⁴ Velká Morava tak představuje historický doklad bratrství Čechů a Slováků.

1.3 Narativ samostatného českého království

Přemyslovci jako český rod na českém trůnu

Dějiny české monarchie se po většinu trvání své existence odehrávaly na pozadí Svaté říše římské (Národa německého). České království odvozuje svůj původ od Přemysla Oráče. Pravděpodobně fiktivní postava, která se objevuje v Kosmově kronice¹⁶⁵ a jejíž příběh se zapsal do národního povědomí především populárně naučným zpracováním Aloise Jiráka.¹⁶⁶ Přemysl Oráč byl vyvolen bohy či prozřetelností ústy kněžny Libuše k vládě a „jeho pokolení potomní bude w celé této zemi panowati na věky a déle“¹⁶⁷. Odvozování legitimacy vlastní vlády od pololegendárních až mytických postav z minulosti není nijak neobvyklé a činili tak i polští Piastovci, ruští Rurikovci, ale i např. arabští Hášimovci. Samostatnost a českou státnost dokazuje Kosmas, když hovoří o legendárních sedmi českých knížatech, prvních Přemyslovcích, následnících Přemysla Oráče. Pozdější středověké latinské soupisy českých panovníků zdůrazňují jejich pohanskou víru. Samotní Přemyslovci jsou nicméně symbolem samostatného českého království. Již seznamy českých panovníků z 16. století uvádí panovnické rody Lucemburků, Habsburků a Jagellonců jako cizí „*Alienigene*“.¹⁶⁸ Vymření rodu Přemyslovců po meči roku 1306 je poté s výjimkou vlády Jiřího z Poděbrad konec českých panovníků na českém trůnu. Palacký tuto událost

¹⁶⁴ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 51

¹⁶⁵ KOSMAS. *Kosmův letopis český*. 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011, překlad: W. W. Tomek, 1882, s. 17 - 19

¹⁶⁶ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české s obrázky*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011(1894), s. 41 - 45

¹⁶⁷ KOSMAS. *Kosmův letopis český*. 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011, překlad: W. W. Tomek, 1882, s. 17

¹⁶⁸ BLÁHOVÁ, Marie. *Středověké katalogy českých knížat a králů a jejich pramenná hodnota*. Średniowiecze Polskie i Powszechnie. 1999, s. 40

zaznamenává s patosem tragédie „Každý to cítil, že Čechy octly se na kraji propasti bezedné, a pozoroval s hrůzou, že ono místo, na kterémž odjakživa stávali byli náčelníci a ředitelé lidu i státu a ze kteréhož, co z vrchoviště vždy živého, pryštily se byly po celé věky veřejná moc a pořádek i bezpečí, najednou bylo prázdné a pusté!“¹⁶⁹

Národní monarchie v sakrálním impériu

Dějiny české monarchie se po většinu trvání své existence odehrávaly na pozadí Svaté říše římské (Národa německého). Čeští vládci měli od roku 1114 postavení arcibiskupů¹⁷⁰ římského císaře a později tzv. kurfiřtů, tedy volitelů císaře. Postavení Čechů v Říši se měnilo, nicméně rozhodně lze říci, že nebylo podřadné. Slavná rytina z Norimberské kroniky z 15. století zobrazující složení Svaté římské říše ukazuje českého krále v prominentním postavení po levici trůnu jako rádce císaře.¹⁷¹ Česká historiografie ani české politické myšlení se ovšem nikdy výrazně nehlásila k sakrálnímu charakteru říše ani k říši jako takové. Svatá říše římská měla být odrazem království nebeského a jakýmsi předstupněm božské obce. Idea katolické říše, spojující duchovní i světskou moc křesťanstva, v čele s císařem, ochráncem papeže¹⁷², se ovšem příliš nesetkala s pochopením zpětného většinového českého smýšlení o českém království. Obrozeneckou, prvorepublikovou i komunistickou historiografií byla vyzdvižena spíše „národní“ a „sociálně-kritická“ role Jana Husa, Petra Chelčického a jejich epigonů. Komunističtí historici poté vyzdihovali radikální dílo Petra Chelčického *Sít' víry*, v němž ukazuje říši jako antikrista v čele s nabubřelými

¹⁶⁹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I*. Praha: Odeon, 1968. s. 169

¹⁷⁰ ČELAKOVSKÝ, Jaromír- *Ottův slovník naučný*. Druhý díl. Praha : J. Otto, 1889, s. 611–612.

¹⁷¹ Obraz rytiny - Die Schedelsche Weltchronik *Hartmann Schedel (1440-1514) *Liber cronicarum Lateinische Ausgabe. Koloriert *Nürnberg: Anton Koberger 12.Juli 1493 *Die staatliche Hierarchie des Heiligen Römischen Reiches: Die Quaternionen, Blatt 183v/184r der lateinisch, dostupný z https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schedelsche_Weltchronik_Struktur_des_Reiches.jpg [cit. 08-12-18]

¹⁷² RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, s. 98 - 105

císaři a papeži vzdálenými křesťanskému odkazu a mj. píše „*A tuto o stavech a rodech erby korunovaných. Narození jejich v hnisu a sláva jejich na smrti v smradu a velebnosti jejich konec v hanbě*“.¹⁷³ Palacký i Jirásek a velká část obrozenecké a prvorepublikové historiografie považovali říši za německou a vnímali ji jako externí útvar, spíše jako soupeře, potažmo uchvatitele českého království než jako součást české identity. Česko si také nikdy nedovedlo doopravdy přivlastnit velké císařské vojevůdce českého původu, jako byli Albrecht z Valdštejna nebo maršál Radecký z Radče.

1.4 Bílá hora – „Naše slavná prohra“

Za jedno z nejtemnějších období českých dějin je považována doba pobělohorská a to navzdory historickým pracem, které tento narativ problematizují. Již Josef Pekař střízlivě hodnotil Bílou horu jako výsledek historického souboje mezi mocenskými skupinami té doby, „*Předem třeba zdůrazniti, že Bílá Hora nechtěla vyvrátiti samostatnost českého státu, aniž vědomě zakládati nějaké Rakousko. Bílá Hora byla soubojem mezi dvěma českými králi — žádný z nich nebyl, pravda, Čech — vítězem mohl býti pouze jeden z nich, jen český král*“¹⁷⁴ a vědom si obecného narativu pohromy doplňuje: „*Popírám, že s vítězstvím protireformace počíná se v duševním životě země jediná bezútešná poušť*“.¹⁷⁵ Přesto převážil příběh Karla Hynka Máchy, Františka Palackého a dalších historiků a spisovatelů, kteří uchopili Bílou horu jako symbol prohry a definitivní ztráty samostatnosti. Bílá hora se stává narativem poroby, úpadku a ztráty kontroly nad politickým, kulturním i náboženským životem. Období rekatolizace je vnímáno jako protipól k slavnému husitskému období.¹⁷⁶ Zatímco v období husitském Češi vyjádřili své národní i pokrokové aspirace, v období

¹⁷³ CHELČICKÝ, Petr. *Sít Vírů*. Praha: Orbis, 1950 (cca 1443), s. 206

¹⁷⁴ PEKAŘ, Josef. *Postavy a problémy českých dějin*. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 164

¹⁷⁵ Ibidem, s. 201

¹⁷⁶ Např. ČORNEJ, Petr. *Historici, historiografie a dějepis: studie, črty, eseje*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 100 - 101

pobělohorském byly tyto aspirace německými cizinci nemilosrdně zašlapány. Vlastenecký slovník naučný v roce 1877 Bílou horu popisuje jako opravdovou tragédii českého národa: „Následek pak té porážky byl úpadek národu Českého, jehož květ vystěhoval se do ciziny, ostatek násilně jest pokatoličen a poněmčován po více než 200 let.“¹⁷⁷ K tomuto pojetí se pochopitelně přidává komunistická historiografie, která tento obraz doplňuje o marxistické pojetí jako vítězství reakčních sil.

1.5 Československo

Vítězné legie

Československé legie se formovaly ze zajatých a přeběhnuvších, v drtivé většině případů českých a slovenských vojáků Rakouska-Uherska ve Francii, Itálii, Srbsku a především Rusku. Československé legie byly materializací postojů zahraničního odboje a vyjadřovaly touhu Čechů po samostatném státu. Na konci První světové války čítaly dohromady více než 140 000 dobrovolníků.¹⁷⁸ Jednalo se o celkem jednu sedminu z celkového počtu 978 000 mobilizovaných Čechů do rakousko-uherské armády.¹⁷⁹ Působení legií na straně mocností Dohody přineslo argumenty zahraničnímu odboji a otevřelo prostor pro usilování o samostatný československý stát. Masaryk k působení československých legií napsal: „Spojenci plně uznali význam československých vojsk a celého národa pro věc spojeneckou.“¹⁸⁰ Služba v legiích se stala na dlouhá léta vzorem vojenské cti. Voják v legiích vyměnil slepou poslušnost státu, k němuž necítil vztah, za příslušnost k národu a hodnotě češství. Přechod na stranu Dohody nebyl zradou, ale aktem národního uvědomění a

¹⁷⁷ MALÝ, Jakub. *Vlastenský slovník historický*. Praha : Rohlíček & Sievers, 1877. S. 22–23

¹⁷⁸ MOJŽÍŠ, Milan. *Československé legie 1914-1920*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2017, s. 7

¹⁷⁹1914 Statistika. Signum Belli [online]. 2011 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.signumbelli1914.cz/pages/statistika.php>

¹⁸⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2014 (1920), s. 99

demokratického cítění. Vstup do legií byl materializovaným aktem práva na sebeurčení. Působení českých legionářů v Rusku bylo poznamenáno konfliktem s bolševickými jednotkami¹⁸¹, který zapříčinil, že v období po roce 1948 byl význam československých legií snižován. Po období heroizace legií za První republiky přišlo období jejich očerňování (snažili se bránit revoluci a pomáhali nastolit buržoazní republiku) nebo odstraňování z kolektivní paměti.¹⁸² Legie byly od počátku plně ztotožňovány se vznikem nového státu a do dneška zůstávají symbolem samostatnosti a českých hodnot.

Bitva u Zborova

Za milník české, popř. československé, vojenské historie je považována bitva u Zborova. Právě její výsledky umožnily zahraničnímu odboji prokázat bojový význam československých legií. Současný historický výzkum naznačuje, že v bitvě došlo ke značným chybám na straně rakousko-uherského velení a podcenění ruských a legionářských jednotek.¹⁸³ V období První republika byla bitva u Zborova často ztotožňována nejen s československou armádou, ale s nejvlastnější ideou samotného Československa. Lidové noviny k 20. výročí bitvy u Zborova ústy generála Jana Syrového naspaly „*Zborov je tradicí naší branné moci. Pamětlivi tohoto, jaký význam měla dobrovolnická armáda ve válce, budujeme brannou moc republiky na stejných zásadách, jako mělo naše zahraniční vojsko*“¹⁸⁴ a ústy Emanuela Moravce „*Zborov? To je celý národ se všemi jeho klady i nedostatky*“.¹⁸⁵ V obrazu bitvy u Zborova si český národ vybojoval vlastními silami svoji samostatnost.

¹⁸¹ VÁCHA, Dalibor. *Život v legiích: Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914-1918*. České Budějovice, 2011. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 115

¹⁸² HONZÍK, Miroslav. *Legionáři*. Praha: Novinář, 1990, s. 78

¹⁸³ COLE, Laurence. *Questions of Nationalization in the Habsburg Monarchy*. In: WOUTERS, Nico a Laurence van YPERSELE. London: Bloomsbury Academic, 2018, s. 124.

¹⁸⁴ SYROVÝ, Jan. *Zborov*. Lidové noviny, roč. 45., č. 328, 1937, s. 1

¹⁸⁵ MORAVEC, Emanuel. *Po dvaceti letech*. Lidové noviny, roč. 45, č. 328, s. 1

Československo – ideál samostatnosti

Vznik Československa je jednou z nejméně oslavovaných událostí českých dějin. Zatímco Washingtonská deklarace z 16. října 1918 chápe nezávislost Československa ještě jako vynucený krok ve světle pangermánských a agresivních uherských snah o ovládnutí říše¹⁸⁶, tak v prvním projevu T. G. Masaryka k Revolučnímu národnímu shromáždění již pateticky zazněla Komenského modlitba „vláda věcí Tvých k Tobě zase se navrátí, ó lide český“¹⁸⁷. Jednotlivé noviny poté udávají historické události radikálně optimistický tón. „Konečně lidmi tedy! Jediný výkřik radosti zní celou zemí od Šumavy k Tatrám. Jsme svobodní jako národ, svobodní jako jednotlivci. Poroba, která po tři staletí nás pokořovala, dusila, ničila, jest skončena.“¹⁸⁸, píše večer 28. října Národní listy a Lidové noviny druhý den přináší prohlášení „mužů 28. října“: „Lide Československý! Tvůj odvěký sen se stal skutkem.“¹⁸⁹ Obraz Československa byl opakován i v době existence Protektorátu Čechy a Morava. Zahraniční exil působící ve Velké Británii se rovněž hlásil ke kontinuitě Československa. Vznik Československa do určité míry oslavoval i socialistický režim po roce 1948, ačkoli vyzdvihoval chyby První republiky a poukazoval na buržoazní charakter státu. V roce 1968 byly k 50. výročí vzniku Československa vysazovány lípy a byly vydány pamětní medaile a poštovní známky, jakož i sborníky a sbírky básní. Oslavy byly doplněny o 20. výročí „vítězství pracujícího lidu“.

¹⁸⁶ GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. Díl, 1914-1945*, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha, 2005, str. 35-37.

¹⁸⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *První poselství T.G. Masaryka Národnímu shromáždění 22.prosinec 1918*. České Národní listy. [online]. 22. 12. 1918. [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prvni-poselstvi-t-g-masaryka-narodnimu-shromazdeni-22-12-1918.html>

¹⁸⁸ SOUKUP, František. STŘÍBRNÝ, Jiří. ŠVEHLA, Antonín. ŠROBÁR, Vavro. RAŠÍN, Alois. *Prohlášení Československa*. Lidové noviny, roč. 26., č. 297, 1918 s. 1

¹⁸⁹Redakce Národních listů. *Osvobozený národ*. Národní listy, roč. 58., č. 115, 1918 s. 1

Idea samostatnosti a svébytnosti zůstala pravděpodobně nejsilnějším narativem z dějin českých zemí. Ideál První republiky je v historickém myšlení Česka pevně zakořeněn. Národní svébytnost zůstala chápána jako přirozený stav. Český národ byl v tomto pojetí první na svém území a jeho samostatnost je přirozená. Ostatní státní útvary, ve kterých se ocitl, od Svaté říše římské, přes Rakouské císařství, Rakousko-Uhersko až po Protektorát Čechy a Morava, jsou chápány jako dočasné, vnucené a cizí.

2. Obraz ohroženého státu

České země se nachází v nezáviděníhodné geografické pozici. Z pohledu velké geopolitiky se nachází mezi německým a ruským geopolitickým celkem. František Palacký již ve svém Psaní do Frankfurtu odmítá stát se součástí pangermánského projektu sjednocení Němců, ale zároveň se obává ruského vlivu. Tomu nelze čelit bez silného státu mezi oběma celky. „Pomyslete si říši Rakouskou rozdělenou na množství republik a republiček, - jaký to milý základ k universální ruské monarchii!“¹⁹⁰ Problém ohrožení ze všech stran reflektoval Tomáš G. Masaryk v díle Nová Evropa. Upozorňuje, že „Čechové si udrželi svoji samostatnost. Ovšem jsou se tří stran obklopeni Němci, na východ hraničí s Poláky a Malorusy, z jihu s Maďary, posice za daného mezinárodního boje jistě těžká“¹⁹¹.

2.1 Proti všem!

Obraz ohrožení ze všech stran bývá spojován s obdobím husitských válek. Vzestup utrakvismu v Čechách, spojený se zatčením, vězněním a pozdějším upálením Jana Husa byl spojen nejen s teologickou disputací a feudálními a mocenskými spory, ale i reakcí obyvatelstva. Pozdější česká historiografie poté tento fakt vylíčila nejprve v národní a

¹⁹⁰ PALACKÝ, František. *Psaní do Frankfurtu*. Psaní ze dne 11. dubna 1848 do Frankfurtu.

¹⁹¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2014 (1920), s. 92

později v sociálně-marxistické interpretaci. Rozšíření kacířských sekt, včetně chiliasmu mezi obyvatelstvem i částí šlechty a důsledky hospodářských problémů ve spojitosti s nespokojeností silné Panské jednoty s vládou mocensky i osobnostně slabého Václava IV. vytvořilo v českých zemích prostředí pro vznik povstání. Povstání získalo pro středověk typický náboženský charakter. Po smrti Jana Husa a zveřejnění výsledků katolického koncilu v Kostnici odmítlo 452 českých šlechticů řídit se závěry koncilu a projevilo ochotu hájit Husovo učení mečem.¹⁹² Dav v Praze vedený fanatickým kazatelem Janem Želivským poté otevřeně zahájil povstání a provedl tzv. první pražskou defenestraci, spojenou s vražděním a vypleněním židovské čtvrti.¹⁹³ Povstání nabralo masový charakter, včetně toho co bychom dnes mohli nazvat propagandou a prací s populací. Objevilo se množství lidových kazatelů. Radikální husité se formovali v Táboře, Hradci Králové, Praze, Plzni a v dalších českých sídlech. Pobíhala veřejná kázání pod širým nebem a objevovaly se sklony k chiliasmu. Mezi lidovými podobami husitství se objevuje náboženské blouznění, úsilí o sociální revoluci, obrazoborectví a loupežnictví.¹⁹⁴ Proti husitskému povstání bylo postupně vedeno pět křížových výprav. Česká města se rozdělila na katolická a husitská, stejně jako česká šlechta. Po porážce prvních dvou křížových výprav se naplno projevil hospodářský rozvrat způsobený nejen náboženským poblouzněním zemědělského obyvatelstva, nýbrž i hospodářskou blokádou okolních katolických zemí a devastace způsobená předchozími válkami. Tato situace vedla k bojům mezi radikálními a umírněnými husity a k pronásledování radikálních chiliastických sekt. Prahu na chvíli ovládla chudina a revoluční teror. Vzájemné boje pokračovaly popravou Jana Želivského a vedly ke konci období, které

¹⁹² VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Epocha. Praha: 2003, s. 77 - 78

¹⁹³ ČORNEJ, Petr. *První pražská defenestrace: Krvavá neděle uprostřed léta*. Havran. Praha: 2010, s. 117 - 127

¹⁹⁴ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce, díl první: Doba vymknutá z kloubů*. Karolinum. Praha: 1993, s. 441 - 449

bývá v české historiografii označováno jako „revoluční“.¹⁹⁵ Na Basilejském koncilu se prokázalo, že proti husitům stojí téměř celý západní křesťanský svět¹⁹⁶ a i přes vítězství proti dosud čtyřem křížovým výpravám vedeným proti husity ovládaným sídlům v Čechách a kvalitní argumentaci husitských zástupců, nebyla katolická Evropa ochotná ustoupit a přijmout husitské náboženské učení jako relevantní postoj. Navzdory četným vítězstvím proti křížovým výpravám došlo v husitském hnutí k rozkolům a nakonec k vzájemným bitvám. V bitvě u Lipan poté porazili umírnění, tzv. Pražané radikální část hnutí pod vedením Prokopa Holého, tzv. Tábority. Obraz českých zemí bojujících proti celé Evropě a nakonec zrazených vlastními pány se stal součástí přemýšlení o českém národu. František Palacký jako protestantský autor toto období vyzdvihl nad jiné a popsal jej jednoznačně: „*V tom věku národ náš dostoupil vrchu historické znamenitosti své.*“¹⁹⁷ Alois Jirásek ve svém beletristickém díle dodal husitským válkám romantický nádech, především poté poslednímu odporu Jana Roháče na Sionu.¹⁹⁸ Na tento obraz, tak jako na mnoho dalších z této větve historického myšlení, navázala komunistická historiografie s portrétem husitů jako osamělých revolucionářů. Husitství si již v období předválečného Československa oblíbil Zdeněk Nejedlý.¹⁹⁹ Významnou stopu učinil poté Josef Macek, který působil jako odborný poradce při natáčení proslavené husitské filmové trilogie Josefa Vávry, a vydal celou řadu knih a článků o husitském hnutí.²⁰⁰ Husité jsou v této interpretaci zobrazováni jako sociální

¹⁹⁵ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 145 - 148

¹⁹⁶ FUDGE, Thomas A. *Jerome of Prague and the foundations of the hussite movement*. New York: Oxford University Press, [2016], s.287 - 290

¹⁹⁷ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I*. Praha: Odeon, 1968. s. 51 - 71

¹⁹⁸ URBÁNEK, Rudolf. *Jirásek a doba poděbradská* v HÝSEK, Miloslav, MÁDL, Karel B. *Alois Jirásek: Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin*. J. Otto, spol s r.o. Praha: 1921, s. 51

¹⁹⁹ Viz jeho díla: NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu za válek husitských*. Praha: 1913 a NEJEDLÝ, Zdeněk. *Mistr Jan Hus a jeho význam sociální*. Praha: 1925

²⁰⁰ Např. MACEK, Josef. *Husitské revoluční hnutí*. Praha: 1952

revolucionáři a je vyzdvihována kladná role prostého lidu a zrada panstva. Zůstává ovšem narativ osamocené národa stojícího proti celé Evropě.²⁰¹

2.2 Války Čechů s Němci

Narativ českého národa jako historického zápasu o svébytnost s Němci se objevil již dávno a výrazně zesílil v době národního obrození. Svého potvrzení se mu dostalo během událostí let 1938 – 1945 a od té doby zůstal trvale přítomný v českém politickém myšlení. Jedním z hlavních autorů tohoto obrazu je opět František Palacký, který své Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě uvedl slovy „*Hlavní tedy obsah a základní tah celého dějinstva českomoravského jest, jakož jsme již podotkli, ustavičné stýkání a potýkání se Slovanství s Římanstvím a Němectvím (...) může se také říci, že dějiny české zakládají se vůbec hlavně na sporu s Němectvem čili na pojímání a zamítání způsobů a řádů německých od Čechů.*“²⁰²

V tomto pojetí zůstává důležité i ono „římanství“. Římanství není pouze katolická církev, ale v Palackého chápání dějin jde o celou představu Svaté říše římské a západní románsko-germánské civilizace, jako potomka starověké Římské říše, která se po celé dějiny snažila české země ovládat. Znamý československý filozof Emanuel Rádl v knize Válka Čechů s Němci uvádí: „*Dnešní spoluvláda Čechů a Němců připravuje sice klidnější půdu pro dorozumění a umožňuje řešení rozmanitých důležitých aktualit národnostních; je to však jen příměří, v němž obě strany setrvávají na svých zásadách, aby se na sebe vrhly při nejbližší příležitosti.*“²⁰³ Jakkoli jeho kniha směřuje k nalezení racionálního smíru mezi oběma národy, uvědomuje si, že narativ boje Čechů s Němci jako narativ boje dobra se zlem je v českém myšlení velmi silný. Odpor k Němcům z důvodu historické zkušenosti vyjadřují

²⁰¹ Zevrubný seznam národů stojících proti husitskému hnutí uvádí např. TURNBULL, Stephen. *The Hussite Wars: 1419 - 36*. United Kingdom: Osprey Publishing, 2004, s. 16

²⁰² PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I*. Praha: Odeon, 1968. s. 51 - 71

²⁰³ RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Dienst der Versöhnung/Služba smíření, 1928, s. 2. Dostupné také z: <http://www.dienst-der-versoehnung.de/seiten/cz/struktur.php?seite=berichte&kategorie=2&thema=52>

K. H. Borovský, Emanuel Arnold, Karel Sabina a mnozí další, kteří vyjadřovali protiněmecké postoje.

Od vydání Kabinetního listu císaře Františka Josefa I. v roce 1848 začínají Němci vnímat práva Čechů jako protikladná k právům jejich.²⁰⁴ Vztah mezi Čechy a Němci je vnímán jako hra s nulovým součtem. Velkoněmecké koncepce a představy německé Mitteleuropy v kombinaci s pohrdáním vedou k nenávisti na české straně a potvrzování Palackého dějinné vize. Tehdejší významný německý historik a držitel Nobelovy ceny za literaturu Theodor Mommsen verbalizoval velkoněmeckou nadřazenost slavnou větou „*Rozum lebka Čechů nepřijme, avšak ranám i ona porozumí.*“²⁰⁵ Theodor Mommsen jako historik Římské říše přijal Palackého vizi římanství a pochopil vztahy Čechů a Němců jako vztah civilizace a barbarství. Krize vztahů s německým živlem přišla poté na počátku 20. století a vyvrcholila rozpadem Rakouska-Uherska. I racionální realista Masaryk sepisuje dlouhou stať o pangermanismu a v jejím závěru shrnuje dějinné snažení pangermánů: „*Pangermáni vědomě udržují a šíří nepřátelství a nenávist k sousedním národům, zejména k Slovanům; obzvláště Čechové, pro své zvláštní postavení světové, jsou Němcům trnem v oku. V pangermánské literatuře hrozí se Čechům, stejně Polákům, vyhubením a násilnou germanisací.*“²⁰⁶

Druhou krizi česko-německých vztahů poté představovalo období let 1938 – 1945. Ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 zvítězila Sudetoněmecká strana (SDP). V sudetoněmeckých krajích získala na svoji stranu většinu voličů. V Karlovarském volebním kraji získala přes 62% a v kraji Česká lípa 59% odevzdaných hlasů.²⁰⁷ Po tomto úspěchu se strana postupně stále více odcizovala

²⁰⁴ KAZIMOUR, Ivan. *Dlouhá cesta k dočasnému Československu*. Praha: Martin Koláček, 2018., s. 115 - 120

²⁰⁵ ŠKVRŇÁK, Jan. Češi a Poláci: Dva politické programy v 19. století. *Demokratický střed* [online]. 2014 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <http://www.demokratickystred.cz/cesi-a-polaci-dva-politicke-programy-v-19-stoleti/>

²⁰⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2014 (1920), s. 22 - 23

²⁰⁷ *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935*. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/volby-do-narodniho-shromazdeni-1920-az-1935-n-2hwwxuf57q>

Československu a stále více sympatizovala s NSDAP a Německem. Zatímco ještě v roce 1934 Henlein ujišťoval publikum, že nemá nic společného s německým národním socialismem, tak v dubnu 1938 se SDP oficiálně přihlásila k „německému světovému názoru“ a 5. listopadu se integrovala přímo do německé NSDAP.²⁰⁸ Později objevený plán sudetoněmecké SDP, pravděpodobně z léta roku 1938, potom otevřeně přiznával zájem obsadit české země Německem, zlikvidovat českou kulturu a český jazyk a „ukončit existenci češství jako svébytné národnosti“.²⁰⁹

Tato německá agresivní politika dosáhla svého vrcholu po příjezdu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha do nacisty okupované Prahy. Ve svém neveřejném projevu v Černínském paláci pro své kolegy představil své plány na řešení problematiky vztahů Němců, Slovanů a Čechů: „Slovan vůbec nechce, aby se s ním zacházelo jako s člověkem rovnoprávným, a je zvyklý, že pán si s ním nezádává (...) a mám-li to říci docela drasticky, musí nám sloužit jako otroci (...) Musí vám být jasné, že v německých dějinách byly Čechy a Morava srdcem říše (...) tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat.“²¹⁰ Češi se posléze pomstí nejen Heydrichovi, ale po konci Druhé světové války i sudetoněmeckému obyvatelstvu. Dekrety prezidenta Beneše vydány v exilu zkonfiskují sudetským Němcům, Maďarům a kolaborantům s nacisty majetky, zřídí mimořádné lidové soudy s právem udělovat trest smrti a nakonec vedou k vysídlení cca 2,5 mil. obyvatel.²¹¹ Tragédie Druhé světové války jakoby dala za pravdu tomuto obrazu dějin o věčném střetu s Němci, původem z 19. století. Existence silného německého národa v blízkém sousedství a řady křivd na obou stranách v tomto narativu tak může vždy

²⁰⁸ GEBEL, Ralf. „Domů do říše“: Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945). Praha: Argo, 2018, s. 105–106.

²⁰⁹ Volný překlad autora této práce, v německém originále: „kann das Tschechentum nicht als eigenständiges Volkstum angesehen werden.“ v SDP. *Grundplanung O.A.* Liberec, 1938. Dostupné také z: <https://www.fronta.cz/dokument/sudetonemecka-strana-grundplanung-1938>

²¹⁰ HEYDRICH, Reinhard. *Projev o plánech na likvidaci českého národa* v VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Epocha. Praha: 2003, s. 367 - 373

²¹¹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991

představovat ohrožení národní existence a svébytnosti. Narativ kolektivní viny sudetských Němců za násilí na českém obyvatelstvu, uplatňovaném rovněž kolektivně, zůstal dosud živý.

2.3 Zrazený národ

V české historiografii se opakuje motiv zrady. Ohrožený stát vnějšími nepřáteli, který se snaží dobýt nebo uhájit svoji samostatnost je nakonec zrazen svými nejbližšími nebo přímo zevnitř a tato zrada způsobí porážku. Obraz zrady se objevuje v českých dějinách velmi často a je součástí politického uvažování o místě Čech ve světě a jejich postoji k ostatním státům. Prvním případem zrady je již smrt svatého Václava, který byl zrazen svým bratrem Boleslavem. Tento příběh zrady, který Kosma popisuje s biblickým patosem: „*swaty Wacslaw, kniže české, lstí bratrskau we hradě Boleslawi umučen (...) druhý Kain, Boleslaw, obdržel knižetstwi, ach zle wyžadane.*“²¹² Zrada a bratrovražda se stala součástí svatováclavské tradice, která byla vždy spjata s českou státností. Zrada tak stojí přímo v základech české státnosti. Motiv zrady se opakuje ještě mnohokrát. Přemysl Otakar II. je zrazen v bitvě na Moravském poli, která byla pochopitelně vykládána jako válka s Němci. Jedna z nejvýznamnějších postav českých dějin – Jan Hus – byl v převládající národní historické interpretaci zrazen římským císařem Zikmundem Lucemburským, když obdržel glejt zaručující mu bezpečnost a následně byl vydán na milost Koncilu.²¹³ Další zrada v historiografii Palackého a jeho epigonů přichází v době husitské. Panská jednota se domluvila s Oldřichem z Rožmberka na společném postupu umírněných kališnických a katolických pánů proti Prokopovi Holému a dalším radikálům. Tento motiv se dostal i do

²¹² KOSMAS. *Kosmův letopis český*. 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011, překlad: W. W. Tomek, 1882, s. 30 - 31

²¹³ JIŘÍK, František Xaver, NOVOTNÝ, Václav. *Hus v Ottův slovník naučný*. Jedenáctý díl. Praha : J. Otto, 1897, s. 902 – 923

preambule ústavy z roku 1948.²¹⁴ Přízvisko „zrádce národa“ obdržel i český filozof, socialista, spisovatel a autor libreta k Prodané nevěstě Karel Sabina poté, co se prokázala jeho spolupráce s rakousko-uherskou kontrarozvědkou. Český národ zradu neodpouští a Karel Sabina zažil celonárodní opovržení.²¹⁵ Další nešťastnou postavou s puncem zrádce se stal legionář a pozdější generál Radola Gajda.

Asi nejvýznamnější zradou v českých dějinách se stal podpis Mnichovské dohody v září 1938. Vzhledem k obsáhlosti tématu Mnichovské dohody a poměrně široké základně odborných publikací na toto téma, se výklad omezí na momenty zrady. Československo mělo od roku 1924 uzavřeno spojeneckou smlouvu s Francií.²¹⁶ S Velkou Británií se tento krok nepovedl, nicméně existovalo uznání z roku 1918 a opakované ujišťování britských představitelů ministra zahraničí Edvarda Beneše a velvyslance Jana Masaryka. Navzdory postupnému ochlazení vzájemných vztahů, anglofilní Ministerstvo zahraničních věcí Československa věřilo v britskou podporu.²¹⁷ Jedním z prvních momentů zrady byla návštěva předsedy britské Sněmovny lordů a o pár měsíců později ministra zahraničních věcí lorda Halifaxe v Bertechsgadenu v srpnu 1937, kde potvrdil vynikající vztahy Londýna s Berlínem. Jeho vstřícný postoj k požadavkům Německa výrazně ovlivnil chování předsedy vlády Nevilla Chamberlaina a do určité míry i Francie.²¹⁸ Jednostranně ve prospěch sudetoněmeckých požadavků byla zaměřena i „pozorovací“ mise lorda Waltera Runcimana. Lord Runciman byl od začátku své diplomatické mise pod vlivem zástupců Sudetoněmecké strany.

²¹⁴ Ústava 150/1948 Sb. Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: *Ústava Československé republiky: Prohlášení*. Dostupné také z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

²¹⁵ VYKOUPILOV, Lukáš. *Zrádce národa Karel Sabina*. Host. 2013, 29(10), s. 27

²¹⁶ JOHN, Miloslav. Září 1938: role a postoje spojenců ČSR, s. 15

²¹⁷ DEJMEK, Jiří. *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*. Karolinum Press. 2003

²¹⁸ LUKES, Igor. *Czechoslovakia between Stalin and Hitler: the diplomacy of Edvard Beneš in the 1930s*. New York: Oxford University Press, 1996, s. 81 - 86

Téměř otevřená podpora německých argumentů a neochota pochopit české postoje a prohlédnout německé provokace²¹⁹ byly pro české politické myšlení první střetnutí s „perfidním Albionem.“ Francie v narůstajícím strachu ze zbrojícího Německa se přidala sice poněkud váhavě, ale přece k britskému postoji.²²⁰ Československo v Mnichově zradil i držitel řádu Bílého lva²²¹ a studentský obdivovatel Jana Husa²²² Benito Mussolini. Dne 19. září 1938 předali velvyslanci Velké Británie a Francie prezidentu Benešovi nótu. Pokud odevzdá území s více než 50% německého obyvatelstva, získá garanci zbytkových hranic. Po Benešově odmítnutí přichází 21. září od obou velmocí ultimátum. Československá vláda ultimátum přijala a podala demisi. Přesto A. Hitler požadavky ještě vystupňoval na schůzce s britským premiérem v Bad Godesbergu. Zástupci velmocí na konferenci v Mnichově poté přistoupili i na tyto požadavky, jdoucí nad rámec ultimáta.²²³

Další zrady následovaly. Mnoho vojenských představitelů považovalo za zradu Benešovu akceptaci mnichovského diktátu. K územním požadavkům se navíc přidaly i sousední státy Maďarsko a Polsko. Slovensko mezitím stupňovalo své požadavky na autonomii. Do autonomního slovenského sněmu kandidovala ve volbách v prosinci 1938 jen jedna strana – autonomisticko-separatistická Hlinkova slovenská ľudová strana. V březnu 1939 odjel Tiso do Berlína na jednání s představiteli Říše. Druhý den byl vyhlášen samostatný Slovenský stát a o den později obsazeno zbytkové Česko vojsky Wehrmachtu. Bývalí spojenci zmenšené hranice Druhé republiky negarantovali a na obsazení nereagovali. Zrada Slovenska byla těžkou ranou masarykovskému čechoslovakismu. Poněkud historicky

²¹⁹ Ibidem, s. 179 - 190

²²⁰ Ibidem, s. 189

²²¹ Kancelář prezidenta republiky. *Československý řád Bílého lva 1923–1990: Jmenný rejstřík nositelů* [online], s. 126 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z:

https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

²²² BOSWORTH, R. J. B. *Mussolini*. New York: Co-published in the United States of America by Oxford University Press, 2002., s. 86 - 87

²²³ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 439 - 440

obtížně se poté hodnotí postoj prezidenta E. Háchy, nicméně jeho přijetí německé okupace bez ozbrojeného odporu, věta o vložení osudu českého národa do rukou německého Vůdce a role servilního protektorátního prezidenta je v mnoha interpretacích chápána rovněž jako zrádná. Motivy zrady se opakovaly i v případě role protektorátního ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce nebo v případě slavného atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha v nešťastné postavě Karla Čurdy. Za zradu jsou v historickém narativu považovány i osudy československých letců po návratu z Velké Británie a poprava hrdiny z východní fronty Heliodora Píky za účasti jeho spolubojovníka z let války, tehdejšího ministra obrany Ludvíka Svobody.

Po Mnichovské dohodě se dalším velkým obrazem zrady staly události roku 1968. Symbolem zrádného chování se staly tzv. zvací dopisy adresované Kremlu – osobní dopis A. Kapka a zvací „dopis pěti“ – ze strany konzervativních komunistů, sami sebe označujících jako „zdravé síly“. Žádost pěti „o poskytnutí opravdové pomoci a podpory všemi prostředky“²²⁴ proti kontrarevolučním silám i osobní apel A. Kapka - „obracím se proto na Vás, soudruhu Brežněve, s výzvou i prosbou o bratrskou pomoc naší straně, všemu našemu lidu při odražení sil, které nejen že svádějí průběh demokratického ozdravení života celé socialistické společnosti na scestí, ale ve své podstatě vytvářejí vážné nebezpečí pro samotný osud socialismu ČSSR“²²⁵ - přispěly k realizaci i legitimizaci vojenské intervence vojsk Varšavské smlouvy ze srpna 1968. Českoslovenští obyvatelé se nicméně cítili zrazeni i ze strany spojeneckých států z obranného paktu Varšavské smlouvy. Na intervenci v ČSSR vyvíjeli nátlak konzervativní komunističtí vůdci Walter Ulbricht, Władysław Gomułka a Todor Živkov.²²⁶ Srpnové invaze se zúčastnily vojska všech ostatních členů Varšavské smlouvy s výjimkou Albánie a Rumunska. Zatímco v rámci mnichovské zrady spojení

²²⁴ JANÁČEK, František a Marie MICHÁLKOVÁ. *Příběh zvacího dopisu*. Soudobé dějiny. 1993, (1), s. 92.

²²⁵ Ibidem, s. 95

²²⁶ Ibidem, s. 87

Československo opustili a přenechali Hitlerovi, v tomto případě spojenci Československo přímo napadli.

Četnost a význam těchto událostí utváří narativ zraedy, která přijde v rozhodujících historických momentech, buď zevnitř, nebo ze strany jiných států, které byly považovány za spojence. Roky 1938, potažmo 1939 a 1968 vytvořily precedens opatrnosti a nedůvěry vůči spojencům a jejich závazkům.

3. Obraz malého státu v nadnárodním celku

České země byly po většinu jejich historického období součástí větších státních celků nebo mocenských uskupení – Svaté říše římské, Rakouského císařství, Rakousko-Uherska, Velkoněmecké říše, tzv. Východního bloku. Identifikace českých představitelů s těmito uskupeními bývala obvykle poměrně vlažná a zůstával narativ svébytnosti a samostatnosti, nicméně k otevřenému odporu docházelo až ve vypjatých chvílích nebo v období krize mocenského bloku, jehož byly české země součástí. Zůstává ovšem představa, že mocensky slabé české země potřebují ochranu vyššího celku, v němž by ovšem měly mít silné postavení. Příkladem tohoto narativu je český král a římský císař Karel IV. Částečně nečeský původ, tolik vyčítaný Habsburkům, byl v českém politickém myšlení odpuštěn králi Karlovi IV. z rodu Lucemburků. Český historický narativ výrazně rozlišuje mezi Janem Lucemburským „králem cizincem“, Zikmundem „liškou ryšavou“ a Karlem IV. „otcem vlasti“ z téhož rodu. Zatímco Jan Lucemburský bojoval za *cizí* zájmy, Karel IV. založil v Praze Nové město, univerzitu a povýšil Prahu na sídlo Arcidiecéze. Právě Karel IV., který byl v anketě Česté televize (licencované podle pořadu BBC) zvolen *největším Čechem*.²²⁷ Navzdory původu jeho otce, byla jeho rodným jazykem po matce z rodu Přemyslovců

²²⁷ ČESKÁ TELEVIZE. *Největší Čech* [online]. [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1166142508-nejvetsi-cech/11434-vysledky/>

čeština a on sám sídlil část života v Čechách a měl české poradce a úředníky. Vynikal navíc všemi možnými ctnostmi. Ovládal celou řadu jazyků, byl výjimečně vzdělaný, projevoval se odvahou i moudrostí, vykazoval znaky diplomatické realpolitiky a dokázal ovládnout území nevídané rozlohy.²²⁸ Známy italský básník Francesco Petrarca dokonce ve své slavné korespondenci Karla IV. žádá o obnovení Římské říše v její antické slávě, nově zahalené do katolického univerzalizmu.²²⁹ Ideálem Čechů se tak stal kosmopolitní, katolický, říšský císař, zcela odlišný od představy českého království jako externího subjektu k Svaté říši římské. Národní mýtus „dobrého vládce“ utvářený v 19. století a následně přejímaný českou historiografií se tak zde konstruuje jako kombinace etnického nebo jazykového původu, zahraničně-politických úspěchů a osobních vlastností.

Otevřený odpor ke Svaté říši římské zaznamenali husité v době hospodářské krize a do určité míry mravního úpadku říše, stejně jako při tzv. druhé pražské defenestraci. Ani v jednom případě nebylo povstání jednotné a po porážce došlo k opětovnému začlenění českých zemí do katolické říše, kde fungují až do jejího rozpadu pod náporom Napoleonových vojsk. Národní obrození a na to navazující národní politika 19. století se poté nicméně nadále vyznačuje vlažnou loajalitou, která se projevuje v tzv. pasivní rezistenci a ještě více v tzv. drobečkové politice. O samostatném státu se v období rakouské monarchie dlouho příliš nemluvilo. Diskutována byla spíše jazyková, kulturní, náboženská a historicko-právní emancipace a odpor k vídeňskému centralismu. Vlažný vztah české intelektuální a politické obce k vídeňské vládě a až nepřátelský vztah k Němcům (a především názorovým velkoněmcům) v monarchii nevyústil v požadavek samostatnosti. Myšlenky J. V. Friče,

²²⁸ FRIED, Johannes. *The Middle Ages*. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2015, s. 407 - 447

²²⁹ Tzv. *Renovatio Imperii* v BAYLEY, C. C. Petrarch, Charles IV, and the 'Renovatio Imperii'. *Speculum* [online]. 1942, 17(3), s. 323-341

Thurna Taxise a V. Kotíka zůstaly nevyslyšeny a nerefléktovány.²³⁰ Politický program Staročechů a Mladočechů se neopíral ani tak o republikánské pokrokové myšlenky, jako o historická práva českého království v rámci stávajícího uspořádání a snahy o vyrovnání jako s Uhrami z roku 1867. S Rakousko-Uherskem se doopravdy Češi rozešli až s první světovou válkou. Sympatie Čechů byly spíše se slovanskými Srby a Rusy i dalšími dohodovými státy.²³¹ Přesto mobilizace, až na drobné excesy²³², proběhla bez problémů a Češi zpočátku sloužili císaři věrně. Naopak teprve později získali pověst nespolehlivých vojáků a dezertérů. Mark Cornwall uvádí, že byli „kontaminováni nacionalismem“.²³³ Rakousko-Uhersko utrpělo drastické ztráty v počátku války. Už na konci roku 1914 se jejich počet (mrtví, zranění, zajatí nebo nezvěstní) vyšplhal na jeden milion.²³⁴ Masivními ztrátami ve válce, kterou nepovažovali Češi za vlastní, se utvořil skutečný odpor k Vídni. Český zemský sněm byl rozpuštěn, vídeňský centralismus posílen a vídeňská vláda uvažovala o zavedení vojenské správy českých zemí.²³⁵ Po nástupu hraběte Heinricha Clam-Martinice na post rakousko-uherského ministerského předsedy v roce 1916 zesílily tendence ke koncepci německého Rakouska, které vydláždily cestu k myšlence samostatnosti.²³⁶ Právě obavy z vítězství Rakouska pod vlivem Německého císařství vyvolaly ideje vzniku samostatného státu po boku dohodových mocností.

²³⁰ BOROVIČKA, Michael. *Pláč Koruny české: Marný pokus o českou samostatnost. Dějiny a Současnost* [online]. 07/2006 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/7/plac-koruny-ceske/>

²³¹ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 389

²³² Šlo především o zatčení radikálního socialisty, pacifisty a pozdějšího československého ministra obrany Václava Klofáče - DOUBEK, Vratislav. *Zadlužený radikál Václav Klofáč*. Slovo a smysl. Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, 2004

²³³ CORNWALL, Mark. Morale and Patriotism in the Austro-Hungarian Army, s. 176 v HORNE, John. *State, society, and mobilization in Europe during the First World War*. New York: Cambridge University Press, 1997

²³⁴ Ibidem, s. 174

²³⁵ Ibidem, s. 176

²³⁶ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 391

V období existence Protektorátu Čechy a Morava se odpor vůči okupaci neprojevoval širším ozbrojeným odporem, ale menšími partyzánskými jednotkami, spíše „elitními“ uskupeními bývalých vojáků a politicky aktivních občanů a zahraničním odbojem především ve Velké Británii a SSSR.²³⁷ Zapomenout nelze na četné případy osobní statečnosti. Přesto lze říci, že hlavním přístupem zůstala jistá forma pasivní rezistence spojená jak u obyvatelstva, tak u státních úředníků s opatrnou kritikou, skrze příběhy nebo vtipy.²³⁸ Rozsáhlejší a masovější odpor, tzv. pražské povstání bylo zahájeno až tři dny před kapitulací Německa.

Poválečná provázanost se Sovětským svazem a od roku 1955 Varšavskou smlouvou se vyznačovala rovněž do jisté míry vlažným přijetím v Československu. Přesto nedošlo k celonárodnímu odporu jako v roce 1956 v Maďarsku. Naopak, první tajemník ÚV KSČ A. Novotný dokázal nespokojenost spolustraníků se sovětskými poradci, rozkazy z Kremlu a justičními vraždami ustát. Byla sice vytvořena rehabilitační komise na vyšetření justičních zločinů z let 1948 – 1952, nicméně výsledky její práce byly velice omezené. V roce 1957 se dokonce prezidentem stane právě Novotný, a to na „sovětské doporučení“.²³⁹ Odpor proti stávající politice v Československu nadále pokračuje v druhé polovině 60. let prostřednictvím tzv. Pražského jara. Jedná se ovšem o reformní snahy, zaměřené na hospodářské reformy, svobodu tisku a podporu kultury.²⁴⁰ Členství ve Varšavské smlouvě, přátelství se SSSR, lidově demokratický charakter státu nebo státní vlastnictví výrobních prostředků zpochybněny nebyly. Reformní ambice má také Charta 77. Její text je sice přísnou kritikou poměrů v Československu, nicméně zároveň sděluje, že „*CHARTA 77 není*

²³⁷ Viz např. PASÁK, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998. nebo Vojenské zpravodajství ČR. V podmínkách domácího protektorátního odboje [online]. 2008 [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090718022850/http://www.vzcr.cz/static/historie4k.aspx> nebo PYNSENT, Robert B. Conclusory Essay: Activists, Jews, The Little Czech Man, and Germans. *Central Europe* [online]. 2013, Vol. 5, No. 2, s. 211-333

²³⁸ BRYANT, Chad. *The Language of Resistance? Czech Jokes and Joke-Telling under Nazi Occupation, 1943-45*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 41, No. 1, 2006 s. 133-151

²³⁹ RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 542 - 544

²⁴⁰ Ibidem, s. 555 -558

základnou k opoziční politické činnosti.“²⁴¹ Čteme-li vyjádření a rozhovory Václava Havla a dalších disidentů na konci 70. let, vidíme spíše filozofické a mravní úvahy na jedné straně a s tím související odmítání bezpráví a dalších jiných chyb režimu, nikoli zpochybnění režimu jako takového.²⁴² Varšavská smlouva dokázala se souhlasem československých představitelů na českém území trvale umístit po roce 1968 jak vojenské jednotky v kolísajícím počtu 70 – 100 tisíc mužů, tak taktické rakety SS-20, OTR-300 a R-70 Točka. V oblastech Práslavice, Stará voda a Zelený Kříž byly pravděpodobně tyto rakety osazeny jadernou hlavicí.²⁴³ Československo zůstalo vložně loajální k Varšavské smlouvě a SSSR i v osmdesátých letech. Na sovětské invazi do Afghánistánu se podílelo především ekonomickou a diplomatickou podporou, jakož i dodávkami zbraní a působením vojenských expertů. Masové demonstrace a rozklad režimu v rámci tzv. sametové revoluce a s tím související rozpad Varšavské smlouvy a stažení sovětských jednotek se odehrálo až po rozkladu sovětské moci a její vůle zasahovat do vnitřních záležitostí států Východního bloku. Narativ české samostatnosti se prolíná s členstvím ve vyšších nadnárodních mocenských uskupeních, k nimž obvykle představitelé i obyvatelstvo zastávají vložnou loajalitu, popř. pasivní rezistenci. V tomto narativu se český národ vždy pokouší nejprve nadnárodní subjekt reformovat a teprve, dovolují-li to mezinárodní okolnosti, postaví se otevřeně na odpor. Otevřený odpor vůči Rakousko-Uhersku, Protektorátu Čechy a Morava i Východnímu bloku proběhl teprve, až když se blížilo jejich faktické zhroutilí.

²⁴¹ *Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977.* [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/prohlaseni-charty-77-zakladni-text/>

²⁴² Viz např. *Nedělíme se na disidenty a ty ostatní: Rozhovor s Václavem Havlem.* Kurier. 31.3. 1978. Dostupné také z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/HavelWork?&eventYear=1978> nebo

²⁴³ NAĐOVIČ, Svetozár, Hartmut FOERTSCH, Imre KARÁCSONY a Zdislaw OSTROWSKI. *The Great Withdrawal.* Bratislava: Ministry of Defence of the Slovak Republic, 2005, s. 55

4. Vojensko-strategický narativ

4.1 Obraz obrany jako základu vojenského uvažování

Českému vojenskému smýšlení v dějinách dominovala myšlenka strategické obrany, jakkoli v taktických otázkách se objevovaly i ofenzivní prvky. Tato myšlenka vyplývá i z předchozích obrazů obrany svébytnosti a pocitu ohrožení. Útočné kampaně se odehrávaly buď v rámci vyšších státních celků, nebo byly spíše ojedinělým avanturismem ve formě spanilých jízd a menších výpadů, které obvykle byly opět rámovány jako obranné.

Husitské hnutí jako „lidové válečnictví“ obsahovalo především obranné strategie za účelem obrany proti lépe vyzbrojenému a početnějšimu nepříteli. Husitské vojsko obsahovalo velmi nízký počet jezdeckých jednotek, které v 15. století představovaly základ útočné taktiky. Tomu bylo přizpůsobeno i strategické vedení boje. Strategie obrany proti křížovým výpravám, vedeným proti husitskému vojsku, se zaměřovala na bránění opevněných míst, buď fortifikovaných staveb, nebo táborů chráněných vozovou hradbou. Tato místa byla poté bráněna kombinací lidových zbraní, jako byly sudlice a cepy, a v té době stále poměrně moderních střelných zbraní – pišťal, tarasnic a houfnic. Vozová hradba navíc umožňovala mobilní přesuny jednotek a využívání obranných taktických prvků flexibilně, a to i v otevřené krajině.²⁴⁴ Zatímco proti vnějšímu nepříteli používali husité obranné strategie, v rámci bojů proti katolickým pánům a městům v českých zemích rovněž útočili. Zde využívali především přesilu, izolaci nepřítele, zásobovací převahu a vysokou morálku vojska.²⁴⁵ Vozová hradba, jako mobilní fortifikační taktika se natolik osvědčila, že v bitvě u Lipan byla použita oběma stranami. Vrcholem obrany byla potom zoufalá snaha Jana Roháče z Dubé na hoře Sion, která v pozdějším narativu dosáhla až biblických rozměrů. Defenzivní strategie nacházíme rovněž v představách obrany proti turecké hrozbě. Zde se

²⁴⁴ FA, Arpád. *The effects of King Sigismund's Hussite wars on the art of war*. Aarms. Vol. 9, No. 2, 2010, s. 290–295

²⁴⁵ TURNBULL, Stephen. *The Hussite Wars: 1419 - 36*. United Kingdom: Osprey Publishing, 2004

objevuje obraz obrany před nepřítelem mimo české území. Přesto nebyly výpravy proti Osmanům chápány jako ofenzivní kampaně. Cílem bylo odvrátit nebezpečí *vpádu barbarů* do českých zemí. Po větší část 16. století se Čechy i Morava účastnily boje proti tureckému nebezpečí, a to i na straně Uher.²⁴⁶

Narativ vojenské obrany *samostatnosti* se objevuje opětovně po vzniku Československa a nahrazuje zápas na poli politiky a kultury v rámci Rakouské monarchie. Hned na počátku vzniku republiky proběhnou tři krátké války – s autonomistickými republikami sudetských Němců, s Maďarskou republikou rad a sedmidenní válka s Polskem. Poté se již Československo zaměřuje na obranu státu proti Maďarsku a silnějším nepříteli z Německa. Vojenská diskuze v raném Československu se zaměřuje na vypořádání s obranou obtížně hájitelné dlouhé hranice při menším počtu vojska. Již tehdy autoři předpokládají napadení z více stran.²⁴⁷ Řešení je ze zkušenosti z První světové války nalezeno ve všeobecné vojenské přípravě tak, aby bylo možné mobilizovat *celý národ*²⁴⁸ a později ve vybudování pohraniční fortifikace.²⁴⁹ Snahy vyvážit nevýhodnou geografickou polohu se urychlily se jmenováním Adolfa Hitlera říšským kancléřem v roce 1933 a se ztroskotáním mezinárodních odzbrojovacích konferencí. V roce 1935 je zahájena stavba opevnění a v roce 1936 je přijat zákon na obranu republiky, který poskytl právní rámec pro vedení války. Existovaly především dvě základní obranné strategie. Jedna spočívala v udržení teritoriální obrany, skrze bránění pohraničního opevnění do doby než přijdou na pomoc spojenci. Druhá počítala s ústupem armády na Slovensko a opětovným dobytím českého území poté, co na

²⁴⁶ MACŮREK, Josef. REJNUŠ, Miloš. *Obrana proti společnému nebezpečí*. v MACŮREK, Josef. REJNUŠ, Miloš. *České země a Slovensko ve století před Bílou horou : z dějin vztahů v oblasti zemědělství, řemesla, obchodu a vzájemné obrany*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha: 1958, s. 123 - 128

²⁴⁷ KARLÍK, J. kap. *Naše divise*. *Vojenské rozhledy*, č. 4, 1921, s. 287 nebo TRAPL, Jiří. *Populace a brannost*. *Vojenské rozhledy*. č. 4, 1938, s. 417 – 421

²⁴⁸ FUČÍK, Milan. *Pokus o původní brannou soustavu*. *Vojenské rozhledy*, č. 4, 1923, s. 147 – 150

²⁴⁹ MAYER, K.: *K vojenské službě opevňovací*, In: *Vojenské rozhledy* č. 8–9, 1924, s. 455–462 nebo DOSEDLA, Jan a Václav BARTOŠ. *Československé opevnění: Historie*. *Military.cz* [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.military.cz/opevneni/koncepce.html>

válčiště dorazí spojenecká vojska. Obě varianty se později z důvodu zahraničněpolitického postoje Francie a Velké Británie, anšlusu Rakouska, podílu Maďarska a Slovenska na Mnichovské dohodě a nedokončeným opevňovacím a infrastrukturním pracem²⁵⁰ staly do značné míry neproveditelnými.

Obranná doktrína, navzdory existenci útočných plánů Varšavské smlouvy²⁵¹, byla převažující součástí československého uvažování o vojenských otázkách i v období Československé lidové armády. Jako primární byla diskutována a řešena otázka zvládnutí prvního úderu západních vojsk na Československo jakožto hrot východního bloku. Českoslovenští armádní představitelé byli vázáni tajnými vojenskými plány Varšavské smlouvy, které by ovšem při jejich realizaci pravděpodobně znamenaly likvidaci Československa.²⁵² Československé velení považovalo za důležitější zajistit obranu země proti případnému konvenčnímu i jadernému útoku. Se sovětským velením proto narůstaly rozpory.²⁵³ Plány útočných operací nebyly vzhledem k postavení Československa jako nárazníkového státu v národním zájmu. Schéma obrany se řídilo logikou studené války, tzn., předpokládalo účast Sovětského svazu a jeho deterenčních kapacit, stejně jako jeho případné schopnosti vést omezenou jadernou válku.²⁵⁴ Logika obrany tak zůstala podobná jako v případě strategických plánů z 30. let. Základem byla teritoriální obrana opřená o masivní

²⁵⁰ Např. KRYSTLÍK, Tomáš. *Nacionální mýty o mnichovských událostech*. Cs-magazín. 2003, (9), s. 1-7.

²⁵¹ Viz např. FUČÍK J. *Stín jaderné války nad Evropou*. Praha: Mladá fronta, 2010.

²⁵² TOMEK, Prokop. *Czechoslovakia and its Armed Forces in Times of Change* in *Inventing the National Defence: Eastern Europe Between the Fall of the Berlin Wall and Accesion to NATO*. Estonian Yearbook of Military History Tallin. Vol. 4, No. 10, 2014, s. 39

²⁵³ Sovětské velení postupně umenšovalo roli Československa, vzhledem k nedůvěře vůči velení Generálního štábu. Přes své výhrady ovšem československý Generální štáb nadále podnikal kroky k naplnění role, která od něj byla v případné útočné válce sovětským velením očekávána. Činil tak ovšem spíše z povinnosti - viz rozhovor s plk. Karlem Štěpánkem, důstojníkem Velitelství operací Generálního štábu ČSLA: Interview with Col. (ret.) Karel Štěpánek: On Some Issues Related to the Planned Use of the Czechoslovak People's Army in the European Theater in the 1960s. *Parallel History Project on Cooperative Security* [online], s. 1-5 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z:

<http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicfa81.html?lng=en&id=16243&navinfo=15706>

²⁵⁴ BLUTH, CHRISTOPH. *The Warsaw Pact and Military Security in Central Europe During the Cold War*. The Journal of Slavic Military Studies. 2004, Vol. 17, No. 2, s. 318 - 319

nasazení armády s tím, že řešení konfliktu není možné bez intervence Sovětského svazu, ať už ve formě konvenční vojenské pomoci, odstrašení nebo použití jaderných zbraní.

4.2 Trauma pasivity

Diskuze o pasivitě tváří v tvář mnohonásobně silnějšímu nepříteli v kontextu událostí let 1938 a 1968 se v české diskuzi o strategických otázkách stále vrací. Zůstal vlivný obraz pasivního pozorovatele okupace. V případě vojsk Varšavské smlouvy trvala mocenská okupace 21 let a fyzická dokonce 23 let.

Otázka, zda se mělo Československo bránit silnějšímu nepříteli s nechráněnými hranicemi, odmítavým postojem spojenců a špatně realizovatelným slibem podpory Sovětského svazu a nejistou podporou Rumunska a Srbska, zůstává dosud předmětem historicko-strategických sporů historiků.²⁵⁵ Argumentace bývá vedena dvěma směry. Jeden z nich zkoumá reálné možnosti obrany z hlediska vojensko-strategického a druhý morální a mezinárodně politický kontext. V první rovině odpůrci vojenské obrany zdůrazňují převahu německých vojsk, především ve vzduchu. Obranná opevnění nebyla dokončena a po anšlusu Rakouska a vzhledem k mezinárodním postojům Polska a Maďarska nepokrývala souvisle hranice a poskytovala prostor pro nechráněný útok. Ústup na Slovensko brzdila nedostatečná infrastruktura. V obou případech chyběla druhá část plánu – příchod spojeneckých armád. K německému vojsku by se navíc podle tohoto názoru přidala značná část sudetoněmeckého obyvatelstva. Československo bylo orientováno na poziční obranu, která by navíc

²⁵⁵ Spory probíhají po roce 1989 pravidelně každý rok a to i na stranách tisku a populárních časopisů. Rozdílné postoje českých historiků uvádí např. BERNÁTH, Michal. *Československo se chtělo, mohlo, a proto i mělo bránit.* *Historici hodnotí odkaz Mnichova 1938* [online]. In: Lidové noviny. 2018 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/ceskoslovensko-se-chtelo-mohlo-a-proto-i-melo-branit-historici-hodnoti-odkaz-mnichova-1938.A180926_174857_In_domov_mber nebo Česká televize [online]. *1938 – opevnění a mobilizace.* 2009 [cit. 2019-02-19]. dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400037/>

vyžadovala vyčlenění příliš velké části mobilizovaných sil na tento úkol.²⁵⁶ Zastánci obrany naopak poukazují na kvalitu opevnění a relativní nepřípravenost německé armády, především její technologickou nedostatečnost. Sudetští Němci navíc mobilizovali bez výraznějších známek odporu. Zmiňován je rovněž argument, že Adolf Hitler plánoval spíše postup formou diplomatického nátlaku než reálnou invazi, v obavě, že připraví své armádě „další Verdun.“²⁵⁷ Tomuto výkladu nasvědčuje také fakt, že Německo nevyužilo momentu překvapení a „organizačního zmatku“ a nechalo Československo dokončit mobilizaci.²⁵⁸

Druhá rovina je pro strategickou kulturu České republiky důležitější. Rozhodnutím nebojovat Československo v této interpretaci zachránilo mnoho životů a zároveň se vzdalo možnosti získat hrdiny a nechat vojáky „padnout v boji“²⁵⁹. Místo *obrazu zoufalého a statečného boje proti silnějšímu* se utvořil obraz *ústupu bez boje v obtížně řešitelné situaci*. Odpůrci obrany poukazují na fakt, že v případě aktivní obrany by bylo Československo chápáno v mezinárodním prostředí jako agresor a de facto *viník války*.²⁶⁰ Na druhé straně se dokonce objevuje narativ, že pokud by se Československo bránilo, změnilo by to celý charakter národa k lepšímu.²⁶¹ Trauma pasivity se zopakovalo ihned o necelých 170 dní později, kdy ovšem byla situace jednoznačnější. Naprostá převaha Německa proti zbytkovému Česku byla neoddiskutovatelná.

V srpnu roku 1968 proběhla invaze pěti států Varšavské smlouvy a i v tomto případě se rozhodlo vedení Československa zůstat stranou. Ministr obrany Martin Dzúr přislíbil

²⁵⁶ Tato problematika je shrnuta např. v KURAL, Václav, MÜLLER, Klaus-Jürgen, ANGER, Jan, *Rok 1938: Mohli jsme se bránit?*. Praha: 1995 nebo v polemikách vedených v na stránkách časopisu *Historie a vojenství* (6/1995; 2/1996 a 4/1996).

²⁵⁷ KURAL, Václav a František VAŠEK. *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Praha: Academia, 2008., s. 137

²⁵⁸ Z rozhovoru autora s historikem PhDr. Eduardem Stehlíkem, Ph.D., prosinec 2013.

²⁵⁹ PhDr. Eduard Stehlík, Ph.D. se zmiňuje o faktu, že během protektorátu byla nedůstojně popravena *elita* národa, zatímco v boji by byly ztráty v populaci rovnoměrné.

²⁶⁰ Viz hodnocení Mnichovské dohody v KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha: Auditorium, 2011. 20. století.

²⁶¹ Tento narativ byl použit mj. ve kontrafaktuálně historické knize *Český sen*: KNITL, Oldřich. *Český sen*. Praha: Akropolis, 2004.

sovětské straně, že vojenské jednotky Československa nebudou klást odpor. Samotná její příprava byla navíc dobře utajená a vědělo o ní v Československu dopředu pouze několik málo osob z okruhu pro-kremelské části KSČ a StB.²⁶² Tento fakt znemožnil mobilizovat a uvést jednotlivé útvary do stavu bojové připravenosti. Dalším problémem, který zásadně snižoval možnosti úspěšné obrany, byla dislokace větší části jednotek ČSLA na západní hranici Československa. Sovětské velení bylo rovněž dobře obeznámeno s používanými taktikami boje i početním stavem a vybavením a rozmístěním jednotek. Obraz zrazeného a opět pasivního Československa se navzdory zcela odlišným politickým a mezinárodním souvislostem zopakoval.

5. Narativ nositelů humanismu

5.1 Idea humanitní

Myšlenka, že každý národ má svůj telos, vzniká společně se zrozením a masovým rozšířením pojmu národ. Zjednodušeně lze říci, že v českém prostředí po období Dobrovského, Kollárova a Jungmanova *lingvistického nacionalismu*²⁶³ přichází období historizujícího pojetí Palackého, které kulminuje mytologizací v období sporu o rukopisy. Naopak se nikdy výrazně neprojevovalo biologické a rasové vymezení národa. Debatu o smyslu českých dějin zahájil Masaryk, který již předtím odmítl hledat smysl Češství v domnělé mytologii, v knize *Česká otázka* představil vizi českého národa jako nositelů idejí humanismu, bratrství a svobody. Česká národ je podle této vize pokrokový a lidový a Masaryk v tomto bodu vyzdvihl Karla H. Borovského, který v jeho očích předstihl Palackého právě důrazem na

²⁶² BENČÍK, Antonín. *Operace "Dunaj": vojáci a Pražské jaro 1968 : studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 78

²⁶³ HOBSBAWM, E. J. *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 1992, s. 103

dějnotvornou roli prostého člověka.²⁶⁴ Podle Masaryka „*Otázka liberalismu a konservatismu pro naše obrození a všecek náš vývoj je nesmírné, je hlavní důležitosti.*“²⁶⁵ Vzory českého člověka mají být Hus, Chelčický a Komenský jako nositelé liberalismu, pravdy, demokratismu, mravnosti a rovněž plebejství. Proti tomuto pojetí stojí německý a římský konzervatismus, aristokratismus a vzývání ideálů militarismu, slávy a panství. Naopak „*Slované nikdy se nedomáhali nadvlády světové, nikdy nezabývali se krveprolíváním a podmaňováním jiných národů.*“²⁶⁶ České dějiny jsou také dějinami zápasu o svobodu. Za symptomatické považuje boje Jednoty bratrské s katolickou církví. Masaryk ovšem odmítal Krámářovu manýristickou ideu sjednocení Slovanstva do obrovské říše *od Aše po Vladivostok*. Naopak, Masaryk preferoval méně ambiciózní individuální svobodu jednotlivých národů v Herderovském smyslu spojenou se svobodou jednotlivce a sociálním cítěním s širokými lidovými vrstvami.²⁶⁷ Proti tomuto výkladu českých dějin se postavili pozitivističtí historici Goll, Pekař, Chaloupecký a postupně se zapojila celá řada historiků, politiků a veřejných intelektuálů.²⁶⁸

Zatímco v oficiální marxistické historiografii je smysl dějin předurčen historickou dialektikou, tak v prostředí disentu diskuze nadále pokračovala. Oponenturu Masarykově a Marxově pojetí přinesl katolický disent, který v osobě K. Preisnera a později J. Patočky kritizuje husitství, Jednotu Bratrskou i poúnorový režim, jako úpadek duchovní kultury.²⁶⁹ Na ideu humanitní naopak navázal Václav Havel. Již ve svém projevu ke spisovatelům v roce 1969 vyzdvihl hodnoty pravdy a svobody proti konformismu a cenzuře.²⁷⁰ V Chartě

²⁶⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka*. MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 121 - 123

²⁶⁵ Ibidem, s. 130

²⁶⁶ Dnes chápáno jako Češi - Ibidem, s. 87 - 88

²⁶⁷ Ibidem, s. 122

²⁶⁸ Viz HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. Praha: Torst, 1995.

²⁶⁹ HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin 2: 1938-1989 : posuny a akcenty české otázky*. Praha: Torst, s. 41 - 42

²⁷⁰ HAVEL, Václav. *Projev na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů*. Knihovna Václava Havla. 1969: 10. 6. 1969.

77 a v Havlových projevech v 70. letech se pak objevuje akcent na lidská práva a rovněž humanistický univerzalizmus. Ve svém projevu v soudní síni v roce 1979 uvádí: „*Nedělím veřejnost na domácí a zahraniční, protože jsem hluboce přesvědčen, že lidstvo je jen jedno.*“²⁷¹ Ve své eseji *Moc bezmocných* poté obhajuje disidenta jako mravní imperativ v době post-totalitního byrokratického zřízení, které klade důraz na loajalitu bez morálky. Disident nicméně zůstává *nesnobský* a vychází z obyčejného člověka.²⁷² Havel poukazuje na disidenství zpěváků nebo třeba vaříčů piva, všude tam, kde je možné v každodenní činnosti uplatňovat mravnost tváří v tvář odlidštěnému systému. Právě v českém národu existuje prostor pro toto „malé“ disidenství. Zatímco Masarykovým nepřítelem byl panský a agresivní pangermanismus, Havlovým nepřítelem je odlidštěný byrokratismus a technologie moci. Východiska nicméně zůstávají podobná – *obraz českého národa jako nositele humanismu.*

5.2 Návrh první spojené Evropy

Jiří z Poděbrad, kališnický král vládnoucí v letech 1458 – 1471, představil tehdejšímu západnímu světu unikátní projekt, který ve světové historii poněkud zapadl, nicméně v Čechách se stal poměrně známým a pro české politické myšlení je velmi důležitý. Ve svém pojednání *Universitas* vyzývá křesťanské panovníky k vzájemnému míru a ke společné obraně proti tureckému nebezpečí. Spory mezi evropskými panovníky měla řešit rada křesťanských vládců z Francie, Svaté říše římské, Itálie a případně i Španělska. Rada měla střídavě zasedat v Basileji, francouzském městě a italském městě. Rozhodovat měla jasná většina hlasů. V případě, že jí nebylo dosaženo, rozhodující se staly hlasy nejvýznamnějších

²⁷¹ HAVEL, Václav. *Vlastní obhajoba*. Knihovna Václava Havla. 1979: 23. 10. 1979.

²⁷² HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Česká televize [online]. orig. Hrádeček:1978 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/1817870-vaclavhavel_moc_bezmocnych_1978.pdf

titulářů. Činnost rady měly financovat zvláštní daně.²⁷³ Projekt přes svoji originalitu nicméně zapadl bez výraznějšího zájmu evropských panovníků.²⁷⁴ Přesto projekt Evropy, nikoli jako říše, ale jako rovnoprávného spojení státních útvarů zůstal pro české přemýšlení symptomatický. Český národ v tomto narativu nikdy netoužil po říši a s říšemi, jejichž byl součástí, se příliš neztotožňoval. České dějiny jsou spíše dějinami zápasu o samostatnost a, což je důležité, o nalezení svého místa v Evropě.

V českém prostředí se tato myšlenka projevila vícekrát. Jan Ámos Komenský ve své ideji pansofismu nachází myšlenky sjednocení Evropy na humanistických a vědeckých základech.²⁷⁵ Nová Evropa má hovořit jedním, zcela novým jazykem, tzv. *panglottia*, věřit v jednoho Boha a nalézt novou univerzální filosofickou a vědeckou nauku, *panorthosia* a *pansophia*, jako výraz harmonie. Celoevropská a postupně celosvětová vláda je chápána křesťansky a aristotelovsky. Měla by se sestávat ze třech stálých konciliů – pro náboženství, politiku a filosofii (vědu) – složených z rovnoprávných členů reprezentujících národy světa. Zastřešujícím principem a nejvyšší autoritou je Písmo svaté. Forma vlády bude monarchie podporovaná aristokracií, která se promění v demokracii.²⁷⁶

Tomáš G. Masaryk dlouhodobě prosazoval sjednocení Evropy a případně světa na humanistických principech. Svoje myšlenky rozvedl v roce 1920 v díle příznačně nazvaném *Nová Evropa*, v němž píše: „*Odtud v celé Evropě úsilí všech národů o politické sjednocení a osvobození, o politickou organizaci Evropy na základě národnosti. Vnitřní historická souvislost demokratismu a socialismu i národnosti vysvětluje, proč demokratické státy,*

²⁷³ LE GOFF, Jacques. *The birth of Europe*. Malden, MA: Blackwell, 2005, s. 186 - 187

²⁷⁴ JORIS, Pauline. *Georges Podiébrad : initiateur d'un projet d'organisation de l'Europe au XVe siècle*. Nouvelle Europe [online]. 2007 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.nouvelle-europe.eu/node/151>

²⁷⁵ SADLER, John Edward. *J. A. Comenius and the Concept of Universal Education*. London and New York: Routledge, 2014, s. 11 - 13

²⁷⁶ V originále J. A. Komenský ve svém díle *Panorthosia* píše: „*Omnia argumenta militant pro Monarchico Regimine, temperato Aristocratica quae se resolvat in Democratiam.*“ v BURTON, Simon J. G. *Jan Amos Comenius's Trinitarian and Conciliar Vision of a United Europe: Christ as the Universal 'Centre of Security'*. *Reformation & Renaissance Review*. 2017, Vol. 19, No.2, s. 117

*Francie, Anglie, Itálie atd. a teď revoluční Rusko, slavnostně prohlásily právo všech národů na sebeurčení*²⁷⁷. Samotná Evropa se stane jednotnou v rozmanitosti. Masaryk uvádí: „*Evropa má být sjednocena, jednotná, ale to neznamena, že má být jednotvárná. Naopak, vývoj spěje k rozmanitosti, k individualisaci.*“²⁷⁸ Narativ Česka jako samostatného a svébytného státu, který tvoří s ostatními rovnoprávnou součást vyššího evropského (a později světového) supranacionálního celku, založeného na humanistických hodnotách má v českém politickém myšlení svoji tradici.

6. Shrnutí

Obrazů z české historie je značné množství, stejně jako jejich interpretací. Již před rokem 1989 existovalo více narativů, především v oblasti disentu a kontrakultury. Po roce 1989 byly vydávány nové historické práce, které představují nové pohledy na zažitá historická stereotypy. Bude-li se někdo za deset či více let zabývat stejným tématem, nelze vyloučit, že převáží jiné příběhy nebo alespoň jejich jiné chápání. V letech 2017 - 2018 byl průměrný věk vedoucích zaměstnanců Ministerstva obrany 50 let u mužů a 47 let u žen²⁷⁹, průměrný věk velvyslanců 55 let²⁸⁰ a poslanců Poslanecké sněmovny 47 let²⁸¹. Je tedy zřejmé, že většina osob, která utvářela rozhodnutí po roce 1989, až dosud byla formována zažitými představami o české historii.

²⁷⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2014 (1920), s. 143

²⁷⁸ Ibidem, s. 85

²⁷⁹ Ministerstvo obrany. *Kvantitativní genderová analýza k 1. lednu 2018*. [online] 2018 [cit.2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/assets/dokumenty-a-legislativa/kvantitativni-genderova-analyza-k-1-1-2018.pdf>

²⁸⁰ AMO. *Infografika velvyslanců v roce 2017* [online] 2017 [cit.2019-02-10]. Dostupné z: https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/08/AMO_velvyslanci-2017-infografika.pdf

²⁸¹ Idnes.cz. *PŘEHLEDNĚ: Sněmovna i díky Pirátům omládl. Přibylo žen a lidí bez titulu* [online] 2018 [cit.2019-02-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/snemovna-2013-2017-volby-srovnani.A171023_125620_domaci_hell

Z výzkumu jednání a rozhodování bezpečnostní komunity, zkoumání jejich postojů a přesvědčení a na základě studia české historie a její pozdější interpretace existují ve vztahu vojensko-strategickému uvažování následující základní obrazy:

1. Český národ má historický a legitimní nárok na své území a je na něm doma bez ohledu na aktuální mezinárodní konstelaci. České země jsou svébytný a samostatný státní útvar, který má svoji distinktivní historii, a jeho samostatnost je přirozeným stavem.
2. Český stát si je vědom své slabosti a cítí se být ohrožen silnějšími aktéry mezinárodních vztahů. Hlavními zdroji ohrožení jsou tradičně Němci a Rusové. Z tohoto důvodu je základním strategickým postulátem vyplývajícím z historie obrana své samostatnosti a národní existence vis-à-vis nutnosti sdílení středoevropského prostoru se silnějšími státy.
3. Obranné strategie převažují nad útočnými. Ofenzivní strategie ani doktríny nejsou českému uvažování vlastní a ozbrojené síly se k nim uchylují pouze tehdy, vynucují-li si to členství ve vyšším mocenském celku.
4. Český stát se v obraně různým způsobem váže na své spojence. Existuje vědomí, že bez kvalitních spojeneckých vazeb nemůže český stát v mezinárodním prostředí obstát.
5. Jako pomyslné oslabení či ohrožení předchozího bodu se objevuje se opakovaný motiv zrady, ať již ze strany spojenců nebo z řad vlastních činitelů. Zrada stojí u většiny historických zklámání Čechů.
6. České země usilují o členství v nadnárodním společenství v takové formě, která respektuje a zároveň zaručuje jejich svébytnost, jedná s nimi rovnoprávně, poskytuje jim dostatečně důstojné postavení a současně je ochraňuje před silnějšími aktéry. Po většinu své historie byly české země součástí vyšších mocenských celků, ať již se

jednalo o říše nebo o spojenecká uskupení. Politické elity jsou k těmto celkům obvykle vlažně loajální a nepokouší se své členství zvrátit. Převažuje snaha své postavení v rámci tohoto celku zlepšit. Teprve, dostane-li se vyšší mocenský celek do zásadní existenční krize, české země z něj vystoupí.

7. České země jsou nositeli poselství, které je oproti *římanství*, resp. *germánství* liberální a humanistické, sekulární a plebejsko-demokratické. Český národ je v tomto pojetí nositelem obrany a míru, což jej staví za liberalismus, humanismus a sekularismus jako mírové myšlenky proti romantizujícímu a militaristickému konzervatismu, křížácké religiozitě a hierarchizovanému aristokratismu.

VI. Transformace zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky po roce 1989

Tato kapitola se zaměřuje na vybrané tematické okruhy, které ovlivnily budoucí charakter státu z hlediska zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky. Forma samotné revoluce bez krveprolití a formování nových priorit v porevolučním čase představuje základní kámen pozdějšího rozhodování o strategických otázkách. Prvních několik let po roce 1989 předurčilo celý další vývoj České republiky. Ze substantivních rozhodnutí učiněných v tomto období vykryštovaly postuláty, jež utváří formu české strategické diskuze do současnosti. Kapitola pokrývá především první roky po sametové revoluci, nicméně tam, kde je to potřeba k porozumění porevolučním trendům české zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky, provádí analýzu v delším časovém úseku.

1. Poslední vojensko-strategické rozhodnutí KSČ

Do událostí na podzim roku 1989 armáda ani Lidové milice nezasáhly. Ministr národní obrany arm. gen. Milán Václavík informoval své kolegy, že řešení *mimořádné bezpečnostní akce* spadá do kompetencí Federálního ministerstva vnitra. Dne 17. listopadu 1989 zasahovaly na Národní třídě příslušníci „Odboru zvláštního určení Federálního ministerstva vnitra“, armáda nikoli. Přesto v období mezi 20. a 26. listopadem trvala v ČSLA pohotovost. Ve čtvrtek 23. listopadu na schůzce vedoucích činitelů armády a MNO Na Valech přijala armáda prohlášení, v němž naznačila možnost zásahu a rozhodla o zahájení příprav na případnou vojenskou akci do dění v Praze. O den později odmítli členové ÚV KSČ návrh ministra národní obrany gen. Václavíka na vojenské obsazení sdělovacích prostředků. Následně armáda veřejně oznámila, že *„nepůjde proti lidu“*, a ministr Václavík byl

odvolán.²⁸² Zásahu armády se obávalo rovněž veřejné mínění. Objevily se letáky vyzývající ČSLA k nebránění demokratickým změnám a poukazující na to, že armáda již dvakrát v novodobých dějinách nebránila Československo proti nepříteli „zradou nejvyšších velitelů“.²⁸³

Co bylo důvodem k pasivitě ČSLA a Lidových milic? Historik Jiří Suk argumentuje, že jedním z hlavních důvodů byla strategie KSČ, která neuspěla ve snaze zarámovat listopadové události jako třídní boj. Aktivizace dělnické třídy proti jejím nepřátelům, snažícím se *rozvrátit socialistické uspořádání*, se nezdařila.²⁸⁴ Dělníci dali najevo, že nesouhlasí se zaštitěním násilí policejních složek, jak doufala KSČ. Předák dělníků v ČKD Petr Miller, který již zastupoval tisíce dělnických demonstrantů, poté sám vyzval předsedu vlády Ladislava Adamce k demisi.²⁸⁵ Dne 28. listopadu 1989 byla navíc zahájena generální stávka.

Vedení KSČ i MNO si také nebylo jisto loajalitou armády, z níž většinu tvořili vojáci základní služby a kde neexistovala sociologická šetření názorových postojů jednotlivých příslušníků. Krátce po událostech ze 17. listopadu byla sepsána petice tří vojenských útvarů, která odsuzovala zásah pořádkových sil proti demonstrujícím studentům.²⁸⁶ Komunistické vedení tak mělo v zásadě dvě možnosti: reagovat násilím a pokusit se silou zvrátit aktivizující se občanskou společnost, nebo se pokusit dohodnout s Občanským fórem a Veřejností proti násilí a dosáhnout určitých ústupků. Použití síly by znamenalo riskovat občanskou válku. Znemožnilo by to rovněž v případě neúspěchu možnost dosažení ústupků

²⁸² TOMEK, Prokop. *O roli, kterou ČSLA sehrála v listopadu roku 1989*. VHÚ.[online]2018 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/o-rol-i-csla-v-listopadu-roku-1989/>

²⁸³ Ibidem

²⁸⁴ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce*. PROSTOR, nakladatelství, s.r.o. 2003, s. 40

²⁸⁵ Rozhovor s Petrem Millerem: *Vůdce dělníků z '89: S Havlem jsme se domlouvali na WC*. Aktualne.cz [online]2009 [cit. 2019-02-09] Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vudce-delniku-z-89-s-havlem-j sme-se-domlouvali-na-wc/r~i:article:652586/>

²⁸⁶ TOMEK, Prokop. *O roli, kterou ČSLA sehrála v listopadu roku 1989*. VHÚ.[online]2018 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/o-rol-i-csla-v-listopadu-roku-1989/>

a kompromisu. Svoji roli hrála rovněž nízká míra autonomie rozhodování vojenského velení ČSLA i Lidových milic. V obou případech mělo vedení ÚV KSČ velení pevně v rukou²⁸⁷ a politický avanturismus důstojnických elit tak nepřipadal v úvahu. V armádě sice existovaly mezi středním a vyšším velením hlasy pro uskutečnění zásahu, nicméně nebyly vyslyšeny.²⁸⁸ Podle pamětníků sloužících v té době v armádě (ať už jako vojáků z povolání, nebo jako příslušníků základní vojenské služby) se takové názory vyskytovaly u mnoha jednotek, ale jejich nositelé byli v menšině. Převažoval názor, že režim nemá šanci se udržet. Představy násilného odporu zůstávaly spíše siláckými vyjádřeními bez reálné vůle konat. KSČ se rovněž nemohla spolehnout na spojence. Nejpozději od roku 1988 bylo zřejmé, že SSSR nebude zasahovat do vnitřní politiky jednotlivých komunistických stran.²⁸⁹ Vedení KSČ proto zvolilo politickou cestu ve snaze dosáhnout formou dialogu přijatelného kompromisu a zabránit negativním konsekvencím spuštěním násilí. Armáda se projevila, tak jako v minulosti, jako pasivní pozorovatel dění plně závislý na politickém vedení, které preferovalo politickou cestu řešení z jejich pohledu složité situace.

2. Diskuze o porevoluční zahraniční a bezpečnostně-obranné politice

2.1 Nová zahraniční politika v programech politických stran

Již v roce 1989 jsou mezi členy OF i mezi aktivní veřejností diskutována zahraničněpolitická témata. Téměř všechny nekomunistické politické síly zastávají podobné postoje a na rozdíl od jiných témat zde zatím nedochází k výraznějším sporům. Hned od listopadu 1989 se

²⁸⁷ BEYME, Klaus von. *Transition to democracy in Eastern Europe*. Palgrave & MacMillan. 1996, s. 70

²⁸⁸ Např. dle názoru člena vojenské komise OF Luďka Stodůlky. STODŮLKA, Luděk. *Reforma armády: mohlo být jinak*. Listy. č. 5 /2005.

²⁸⁹ KRAMER, Mark. *The Demise of the Soviet Bloc v TISMANEANU, Vladimir a Bogdan IACOB. The end and the beginning: the revolutions of 1989 and the resurgence of history*. New York: Central European University Press, 2012, s. 190

objevuje a diskutuje téma „*návratu do Evropy*“.²⁹⁰ Občanské fórum ve svém programu pro volby v roce 1990 uvádí poměrně stručný odstavec: „*Zahraniční politika má především přispět k našemu návratu do Evropy intenzivním rozvíjením kontaktů s evropskými zeměmi. Občanské fórum se staví za iniciativu prezidenta Havla uspišit konání Helsinské konference a spolu se všemi zúčastněnými zeměmi uzavřít dohodu, která by ukončila rozdělení Evropy, stvrdila platnost hranic a vytvořila podmínky pro stanovení celoevropského bezpečnostního systému. Tím se otevře cesta pro nezávislou zahraniční politiku naší země podle zásady rovnosti ve vztazích mezi státy. V rámci OSN má Československo aktivně vystupovat za prosazování a obnovování demokratických principů.*“²⁹¹

V diferencovanější podobě přinesly podobný program i nástupnické strany. Občanské hnutí a na něj navazující Svobodní demokraté přinesly výrazně evropský program. První federální nekomunistický ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier ve své knize „*Snění o Evropě*“ načrtl projekt liberální, sociální a ekologické Evropy.²⁹² Jiří Dienstbier a jeho kolegové z Občanského hnutí prosazovali kombinaci havlovské nepolitické politiky a multilaterální zahraniční politiky s akcentem na politiku globálních hodnot. Tento veskrze intelektuální tábor nebyl názorově jednotný. Zatímco Dienstbierův první náměstek na FMZV L. Dobrovský prosazoval liberálnější program, Dienstbier a zástupci ČSSD kladli důraz na sociální rozměr mezinárodní spolupráce a rawlsovský liberalismus. Klíčová ovšem zůstala optika demokracie. Přístup k zajišťování bezpečnosti a zahraniční politiky měl být určován mírou demokracie v zemích, se kterými Československo (a později ČR) spolupracovalo. Výraznou roli hraje OSN, KBSE a další platformy hodnotově ukotvené nadnárodní

²⁹⁰ MAREŠ, Miroslav. *České politické strany a zahraniční politika*. Mezinárodní vztahy, Praha: ÚMV, 1999, roč. 1999, č. 1, s. 8

²⁹¹ *Volební program Občanského fóra z roku 1990* v HLÁVKA, Miloš. Miloš Hlávka člověk na okraji [online] 2011 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://miloshlavka.wordpress.com/2011/11/19/volebni-program-obcanskeho-fora-z-roku-1990/>

²⁹² DIENSTBIER, Jiří. *Snění o Evropě: politický esej*. Praha: Lidové noviny, 1990

spolupráce. Volební program nově vzniklé ČSSD v roce 1992 prosazuje multilaterální zahraniční politiku s akcentem na OSN a zapojení „do evropského a atlantického systému bezpečnosti“ směrem k „k budoucímu sjednocení Evropy v zájmu blahobytu, solidarity, spoluúčasti, sociálního smíru i zdravého životního prostředí pro všechny“.²⁹³ Do tohoto proudu lze zařadit rovněž ministra zahraničních věcí Jana Kavana.

Komunisté ve svém programu přinesli radikálně odlišnou vizi zahraniční politiky. Základem KSČS a pozdější KSČM je „stát samostatný, demokratický, humanistický a sociálně spravedlivý, o jehož dnešku a zítřku nebude rozhodovat nikdo jiný než svrchovaný lid ...“²⁹⁴ Zatímco OF svrchovanost pojímá jako zrušení železné opony a dobrovolné začlenění mezi ostatní evropské státy, KSČS svrchovanost chápe jako kontrolu výrobních prostředků. V programu uvádí: „[jsme] *PROTI její [republiky] závislosti na zahraničním kapitálu (...) JSME ZÁSADNĚ PROTI rozprodeji národního bohatství (...) ZA POTŘEBNÉ v zájmu zachování ekonomické síly republiky pokládáme zachování a rozvoj státního vlastnictví.*“²⁹⁵ Opatrný je rovněž postoj k multilateralismu a evropské spolupráci, který je podmíněn zachováním svrchovanosti a obranyschopnosti země. KSČS požaduje vyrovnanou zahraniční politiku k SSSR (a později Ruské federaci) i k Západu a rozpuštění obou vojenských paktů – NATO i Varšavské smlouvy.²⁹⁶ Na II. sjezdu KSČM se ve straně objevilo více názorových proudů. Část strany „Demokratická levice“ prosazovala sblížení KSČM se západoevropskou „novou levicí“, část preferovala návrat k nekompromisní politice minulého režimu a část lavírovala mezi těmito dvěma krajními póly.²⁹⁷ Ideový směr

²⁹³ ČSSD. *Volební program Československé sociální demokracie pro volby 1992*. ČSSD [online] 1992 [cit. 2019-02-15], s. 7 Dostupné z: <https://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-1992/>

²⁹⁴ *Volební program Komunistické strany Československa v KSČM*. [online] 1990 [ciz. 2019-02-12], s. 1 Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

²⁹⁵ *Ibidem*, s. 3

²⁹⁶ *Ibidem*, s. 5

²⁹⁷ Viz Dokumenty z II. sjezdu KSČM a II. zasedání ÚV KSČM z let 1992 – 1993: SDS. [online] 1993 [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: <http://www.sds.cz/docs/knihovna.htm>

udávali dogmatictí marxističtí intelektuálové sdružení kolem Josefa Hellera a Františka Neužila. Základní osou komunistické zahraniční politiky zůstal důraz na samostatnost a bilaterální diplomacii. Národní a do jisté míry izolacionistické pojetí zahraniční politiky doplněné o mezinárodní socialistickou spolupráci bylo považováno za odpověď na kapitalistickou spolupráci, nadnárodní korporace, trhy a západní intervencionismus.²⁹⁸ Naopak podporu vyjádřily KSČM i Levý blok jako celek aktivitám KBSE. K tomuto proudu lze přiřadit i mnohdy poněkud specifické názory Republikánské strany Miroslava Sládka, která nicméně nikdy nezískala výraznější vliv na zahraničně-politické události ani na Ministerstvu zahraničních věcí.²⁹⁹ Součástí tohoto proudu byly rovněž slovanské a protiněmecké tendence, dávané do souvislosti se sudetoněmeckou otázkou.³⁰⁰

Třetí názorový proud utvořily pravicově orientované subjekty. Na OF navazující ODS v čele s Václavem Klausem přinesla anglosaský konzervatismus a neokonzervatismus s důrazem na atlantickou spolupráci a volný trh. Ve svém poměrně rozsáhlém programu ODS uvádí v rozporu se svými liberálními kolegy i Václavem Havlem, že „*zahraniční politika malého státu, jakým je Československo, by měla být politikou prostou moralizování, planých gest a poučování druhých.*“³⁰¹ Program ODS obsahuje integrace do západních struktur – NATO i Evropských společenství. Zvláště orientace na NATO je zdůrazněna. „*Bouře, která se zvedá na Východě, kde se rozpadá staleté ruské koloniální impérium, velí usilovat o co nejrychlejší*

²⁹⁸ Viz články Josefa Hellera na webu KSČM [online] [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-ksem/projekty/socialismus-21-stoleti/33114/diskuse>

²⁹⁹ Na Ministerstvu zahraničních věcí docházelo po roce 1989 za působení všech ministrů k zaměstnávání politiky angažovaných osob, především na vedoucích a politicky citlivých místech - poradci, členové kabinetu ministra, náměstci, vrchní ředitelé a velvyslanci. Žádný z ministrů ovšem nebyl členem či prokázaným sympatizantem SPR – RSC a tato strana rovněž nebyla součástí vládní koalice. Pro politicky motivované zaměstnávání těchto osob nebyl žádný důvod. Z diskuzí autora s bývalými a současnými zaměstnanci Personálního odboru MZV rovněž vyplynulo, že členové SPR – RSC se v minulosti mezi vedoucími zaměstnanci nevyskytovali.

³⁰⁰ MAREŠ, Miroslav. *České politické strany a zahraniční politika*. Mezinárodní vztahy, Praha: ÚMV, 1999, roč. 1999, č. 1, s. 10

³⁰¹ ODS. Volební program ODS Svoboda a prosperita pro volby do PSP ČR 1992. [online] 1992 [cit. 2019-02-18], s. 17, Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf

a co nejtěsnější připojení k Severoatlantické alianci“.³⁰² Program dále odmítá budování užší středoevropské spolupráce tzv. Trojky s Maďarskem a Polskem a preferuje čistě západní orientaci. Blízkost k libertariánství a americké Republikánské straně projevovala část OF kolem Pavla Bratinky a Daniela Kroupy, která později založí intelektuálně orientovanou ODA, v níž se nakonec sejdou jak proevropsky orientovaní liberálové, tak anglosaští konzervativci jako Roman Joch. Součástí tohoto proudu se postupně staly i KDU a později KDU-ČSL, které původně přinesly konzervativní katolický program navazující na katolický disent i předválečné katolické politické hnutí. V zahraniční politice nicméně jejich program plně podpořil východiska ODS – vstup do ES i NATO a navzdory deklaraci „sociálně tržní ekonomiky“ i podporu odstraňování bariér volného trhu.³⁰³ Přesto se část členů KDU-ČSL hlásila spíše k liberálnímu proudu uvažování o zahraniční politice, jako např. Ivan Gabal nebo umírněný konzervativce a předseda vlády Petr Pithart.

Lze říci, že po roce 1989 se utvořily tři základní názorové proudy v oblasti zahraniční politiky:

1. Liberálně-idealistický, zaměřený na hodnoty demokracie, lidských práv, podporující ideu nepolitické politiky a kladoucí důraz na společné evropské i univerzální hodnoty;
2. Národní a socialistický, odmítající západní struktury, požadující bilaterální a nezávislou zahraniční politiku na jiných zemích, garantovanou státním vlastnictvím;
3. Konzervativně-pravicový, podporující volný trh, co nejužší atlantickou vazbu a pragmatickou, prozápadní politiku se zájmem jednoznačného rozchodu s východní orientací země.

³⁰² Ibidem

³⁰³ LUX, Josef. *Průvodce politikou KDU-ČSL*. [online] 1992 [cit. 2019-02-18], s. 36, Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>

	Liberální	Konzervativní	Národně-socialistický
Supranacionalismus / suverenita	Supranacionalismus	Kombinace	Suverenita
Vstup do ES	Určitě ANO	ANO	NE
Vstup do NATO	Spíše ANO	Určitě ANO	Určitě NE
Volný trh	Spíše ANO	Určitě ANO	Určitě NE
Primární orientace	ES / OSN	USA	Žádný / Rusko
Mezinárodní politika	Idealismus	Realismus / intervencionismus	Realismus / izolacionismus

Tabulka 1: Názorové proudy v zahraniční politice po roce 1989

Liberální i konzervativní proud našly shodu v přístupu k EU i NATO, jakož i k jednání se SSSR o odchodu sovětských vojsk ze země, a vytvořily tak *polistopadový zahraničněpolitický konsensus*, který trval nejméně do vstupu ČR do EU. Program liberálního proudu navazoval na humanistickou tradici českých zemí, nicméně po volbách v roce 1992 citelně na stranické úrovni oslabil, což do značné míry souviselo s jeho „nepolitickou“ politikou. Zůstal ovšem reprezentován v podobě prezidenta, části sociální demokracie a řady osobností na MZV, akademické půdě, think-tancích, neziskových organizacích i v médiích. Konzervativně-pravicový proud se s do značné míry převzatými idejemi z anglosaského prostředí udržel celou řadu let v Černínském paláci i v rámci bezpečnostní komunity a na své limity doopravdy narazil až v době Války proti terorismu. Proud národně-socialistický zůstal v rámci zahraničně-politické orientace marginální, většího prostoru se mu dostalo spíše v rámci bezpečnostních složek. Přesto se k tomuto proudu přikláněla část diplomatického sboru a veřejných intelektuálů.

Úvodní proměnu zahraniční politiky se podařilo naplnit vzhledem k názorové zahraničně-politické konvergenci předsedy vlády Petra Pitharta a ministra zahraničních věcí J. Dienstbiera. V programovém prohlášení vlády, předneseném na plénu České národní rady v červenci 1990 předseda vlády uvádí: „*Mluví se stále o návratu do Evropy. Do jaké Evropy se to vlastně chceme vrátit? Nejčastěji se tím myslí ekonomicky mocná Evropa nadnárodních, nadstátních integračních seskupení. Je tu však také Evropa jako společenství*

národů. I tam chceme patřit.“³⁰⁴ Jiří Dientsbier i Petr Pithart prosazovali liberální pohled na politiku prodchnutý evropským kosmopolitismem. Petr Pithart k tomu zpětně uvedl, že Češi měli vždy tendenci k nepolitické politice a preferenci všenárodního principu nad politikou.³⁰⁵ První léta nové zahraniční politiky fungovala podobným způsobem. V roce 1992 ve vládě Václava Klause dochází k velmi postupnému obratu ke konzervativní politice, nicméně mění se především styl, prozápadní politika zaměřená na integraci do západních struktur zůstává. Programové prohlášení vlády z roku 1992 již představuje zahraniční politiku nikoli jen jako soubor idejí, ale navrhuje konkrétní kroky.³⁰⁶ Navzdory pozdějším neshodám v ODS se ministrům zahraničních věcí Josefu Zielencovi a později Jaroslavu Šedivému podařilo udržet personálně i ideově koherentní linii zahraniční politiky a prosadit ji ve vládě i v parlamentu.

2.2 Nová bezpečnostně-obranná politika v programech politických stran

Nová bezpečnostně-obranná politika navazovala na zahraniční politiku. Konference KBSE v Evropě pomohla uvolnit napětí mezi oběma studenoválečnými tábory a otázka obrany nebyla dominantním tématem v diskuzích OF. Přesto bylo nezbytné obranně-politické otázky řešit. Opakovaně se vracela otázka zakládání Občanských fór v armádě a problematika případné omluvy sudetským Němcům, která získávala sekuritizační aspekt. Mezi ministrem národní obrany Vackem a členy zřízené Vojenské komise Koordinačního centra OF vznikaly spory vyplývající ze střetu generála, umírněného komunisty, a disidenta,

³⁰⁴ PITHART, Petr. *Stenoprotokol 2. schůze ČNR 1990 - 1992 ze dne 2. července 1992* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³⁰⁵ PITHART, Petr. Projev v diskuzi „Nesamozřejmý národ?“. Knihovna Václava Havla.[online] 21. 5. 2018. [cit. 2019-02-17], Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Vr26X_h8ozY

³⁰⁶ Programové prohlášení vlády z roku 1992. Vlada.cz.[online]1992[cit. 2019-02-17], Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/jan-strasky/ppv-1992-strasky.pdf>

osmašedesátíka a pacifisty Ladislava Lise.³⁰⁷ Občanské fórum ve svém volebním programu v roce 1990 přineslo koncept bezpečnosti založený na liberálním proudu uvažování:

*„Branná a bezpečnostní politika bude založena na omezování rozsahu Československé armády v závislosti na pokračování celoevropského mírového procesu. Považujeme za nutné konečně zpracovat samostatnou československou vojenskou doktrínu a v ní určit charakter armády, zásady pro její strukturální výstavbu, dislokaci, podmínky vojenské služby, jakož i obsah výchovy a přípravy vojáků v duchu demokracie a humanity. Považujeme za nezbytné posílení policejních složek, orientovaných již nikoli na boj proti politickým odpůrcům, ale na udržování obecného pořádku, ochranu zákonných práv a majetku občanů i státu, na boj se skutečnými zločinci včetně organizovaného zločinu.“*³⁰⁸ Liberální proud uvažování

přetrvává po celé další volební období. Jiří Dientsbier ve své zprávě o zahraniční politice před Federálním shromážděním hovoří o NATO, avšak dodává: *„K otázce přidružení ČSFR k NATO jako k jedné z forem členství v Alianci je nutno říci toto: žádost v tomto smyslu jsme nepředkládali a předkládat nehodláme.“*³⁰⁹ Liberální proud tvořený Občanským hnutím, Liberálně sociální unií, částí ČSSD a politickými proudy zelené politiky u voleb příliš neuspěl.³¹⁰ Přesto získal, byť o něco méně než tomu bylo v případě zahraniční politiky, určitou pozici v diskuzi o bezpečnostní politice, mj. pro jeho podporu ze strany hradu. Armáda měla být v pojetí tohoto proudu malá, efektivní a zaměřená na obranu hodnot. Smyslem obranné politiky v novém uspořádání Evropy v době končící Studené války je

³⁰⁷ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce*. PROSTOR, nakladatelství, s.r.o. 2003, s. 296 - 299

³⁰⁸ *Volební program Občanského fóra z roku 1990* v HLÁVKA, Miloš. Miloš Hlávka člověk na okraji [online] 2011 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://miloshlavka.wordpress.com/2011/11/19/volebni-program-obcanskeho-fora-z-roku-1990/>

³⁰⁹ DIENSTBIER, J. *Zpráva o čs. zahraniční politice*. Tisk č. 973/1991 FS ČSFR v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³¹⁰ HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada, 2010., s. 96 – 97 a ČMEJREK, Jaroslav, Václav BUBENÍČEK a Jan ČOPÍK. *Demokracie v lokálním politickém prostoru: [specifika politického života v obcích ČR]*. Praha: Grada, 2010. Politologie (Grada)., s. 174

záruka demokratického vývoje a podpory evropanství a univerzalizmu lidských práv a hodnot lidské bezpečnosti.

Obranná politika v programu KSČS i nacionálně (a výrazně, až militantně antikomunisticky) orientované SPR-RSČ vyplývala z tradičního vnímání obrany na teritoriálním principu a názory jejich představitelů připomínaly prvorepublikové pojetí bezpečnosti. Ze strany komunistů byl podstatný důraz na suverenitu podloženou odmítnutím vstupování do dalších vojenských paktů s poukazem na mnichovskou zradu a bezpečnostní rizika vyplývající z geopolitické závislosti. Tuto tezi verbalizuje „realistický“ program KSČS pro volby v roce 1990: „*JSME PRO to, aby se naše země otevřela světu, NIKOLI však na úkor své svrchovanosti (...) JSME PRO rozpuštění vojenských seskupení Varšavské smlouvy a NATO, NIKOLI však na úkor porušení rovnováhy sil v Evropě a ve světě.*“³¹¹, i „Kladenský“ program KSČM z prosince 1992: „*Nechceme, aby se naše země stala jednostranně závislou na kterékoliv mocnosti.*“³¹² KSČS prosazuje realistický pohled na uspořádání světa post-studenoválečnou optikou odpovídající geopolitickému uvažování tehdejšího Sovětského svazu – poukaz na zachování rovnováhy sil je implicitní uchopení Československa jako součásti Východního bloku, jakkoli s jiným politickým uspořádáním. Objevuje se rovněž poukaz na hrozbu revize Benešových dekretů a vztahů se sudetskými Němci.³¹³ Národně orientovaná SPR-RSČ poté přináší některé ideje prvorepublikového pravicového národovectví do nové politiky. Zdůrazňuje identitu, teritorialitu a nezávislost včetně „*velkočeského nacionalismu*“, později protiněmecké tóny a opětovné připojení Podkarpatské

³¹¹ *Volební program Komunistické strany Československa v KSČM.* [online] 1990 [ciz. 2019-02-12], s. 1 Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

³¹² *Program KSČM – s lidmi pro lidi – II. sjezd KSČM.* Dokumenty II. sjezdu KSČM. 1992

³¹³ *Volební program Komunistické strany Československa v KSČM.* [online] 1990 [ciz. 2019-02-12], s. 1 Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

Rusi.³¹⁴ SPR-RSČ se navíc explicitně nebojí vyzývat k nasazení armády ofenzivním a bilaterálním způsobem³¹⁵, čímž se liší od všech ostatních politických stran.

Konzervativní proud poté bezpečnostní politiku orientuje západním směrem. Pravicově smýšlející subjekty přináší rovněž post-studenoválečné ideje, ovšem s opačným znaménkem. ODS v programu z roku 1992 přináší „reaganovskou“ politiku do určité míry pokračující ve Studené válce, nicméně tentokrát z opačné strany: „[obrana] *Nebude již postavena na plánovaném kolektivním útoku, ale na systému obranné dostatečnosti; přitom počítáme se zachováním prvků útočné strategie vlastní suverénním státům. Důležitým cílem zůstává začlenění do bezpečnostní zóny NATO.*“³¹⁶ Součástí programu byla rovněž poměrně propracovaná vize redukce, demokratizace a depolitizace armády.³¹⁷ Konzervativci opakovaně odmítli představy liberálního proudu o proměně evropského a světového řádu směrem k multilaterálnímu hodnotovému universalismu. Při projednávání vojenské doktríny ve Federálním shromáždění v roce 1992 kritizovali její nedostatečné směřování k NATO. Symptomatická byla slova Pavla Bratinky: „*NATO je nejen pilířem mocenské stability v Evropě, ale i zároveň ochráncem zájmů Evropy mimo její území (...) Naše zahraniční politika žila dlouhé měsíce v iluzích, že NATO již není zapotřebí. Byly to velmi nebezpečné iluze.*“³¹⁸ Tento postoj předznamená významný myšlenkový proud spojený s pravicovými politiky, diplomaty i vojáky spojující intervencionismus s politickými zájmy, na rozdíl od hodnotového intervencionismu liberálů. Tomuto proudu je inherentní obava ze SSSR/Ruska

³¹⁴ GJURIČOVÁ, Adéla a kol. *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 337 - 338

³¹⁵ Tzn. nikoli jako součást mezinárodní, alianční nebo humanitární operace, ale ve smyslu tradičního nasazení vojska k řešení mezinárodního problému. – Ibidem, s. 339

³¹⁶ ODS. *Volební program ODS Svoboda a prosperita pro volby do PSP ČR 1992*. [online] 1992 [cit. 2019-02-18], s. 17, Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf

³¹⁷ Ibidem

³¹⁸ BRATINKA, Pavel. *19. schůze FS ČSFR 1990 – 1992 5. prosince 1992*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

jako potenciální bezpečnostní hrozby.³¹⁹ Obava z SSSR/Ruska je vyvolávána jednak strachem z revizionismu a odvety za podporu zrušení Varšavské smlouvy, proměny zahraničně-politické orientace a odsunu sovětských vojsk a jednak jako racionální kalkulace vyplývající z geopolitických ambicí.

V bezpečnostně-obranné dimenzi lze shrnout postoje jednotlivých proudů následovně:

	Liberální	Konzervativní	Národně-socialistický
Forma obrany	Kolektivní bezpečnost, humanitární intervence	Bezpečnostní garance západního bloku, přechod ke kolektivní obraně	Teritoriální obrana
Garant bezpečnosti	Mezinárodní hodnotový řád	NATO	Vlastní armáda, částečně Konference KBSE
Povaha hrozeb	Globální výzvy, ekologické katastrofy, humanitární krize	Ruský revizionismus / imperialismus, nedemokratické státy	Německý revizionismus, porušení evropské rovnováhy,
Vztah ke Studené válce	Studená válka je překonána, je potřeba hledat nekonfliktní platformy světového uspořádání.	Nová podoba Studené války je možná, Československo nyní stojí na straně Západu/NATO.	Studená válka skončila, ale původní mocenské rozložení sil trvá.
Rozšiřování pojmu bezpečnost	Ano, vertikální i horizontální	Vertikální, v omezené míře horizontální.	V omezené míře vertikální, horizontální nikoli.
Teorie her	Hra s nenulovým součtem	Západ – uvnitř hra s nenulovým součtem, navenek hra s nulovým součtem	Individuální hra s nulovým součtem

Tabulka 2: Názorové proudy v bezpečnostní a obranné politice po roce 1989

Z diskuzí ve Federálním shromáždění a České národní radě, článků a projevů jednotlivých politiků lze vysledovat opakující se motiv zrady, Mnichovské dohody i roku 1968. Různí se ovšem jejich interpretace, jakož i interpretace globálních problémů a role Československa v jejich řešení. Liberální proud projevuje obavy z globálních hrozeb, jako jsou migrační vlny, ekologické krize nebo růst nacionalismu. Zdůrazňuje, že se postupně snižuje role klasických armád a vojenských řešení. V této situaci po zhroucení bipolárního světa narůstá „*integrační a stabilizační úloha mezinárodních organizací jak v regionálním, tak ve*

³¹⁹ Viz např. DOLEŽAL, Bohumil. *16. schůze FS ČSFR 1990 – 1992 16. července 1991*. v Společná československá digitální parlamentní knihovna.

světovém měřítku“³²⁰. Z hlediska teorie her se jedná o typický příklad vnímání mezinárodního prostředí jako hry s nenulovým součtem, ve které globální výzvy vyžadují koordinovaný postup hodnotově ukotveného mezinárodního společenství. Konzervativní proud vnímá nepřítele nadále prizmatem modifikované Studené války. Československu se v tomto narativu podařilo zbavit okovů okupace a nyní může po čtyřiceti letech rozvíjet vlastní zahraniční a bezpečnostní politiku a „vybrat si stranu“ do které přirozeně patří a chce patřit.³²¹ V této hře je NATO mocenská struktura schopna bránit zájmy ČSFR a Evropy a ČSFR s ní hraje hru s nenulovým součtem. To ovšem nevylučuje hru s nulovým součtem s dalšími státy, především s Ruskou federací, popř. dalšími post-sovětskými zeměmi i mezi NATO a některými státy. Národně orientovaní politici poté chápou mezinárodní politiku jako anarchické prostředí, ve kterém se hrají hry s nulovým součtem a zmírňovat napětí je možné především skrze KBSE, jako diskusního fóra zúčastněných států. Přesto v případě komunistické strany zůstává otázka, nakolik se jednalo pouze o rétoriku prezentující společensky přijatelné stanovisko racionálně-neutrálního postoje s implicitním zájmem o zahraniční i bezpečnostní orientaci na SSSR/Ruskou federaci.

3. Byrokratická kultura

Vývoj ve státní správě, včetně Ministerstva (národní) obrany a diplomacie byl do značné míry předurčen rozhodnutím představitelů OF z důvodu stability, sociálního smíru a nedostatku vlastních personálních kapacit zachovat kontinuitu výkonu státní moci.³²² Celkově lze problém transformace klíčových institucí v oblasti zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky definovat skrze vztah staré nomenklatury a nově příchozích. Nově

³²⁰ DIENSTBIER, J. *Zpráva o čs. zahraniční politice. Tisk č. 973/1991 FS ČSFR* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³²¹ Viz např. diskuse v ČNR v rámci 20. schůze ČNR 1990-1992 z 18. července 1991. za účasti prezidenta ČSFR V. Havla o NATO. - v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³²² SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce*. PROSTOR, nakladatelství, s.r.o. 2003, s. 55

nastupující moci se podařilo postupně obsadit většinu klíčových míst v Československu. V aparátech jednotlivých byrokratických struktur ovšem zůstala značná část původní nomenklatury. Nově příchozí mnohdy neměli dost zkušeností a teprve postupně pronikali do způsobů řízení svěřených rezortů. Přesto se postupně podařilo aparáty stabilizovat a prosadit novou zahraniční a bezpečnostně-obrannou politiku nejen na politické rovině, ale rovněž po stránce byrokratického řízení.

Byrokratická kultura jako jedna ze součástí strategické kultury státu se zaměřuje na definici míry politického ovlivňování chodu instituce, resp. míru autonomie rozhodování byrokratické instituce a existence společného étosu, jakéhosi institucionálního *esprit de corps*.³²³ Roli hraje rovněž osobní loajalita instituci a jejímu poslání, pravidlům a působícím osobám.³²⁴ Sociolog zabývající se byrokratickou kulturou, Max Weber, označil za klíčové pro poznání fungování byrokratického aparátu roli hierarchie, existenci psaných a nepsaných norem, míru a formu hierarchie, formy loajality, míru pravomocí instituce a jednotlivých osob a míru racionalizace činností.³²⁵ Způsob, jakým byla nastavena byrokratická kultura klíčových institucí po roce 1989 má rozhodující vliv na budoucí rozhodovací procesy v této oblasti.

3.1 Situace na Ministerstvu zahraničních věcí a Ministerstvu obrany

První nekomunistický ministr zahraničních věcí byl navzdory zájmu o zachování jisté profesní úrovně nucen provést celou řadu personálních změn a reforem, aby zajistil rovnováhu mezi kontinuitou výkonu zahraniční služby a její zásadní ideovou přestavbou. Jiří Dienstbier a OF obecně přišel na FMZV se zcela odlišným hodnotovým i programovým

³²³ SMITH, Gordon. *A Model of the Bureaucratic Culture*. Political Studies. 2016, vol 22, No.1, s. 37

³²⁴ CLAGUE, Christopher. *Rule Obedience, Organizational Loyalty, and Economic Development*. Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE), Vol. 149, No. 2. 1993, s. 393-414

³²⁵ WEBER, Max. *The Nature, Conditions, and Development of Bureaucratic Herrschaft* in WATERS, Tony. WATERS, Dagmar. *Weber's Rationalism and Modern Society: New Translations on Politics, Bureaucracy, and Social Stratification*. New York: Palgrave MacMillan. 2015 (1921), s. 76 - 127

zaměřením než byla dosavadní zahraniční politika ministrů Chňouпка a Johannese i smýšlení stávajícího diplomatického sboru. Pro realizaci nové zahraniční politiky bylo nezbytné:

1. Provést personální změny na MZV tak, aby byl snížen, až eliminován vliv předlistopadového zahraničně-politického smýšlení;
2. Obklopit se týmem obdobně smýšlejících a zároveň odborně kompetentních osob.³²⁶

V Černínském paláci byly provedeny postupné personální změny. Nejprve byla ze zahraniční služby vypovězena celá řada agentů předlistopadových zpravodajských služeb. Postupně pak v návaznosti na návraty z ciziny a probíhající lustrace byli obměněni ředitelé odborů a většina velvyslanců. Více než jedna čtvrtina zaměstnanců včetně administrativně-technického personálu Černínského paláce odešla nebo byla propuštěna. Stavby byly doplněny o část propuštěných zaměstnanců z osmašedesátého roku a o nové osoby, které dosud v diplomacii nepůsobily.³²⁷

Na Ministerstvu obrany se odehrávaly změny pomaleji, a to ze čtyř důvodů:

1. V roce 1990 působící ministr obrany Miroslav Vacek byl ministrem za KSČ a změny ve větší míře realizoval až jeho nástupce Luboš Dobrovský;
2. Lustrační zákony obsahovaly chybu vyjímající příslušníky vojenské kontrarozvědky, která byla od ledna 1990 přeřazena pod Ministerstvo obrany;

³²⁶ Tento postup vyplývá z obecné praxe na ministerstvech nejen po roce 1989. Vzhledem k výraznému vlivu byrokratického aparátu na rozhodování rezortů (příprava materiálů do vlády, mezirezortní připomínková řízení, implementace legislativních a nelegislativních aktů, příprava rezortních a vládních strategií, komunikace se zahraničními partnery zemí, apod.) je pro nové vedení nezbytné dosáhnout alespoň určité míry názorového souladu mezi politickou a administrativní složkou rezortů. Na druhé straně zůstává nezbytné zajistit jistou míru kompetence nově přichozích, aby jejich práce byla respektována stávajícími zaměstnanci, dosáhli předpokládaných výsledků a nepředstavovali hrozbu diskreditace nového ministra. – Uvedeno na základě zúčastněného pozorování autora práce a jeho rozhovorů s vedoucími představiteli MZV na 2. a 3. stupni řízení podle zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě ve znění pozdějších předpisů, členy kabinetů ministrů a osobami, které vykonávaly obdobné funkce v letech 1989 – 2015.

³²⁷ JANÁS, Robert. 1989: *Sametová revoluce na MZV*. Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2005 [cit. 2019-02-18] Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/listopad_1989_sametova_revoluce_na.html

3. Tzv. velký lustrační zákon umožnil udělit Ministru obrany výjimku, byl-li podřízený „příslušníkem Sboru národní bezpečnosti zařazeným ve složce Státní bezpečnosti“, byl-li by ohrožen „bezpečnostní zájem státu“³²⁸. Ministerstvo národní obrany pracovalo spolu s Federálním ministerstvem vnitra ze všech rezortů nejvíce s utajovanými informacemi a propuštění obeznámených osob představovalo bezpečnostní riziko;
4. Ministerstvo národní obrany představovalo ze své podstaty konzervativní instituci s vysokým podílem režimu loajálních osob.

V obou případech bylo až na výjimky vyměněno vedení rezortů. Naopak na nižších pozicích zůstávaly původní osoby, často z důvodu obtížně nahraditelné odbornosti (např. znalost vojensko-technologických specifik nebo orientálních jazyků).³²⁹

Důležitou roli hrála česká byrokratická kultura, uchovaná v *institucionální paměti* již z období před vznikem Československa a výrazně posílená v období Druhé republiky, Protektorátu Čechy a Morava i po letech 1948 a 1968. Úředníci byli zvyklí pracovat podle pokynů vedení a nepromítat své osobní postoje do své práce. Převládá zájem na udržení zaměstnání ve svém oboru. Součástí byrokratické kultury je uvědomění si vlastní pozice zaměstnanců ve vztahu k nadřízeným a rozlišování oficiálních postojů vyplývajících ze zastávané funkce a soukromých názorů. Na vysokých úředních pozicích v MZV i MO zůstalo mnoho osob, které v období před rokem 1989 studovaly mezinárodní vztahy

³²⁸ Zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky. Zákony pro lidi. [online] 1991 [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-451/zneni-0>

³²⁹ Viz pozn. č. 327. Zájem o specifickou odbornost projevovала ministerstva obrany i zahraničních věcí. Některé činnosti obou ministerstev (např. vedení multilaterálních jednání, akvizice vojenského materiálu, jednání ve složitých kulturních prostředích, technologické zajištění osobní a objektové bezpečnosti, apod.) byly neproveditelné bez kompetentních osob. Některé osoby spojené s politickým režimem před rokem 1989 zůstaly na místech odborných referentů i několik desítek let po roce 1989 – Uvedeno na základě rozhovorů autora se stávajícími a minulými zaměstnanci i vedoucími pracovníky personálních odborů obou ministerstev.

v Moskvě, tzv. MGIMO.³³⁰ Osoby, které zůstaly po roce 1989, se dají rozdělit do několika skupin:

1. Zaměstnanci, kteří se ztotožňovali s předchozím režimem a pocítovali odpor nebo alespoň nesouhlas s novým směřováním, nicméně svému přesvědčení nadřadili kariérní hledisko;
2. Zaměstnanci, kteří se navzdory předchozí loajalitě z pragmatického hlediska adaptovali na nový směr zahraniční politiky a přijali jej za svůj;
3. Zaměstnanci, kteří byli přijati až po roce 1989, nebo zaměstnanci, kteří se s režimem neztotožňovali ani předtím (především mladší ročníky).³³¹

Názorové portfolio zaměstnanců ve vztahu k zahraniční a bezpečnostně-obranné politice odpovídalo rozdělení na tři výše naznačené proudy.

Zaměstnanci přijatí po roce 1989 se obvykle rekrutovali z jiných profesních oblastí, především z akademické sféry, ale rovněž z uměleckého nebo technického prostředí. Řada nových zaměstnanců byla přijata z akademických kruhů, především z Orientálního ústavu Akademie věd. Mezi nově příchozími a původními zaměstnanci, především z 1. skupiny výše, občas docházelo k neshodám a vzájemnému pohrdání. Nově příchozí nebyli znalí prostředí, scházely jim některé kompetence (např. jazykové nebo odborně-technické) a převládal u nich často intelektuální pohled nad pragmatickým. Naopak původní zaměstnanci byli nahlíženi podezřívavě z důvodu podpory (post)totalitárního režimu a jejich ochoty přizpůsobit se novým poměrům, navzdory jejich minulosti.

Mezi nově příchozími zaměstnanci a částečně i stávajícími zaměstnanci, kteří přijali demokratické změny za své, se v počátcích 90. let projevoval optimismus a pocit historického momentu s možností učinit zásadní kroky pro budoucí vývoj státu. Náměstci,

³³⁰ Uvedeno na základě veřejně dostupných životopisů osob působících ve vedoucích pozicích MZV a MO.

³³¹ Analýza provedena na základě vlastního pozorování autora a z rozhovorů se zaměstnanci MZV a MO, kteří byli v institucích zaměstnání před rokem 2000.

ředitelé odborů, velvyslanci i vysocí představitelé armády tak vykazovali značnou loajalitu k politickému vedení a vyvíjeli vlastní aktivity k uskutečnění předkládaných politik. Poměrně rychle tak demokratický revoluční étos vytvořil institucionální *esprit de corps*. Liberální i konzervativní křídlo tak našlo způsob koexistence a několik let v zahraniční i bezpečnostně-obranné politice fungoval konzervativně-liberální konsensus. Teprve výsledky voleb, v nichž postupně získala navrch politická uskupení preferující konzervativní přístup, postupně posunuly smýšlení byrokratických struktur tímto směrem. Přesto, především na MZV, zůstal liberální proud nadále přítomný.³³²

3.3 Rozhodovací procesy

Mnoho zástupců OF postupně získalo významné funkce ve státní správě. Mezi komunisty se dokonce začalo OF přezdívat „*očekávám funkci*.“³³³ Velká část nově příchozích na vedoucích pozicích v jednotlivých rezortech se znala z dob působení v OF nebo jiných organizací disidentského, popř. raně demokratického veřejného života, což výrazně usnadnilo komunikaci a zároveň způsobovalo obcházení formálních kanálů výkonu exekutivní moci. Celá řada rozhodnutí se odehrávala na poslední chvíli a na základě operativní komunikace.³³⁴ Dlouhodobé strategické rozhodování se postupně formalizovalo, od schůzek Občanského fóra a neformálních institucí až po nastavení institucionální architektury a formalizovaných pravidel. Přesto zůstaly do značné míry zachovány neformální kanály komunikace a propojený systém kontaktů na různých místech státní správy, které umožňovaly učinit substantivní rozhodnutí mimo institucionalizované formy.

³³² Ibidem

³³³ Viz např. projev komunistického poslance Františka Adámka v České národní radě ze dne 13. února 1990: ADÁMEK, František. *Stenprotokol 21. schůze ČNR 1986 - 1990 ze dne 13. února 1990* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³³⁴ Viz např. ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Černínský palác v roce nula: ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky*. Praha: Ivo Železný, 1997, s. 130 - 147

Zůstal rovněž zachován do určité míry personalizovaný systém loajalit. Získání vedoucích pozic v rezortech nebo diplomatických funkcí na zastupitelských úřadech v zahraničí sice bylo podmíněno formálním splněním znalostních, jazykových a dovednostních kritérií, nicméně důležitou roli hrály osobní vazby a politická příslušnost. Postupně vznikaly vlivové skupiny okolo politického přesvědčení nebo členství ve straně, okolo vlivných osob nebo na základě profesní příslušnosti.³³⁵ Členství a postavení v těchto vlivových skupinách poté významně ovlivňovalo kariérní postup státních úředníků. Důsledkem této formy byrokratické kultury byl poměrně vysoký vliv politické sféry na byrokratický aparát.

Mezi politickými a byrokratickými strukturami se ustanovila pravidla komunikace založená na kombinaci politické loajality a respektu k odbornosti. Političtí představitelé prosazovali své vize, jak na půdě legislativních sborů, tak ve vládě, byli-li jejími členy, tak v rámci exekutivní moci na úrovni byrokratických struktur. Jakousi převodovou pákou mezi politickou a byrokratickou sférou se stala kategorie náměstků a vrchních ředitelů. Jejich role postupně narůstala a to dvojitým způsobem:

1. Vazbou na politické činitele s možností přímého kontaktu;
2. Prostřednictvím byrokratických pravomocí ukotvených ve vnitřních předpisech i v neformálních procesech s vysokou mírou rozhodovacích pravomocí na politické, personální i organizační úrovni.³³⁶

Naopak ti zaměstnanci, kteří se neztotožňovali s demokratickými změnami, ale zůstali, zastávali většinou místa referentů, vedoucích referátů nebo diplomatů na nevelvyslanceckých postech. Na těchto pozicích zůstala zhodnocena jejich odbornost a zkušenost a zároveň disponovali nízkou měrou rozhodovacích pravomocí.

³³⁵ Uvedeno na základě rozhovorů autora se zaměstnanci MZV a MO.

³³⁶ Uvedeno na základě rozhovorů autora s bývalými vrchními řediteli a náměstkami MZV,

Novému politickému vedení se podařilo dosáhnout kompromisu mezi zachováním odborné kontinuity a personálními změnami vyplývajícími z politického vývoje. V byrokratickém aparátu navzdory existujícím osobním sporům a animozitám i určité nedůvěře zavládl duch loajality k novým demokratickým hodnotám, který umožnil realizaci vládních politik. Určitým negativním rysem, který přetrval z minulosti a představuje odvrácenou stranu *esprit de corps*, je *rezortismus*, „který se často projevuje v soupeření silových rezortů i uvnitř nich o kompetence při tvorbě bezpečnostních dokumentů a při realizaci bezpečnostní politiky.“³³⁷

4. Transformace armády

4.1 Demokratizace armády

Pasivita armády v roce 1989 umožnila zachování určité kontinuity v novém politickém uspořádání. Postupně došlo k výrazné redukci jejího početního stavu, vyplývající ze svobodné možnosti odchodu vojáků do civilu, nespokojenosti se stagnací v rezortu obrany, nedostatečného sociálního zajištění a platového ohodnocení vojáků, nových kariérních perspektiv v civilních povoláních a nízké prestiži vojáků z povolání ve společnosti.³³⁸ Zatímco počty civilních zaměstnanců Ministerstva (národní) obrany se snižovaly postupně, počty vojáků z povolání i příslušníků základní vojenské se snižovaly poměrně dramaticky. Zatímco na konci roku 1989 disponovala ČSLA téměř 200 000 příslušníky, na konci roku 1990 to bylo již jen 150 000,³³⁹ po rozdělení Československa přes 100 000 vojáků a v roce

³³⁷ KARAFFA, Vladimír. BALABÁN, Miloš. RAŠEK, Antonín. *Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009*. Vojenské rozhledy č. 4/2009, s. 19

³³⁸ TŮMA, Miroslav, Josef JANOŠEC a Josef PROCHÁZKA. *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2009., s. 70 - 76

³³⁹ BUREŠ, Vítězslav. *Vývoj počtů vojáků v armádě od konce druhé světové války*. Acr.army.cz [online]. 2004 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=3894>

1998 poté přes 55 000.³⁴⁰ Podobným způsobem byly sníženy i počty vojenské techniky.

Otázka demokratizace armády proti sobě stavěla dva prvky:

1. Snaha o začlenění armády do nově se formujícího demokratického zřízení a demokratické společnosti;
2. Zachování funkčnosti, profesionality a vojenské připravenosti armády.

Základními politickými silami zaměřujícími se na teoretické otázky přeměny armády byly Sdružení vojenská obroda, sdružující tzv. osmašedesátníky, tzn. vojáky ve výslužbě, kteří museli opustit armádu z politických důvodů po roce 1968, a Vojenská komise Koordinačního centra Občanského fóra.³⁴¹ Samotné občanské fórum a Sdružení vojenská obroda představovaly odlišné názory na *demokratizaci armády*. Sdružení vojenská obroda upozorňovala na dědictví totalitního režimu v personální oblasti, infiltraci zpravodajskými službami, politickou agitaci, apod. Zatímco návrhy Sdružení vojenská obroda se zaměřují na vypořádání se se zaměřením armády jako opory nedemokratického režimu podléhající doktríně Varšavské smlouvy a rehabilitaci poškozených osob represivními postupy,³⁴² Vojenská komise KC OF pod vedením Ladislava Lise diskutovala obecnější otázky, jak zavést občanskou kontrolu armády a jakým způsobem smířit přirozeně hierarchickou a autoritářskou instituci jako je armáda s bytostně demokratickou představou společnosti. Součástí návrhů Vojenské komise byly i neúspěšné návrhy na zřízení mechanismů přímé občanské kontroly.³⁴³ Další důležitou otázkou byla míra rozchodu s nomenklaturními kádry. Zatímco Vojenská komise požadovala radikální rozchod, na Ministerstvu národní obrany,

³⁴⁰ MO. *Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992 – 2015*. Acr.army.cz [online]. 2016 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/fakta/vyvoj-skutecnych-poctu-osob-v-rezortu-mo-cr-v-letech-2011---1993-51566/>

³⁴¹ TŮMA, Miroslav, Josef JANOŠEC a Josef PROCHÁZKA. *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2009., s. 21

³⁴² STODŮLKA, Josef. *Reforma armády: mohlo být jinak*. Listy, č. 5/2005. Dostupné také z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=055&clanek=050503>

³⁴³ TOMEK, Prokop. *Vojenská komise Občanského fóra a její činnost*. VHÚ. [online] [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/vojenska-komise-obcanskeho-fora-a-jeji-cinnost/>

jak pod vedením gen. Vacka, tak pod L. Dobrovským převládaly umírněnější tendence. Byly zřízeny atestační komise s deklarovaným cílem „posoudit všechny osobnostní, vojensko-odborné a morálně politické dispozice všech vojáků z povolání pro perspektivní výkon jejich dalšího funkčního zařazení pod zorným úhlem revolučních přeměn čs. společnosti i změn v modelu naší armády v demokratické společnosti.“³⁴⁴ Ministr obrany M. Vacek hledal umírněnou střední cestu, odmítal stížnosti, že atestace vedou „normalizátoři, propagandisté, bývalí političtí pracovníci a straničtí kádrováci“ a zároveň odmítal opačnou kritiku, že „že půjde o novou čistku v armádě založenou na politických aspektech způsobem, jakým se prováděly prověrky v minulých letech“.³⁴⁵

Z diskuzí vedených ve veřejném prostoru vyplývá několik pohledů na demokratizaci armády. Část politických představitelů, odpovídající liberálnímu proudu z podkapitoly 2, se zabývala myšlenkou zrušení či alespoň zásadního omezení armády. Hlavními argumenty byla úvaha, že „žádná armáda na světě není a ani nemůže být armádou demokratickou, protože je hierarchisticky horizontálně i vertikálně členěna. Existuje zde jednoznačný „řád“ a „posloupnost“, jehož „demokratizace“ je prostě nemyslitelná.“³⁴⁶ Dalšími argumenty byla humanistická tradice českých zemí a příležitost vyplývající z revolučních změn společnosti. Součástí VONS - Nezávislé mírové sdružení – Iniciativa za demilitarizaci společnosti, ekologická, mírová a anarchistická hnutí, podporovaná částí intelektuální a umělecké obce požadovaly ukončení povinné vojenské služby a postupný odklon vojensko-strategické politiky obecně.³⁴⁷ Celkově jde ovšem o proud marginální, přestože byl na počátku 90. let

³⁴⁴ Z odpovědi ministra národní obrany M. Vacka na interpelaci poslance J. Šolce dne 18. 4. 1999: VACEK, M. *Odpověď ministra národní obrany ČSFR M. Vacka na interpelaci poslance J. Šolce*. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³⁴⁵ Ibidem

³⁴⁶ ROŽŇÁK, Petr. *Armáda České republiky na sklonku devadesátých let*. Mezinárodní vztahy č. 10/1994. s. 36

³⁴⁷ Součástí tohoto proudu byli někteří politici, jako např. Rudolf Battěk, hnutí jako Levá alternativa, Anarchosyndikalistická iniciativa, Anarchosyndikalistická federace, osobnosti jako Hekrdla, Kužvart, Uhl - PEČÍŇKA, Pavel. *Pod rudou vlajkou proti KSČ: osudy radikální levice v Československu*. Brno: Doplněk, 1999.; *Bulletin Nezávislého mírového sdružení - Iniciativy za demilitarizaci společnosti*. [online]1988 –

v debatě slyšet. Všechny ostatní názorové proudy uznávaly nezbytnost armády pro udržení suverenity a samostatnosti. Druhý menšinový proud představovali odpůrci změn ze strany komunistů a levicové části samotné armády. Antonín Rašek uvádí, že „Z hlediska převažující politické terminologie patřili vojáci z povolání k levici. Před volbami v roce 1992 se však struktura jejich politických preferencí začala blížit struktuře obdobné v celé společnosti (...) Před volbami v roce 1990 preferovalo KSČM 41 % vojáků z povolání, v roce 1991 již jen 13 %, tj. třikrát méně“ Kritika, především ze strany KSČM a neoficiálně rovněž z části armády, se soustředila na kritiku snižování počtu vojáků, zkrácení základní vojenské služby, přechodu na brigádní systém apod. Spolu se zaváděním demokratické kontroly se tak podle zastánců tohoto proudu snížila obranyschopnost země. Tento názorový proud zůstal jakousi kontrakulturou nového demokratického režimu a šířil se bez výraznějšího ukotvení v oficiálních diskuzích.

Středová a pravicová politická uskupení a větší část odborné diskuze předpokládaly demokratizaci armády skrze její depolitizaci, zavedení účinné parlamentní kontroly, efektivní byrokracie a komunikace mezi rezorty. Důležitým bodem byla participace vojáků na demokratickém procesu, komunikace s veřejností a civilní řízení rezortu obrany.³⁴⁸ Důležitou roli mělo hrát vzdělávání vojáků v oblasti pojetí armády jako součásti demokratického řádu a jejich výchova k modernímu občanství.³⁴⁹ Převládla myšlenka, že armáda je základním předpokladem existence samostatnosti a suverenity Československa a později České republiky. Zároveň ovšem byla přijata teze, že samostatnost a suverenita jsou

1990[cit. 2019-03-01]. Dostupný z: <https://www.vons.cz/bulletin-nms-ids> nebo TOMEK, Václav a Ondřej SLACÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006. Dějiny idejí., s. 577 - 607

³⁴⁸ *Armáda České republiky: symbol demokracie a státní suverenity : 1993-2012*. 2., dopl. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR, odbor komunikace a propagace (OKP MO), 2013., s. 17 - 23

³⁴⁹ RAŠEK, Antonín. *Transformace vojenského školství jako součást demokratizace armády*. Vojenské rozhledy č. 8/1992, s. 5 - 11

neoddělitelně spjaty s demokratickým řádem a humanistickými hodnotami.³⁵⁰ Nepřejme-li armáda demokratické hodnoty, nemůže plnit svoji ústavní roli, ve chvíli, kdy do ústavy byl vetknut nepřekročitelný základ demokratického charakteru státu. Vedle této filosofické úvahy převážily rovněž argumenty vyplývající ze směru zahraničně-bezpečnostní politiky konzervativního proudu, tzn. provést kroky, které v budoucnu umožní vstup do NATO.

Až na menšinový nesouhlas existoval konsensus mezi zástupci vojenských velitelů, vedení rezortů obrany a zahraničí i politických představitelů na zrušení a odzbrojení Lidových milic, odsunu sovětských vojsk a zrušení Varšavské smlouvy.

4.2 Doktrínální a organizační transformace armády

Armáda prodělala z hlediska doktríny a organizace dramatické změny. Dominoval konsensus na nutnosti znovu definovat roli a strategické zaměření armády. Vzhledem k tradici podřízenosti armádního velení politickým silám a relativně nízké autonomie vojenského velení bylo zřejmé, že nová doktrína bude kopírovat linii zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky. Nad rámec demokratizace bylo nutné diskutovat vztah obrany a útoku v nové doktríně, zahraničně-politickou orientaci a organizačně-doktrínální charakter armády. Koncepce zahraniční politiky představená ministrem J. Dienstbierem vycházela z liberálního proudu uvažování o bezpečnosti. Přestavba armády byla tomuto pojetí přizpůsobena. Federální shromáždění přijalo dne 20. března 1991 novou vojenskou doktrínu armády ČSFR předloženou ministrem obrany L. Dobrovským, kterého lze rovněž považovat za reprezentanta liberálního pojetí bezpečnosti. V diskuzi ve Federálním shromáždění se opakovaně ozývaly hlasy upozorňující, že ve stávající geopolitické situaci

³⁵⁰ Viz diskuze projev Václava Havla a následná diskuze ve Federálním shromáždění Československé federativní republiky: *Stenprotokol 2. schůze FS ČSFR 1990 - 1992 ze dne 26. června 1990* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

nemůže Československo zastávat izolovanou obrannou doktrínu, ale smysl má pouze taková, která chápe bezpečnost Československa v celoevropském, případně celosvětovém kontextu.³⁵¹ Nová vojenská doktrína vyplývá z rozpuštění Varšavské smlouvy, které nebránili ani komunisté, jež zvolili „bezblokový“ postoj, a nového uspořádání Evropy po Studené válce. Doktrína uvažuje o novém bezpečnostním aranžmá, ve kterém dominují nadnárodní hrozby a problémy vyplývající z odlišných ideových východisek – nedemokratické státy nebo extrémismus. Doktrína rovněž neobsahuje žádnou zmínku o NATO ani o integraci do euroatlantických struktur. Naopak uvádí, že „*ČSFR je připravena poskytnout své ozbrojené síly v rámci mírových sil OSN, vojenských sil OSN a v případě ekologických a jiných živelných katastrof.*“³⁵² Vojenská doktrína předpokládá teritoriální obranu na zemi i ve vzduchu bez deklarace konkrétního nepřítele ani směru ohrožení. Dává jí zároveň do přímé souvislosti s účastí na systému kolektivní bezpečnosti v Evropě. Součástí doktríny je poukaz na postupné snižování počtu příslušníků armády ČSFR a vybudování civilní obrany.³⁵³

Reorganizace armády v souvislosti s rozdělením Československa proběhla bez výraznějších problémů. Stávající právní normy zůstaly v nezbytných úpravách v platnosti. Dělení armádního majetku proběhlo po určitých sporech v poměru 2:1. Vojáci si mohli zvolit, ve které armádě budou pokračovat ve službě. Přidělování vojáků základní služby probíhalo již od roku 1992 podle teritoriálního principu. Vznikající Česká republika rovněž těžila z umístění federálních úřadů v Praze. Rozdělení armády tak zůstalo především velkou logisticko-organizační operací.

³⁵¹ 14. schůze FS ČSFR 1990 – 1992 20. března 1991. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³⁵² Usnesení Federálního shromáždění ČSFR č. 122 k návrhu Vojenské doktríny České a Slovenské federativní republiky (tisk č. 366). Ministerstvo obrany. 1991. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/ceske-dokumenty-46088/>

³⁵³ Ibidem.

Doktrinální charakter se nicméně postupně začíná měnit tak, jak se měnily politické priority s postupným nástupem konzervativního proudu. V diskuzích lze pozorovat změny v uvažování. Genmjr. Emil Antušák ve Vojenských rozhledech tento posun dokládá komentářem k úkolu Ministerstva obrany vypracovat novou vojenskou strategii „*Při zpracování tohoto dokumentu budeme muset vycházet i ze Závěru vrcholného summitu NATO*“³⁵⁴ Diskuze se postupně stáčí od *kolektivní bezpečnosti* ke *kolektivní obraně*. Plk. Karel Novotný již v roce 1994 jako reprezentant konzervativního pohledu uvádí: „*Jedinou opravdovou silou, která má v soudobých podmínkách předpoklady zabránit rozpoutání války v Evropě nebo ji zastavit je NATO (...) je zřejmé, že mimo členy NATO nemají ostatní státy mezinárodní garanci své bezpečnosti.*“³⁵⁵ Přítomen zůstává teritoriální aspekt. Armáda musí být připravena bránit své území v případě občanských válek ve svém sousedství nebo nárůstu extrémismu a z ní vyplývající vojenské agrese. Koncepce výstavby ozbrojených sil do roku 1996 přijatá Ministerstvem obrany v roce 1993 je určitým liberálně-konzervativním konsensem a opakuje tradiční historický přístup k obraně: „*Z hlediska rozsahu možné války musí být Armáda české republiky schopna samostatně čelit lokálnímu konfliktu s protivníkem srovnatelného potenciálu. Proti silnějšímu protivníkovi musí být schopna vést účinnou obrannou činnost po dobu nezbytnou k řešení konfliktu s využitím evropských bezpečnostních struktur, případně k získání pomoci spojenců.*“³⁵⁶ Koncepce potvrdila tendenci o rozšíření konceptu bezpečnosti ve vztahu k ozbrojeným složkám z hlediska hrozeb i referenčních objektů. Z hlediska organizace přinesla vyjasnění vztahu mezi politickou reprezentací, Ministerstvem obrany a řetězcem velení. V dokumentu je rovněž zakotven přechod z divizního na brigádní systém armády³⁵⁷, který naznačuje nižší ambice teritoriální obrany a

³⁵⁴ ANTUŠÁK, Emil. *Nové aspekty vojenské strategie*. Vojenské rozhledy č. 1/1994. s. 38

³⁵⁵ NOVOTNÝ, Karel. *Teritoriální vojsko v systému obrany státu*. Vojenské rozhledy č. 7/1993. s. 100 - 101

³⁵⁶ *Koncepce výstavby Armády ČR do roku 1996*. Vojenské rozhledy. 7/1993. s. 7

³⁵⁷ *Ibidem*, s. 16

naopak deklarovanou snahu o „postupný přechod na standardy NATO a úsilí o dosažení interoperability v hlavních oblastech obrany“³⁵⁸

Předseda vlády České republiky Václav Klaus oficiálně potvrdil vítězství konzervativního uvažování, když dne 10. března 1994 podepsal Rámcový dokument PpP³⁵⁹. Nadále ovšem navzdory diskuzím o budoucí profesionalizaci zůstala armáda konskripční a byla založena na branné povinnosti a zaveden je „zvláštní stav „branné pohotovosti státu“, kdy stát do branné pohotovosti vstupuje nařízením mobilizace ozbrojených sil“.³⁶⁰ Navzdory účasti v Operaci pouštní bouře (viz kapitola VIII) zůstaly úvahy i po vzniku samostatné České republiky zaměřeny na kombinaci:

1. Teritoriální obrany s důrazem na manévrovací schopnosti na českém území, obranu českých hranic a ochranu kritické infrastruktury;
2. Modernizaci se zřetelem na interoperabilitu s NATO a západními armádami, vč. přezbrojení.

Liberální důraz na kolektivní bezpečnost na evropské a celosvětové úrovni v kombinaci s důrazem na globální hrozby byl postupně nahrazen konzervativnějším přístupem k budování ozbrojených sil.

6. Shrnutí

Strategie porevolučního Československa a nově vzniklé České republiky byla určována na základě politického konsensu vyplývajícího z výsledků Sametové revoluce. Národní a socialistický proud, zastávaný především komunisty, přijal společensky přijatelnější rétoriku

³⁵⁸ Ibidem, s. 2

³⁵⁹ PpP neboli *Partnership for Peace*, program NATO pro spolupráci s bývalými státy Varšavské smlouvy v RAŠEK, Antonín. *Armáda České republiky: Symbol demokracie a státní suverenity 1993 – 2012*. Ministerstvo obrany ČR. 2013, s. 38

³⁶⁰ KARAFFA, Vladimír. BALABÁN, Miloš. RAŠEK, Antonín. *Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009*. *Vojenské rozhledy* č. 4/2009, s. 7

„bezblokového“ uspořádání Evropy, která umožnila vytvořit konsensus na zrušení Varšavské smlouvy. Mezi členy Občanského fóra převládl liberální a konzervativní proud. Liberální proud dominoval i s podporou prezidenta V. Havla v prvních letech porevolučního Československa a podepsal se pod první „svobodnou“ zahraničně-politickou koncepcí a vojenskou doktrínou. Vítězství ODS ve volbách v roce 1992 poté představovalo příklon k pravicově-konzervativnímu pojetí zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Armáda jako instituce podléhající politickému vedení (což bylo zdůrazněno postupným jmenováním civilních ministrů obrany) se proměňovala v návaznosti na politické dění. Na demokratizaci armády panovala shoda mezi všemi politickými proudy. Neshody se v diskusi bezpečnostní komunity objevily v míře depolitizace a v rozsahu lustrací a nakonec byl zvolen umírněný přístup „střední cesty“. Navzdory proklamacím v koncepčních dokumentech nebyl příliš naplňován středoevropský rozměr československé/české strategie a naopak bylo akcentováno západní směřování. Na pro-západním směřování panovala shoda větší části politického spektra i výše postavených zaměstnanců ministerstev obrany a zahraničí, jakož i armády. Neshoda zůstávala ovšem v celkovém pojetí strategie, zdali bude supranacionální, hodnotová, zaměřená na nové globální výzvy a do značné míry pacifistická nebo přijme tendenci ke konvergenci s NATO a spojí bezpečnost České republiky se západním vojensko-strategickým uvažováním. Zůstal nicméně zachován tradiční model obrany českých zemí skrze udržení vojenských dostatečných kapacit k zadržení nepřítele před diplomatickým vyřešením konfliktu, ať již skrze jednání v OSN nebo příchodu spojenců.

Odkaz na zrady spojenců v minulosti byl zdůrazňován především v národně-socialistickém proudu jako varování před integrací do západních struktur a s tím spojenou závislostí na spojencích. Teritoriální uvažování zůstalo spíše menšinové a expanzivní myšlenky ze strany M. Sládka představovaly kuriozitu, která nebyla ani diskutována. Došlo naopak ke střetu mezi pojetím českých zemí jako nositelů humanismu a realistickým pojetím české

suverenity. Odkaz na český humanismus se objevoval v souvislosti s nenásilným charakterem Sametové revoluce. Sametová revoluce v tomto pojetí představovala pokračování jedné z nejvlastnějších charakteristik českého národa – mírumilovnost. Komunistický režim se rozhodl nepoužít násilí k potlačení revoluce a nově nastupující politická reprezentace odmítla násilnou odplatu. Nové Československo mohlo i v osobě Václava Havla stát v čele humanizujícího se mezinárodního uspořádání, kde mezinárodní společenství povede společný boj proti novým hrozbám, především nevojenského charakteru. Realistické pojetí poukazovalo na armádu jako na zdroj české národní existence, především v podobě legií. Víra v konec Studené války, resp. v konec napětí mezi Západem a Východem je v tomto pojetí naivní. Velmocenské soupeření provází dějiny mezinárodních vztahů odjakživa, nicméně nyní má Československo/Česká republika po desítkách let možnost zvolit si stranu na kterou se přidá a která zaštití jeho bezpečnost. Druhá myšlenková teze v tomto ideovém zápasu raných 90. let zvítězila. Doplnil ji ovšem odkaz na demokracii jako základ suverenity. Armáda má bránit nejen suverenitu, ale rovněž demokratické uspořádání.

Byrokratická kultura vyplývající z dlouhé tradice oscilovala mezi přizpůsobením a optimismem. Po provedení lustrací a odchodu politicky, morálně nebo bezpečnostně problematických osob zůstali zastánci předlistopadové politiky na nevýznamných pozicích. Naopak se prosadili nově příchozí, kteří disponovali menším množstvím zkušeností, ale byli schopni nabídnout morální a intelektuální rozměr. Posilováním role náměstků a vrchních ředitelů, jako mostu mezi politickou a úřední sférou, utvořilo sice výrazně hierarchické, ale funkční prostředí, které umožnilo přes řadu chyb provést základní transformaci polistopadové strategie do praxe.

Formování nové zahraniční a bezpečnostní politiky se odehrávalo na pozadí vztahu k dějinám. Liberální proud vnímal dějiny jako zdroj poučení. Dějiny byly v představách celé

řady jeho představitelů lineární s telosem lepší budoucnosti a poučení z minulosti mělo zabránit návratu překonaných jevů. Zahraniční politiku bylo nutné podle jejich názoru konstruovat takovým způsobem, aby nedošlo k opakování historických tragédií. V jejich textech a vystoupeních se proto objevuje častá podpora smíření s Němci jako akt humanismu a překonání dějin. Součástí zahraniční politiky by proto mělo být rovněž usilování o nalezení sdílených hodnot překonávajících historii, národnostní partikularismy, které zajistí bezpečnost. Bývalý předseda vlády Petr Pithart v této souvislosti později přiznal, že během svého působení v zahraniční politice podcenil sílu národních historií jednotlivých zemí.³⁶¹ Rovněž evropské ideje liberálního proudu navazují na humanistické ideje a obraz českých zemí jako průkopníků evropské myšlenky. Konzervativní proud se nejvíce hlásil k rozchodu s totalitní minulostí. Působení v orgánech komunistické moci považoval za další z celé řady zrad v českých dějinách. Nová zahraniční politika se návratem do euro-atlantických struktur vrací ke své přirozené geopolitické orientaci. Pro konzervativní proud se tak postupně stal určujícím obraz malého státu v nadnárodním celku. Bezpečnost státu i politického zřízení měla být garantována prostřednictvím silného geopolitického partnera. V následujících kapitolách se poté projeví rovněž vlažná loajalita. Národně-socialistický proud vyzdvihl celou řadu narativů z dějin a aktivně s nimi pracoval. Jedním z nich byla revokace myšlenky českých dějin jako střetu s Němci. Důležitým tématem se stává obava z vlivu německého kapitálu, jakož i možných ekonomických a politických nároků sudetských Němců.³⁶² Tento druh uvažování měl v tomto politickém proudu svoji tradici. Nacionalistické proudy již v období První republiky a rovněž poválečná KSČ zastávaly silně protiněmecké postoje.

³⁶¹ Britské listy. *Rozhovor Britských listů 220. Petr Pithart o ohrožení demokracie. Netušil jsem tu sílu minulosti.* [online] 2019 [cit. 2019-08-09], Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bFLMnPHSN28&t=2s>

³⁶² Varování před německým vlivem se objevují v parlamentní debatě – např. *Stenoprotokol 6. schůze ČNR ze dne 31. října 1990.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna; *Stenoprotokol 34. schůze ČNR ze dne 15. dubna 1992.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna

Zatímco národní a socialistický proud vnímal Němce nadále jako možný zdroj revizionismu, liberální proud se zaměřoval na usmíření. Konzervativní proud poté vnímal sjednocené Německo jako potenciálního spojence, vzhledem k jeho členství v euroatlantických strukturách. V diskuzích opětovně zazníval odkaz na Mnichovskou dohodu i pojetí českých dějin jako zápasu s Němci.³⁶³ Druhým vyzdvihovaným obrazem ze strany národně-socialistického proudu byla národní svébytnost v archaickém národním pojetí dávaná do souvislosti s ohrožením ze strany geopolitického Západu personifikovaným Německem. Součástí těchto obav o ztrátu svébytnosti byla kritika privatizace tisku a médií a především jejich nové převážně německé vlastnické struktury.³⁶⁴ Nově se formující polistopadová politika tak nadále reflektovala jednotlivé historické obrazy a narativy, ale zároveň došlo k jejich fragmentaci. Různé politické proudy akcentovaly jiné dějinné okamžiky a jinak interpretovaly situaci ve vztahu k historii.

³⁶³ Např. *Stenoprotokol jednání 22. schůze FS ČSFR. 1990 - 1992 ze dne 22. dubna 1992* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³⁶⁴ Např. interpelace poslance Levého bloku Vratislava Votavy vůči ministrovi kultury Pavlu Tigridovi ve věci 80% vlastnického podílu německého kapitálu v českých médiích – UHDE, Milan. *Stenoprotokol 39. schůze PSP ze dne 6. února 1996.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna

VII. Vstup České republiky do NATO a její role v Alianci

1. Politická debata o vstupu do NATO

Základním prvkem strategického uvažování České republiky se stalo její členství v Severoatlantické alianci dne 12. března 1999. Diskuze o podepsání a ratifikaci Washingtonské smlouvy neproběhla referendem a týkala se proto především bezpečnostní komunity a politických stran. Rozhodnutí vstoupit do NATO krystalizovalo postupně od roku

1992 na základě vítězství pravicových stran ve volbách do zastupitelských sborů. Pro vstup do NATO se vyslovila i demokratická opozice v čele s ČSSD. Před členy bezpečnostní komunity České republiky, kteří měli zájem vstoupit do NATO, stály tři úkoly:

1. Získat politickou podporu relevantních subjektů v ČR, tedy především politické strany;
2. Získat dostatečnou politickou podporu v NATO a především v USA;
3. Splnit podmínky vstupu, především z hlediska vojenské transformace a připravenosti.

V diskuzi mezi politickými představiteli a zastánci členství byly zmiňovány následující argumenty:

Zastánci členství v NATO	<ul style="list-style-type: none">• Členství v Alianci poskytuje České republice bezpečnostní záruky zakotvené především v článku 5 Washingtonské smlouvy, včetně jaderného odstrašení, což výrazně posiluje její suverenitu.• Členství v Alianci znamená jednoznačný rozchod s totalitní minulostí i s vynuceným členstvím ve Východním bloku a jednostranným a nevýhodným spojenectvím se Sovětským svazem.• Aliance představuje záruku zachování demokratických hodnot a ochoty demokratických států je kolektivně bránit.• Postupným přijetím demokratických států Evropy do Aliance dojde k znovusjednocení Evropy. Tím bude výrazně posílena stabilita v Evropě.
--------------------------	---

	<p>Ostatní formáty jako OBSE nebo Evropská unie nedisponují reálnou vojenskou silou a jejich</p> <ul style="list-style-type: none"> • V NATO je Německo, přistupuje Maďarsko a Polsko a výhledově o členství projevuje zájem i Slovensko. Česká republika tak bude součástí společenství se svými sousedy, což zásadně zvyšuje její bezpečnost. • Vzhledem k velikosti a vojenské síle České republiky představuje Aliance zásadní navýšení jejího obranného potenciálu. Izolacionismus není v možnostech České republiky. • Členství v Alianci představuje ekonomickou variantu zajištění bezpečnosti České republiky, protože udržovat armádu schopnou samostatné obrany proti silnějším nepříteli by představovalo enormní výdaje na obranu. • Členství v Alianci přispěje k modernizaci armády a umožní sdílení zkušeností s novodobými druhy konfliktu. • Členství v Alianci zvýší důvěryhodnost České republiky a důvěru v její stabilitu, což podpoří přísun investic a rozvoj podnikání. • Společné členství v Alianci s Německem posílí výsledky Česko-německé deklarace a povede k oboustrannému vyrovnání s historií.
Odpůrci členství v NATO	<ul style="list-style-type: none"> • Členství v Alianci posiluje velkoněmecké tendence se snahou Německa o hospodářskou dominanci nad státy střední a východní Evropy. Hrozí revize výsledků Druhé světové války, tedy dominance Německa nad Evropou a naopak oslabení vlivu Ruska. • Jednostranná změna mocenských poměrů v Evropě ve prospěch Západu a USA povede ke zvrácení rovnováhy Studené války do nerovnováhy a pocitu ohrožení Ruské federace, popř. dalších států a ke zvýšenému riziku válečného konfliktu. • Členství v Alianci je v souladu pouze s partikulárními americkými, francouzskými, britskými a německými geostrategickými a ekonomickými zájmy, nikoli zájmy ČR a jejích občanů. Jiné státy, především Německo a USA využijí ČR pro vybudování svých základů a přenesení válčičtějších zájmů do ČR. • Vysoká nákladnost na členství v Alianci a nízká role ČR při rozhodování o jejích strategických záměrech. Navzdory tomu budou čeští vojáci umírat za cizí zájmy, pouze na základě členství v Alianci. • Jednostranné zaměření armády a obranného systému (interoperabilita, nákupy výzbroje, strategické plány) vedoucí k bezbrannosti v případě zrady spojenců. • Potlačení suverenity ČR, mezi jejími atributy náleží možnost rozhodovat o obraně státu samostatně. • Oslabení národních států ve prospěch nadnárodního kapitálu a vojensko-průmyslového komplexu. • Severoatlantická aliance představuje relikty Studené války, spolupráci v Evropě je možné založit na jiných, méně agresivních formátech. • Severoatlantická aliance, především USA a Turecko porušují mezinárodní právo. • Členství v Alianci nebylo schváleno v obecném referendu.

Tabulka 3: Argumenty pro a proti členství ČR v Alianci³⁶⁵

Základním rámcem diskuze byla samostatnost a suverenity České republiky. Zastánci vstupu

³⁶⁵ Téměř všechny argumenty zastánců i odpůrců přistoupení zazní na debatě v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR ze 14. dubna 1998, kdy je diskutováno a později odhlasováno členství ČR v NATO – *Stenoprotokol 24. schůze PSP ČR ze dne 14. dubna 1998*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dále: Programy politických stran ODS, ČSSD, ODA, KSČM, SPR-RSČ a dalších pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 1996; BUSCHOVÁ, Květa. "Pro" a "proti" našeho vstupu do NATO. *Hospodářské noviny*, 4. 7. 1997; PLICHTA, Dalibor. *Rozšiřování NATO a česká politika*. Praha: JOB Publishing, 1997; ŠEDIVÝ, Jiří. *Dilema rozšiřování NATO*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001

do NATO poukazovali na potřebu institucionalizovat spojení tak, aby se nemohly opakovat mnichovské události. Česká republika v tomto pojetí nemá dostatek sil a prostředků k zajištění obrany bez spojenců. Regionální politika a teritoriální obrana není pro ČR z historických důvodů realistickou variantou. Vstup do Aliance rovněž představoval překonání *provincialismu* české politiky.³⁶⁶ Proti argumentům především ze strany KSČM bylo opakovaně namítáno, že rozmístění zbraňových systémů a základen na Českém území se neočekává, zatímco vláda KSČ nechala na svém území rozmístit jaderné hlavice.³⁶⁷ Mezi argumenty bylo rovněž uváděno, že navrhovanou neutralitu ČR nemá kdo garantovat³⁶⁸ a území ČR není bez garance spojenecké podpory hájitelné. Předpoklad nezbytnosti afinity malého státu, jako je ČR, ke geopoliticky silnějším aktérům mezinárodních vztahů byl vyslovován na politické i odborné úrovni. Milan Štembera k tomu v časopise Mezinárodní vztahy roce 1996 uvedl: „*Souvislá obrana [území ČR] ve vojenském pojetí je neuskutečnitelná a stát pro takový způsob obrany nebude mít nikdy dostatek sil ani zbraňových systémů (...). Krátce řečeno je vstup do NATO z hlediska naší republiky (ČR, pozn. JB) více žádoucí než z hlediska aliance.*“³⁶⁹ Konzervativní i liberální proud akcentovaly spojení se silným aktérem a překonání provincialismu ve jménu většího geostrategického i ideového celku jako historickou nevyhnutelnost. Jedním z hlavních nositelů tohoto obrazu se stal Václav Havel. Historie neumožňuje českým zemím působit samostatně, národní partikularismus je v propojeném globálním prostředí iluzorní. ČR musí nalézt platformu pro uplatnění svého demokratického potenciálu. Touto platformou je

³⁶⁶ BURANT, Stephen R. *Poland and the Czech Republic on the Road to NATO: Competition and Collaboration*. European Security, Vol.6, No.1. 1997, s.82-99

³⁶⁷ *Stenoprotokol 24. schůze PSP ČR ze dne 14. dubna 1998*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³⁶⁸ Rozhovor s armádním generálem Jiřím Šedivým - *V NATO máme stejný hlas jako USA. Vojsko na nás nepošlou, říká PL generál Šedivý*. Parlamentní listy. [online] 2019 [cit. 03-03-19]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/V-NATO-mame-stejny-hlas-jako-USA-Vojsko-na-nas-neposlou-rika-PL-general-Sedivy-573611>

³⁶⁹ ŠTEMBERA, Milan. *Bezpečnostní zájmy ČR*. Mezinárodní vztahy, roč. 28, č. 2, s. 44

Severoatlantická aliance, popř. Evropská unie. V. Havel uvedl: „*Zavčas jsme pochopili, že se naše země stává zkušebním polem evropské demokracie (...) Nevěřím, že na dnešní svět lze vyvrát jakýmkoli izolacionismem, ať má v ruce prapor nacionalistický, nebo prapor přeludu neutrality.*“³⁷⁰ NATO v této argumentaci představovalo nejvýznamnější seskupení demokratických států na světě a vzhledem k demokratické tradici ČR to je právě NATO, které může ČR hájit.

Naopak ze strany odpůrců vstupu postupně zaznívaly argumenty, že NATO představuje „*archaickou strukturu*“³⁷¹, která povede ke zvýšení napětí, namísto jeho snižování, tak jak to činí OBSE. Častým argumentem byl odkaz na obraz zápasu českého státu o udržení svébytnosti. Severoatlantickou alianci lze v tomto pojetí považovat za vazalskou organizaci geostrategických zájmů západních velmocí. Místo příklonu k jednomu jadernému bloku požadovali odpůrci NATO mezinárodní dohodu o jaderném odzbrojení a pro mezinárodní vojenské akce ponechat výhradně jako platformu OSN.³⁷²

Na obou ministerstvech, a především na Ministerstvu obrany, diskuze mezi zaměstnanci reflektovala politickou debatu. Hlavní osa debaty vedla mezi „atlantickým“ a „historickým“³⁷³ směrem uvažování o pozici České republiky. Zastánci orientace na euroatlantický prostor představovali prolnutí liberálního a konzervativního proudu z minulé kapitoly a zdůrazňovali těsné vazby se západním světem z důvodu jeho demokratického charakteru. V této souvislosti byla rovněž skloňována teze o *demokratickém míru*. Tyto myšlenky se objevily i v Rámcovém dokumentu „Partnerství pro mír“, který Česká republika podepsala v roce 1994: „*Ochrana a podpora základních svobod a lidských práv a ochrana*

³⁷⁰ HAVEL, Václav. *Stenoprotokol 40. schůze PSP ČR ze dne 12. března 1996*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

³⁷¹ BUSCHOVÁ, Květa. „*Pro*“ a „*proti*“ našeho vstupu do NATO. *Hospodářské noviny*. [online] 1997 [cit. 03-03-2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-920246-pro-a-proti-naseho-vstupu-do-nato>

³⁷² KSČM. *Program KSČM 1998 – 2002*. Dostupný z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

³⁷³ Termín „historický“ proud uvažování je převzat z RAŠEK, Antonín. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky České republiky ve vztahu k Evropské unii*. Praha: Agentura VPK, 2004., s. 40

*svobody, spravedlnosti a míru prostřednictvím demokracie jsou sdílené základní hodnoty Partnerství.*³⁷⁴ Ještě silněji je poté tento postoj akcentován v Deklaraci hlav států členských zemí NATO, přijaté v témže roce: „*Proto potvrzujeme trvalou platnost a nepostradatelnost naší Aliance. Je založena na silném transatlantickém svazku, výrazu sdíleného osudu.*“³⁷⁵ Česká republika jako humanistický stát měla podle těchto názorů orientovat svoji politiku a strategické uvažování jako hodnotově zaměřené. Naopak „historický“ proud poukazoval na historické zkušenosti se zradou spojenců a na nutnost manévrovat v zahraniční i bezpečnostně-obranné politice tak, aby nedocházelo k přílišné závislosti na jediném subjektu.³⁷⁶

Navzdory dramatické diskuzi, která reflektovala význam otázky vstupu do NATO, bylo hlasování na základě konsensu liberálního a konzervativního křídla v české politice jednoznačné. Podporu vstupu do NATO vyjadřoval i tehdejší prezident Václav Havel, který se postupně názorově přiblížil pro-americkému křídlu české zahraniční politiky. V Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR byl návrh připojení k Washingtonské smlouvě přijat 154 hlasy proti 38 a v Senátu 64 proti 3.³⁷⁷

Diskuzi v NATO a především v USA výrazně svým přístupem podpořil právě prezident V. Havel, který využil svého renomé k získání podpory stávajících členských států. Poprvé navštívil velitelství NATO již v roce 1991, ačkoli se ještě tehdy klonil k liberální představě kolektivní bezpečnosti a překonání strategického rozdělení Evropy. Nicméně již po svém zvolení prezidentem České republiky v roce 1993 zahájil zahraničně-politickou aktivitu směřující k postupnému rozšíření Aliance o Českou republiku. Přijal myšlenku členství

³⁷⁴ Partnerství pro mír - Rámcový dokument. studenavalka.cz.[online]1994[cit. 2019-02-18] Dostupné z: http://studenavalka.cz/partnerstvi_pro_mir.htm

³⁷⁵ Ibidem

³⁷⁶ RAŠEK, Antonín. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky České republiky ve vztahu k Evropské unii*. Praha: Agentura VPK, 2004., s. 40 – 41

³⁷⁷ *Česká republika a NATO chronologicky: III. Období 1997 – 1998*. NATOaktual. [online][cit. 2019-03-10]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_cr.aspx?y=na_cr/cravztaahysnatoiii.htm

NATO jako definitivní rozchod České republiky s totalitní minulostí a přihlášení se k demokratickým hodnotám západní civilizace. V americké bezpečnostní komunitě získal několik vlivných spojenců, především velvyslankyni při OSN a pozdější ministryni zahraničních věcí Madeleine Albrightovou, náměstkyni ministra obrany Paula Wolfowitze nebo některé členy Národní bezpečnostní rady. Později získal na svoji stranu i samotného prezidenta Billa Clintona, který přiznal, že jeho přemýšlení o rozšíření NATO ovlivnil nejvíce právě Václav Havel.³⁷⁸

2. Transformace armády v souvislosti se vstupem do NATO

Obranná a vojenská politika prodělala zásadní proměny v souvislosti s přípravou na vstup do NATO a následně po zapojení do civilních i vojenských struktur Severoatlantické aliance. Přípravy na vstup do NATO probíhaly již před oficiálním přistoupením k Washingtonské smlouvě na základě participace v programu Partnerství pro mír od roku 1994. Klíčovým prvkem byla interoperabilita. Česká republika musela transformovat armádu i obrannou politiku takovým způsobem, aby byla schopna se účinně podílet na činnostech a chodu NATO. V této souvislosti se od roku 1995 zapojila do programu PARP³⁷⁹, který stanovoval 20 cílů interoperability armád států sdružených v Pfp se zájmem o členství v NATO.³⁸⁰ První kroky AČR na mezinárodním poli, především v operacích na Balkáně, byly rozpačité. Již v roce 1994 se Armáda České republiky zúčastnila celkem tří aliančních cvičení a byla zřízená styčná mise Armády ČR při NATO v Bruselu.³⁸¹ V roce 1995 poté proběhlo v České republice velké cvičení s názvem *Pfp Cooperative Challenge* za účasti 14 států sdružených

³⁷⁸ ŽANTOVSKÝ, Michael. *In Search of Allies: Vaclav Havel and the Expansion of NATO*. World Affairs. [online] 2014 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/search-allies-vaclav-havel-and-expansion-nato>

³⁷⁹ Proces plánování a hodnocení; Planning and Review Process.

³⁸⁰ SOLOMON, Gerald B. H. *The NATO enlargement debate, 1990-1997: blessings of liberty*. Westport, Conn.: Praeger, 1998, s. 77

³⁸¹ Ministerstvo obrany ČR. *Bílá kniha o obraně ČR*. MO ČR: Vojenský zeměpisný ústav Praha: 1995, s. 12 - 14

v programu Partnerství pro mír. Česká republika v něm předvedla kvalitativní změny, které její armáda prodělala od roku 1992.³⁸² Postupně docházelo k racionalizaci řetězce velení a řešení nejasností v odpovědnosti mezi jednotlivými vojenskými útvary a civilní částí Ministerstva obrany. Na mnoha místech docházelo k nahrazování vojenského rozhodování civilním tělesem nebo ad hoc zřizovanými týmy.³⁸³

V Armádě byly změny přijímány rozporuplně. „*Náčelník generálního štábu generálmajor Jiří Nekvasil se dokonce domníval, že nesouhlas projevovaly tři čtvrtiny důstojníků a praporčíků*“³⁸⁴ Přesto postupně docházelo ke konvergenci názorů vojáků a politického vedení. Vojáci z povolání, kteří vstupovali do armády po roce 1989, byli od počátku seznamováni se zaměřením Armády ČR i s její rolí v Alianci. Rovněž větší jazyková výbava a s ní související možnost kariéry ve strukturách NATO, popř. finanční motivace při účasti v zahraničních misích vedly k podpoře členství v NATO i mezi vojáky.

NATO vydalo v rámci Partnerství pro mír 20 cílů interoperability pro jednotlivé kandidátské země.³⁸⁵ Česká republika na základě požadavků NATO postupně přijala novou brannou legislativu, v níž dokončila demokratizaci armády a do jisté míry vyjasnila vztahy mezi prezidentem, ministrem obrany, Generálním štábem, strukturou vojenského velení a civilní složkou Ministerstva obrany.³⁸⁶ Česká republika se v roce 1997 zavázala finančně se podílet 0,9% na rozpočtech NATO a vydávat nejméně 2% HDP na obranu. Součástí procesu transformace v oblasti interoperability bylo rovněž vyčlenění cca 100 znalostně, jazykově a

³⁸² SIMON, Jeffrey. *NATO Enlargement and Central Europe: A Study in Civil-military Relations*. Washington: DIANE Publishing, 1996, s. 234

³⁸³ RAŠEK, Antonín. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky České republiky ve vztahu k Evropské unii*. Praha: Agentura VPK, 2004, s. 56

³⁸⁴ RAŠEK, Antonín. *Nelehká přeměna armády a zrod bezpečnostní politiky.*, s. 9 v Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní politika České republiky - výzvy a problémy: Sborník statí ke konferenci „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice*. Ministerstvo obrany ČR – Avis. 2009.

³⁸⁵ SOLOMON, Gerald B. H. *The NATO enlargement debate, 1990-1997: blessings of liberty*. Westport, Conn.: Praeger, 1998, s. 77

³⁸⁶ RAŠEK, Antonín. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky České republiky ve vztahu k Evropské unii*. Praha: Agentura VPK, 2004, s. 119 - 124

odborně připravených osob pro potřeby jejich působení v aliančních strukturách, transformace obranného průmyslu, postupné přezbrojení v oblasti lehké i těžké techniky a zajištění bezpečnosti utajovaných informací.³⁸⁷

Výdaje na obranu v poměru k HDP se nedařilo udržet. Již v roce 2004 klesl poměr pod požadovanou 2% a od té doby s výjimkou v roce 2005 setrval klesal až na 0,96% v roce 2015.³⁸⁸ Strukturální změny v obranném průmyslu byly vnímány kontroverzně a v určité části politických, byrokratických i vojenských kruhů vyvolaly odpor.³⁸⁹ Bylo poukazováno na rozpad obranného průmyslu v důsledku snahy starých členských států Aliance udržet dominanci na trhu, což byl podle těchto názorů důkaz vazalské pozice ČR v NATO. Kritizována byla také špatně provedená privatizace některých státních zbrojovek, např. Tatra. Vojenské kruhy těžce nesly rychlou ztrátu 35 000 pracovních míst³⁹⁰ v obranném průmyslu. Armáda postupně vydala na reorganizaci v zájmu dosažení kompatibility a interoperability s NATO mezi lety 1998 a 2003 přes 60 miliard Kč.³⁹¹ Armáda ČR se v letech 1994 – 1998 zúčastnila 210 vojenských cvičení, z čehož 85 bylo na českém území a přes 170 osob prošlo speciálními kurzy pro práci v NATO a byly harmonizovány systémy velení a řízení.³⁹²

Transformace armády vyplývala ze snahy provést takové kroky, které umožní co nejsnazší spolupráci s NATO. Tato snaha vyplývala z postupného ústupu teritoriální obrany v českém vojenském myšlení a jejího nahrazování spolehnutím na princip kolektivní obrany NATO.

³⁸⁷ BORKOVEC, Zdeněk, Proces vstupu ČR do NATO a jeho vliv na utváření bezpečnostního systému ČR, *Vojenské rozhledy*, 2014, roč. 23 (54), č. 1, s. 8–21

³⁸⁸ Ministerstvo obrany. *Základní ukazatele státního rozpočtu v kapitole Ministerstvo obrany ČR v letech 1993 – 2018*. MOCR [online] [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/finance-a-zakazky/resortni-rozpocet/resortni-rozpocet-5146/>

³⁸⁹ JAROSLAV, Janda a ÚMV. *Bezpečnostní politika České republiky: závěrečná zpráva z výzkumného projektu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996., s. 54

³⁹¹ TŮMA, Miroslav, Josef JANOŠEC a Josef PROCHÁZKA. *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2009., s. 44

³⁹¹ TŮMA, Miroslav, Josef JANOŠEC a Josef PROCHÁZKA. *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2009., s. 44

³⁹² SVĚŘÁK, Antonín. *Vnější a vnitřní aspekty začleňování rezortu obrany ČR do NATO*. *Mezinárodní vztahy* roč. 34, č. 2. 1999., s. 20

Část důstojníků a zaměstnanců rezortu obrany varovala před následujícími problémy:³⁹³

- nedostatek koncepčního a samostatného myšlení na politické i strategické úrovni;
- participace v operacích NATO bez dostatečného ohledu na zájmy ČR (viz podkap. 3);
- snižování počtu příslušníků Armády ČR;
- pomalá modernizace techniky a nenahrazování vyřazených kusů;
- nedostatečný růst výdajů na obranu (ve srovnání s růstem ekonomiky) při nehospodárném využívání svěřených finančních prostředků;
- redukce obranného průmyslu, nákup zbytečně drahé techniky a nekonceptně realizované a nedostatečně odůvodněné akvizice;
- korupce při akvizicích v rezortu obrany;
- nedostatečné kariérní vyhlídky a platy vojáků z povolání a nízká atraktivita této profese mezi mladými lidmi;
- zvyšující se jazykové a znalostními nároky a snižující se fyzické požadavky.

Tyto skutečnosti podle těchto názorů vedou k postupné degradaci obrany České republiky a neschopnosti se bránit. Část českého geopolitického smýšlení byla rovněž nespokojena s přílišnou orientací na Západ. Vojenská spolupráce probíhala především s USA, Německem, Velkou Británií, Francií, Kanadou a státy v rámci trilaterální spolupráce (Polsko a Maďarsko).³⁹⁴ Na druhé a nutno podotknout mnohem početnější a institucionálně silnější straně ovšem převažovaly poukazy na kvalitativní vyspělost západních armád představujících pozitivní výzvu pro reformy i modernizaci armády a demokratický étos Aliance. Přes svůj souhlas s některými či většinou výše naznačených problémů však uváděli,

³⁹³ Analýza provedena na základě rozhovorů autora s bývalými a stávajícími důstojníky AČR, vč. velitelů s účastí v zahraničních misích.

³⁹⁴ SVĚRÁK, Antonín. *Vnější a vnitřní aspekty začleňování rezortu obrany ČR do NATO*. Mezinárodní vztahy roč. 34, č. 2. 1999., s. 20

že tyto problémy nesouvisí s NATO a jedná se o strukturální výzvy, které NATO naopak pomáhá řešit.

3. Proměny obranné a bezpečnostní politiky v koncepčních dokumentech

3.1 Bezpečnostní a obranná politika

Česká republika vydala v letech 1995 – 2001 poměrně velké množství strategických dokumentů v oblasti bezpečnosti, obrany i vojenské strategie. Ústředním motivem těchto dokumentů je proměna bezpečnostního rámce České republiky v souvislosti s přijetím do NATO. Přijaté dokumenty odrážejí postupné přejímání aliančního vidění světa, kdy ČR svoji roli v Evropě i v mezinárodním bezpečnostním uspořádání vnímá skrze nově nabyté členství v Alianci. Stejně jako v případě NATO je zřejmý posun od kolektivní bezpečnosti ke kolektivní obraně. Strategie České republiky nicméně nabízí implicitně ještě další model, který nalezne pozdější uplatnění v rámci války proti terorismu – kolektivní bezpečnost vykonávaná prostřednictvím NATO.

Koncepční dokument	Rok	Vyd.	Bezp. prostředí	Bezp. hrozby a rizika	Hlavní úkoly obrany	Principy bezpečnosti
The Alliance's New Strategic Concept ³⁹⁵	1991	NATO	<ul style="list-style-type: none"> • Sjednocování Evropy • Pokračující proces odzbrojení • Neexistence jasně definovaného nepřítele • Minimální riziko útoku ve Střední Evropě 	<ul style="list-style-type: none"> • Regionální nestabilita a etnické rozbroje • Proces změn v SSSR • Neočekávaný ozbrojený útok na člena NATO z kterékoli strany 	<ul style="list-style-type: none"> • Prevence války prostřednictvím dialogu i odstrašení • Obrana suverenity a teritoriální integrity členů • Udržování v Evropě prostředí míru, stability a dodržování lidských práv 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozšiřování pojmu bezpečnosti • Dialog v Evropě jako prevence „nedorozumění“ • Kolektivní akce
Bílá kniha o obraně ČR ³⁹⁶	1995	ČR	<ul style="list-style-type: none"> • Pokračující proces odzbrojení 	<ul style="list-style-type: none"> • Regionální nestabilita, zvláště na Balkánu 	<ul style="list-style-type: none"> • Obrana suverenity 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvořadý úkol: integrace do struktur NATO

³⁹⁵ NATO. *The Alliance's New Strategic Concept*. [online] 1991 [cit. 2019-02-25]. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm

³⁹⁶ Ministerstvo obrany ČR. *Bílá kniha o obraně ČR*. MO ČR: Vojenský zeměpisný ústav Praha: 1995

			<ul style="list-style-type: none"> • Rostoucí role OSN a OBSE jako garantů bezpečnosti • Východní Evropa „asi nebude zdroj nestability“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Snahy extrémistů o revizi Druhé světové války • Globální rizika vyplývající z „neuznávání globálních hodnot“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Obrana demokratického zřízení • Ochrana obyvatel a majetku • Plnění mezinárodních závazků 	<ul style="list-style-type: none"> • Euroatlantická bezpečnostní a ekonomická integrace • Vztahy se sousedními státy • Účast na kolektivní akci mezinárodního společenství • Humanitární kolektivní akce
Národní obranná strategie ČR ³⁹⁷	1997	ČR	<ul style="list-style-type: none"> • ČR nehrozí vojenská agrese • Stabilizace Evropy závislá na úspěchu evropské integrace 	<ul style="list-style-type: none"> • Rizika nevojenského a smíšeného charakteru • Regionální nestabilita, konflikty s omezenými cíli (hl. Jugoslávie) 	<ul style="list-style-type: none"> • Usilování o zachování mezinárodní míru a stability (role OSN) • Odstrašení případného nepřítele prostřednictvím spojenců • Obrana suverenity, územní celistvosti, demokratického zřízení 	<ul style="list-style-type: none"> • Dodržování mezinárodních principů a smluv, případně sebeobrana podle čl. 51 Charty OSN • Dosažení plného členství v NATO • Ochrana hranice
Bezpečnostní strategie ČR ³⁹⁸	1999	ČR	<ul style="list-style-type: none"> • Překonání blokové konfrontace, není definován nepřítel • Postavení ČR není určeno jen geopoliticky, ale rovněž působením na poli mezinárodních vztahů 	<ul style="list-style-type: none"> • Živelné katastrofy • Ekonomické škody (záměrně vyvolané) • Terorismus, migrace, organizovaný zločin • Diverzní činnost • Agrese, vojenský útok 	<ul style="list-style-type: none"> • Obrana suverenity, územní celistvosti a demokratického zřízení • Zachování členství ČR v NATO • Ochrana svobodné a tržní ekonomiky 	<ul style="list-style-type: none"> • Předcházení opětovného rozdělení Evropy, popř. „renacionalizaci“ • Odstrašení, prostřednictvím členství v NATO • Dobré vztahy se sousedními státy
The Alliance's Strategic Concept: ³⁹⁹	1999	NATO	<ul style="list-style-type: none"> • Bezpečný euroatlantický prostor otevřenost NATO dalším členům • Spolupráce s EU, ZEU, OBSE a OSN při zajišťování bezpečnosti Evropy 	<ul style="list-style-type: none"> • Regionální nestabilita (hl. za hranicemi Aliance) • Proliferace zbraní hromadného ničení • Využití informačních technologií státním či nestátním aktérem k poškození 	<ul style="list-style-type: none"> • Obrana bezpečnosti a demokracie členů na základě sdílených hodnot • Obrana před všemi druhy hrozeb podle článků 5 a 6 Washingtonské smlouvy 	<ul style="list-style-type: none"> • Sdílené hodnoty členských států • Sdílení odpovědnosti za úkoly Aliance • Respekt k bezpečnostním zájmům členských států • Široký přístup k bezpečnosti.

³⁹⁷ Ministerstvo obrany ČR. *Národní obranná strategie ČR*. MO ČR: 1997

³⁹⁸ Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. MO ČR: Agentura vojenských informací a služeb: 1999

³⁹⁹NATO. *The Alliance's Strategic Concept*. North Atlantic Council: 1999. dostupné z:

http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/344_Nato%20Strategic%20Concept%20%281999%29.pdf

			<ul style="list-style-type: none"> • Pokračující odzbrojovací proces 	<ul style="list-style-type: none"> členských států NATO • Ozbrojený útok na člena Aliance z kteréhokoli směru 		<ul style="list-style-type: none"> • Odzbrojení, boj proti proliferaci zbraní hromadného ničení
Bezpečnostní strategie ČR ⁴⁰⁰	2001	ČR	<ul style="list-style-type: none"> • Suverenita není nutně nadřazena právům občanů • Posilování demokratických hodnot v euroatlantickém prostoru • NATO jako základní bezpečnostní org. v Evropě • OSN by měla být reformována 	<ul style="list-style-type: none"> • Státy, nevládní skupiny a organizace nerespektující mezinárodní uspořádání • Regionální nestabilita (Post-sovětský prostor, Jihovýchodní Evropa, Zakavkazsko) • Rizika vyplývající z moderních technologií • Živelné katastrofy, ohrožení kritické infrastruktury 	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrana životních zájmů (suverenita, demokratický řád...) • Ochrana strategických zájmů (členství v NATO, spolupráce s EU, ekonomická bezpečnost, 	<ul style="list-style-type: none"> • Spolupráce s NATO a OSN, spolupráce s EU, • Visegrádská spolupráce • Udržení přítomnosti USA v Evropě • Budování armády v souladu s přijatými bezpečnostními závazky

Tabulka 4: Proměny české obranné a bezpečnostní politiky v souvislosti s přijetím ČR do NATO v letech 1995 – 2001

Strategie NATO z roku 1991 reflektuje události spojené s koncem Studené války a rozpadem Východního bloku. Nové bezpečnostní prostředí se prolíná celým dokumentem. Strategický dokument, podobně jako strategie NATO z roku 2001, kombinuje realismus a liberalismus. Důraz na odstrašení a obranu teritoriální integrity členských států kolektivní akcí doplňuje spolupráce s OSN, KBSE a ZEU, důraz na hodnoty a dialog. České strategické dokumenty vykročily podobným směrem. Bílá kniha o obraně z roku 1995 představuje z hlediska bezpečnosti poměrně liberálně orientovaný dokument. Klade důraz na zapojení ČR do kolektivních akcí mezinárodního společenství a humanitárních misí. Stejně tak je mezi riziky zdůrazněno nebezpečí plynoucí ze strany aktérů v mezinárodních vztazích, kteří nesdílí hodnoty globálního světového uspořádání. Na druhou stranu je v Bílé knize jako „prvořadý úkol“ uvedena integrace do NATO. Národní obranná strategie z roku 1997 je výrazně zaměřena na hodnotové uspořádání mezinárodních vztahů a poukazuje tak na stále silnou

⁴⁰⁰ Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. MO ČR: 2001

přítomnost liberálního smýšlení v rámci druhé Klausovy vlády. Strategie vyjmenovává činnosti vykonávané ve výjimečných stavech, přičemž ve válečném stavu je zopakováno tradiční české pojetí konfliktu „[hlavní úkoly v oblasti obrany spočívají]v činnosti zahraniční politiky, která směřuje k ukončení ozbrojeného konfliktu při zajištění svrchovanosti, územní celistvosti a demokratického zřízení České republiky s využitím všech prostředků, které umožňuje mezinárodní právo“.⁴⁰¹ Velký posun ve strategickém myšlení znamenal, navzdory pětileté přípravě v Partnerství pro mír vstup do NATO. Strategie z roku 1999 představuje velmi realistický dokument a NATO se v českém pojetí bezpečnosti dostává na první místo. Zatímco v dokumentu z roku 1997 je spolupráce s NATO uváděna pouze ve stavu míru, v dokumentu z roku 1999 se NATO stává základním pilířem bezpečnosti ČR. Česká obranná politika zde klade zásadní důraz na alianční rozměr obrany, včetně principu odstrašení pomocí aliančních strategických kapacit. Dokument směřuje obranná očekávání, naděje i snahy České republiky k NATO. Dokument z roku 2001 je do značné míry inspirován tématy Aliančního dokumentu z roku 1999, na nějž se i odkazuje. Zajímavou tezí je uvedení postulátu: „*Mění se přístup k chápání státní suverenity, který již není bezvýhradně nadřazován ochraně práv občanů*“⁴⁰². Tento přístup vyplývá ze snahy legitimizovat roli humanitární intervence, především misi Spojenecká síla v Jugoslávii v roce 1999 (viz podkap. 4.). Vykonavatelem vůle mezinárodního společenství a strážcem jeho hodnot se namísto OSN stává NATO. Strategie uvádí, že „[ČR] *Přijímá závazek podílet se politickými a vojenskými prostředky na zajištění svobody a bezpečnosti členských států NATO a přispívat ke stabilitě euroatlantického prostoru, včetně účinné prevence a řešení vzniklých krizí. Činí tak pomocí (...) záchranných a humanitárních akcí i pomocí v postkonfliktním období.*“⁴⁰³

⁴⁰¹ Ministerstvo obrany ČR. *Národní obranná strategie ČR*. MO ČR: 1997, s. 7

⁴⁰² Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. MO ČR: 2001, s. 2

⁴⁰³ Ibidem, s. 8

Strategie ČR se od vstupu do programu Partnerství pro mír do roku 2001 značně proměnila. Od liberálního zaměření na hodnoty ke konzervativnímu důrazu na realistické možnosti NATO – kolektivní akce, odstrašení a spojenecké závazky ve formě článku 5 Washingtonské smlouvy. Navzdory tvrdé diskuzi v Poslanecké sněmovně i v rámci občanské společnosti, byla v bezpečnostní a obranné politice přijata jednoznačná strategie. Stalo se tak i navzdory faktu, že na pozici ministra obrany se postupně vystřídali zástupci středopravé KDU-ČSL, pravicové ODS a levicové ČSSD.

3.2 Vojenská strategie

Vojenská strategie České republiky se postupně adaptovala na zásadní změny v mezinárodním a strategickém postavení České republiky na základě přijetí do Severoatlantické aliance, především:

1. Omezenou suverenitu vyplývající z Washingtonské smlouvy;
2. Bezpečnostní záruky vyplývající z článku 5 Washingtonské smlouvy;
3. Podílení se na procesu rozhodování Aliance;
4. Proměnu postavení České republiky v systému mezinárodních vztahů.⁴⁰⁴

Podpisem Washingtonské smlouvy se Česká republika zavázala k poskytnutí i přijetí pomoci spojenců podle článku 5 Washingtonské smlouvy.⁴⁰⁵ Přijetí do NATO s sebou neslo proměnu rozhodování o zahájení použití ozbrojených sil. Rozhodovací pravomoc zůstala v rukou vlády a parlamentu, nicméně v případě, že dojde k rozhodnutí Aliance o zahájení vojenské akce, Česká republika se ocitne pod značným mezinárodním tlakem. Článek 5 Washingtonské smlouvy uvádí, že v případě jeho aktivace každý členský stát „pomůže

⁴⁰⁴ Analýza autora na základě veřejných přednášek a panelových diskuzí vojenských teoretiků a bývalých či současných příslušníků AČR a zaměstnanců MO - Miloše Balabána, Pavla Štalmacha, Petra Pavla, Vlastimila Picka a dalších.

⁴⁰⁵ BERKOVEC, Zdeněk. *Proces vstupu ČR do NATO a jeho vliv na utváření bezpečnostního systému ČR*. Vojenské rozhledy. roč. 23, č. 1, 2014, s. 16

*smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v součinnosti s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly,*⁴⁰⁶ Na jedné straně tak zůstává České republice možnost rozhodnout samostatně o formátu akce, na druhou předpoklad „součinnosti s ostatními stranami“ limituje rozhodovací pravomoce členského státu. Neurčitá definice podniknuté akce rovněž staví ČR do pozice, kdy se stává strategickou nutností předpokládat, že akce spojenců na ochranu ČR nebude odpovídat jejím aktuálním potřebám. Obava z opakování mnichovské zrady tak nebyla nikdy zcela eliminována. Došlo také k rozšíření řetězce velení, kdy část rozhodování přešla do struktur NATO. Česká republika nicméně získala vstupem do NATO legitimní očekávání spojenecké podpory, která umožňuje aplikaci strategie obrany po dobu nezbytnou k příchodu spojeneckých vojsk nebo řešení krize na diplomatické úrovni. Tuto strategii předpokládá i samotný systém obranného plánování NATO, pro který ČR vyčlenila 90% ozbrojených sil. Od každého členského státu se na základě vyplněného Dotazníku obranného plánování⁴⁰⁷ očekává, že bude schopen po určitou dobu své obrany vlastními silami, než dojde k aktivaci čl. 5 Washingtonské smlouvy a zahájení spojenecké akce. Česká republika se tak sice nezbavila obav ze zrady, nicméně získala nejsilnější záruky od roku 1918.

Proměnilo se také postavení České republiky v systému mezinárodních vztahů. Po necelých deseti letech ČR opět jasně deklarovala a institucionalizovala svoji zahraničně-politickou orientaci. Tímto krokem se opět stává součástí nadnárodního celku a je „vtažena“ do geopolitiky větších rozměrů. Na jednu stranu to umožňuje získ

ávat lepší informace, podílet se na globálních řešeních a získat strategickou hodnotu, na druhou stranu to ovšem představuje riziko zhoršení vztahů s těmi státy, které mají spor

⁴⁰⁶ NATO aktual. *Washingtonská smlouva: Plné znění zakládajícího dokumentu NATO*. [online][cit. 2019-03-20]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_summit/washingtonskasmlouva.htm

⁴⁰⁷ Tzv. DPCS: Defence Planning Capabilities Survey

s NATO, především s Ruskem. Limit v zahraniční politice je přímo zakotven v článku 8 Washingtonské smlouvy: „Každá ze smluvních stran prohlašuje, že žádné její současně platné mezinárodní závazky vůči kterékoli jiné smluvní straně nebo kterémukoli třetímu státu nejsou v rozporu s ustanoveními této smlouvy“⁴⁰⁸ Přijatá vojenská strategie tak musí předpokládat možný útok v rámci konfliktu většího rozsahu. Vzhledem ke struktuře členství v Alianci i mezinárodní situaci bylo zřejmé, že tento směr bude z východu, ačkoli to nebylo oficiálně deklarováno. Zatímco Bílá kniha o obraně z roku 1995 předpokládá útoky z kteréhokoli směru⁴⁰⁹, tak Vojenská strategie ČR z roku 1999 hovoří již o „vedení operace na jednom (ohroženém) operačně taktickém směru“⁴¹⁰. Níže uvedená tabulka ukazuje proměnu vojenské strategie na základě přijatých koncepčních dokumentů mezi lety 1995 a 2001:

Dokument	Rok	Okolnosti nasazení ozbrojených sil	Strategie použití síly	Organizační, kapacitní a investiční preference
Bílá kniha o obraně ČR ⁴¹¹	1995	<ul style="list-style-type: none"> • Čeští vojáci jako vojenští pozorovatelé nebo příslušníci kontingentů v rámci misí OSN a OBSE • Připravenost samostatně čelit jakémukoli nepříteli, jakékoli síly z jakéhokoli směru 	<ul style="list-style-type: none"> • Základem je věrohodná obrana s cílem odstrašení • Rychlá mobilizace v případě válečného konfliktu 	<ul style="list-style-type: none"> • Postupné dosažení interoperability a kompatibility s NATO • Poloprofesionální a nestranná armáda • Plánováno 65 000 vojáků, 957 tanků a 215 letadel
Záměr koncepce výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005 ⁴¹²	1997	<ul style="list-style-type: none"> • Reakce v případě: „napadení institucí a zařízení uvnitř státu, zajištění větších skupin obyvatel jako rukojmí“⁴¹³ • Podpora Ministerstva vnitra (při teroristickém útoku, nekontrolované migraci, přírodní katastrofě apod.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Obrana realizována ve spolupráci se spojenci v NATO • Zabránit nepříteli v překročení vnějších hranic • V případě, že je překročeno, zničit útočící jednotky samostatně nebo s podporou 	<ul style="list-style-type: none"> • Nejpozději do roku 1999 připravit AČR na převzetí podílu na kolektivní obraně a misích NATO • Pro úkoly NATO vyčleněny „1 brigáda sil okamžité reakce, 1 letka víceúčelových nadzvukových letounů a 1 letka vrtulníků.“⁴¹⁴

⁴⁰⁸ Ibidem

⁴⁰⁹ Ministerstvo obrany ČR. *Bílá kniha o obraně ČR*. MO ČR: Vojenský zeměpisný ústav Praha: 1995

⁴¹⁰ Ministerstvo obrany ČR. *Vojenská strategie ČR*. MO ČR: 1999, s. 4

⁴¹¹ Ministerstvo obrany ČR. *Bílá kniha o obraně ČR*. MO ČR: Vojenský zeměpisný ústav Praha: 1995

⁴¹² Ministerstvo obrany ČR. *Záměr koncepce výstavby Armády České republiky do roku 2000 s výhledem do roku 2005*. MO ČR: 1997

⁴¹³ Ibidem, s. 2

⁴¹⁴ Ibidem, s. 3

		<ul style="list-style-type: none"> • Účast v mezinárodních misích NATO, OSN, OBSE • Obrana v případě vnějšího napadení ČR případně jeho spojenců v NATO 	spojenců a obnovit státní hranice	<ul style="list-style-type: none"> • Zapojení do integrovaných systémů NATO a budování armády s tímto ohledem • 55 000 vojáků, modernizace armádní techniky
Vojenská strategie ČR ⁴¹⁵	1999	<ul style="list-style-type: none"> • Územní obrana ČR • Obrana Aliance • Mírové, operace, záchranné a humanitární akce • Likvidace ohrožení nevojenského charakteru 	<ul style="list-style-type: none"> • Použití jednoho až dvou uskupení taktických sil k eliminaci lokální hrozby • „<i>Buduje a připravuje infrastrukturu k zabezpečení činnosti vlastních vojsk, k přijetí a rozvinutí sil Aliance na území státu. Připravuje rozvinutí na válečné počty a k zaujetí mobilní, pružné a hluboce členěné operační sestavy k vedení operace na jednom (ohroženém) operačně taktickém směru jak samostatně, tak společně se spojenci v Alianci.</i>“⁴¹⁶ 	<ul style="list-style-type: none"> • Členění sil podle NATO (NATO Command, NATO Assigned, NATO Earmarked a National Command) • Kompatibilita a interoperabilita • Třístupňový systém velení (Strategický, operační, taktický), na prvních dvou úrovních propojení s NATO • Budování zesílené brigády s těžkou technikou pro nasazení mimo ČR • Vyčlenění 1000 profesionálů na zahraniční mise mimo čl. 5
Doktrína Armády České republiky ⁴¹⁷	2001	<ul style="list-style-type: none"> • Individuální i kolektivní obrana – přes členství v NATO jsou za obranu ČR primárně odpovědný orgány ČR • Obrana národních a aliančních zájmů i „zájmů společenství států (OSN, OBSE).“ • Účast v mezinárodních vojenských i humanitárních misích • Nasazení vojska do akcí nebojového charakteru (odstraňování důsledků pohrom, apod.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bojové (útočné i obranné) operace s cílem eliminace nepřátelských jednotek, ochrany civilního obyvatelstva a kritické infrastruktury. • Operace pod národním velením i pod velením NATO. • Operace na podporu míru (peacebuilding, etc.), další operace: stabilizační, záchranné, humanitární, psychologické, apod. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nenavrhuje konkrétní opatření ani vize • Stálá armáda i branná povinnost • Povinné i dobrovolné odvody v případě krize nebo války

Tabulka 5: Proměny vojenské strategie ČR v souvislosti s přijetím do NATO v letech 1995 - 2001

Vojenská strategie nadále předpokládá kombinaci teritoriální obrany ve spolupráci se Spojenci a účast v mezinárodních misích. S blížícím se přijetím do NATO dochází k redukci

⁴¹⁵ Ministerstvo obrany ČR. *Vojenská strategie ČR*. MO ČR: 1999

⁴¹⁶ Ibidem, s. 4

⁴¹⁷ Ministerstvo obrany ČR. *Doktrína armády České republiky*. MO ČR: 2001

armádních počtů, přezbrojení a důrazu na kompatibilitu a interoperabilitu v rámci NATO. Vojenská strategie z roku 1999 požaduje zpružnění vojenské obrany s důrazem na mobilitu a flexibilitu. Vstup do NATO umožnil provést zásadní změny ve vojenské strategii, která ve všech dokumentech zůstává tradičně zaměřena na obranu suverenity a samostatnosti. V období mezi lety 1918 a 1938 existovaly prakticky dvě varianty obrany: zoufalá varianta ústupu na Slovensko a následného znovudobytí území po intervenci spojenců nebo poziční teritoriální obranná válka s využitím opevnění. V letech 1948 – 1989 poté Sovětský svaz předpokládal masivní nasazení československé armády k zastavení mohutného západního útoku nebo naopak k vlastní ofenzívě na západ v rámci prvního sledu. Po vstupu do NATO bylo možno přejít na flexibilní obranu, která umožňuje v případě, že útok probíhá z jednoho směru, rychlé přesuny, použití taktických jednotek, ničení nepřátelských sil, vyhýbání se bitvě se silnějším nepřítelem a případně i přechod na nekonvenční podoby války s cílem vyčkat na reakci spojenců a s jejich pomocí obnovit hranice a suverenitu. Postupně je zvyšován důraz na účast v misích v rámci NATO. Zatímco podíl na kolektivní bezpečnosti v rámci OSN nebo OBSE je veden především z ideových východisek, mise NATO přináší konkrétní výsledky:

1. Zvyšuje strategickou hodnotu ČR pro spojence;
2. Umožňuje řešit mezinárodní krize ještě před jejich rozšířením směrem k ČR.

Zkušenost z Mnichova se v českém strategickém myšlení objevuje rovněž ve snaze řešit případná rizika co nejdříve a tím i v podpoře zahraničních misí NATO.⁴¹⁸ Zkušenost z české historie vedla členy bezpečnostní komunity k přesvědčení, že v době krize hledí každý stát realistickou optikou na vlastní přežití a ochranu vlastních obyvatel více než na spojenecké závazky. Krize je tedy nezbytné řešit, dokud jsou spojenecké závazky pevné.

⁴¹⁸ KHOL, Radek. *Czech Republic: Prague's pragmatism*. Contemporary Security Policy. 2007, roč. 26, č.3, s. 473

4. Test po dvanácti dnech – operace Spojenecká síla

První zkouška pro Českou republiku jako nového člena Aliance přišla velmi záhy. Vláda premiéra Miloše Zemana musela rozhodnout o českém postoji k operaci Spojenecká síla, která byla zahájena po dvanácti dnech od oficiálního podpisu Washingtonské smlouvy. Operace spojenecká síla vyvolala ostrou polemiku v České republice, která do jisté míry neutichla dosud.

Operace Spojenecká síla byla značně kontroverzní. Neprobíhala ani podle článku 51 Charty OSN o právu na individuální obranu, ani neměla příslušný mandát Rady bezpečnosti OSN. Jednalo se o unilaterální humanitární intervenci NATO, ospravedlňovanou na základě hodnot mezinárodního společenství, nikoli mezinárodního práva. Z hlediska mezinárodního práva byla nelegální.⁴¹⁹

Ve vládě nastaly neshody. Navzdory upozorněním ze strany diplomatů vládu překvapil dotaz generálního tajemníka NATO Javiera Solany 19. března 1999, čtyři dny před zahájením leteckých operací, zda Česká republika leteckou operaci NATO podporuje. Vláda se neshodla. Ministr zahraničních věcí Jan Kavan i ministr obrany Vladimír Vetchý operaci podpořili, čtyři ministři byli proti. Premiér Miloš Zeman ji tvrdě kritizoval, ale nakonec váhavě souhlasil. Podobně rozdělení byli i ostatní významní činitelé. Prezident Václav Havel bombardování podpořil, předseda Poslanecké sněmovny Václav Klaus je odmítl. Velvyslanec při NATO Karel Kovanda si stěžoval na nevěrohodné chování ČR vůči NATO, zatímco velvyslanec v Bělehradu Ivan Bušniak operaci ostře odmítl.⁴²⁰ Bezpečnostní

⁴¹⁹ V tomto bodě panuje mezi teoretiky mezinárodního práva konsensus – viz např. HAINES, Steven. *The influence of Operation Allied Force on the development of the jus ad bellum*. International Affairs. Vol. 85, No. 3. 2009, s. 477–490 nebo CHINKIN, Christine. *The Legality of NATO's Action in the Former Republic of Yugoslavia (FRY) under International Law*. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 49, No. 4, 2000., s. 910-925

⁴²⁰ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. V Praze: Plus, 2011, s. 660 - 661

komunita se pokusila nalézt jakousi střední cestu. Reakce České republiky tak nakonec plně odpovídala tradici „vlažné loajality“.

Vláda přijala neurčité usnesení č. 256 z 22. března 1999, v němž velice opatrně kývla a zároveň se pokusila zbavit odpovědnosti, ve znění „*Vláda České republiky dávala při řešení kosovské krize vždy přednost diplomatickému řešení. Lituje, že se tohoto řešení nepodařilo dosáhnout. O použití vojenských vzdušných sil Organizace Severoatlantické smlouvy bylo rozhodnuto před přijetím České republiky za jejího člena a vláda jej vnímá jako pokus o zabránění eskalace kosovské krize a humanitární katastrofy. Vláda doufá, že ztráty na lidských životech budou minimální a zúčastněné strany se podaří vrátit k jednacím stolům.*“⁴²¹ Česká republika sice souhlasila s intervencí rovněž na zasedání Severoatlantické rady jakožto rozhodovacího orgánu Aliance⁴²², nicméně aktivní účast nenabídla. Souhlas ČR byl poskytnut pouze na základě požadavku jednomyslného souhlasu členských států s intervencí. Bezpečnostní komunita si uvědomovala, že stát v opozici proti celé Alianci po dvanácti dnech od přijetí by Českou republiku velmi silně znevěrohodnilo. Na druhou stranu česká vláda poskytla vzdušný prostor pro účely operace Spojenecká síla až poté, co ji předběhlo Slovensko, které v té době nebylo členem NATO.⁴²³ I další působení České republiky v průběhu bombardovací kampaně bylo značně rozpačité. Český ministr zahraničí Jan Kavan společně s řeckým ministrem zahraničních věcí zveřejnili na konci května 1999 v Číně (sic!) požadavek, aby Aliance unilaterálně ukončila nálety a zahájila diplomatická jednání.⁴²⁴ O několik týdnů později, v polovině června 1999, se Jugoslávie vzdala. Česká role v operaci Spojenecká síla byla hodnocena ze strany NATO jako nedostatečná a

⁴²¹ Usnesení vlády České republiky č. 256 ze dne 22. března 1999 ke kritické situaci v Kosovu. Dostupné z: https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A274789ECA39D586C12571B6006DC323

⁴²² BORKOVEC, Zdeněk, *Proces vstupu ČR do NATO a jeho vliv na utváření bezpečnostního systému ČR*, *Vojenské rozhledy*, 2014, roč. 23 (54), č. 1, s. 15

⁴²³ HENDRICKSON, Ryan C. *NATO's Visegrad allies: The first test in Kosovo*. *The Journal of Slavic Military Studies*. 2000, Vol. 13, No. 2, s. 31

⁴²⁴ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. V Praze: Plus, 2011, s. 661

neochotná. Česká republika na rozdíl od Polska nenabídla žádnou vojenskou podporu. Vyjádření jejích představitelů bylo nejednotné, zmatené a veskrze vlažné. Generální tajemník NATO vyjádřil nad postoji České republiky zklamání.⁴²⁵

Diskuze v české bezpečnostní komunitě pokračovala i po zahájení operace. Podporu bombardování vyjadřoval Václav Havel, který se jako pokračovatel liberální tradice českého zahraničně-politického porevolučního myšlení ztotožnil s myšlenkou ústupu suverenity hodnotě ochrany lidských práv. V rozhovoru pro Reuters v roce 1999 uvedl: „*Domnívám se, že během zásahu NATO v Kosovu existuje jeden činitel, o kterém nikdo nemůže pochybovat: nálety, bomby, nejsou vyvolány hmotným zájmem. Jejich povaha je výlučně humanitární.*“⁴²⁶

Později byl za tato slova svými odpůrci kritizován.⁴²⁷ Zastánci tohoto postoje argumentovali na základě masakrů v Srebrenici i myšlenkou nutnosti postavit se zlu s poukazem na fakt, že Česko bývalo v historii tváří v tvář zlu zrazeno a nedokázalo mu samo vzdorovat.⁴²⁸

Hodnotový postoj se projevil i vysláním nemocnice do Albánie jako příspěvek ČR k uklidnění situace v Kosovu. Vyslání nemocnice představovalo jakousi „pacifistickou“ variantu angažmá a na rozdíl od bombardování nebylo argumentačně napadnutelné odpůrci intervence.

Ministr zahraničních věcí Jan Kavan, navzdory svému ambivalentnímu postoji, shrnul v Poslanecké sněmovně argumentaci pro podporu operace z hlediska čerstvého členství

⁴²⁵ HENDRICKSON, Ryan C. *NATO's Visegrad allies: The first test in Kosovo*. The Journal of Slavic Military Studies. 2000, Vol. 13, No. 2, s. 30 - 32

⁴²⁶ CEMPER, Jan. *Operaci české armády proti Jugoslávii odsouhlasila vláda Miloše Zemana, ne Václav Havel*. Manipulátoři.cz [online] 2017 [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/operaci-ceske-armady-jugoslavii-odsouhlasila-vlada-milose-zemana-ne-vaclav-havel/>

⁴²⁷ Viz např. ČULÍK, Jan. *Why Washington Needs to Get Over Vaclav Havel*. Foreign Policy. [online] 2015 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2015/01/11/why-washington-needs-to-get-over-vaclav-havel/> Havel sám tato slova vysvětlil ve svém posledním poskytnutém rozhovoru: *Last interview with Vaclav Havel: To bomb Belgrade was a tough decision*. The European Strategist. [online] 2011 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <http://www.eurstrat.eu/last-interview-with-vaclav-havel-to-bomb-belgrade-was-a-tough-decision/>

⁴²⁸ Tento narativ zazníval i z řad ČSSD, viz např. TITZ, Miloš v *Stenoprotokol 12. schůze PSP ČR ze dne 21. dubna 1999*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna; ale naopak jiní členové ČSSD jako Zdeněk Jičínský nebo ještě důrazněji Ivan David intervenci odsoudili.

v Alianci slovy: „*Česká republika [je] díky své geografické poloze důležitým tranzitním prostorem, a že je naší spojeneckou povinností umožnit využití tohoto prostoru. Jak jinak, přátelé, bychom mohli počítat se solidaritou spojenců v budoucnu v případě, že by byla ohrožena bezpečnost naší země?*“⁴²⁹. Podpora intervenci byla z hlediska zastánců členství a působení v Alianci pragmatickým rozhodnutím. Pro zájmy České republiky bylo výhodnější se přidat než stát stranou či dokonce celou operaci znemožnit.

Odpůrci Operace spojenecká síla zdůrazňovali, že České země dlouho bojovaly o svoji suverenitu a nyní ji upírají ostatním a stávají se součástí nelegální agrese vůči suverénnímu státu. Někteří politici, jako např. Miroslav Grebeníček, označili operaci za válečný zločin.⁴³⁰ NATO podle jejich názoru nemá právo násilím vnučovat suverénnímu státu svoji politiku bez mandátu OSN. Sociolog a levicový politik Jan Keller k tomu sarkasticky napsal „*V podobě letadel NATO dostává liberalismus konečně křídla. Rozhodování, co budou a co nebudou od večera poslouchat, je sejmuto z beder samotných posluchačů. Budou mít plnou svobodu poslouchat ty stanice, které nebyly vybombardovány.*“⁴³¹ Kosovskou osvobozenou armádu UÇK, o kterou se Aliance při operaci Spojenecká síla do jisté míry opírala, považovali odpůrci intervence za teroristickou⁴³² a islámskou, tedy kulturně cizí oproti slovanským a křesťanským Srbům. Někteří poukazovali i na německo-český spor, kdy Němci a zvláště Bavoři podporující katolické Chorvaty, podpořili vojenskou akci proti Srbům. Češi by v tomto pojetí měli hájit slovanské Srbsko, které, podobně jako v minulosti Česko, „opět“ čelí „pro-německé“ agresi.

Také příslušníci AČR se s intervencí příliš neztotožnili. Považovali a mnozí dodnes považují

⁴²⁹ KAVAN, Jan v *Stenoprotokol 12. schůze PSP ČR ze dne 21. dubna 1999*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁴³⁰ GREBENÍČEK, Miroslav. *Stenoprotokol 17. schůze PSP ČR ze dne 14. října 1999*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁴³¹ KELLER, Jan. *Nová kulturní politika NATO*. Britské listy. [online] 1999 [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <http://www.britskelisty.cz/9904/19990429h.html>

⁴³² Viz RANSDORF, Miloslav v *Stenoprotokol 12. schůze PSP ČR ze dne 21. dubna 1999*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

českou podporu operaci NATO za zradu Srbska, které Československu nabídlo svoji vojenskou pomoc v době mnichovské krize.

Postoje bezpečnostní komunity k operaci Spojenecká síla lze rozdělit na tři proudy:

1. Hodnotový, který vychází z liberálního proudu českého porevolučního myšlení a navazuje na myšlenku České republiky jako humanistického státu angažujícího se ve prospěch lidských práv a ochrany slabších. Tento proud, reprezentovaný hlavně Václavem Havlem, částí akademické sféry a zaměstnanců MZV se ztotožnil s argumentací NATO a zásah podpořil;
2. Loajální, který vychází z konzervativního proudu českého porevolučního myšlení a vyzdvihuje věrohodnost a spolehlivost České republiky ve vztahu ke spojencům. Z hlediska strategických zájmů České republiky považuje za vhodné představit se jako dobrý spojenec a zvýšit tak svoji hodnotu pro NATO. Tyto názory zastávala většina politiků pravicových stran, diplomatického sboru i zaměstnanců MO a MZV a část armády;
3. Historicko-legalistický vycházející nejen ze socialisticko-národního proudu českého porevolučního myšlení. Základem argumentace byl narativ suverenity, legality a historicky dobrých vztahů s Jugoslávií i Srbskem. Tento proud byl poměrně široký, zahrnoval celou řadu členů bezpečnostní komunity a byl značně zastoupen mezi příslušníky Armády ČR.

Loajální proud v konsensu s hodnotovým proudem nakonec převážil, ale přesto byl první český výstup v Alianci značně neochotný a rozpačitý. Tento obraz se podařilo posléze vylepšit účastí v misích KFOR a SFOR, operaci Joint Guard, misi IFOR a dalších.

5. Shrnutí

Po pouhých osmi letech od rozpuštění Varšavské smlouvy vstoupila Česká republika do dalšího vojenského uskupení. Parametry členství byly ovšem tentokrát zcela odlišné. Vstup do Aliance je dobrovolný a o členství je naopak nutné usilovat. Rozhodnutí vstoupit do NATO vyplývalo z více historicko-politických narativů:

1. Pojetí české suverenity a samostatnosti jako nesamozřejmé s nutností ji bránit;
2. Historická přirozenost českého státu být členem většího celku, který povyšuje jeho strategický i hodnotový rámec. NATO v tomto případě představuje českými mysliteli⁴³³ dlouho vyhlížené společenství plnoprávných demokratických států;
3. Obrana českého státu je závislá na diplomacii a na spojencích. Pokud se nepodaří diplomaticky získat podporu spojenců či zastavit konflikt, armáda jej pravděpodobně neubrání;
4. NATO nabízí bezpečnost spojenou s prestiží členství v rodině demokratických států, vítězů Studené války;
5. NATO nabízí věrohodné bezpečnostní záruky a zároveň podíl na rozhodování.

Na rozdíl od Rakouska-Uherska i Varšavské smlouvy nepředstavuje členství v NATO kompromis zajištění relativní bezpečnosti při současném omezení suverenity. Oproti selhávající Společnosti národů a složité bilaterální diplomacii nabízí NATO mnohem věrohodnější záruky. Obavy ze zrady sice přetrvávaly, ale byly rozptylovány kolektivní platností uplatněním Washingtonské smlouvy. Zradit Českou republiku by pro ostatní členské státy nyní neznamenal pouze obětovat méně významný stát pro vlastní bezpečnost, ale obětovat celý obranný mechanismus NATO a tím zároveň i vlastní záruky.

Bezpečnostní, obranné a vojenské strategické dokumenty přijaté v letech 1995 – 2001

⁴³³ Viz narativ nositelů humanity – kap. V., bod 5.2

poukazují na postupné přizpůsobení českého strategického myšlení členství v Alianci. Příprava a následný vstup do NATO se projevil odklonem od liberální politiky zaměřené na dodržování míru prostřednictvím institucí kolektivní bezpečnosti (OSN, OBSE) k realistické politice zaměřené na odstrašení, preventivní zajišťování bezpečnosti prostřednictvím účasti v zahraničních misích a kolektivní obraně.

Členství v NATO rovněž znamenalo jistou záruku polistopadového demokratického vývoje. Ve svém strategickém konceptu z roku 1999 uvádí Aliance mezi úkoly obrany i obranu demokratických hodnot.

Vojenská strategie se po vstupu do NATO přizpůsobila obrannému plánování NATO a byla založena na obraně před nepřítelem do doby, než bude aktivován mechanismus článku 5 Washingtonské smlouvy. Tento postup plně odpovídal tradičnímu českému přemýšlení o obraně vlastního území. Po vstupu do NATO byl v bezpečnostní komunitě překonán narativ zrady i narativ ohroženého národa a Vojenská strategie z roku 1999 tak předpokládá obranu z jednoho směru, který není pojmenován, nicméně, vzhledem ke geopolitickému postavení České republiky lze implicitně uvažovat východ. V případě napadení jsou využity možnosti flexibilní obrany, která nepředpokládá ani získání času ústupem ani poziční obranu, ale mobilní zadržování nepřítele, zatímco na mezinárodní scéně se konflikt podaří vyřešit diplomatickou cestou nebo aktivací obranných mechanismů Aliance.

Odpůrci vstupu do Aliance se zaměřili na narativ zrady ve více rozměrech. První z nich byla obava z možné zrady na základě rozdílných zájmů v případě závislosti na jednom subjektu. Poukazovali na fakt, že Česko bylo postupně zraženo nebo napadeno ze všech směrů, včetně téměř všech sousedních států a velmocí.⁴³⁴ Druhým z nich byl návazán na narativ Německa jako tradičního nepřítele českých zemí. Vstupem do Aliance a případně dalších evropských

⁴³⁴ V případě Spojených států, které Českou republiku nezradily ani nenapadly, často uvádí zastánci strategické suverenity konspirační teorii o záměrném bombardování Prahy na konci války.

nadnárodních struktur se Česko v tomto narativu dostane opět do vazalské pozice vůči Německu a budou zpochybněny výsledky Druhé světové války.⁴³⁵ NATO bylo v tomto narativu chápáno jako anglosaská aliance, která je přirozeným nepřítelem slovanství. Vstup do NATO je poté jakási „sabinovská“ zrada národních zájmů, z nichž ten nejvýznamnější je zachování národní svébytnosti. Tyto postoje byly ovšem v menšině. Konzervativní a liberální proud dokázaly v přístupu k NATO nalézt konsensus.

Před skutečnou zkoušku loajality k novému subjektu ovšem postavilo NATO Českou republiku několik dní po svém vstupu. Sporná intervence v Jugoslávii vyvolala mezi představiteli bezpečnostní komunity rozpaky a vyvolala z historie celou řadu obrazů. Část liberálního proudu a národně-socialistický proud odsuzovaly nelegalitu operace a aroganci Aliance. Česká republika se v tomto pojetí stává spolupachatelem vojenské agrese, proti státu, se kterým měla až dosud dobré vztahy a sdílí s ním kulturní vazby. Popírá to humanistickou ideu českých zemí i historický důraz na obranu. Jiná část liberálního proudu naopak přivítala rozšíření portfolia aliančních operací i směrem k prosazování lidských práv a trestání zločinů proti lidskosti. NATO tak přebírá humanistickou roli OSN a ČR jako stát hájící lidská práva by se měla zlu postavit. Tuto myšlenkovou linku zastával i prezident Václav Havel, jakkoli je při zvažování jeho postojů třeba vzít v úvahu i jeho osobní vztahy s Madeleine Albrightovou a částí amerického establishmentu. Nakonec ovšem převážila vlašná loajalita, která vyšla z realistické úvahy, že zájem České republiky osvědčit se jako spolehlivý partner Aliance představuje vklad do budoucnosti. Tento strategický zájem poté převážil ideově zaměřené protiargumenty. Vlažná loajalita jako vítězný princip nicméně v NATO vyvolal určité rozpaky.

⁴³⁵ LOPEZ-REYES, Ramon. *Czech Foreign Policy after Joining NATO*. Perspectives. No. 12. 1999., s. 31-32.

VIII. Působení v mezinárodních organizacích

1. Organizace kolektivní bezpečnosti

1.1 Organizace spojených národů

Negativní historická zkušenost

Československo se jako geopoliticky menší stát angažovalo v oblasti kolektivní bezpečnosti od jejího vzniku v moderní podobě. Z historického hlediska lze charakterizovat vztah Československa k systému kolektivní bezpečnosti jako střídání fáze očekávání a zklamání. Českoslovenští politici v období 1918 – 1938 chápali Společnost národů jako součást nových mezinárodních vztahů po první světové válce. Československo v tomto narativu jako nositel humanitní tradice svými dějinami „předběhlo dobu“ a nyní se stalo logickým spoluzakladatelem nového mezinárodního řádu. Československo rovněž patřilo mezi vítěze První světové války nebo se tak alespoň samo chápalo. Společnost národů měla za cíl mj. udržovat poválečný status quo a zabránit revizionistickým silám v použití síly pro prosazení proměny světového uspořádání. Českoslovenští sousedé Německo, Rakousko a Maďarsko jako státy zklamané z výsledků První světové války a usilující o proměnu světového pořádku představovaly pro československou demokracii ohrožení. Československá silně pro-francouzská a pro-americká zahraniční politika tak nacházela ve Společnosti národů oporu a vložila mnoho úsilí do vybudování systému kolektivní bezpečnosti. Zveřejněné telegramy Ministerstva zahraničních věcí ČSR v letech 1918 – 1938 ukazují, že českoslovenští diplomaté hájili myšlenku kolektivní bezpečnosti proti postupně stále většímu počtu skeptičtějších států.⁴³⁶ Prezident E. Beneš byl později kritizován především pravicovými oponenty za přílišné lpění a spoléhání se na systém kolektivní bezpečnosti tváří v tvář

⁴³⁶ Např. TIC č.j. 509-544/B/35. Badatelna.eu. [online]1935[cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/157735/reprodukce/?reproId=759057&q=Spole%C4%8Dnost%20n%C3%A1rod%C5%AF>

německému a maďarskému revizionismu.⁴³⁷ Systém Společnosti národů posléze selhal a nedokázal mnichovské dohodě, německé okupaci a nakonec ani druhé světové válce zabránit.

Po druhé světové válce byla situace podobná. Československo stálo opět jako vítězný stát u zrodu nové organizace kolektivní bezpečnosti. Rozdělení na západní a východní blok nicméně paralyzovalo OSN natolik, že přestala hrát výraznější roli v československé obranné politice. Českoslovenští diplomaté na jednání OSN v roce 1948 v čele s velvyslancem Janem Papánkem protestovali proti komunistickému převratu i pravděpodobné vraždě ministra zahraničních věcí Jana Masaryka.⁴³⁸ Později to bylo právě OSN, kde Československo vzneslo hlasitý protest proti invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. Na zasedání Rady bezpečnosti OSN tehdy argumentoval sovětský velvyslanec Jakov Malik, že invazní vojska přijela na žádost československé vlády, toto stanovisko však přímo na jednání odmítl ministr zahraničních věcí Československa Jiří Hájek.⁴³⁹ Přes tento explicitní důkaz agrese přímo na jednání OSN nevedl systém kolektivní bezpečnosti modifikovaný velmocenským právem veta v Radě bezpečnosti OSN ani tentokrát k řešení situace. Tato zkušenost posílila představu zrazeného národa, kterému se nedostane mezinárodní pomoci, když ji naléhavě potřebuje.

Československo se z těchto důvodů misí OSN příliš neúčastnilo. Dlouhou dobu bylo jediným působením Československa v OSN účast 5 až 8 osob v Dozorčí komisi neutrálních států na Korejském poloostrově v letech 1953 – 1993.⁴⁴⁰ Další mise OSN se Československo

⁴³⁷ CRAIG, Gordon Alexander a Felix GILBERT. *The Diplomats, 1919-1939*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1994, s. 107 - 111

⁴³⁸ DEJMEK, Jindřich. *Ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis, jeho úřad a jeho diplomaté*. Historický časopis: Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. 2010, roč. 58, č.3, s. 502.

⁴³⁹ Ministerstvo zahraničních věcí ČR. *1968: Okupace a jednání v Radě bezpečnosti OSN*. [online] [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/srpen_1968_rada bezpecnosti_osn_o.html

⁴⁴⁰ KOŘAN, Michal. *Česká zahraniční politika v zrcadle sociálně-vědního výzkumu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 80

zúčastnilo až na konci roku 1988, kdy vláda skrze Správu zahraničních vztahů Generálního štábu ČSLA vyslala „*prvních sedm důstojníků ČSLA [do mise] UNAVEM I (United Nations Angola Verification Mission), která měla za úkol ověřovat odsun kubánských jednotek z jižní části Angoly na sever a odtud postupně na Kubu.*“⁴⁴¹

V prvních letech po sametové revoluci měl liberální proud zahraniční politiky vycházející z Charty 77, která navazovala na Helsinský proces, ke kolektivní bezpečnosti opět vstřícný vztah. Kladné stanovisko vůči OSN zastával rovněž národně-socialistický proud, který ji vnímal jako možnou alternativu ke vstupu do NATO.

V operaci Pouštní bouře

Významnou událostí se stala účast v operaci Pouštní bouře, která proběhla v roce 1991 s širokou mezinárodní účastí a především s mandátem OSN. Československo přispělo vzhledem ke své velikosti výrazným podílem – protichemickou jednotkou čítající 200 vojáků a 150 členy zdravotního personálu.⁴⁴² Pro Československo se jednalo o významnou operaci z několika důvodů:

1. Jednalo se o samostatné vojenské angažmá Československa bez koordinace s Varšavskou smlouvou nebo Sovětským svazem;
2. Tehdy dominující liberální proud uvažování o zahraniční a bezpečnostní politice viděl v konfliktu válku budoucnosti – na základě mandátu OSN, na základě principu kolektivní bezpečnosti a v mezinárodní koalici napříč mocenskými bloky. Válka rovněž představovala nový typ konfliktu, konformní s představou moderní války –

⁴⁴¹ MAREK, Jindřich. Čeští vojáci pod modrou vlajkou OSN. Již 25 let. Vojenský historický ústav. [online] [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/cesti-vojaci-pod-modrou-vlajkou-osn-jiz-25-let/>

⁴⁴² ENGELHARDT, Joseph P. *SSI Special Report: Desert Shield and Desert Storm: A Chronology and Troop List for the 1990 – 1991 Persian Gulf Crisis*. Department of National Security and Strategy, U.S. Army War College. Washington: 1991. s. 8 - 10

krátká, účinná, s relativně nízkými ztrátami na životech mezinárodní koalice a s jasným výsledkem i poselstvím mezinárodního společenství.⁴⁴³

3. Možnost zúčastnit se bojové operace společně se západními státy, včetně USA.

Československá armáda i Ministerstvo obrany zaznamenaly v misích problémy. Velitel J. Való poukazuje na špatnou koordinaci, nekvalitní vojenský materiál, nespolehlivost velení z Prahy i individuální snahy jednotlivců o získání výhod.⁴⁴⁴ Bylo tak zřejmé, že je nezbytné provést restrukturalizaci armády i obranné politiky, jinak nebude Československo konkurenceschopné v mezinárodním srovnání (viz kap. VI.). Podobný konflikt se ovšem již nezopakoval a v české bezpečnostní komunitě nadšení z nové podoby války vyprchalo.

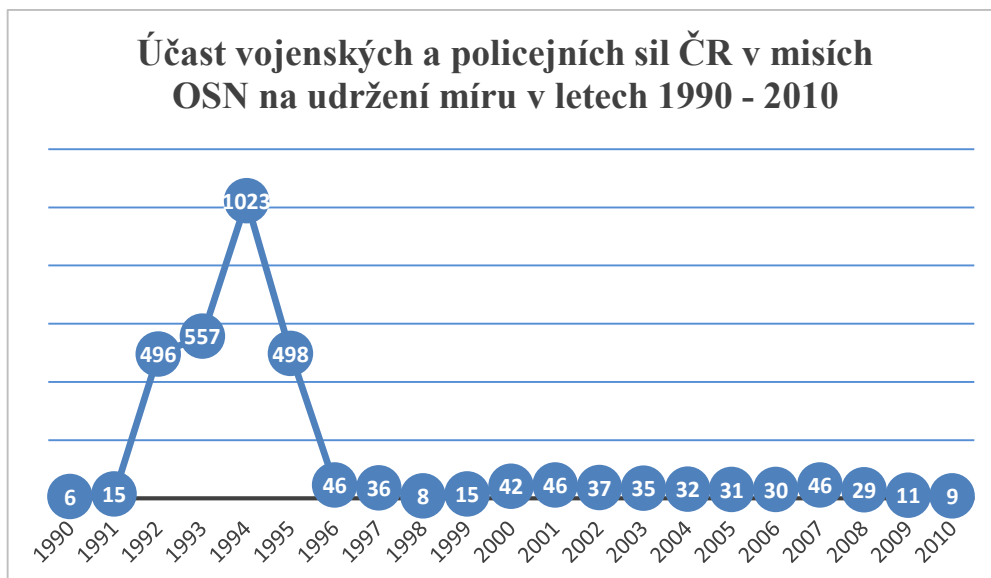
Mise na udržení míru OSN

Postupně se Československo a Česká republika zúčastnily více než 20 misí OSN⁴⁴⁵. Postoj ke kolektivní bezpečnosti se proměňoval. Zájem o účast v misích OSN po úspěšné operaci Pouštní bouře narostl a postupně s proměnou českého strategického myšlení opět klesal. Čeští vojáci se zapojili především do mise UNPROFOR v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině a návazné mise UNCRO v Chorvatsku.

⁴⁴³ *War in the Persian Gulf: Operations Desert Shield and Desert Storm August 1990 – March 1991*. Center of Military History, United States Army. Washington:2010, s. 64 - 67

⁴⁴⁴ GAZDÍK, Jan. *Při operaci Pouštní bouře nás dostihla bolševická tupost. Vyhrožovali nám, vzpomíná velitel*. Aktuálně.cz [online]2016 [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/operace-poustni-boure-i-tam-nas-dostihla-bolsevicka-tupost-r/r~412d8ce4bc9011e5a6b7002590604f2e/?redirected=1553629723>

⁴⁴⁵ KOŘAN, Michal. *Česká zahraniční politika v zrcadle sociálně-vědního výzkumu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 82

Graf 1: Účast vojenských a policejních sil ČR v misích OSN na udržení míru v letech 1990 - 2010

446

Po převedení mise UNPROFOR a pozdější UNCRO na misi IFOR NATO přesunula i Česká republika své jednotky a postupně se angažovala i v navazujících misích SFOR a KFOR. Účast v misích OSN od té doby kolísala mezi jednotkami a desítkami vyslaných vojenských a policejních sil. V roce 2007 byla ČR v počtu vyslaného personálu na 81. místě ze 117 vysílajících států⁴⁴⁷ a do roku 2010 se účast v misích OSN na udržení míru ještě pětkrát snížila.

Navzdory faktu, že Armáda ČR disponuje bojovými jednotkami lehkého typu, v misích OSN je nenasazuje a preferuje jejich uplatnění v operacích NATO a EU.⁴⁴⁸ Od ukončení misí OSN UNPROFOR a UNCRO v Chorvatsku vysílá Česká republika v rámci OSN především vojenské pozorovatele, kteří plní nebojové úkoly, zaměřené především na kombinaci monitoringu, diplomacie, humanitární pomoci. Vojenští pozorovatelé OSN

⁴⁴⁶ Data za jednotlivé roky jsou uváděna vždy k listopadu daného roku, na základě údajů OSN. United Nations Peacekeeping. *Troops and Police Contributors*. [online][cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>

⁴⁴⁷ BUREŠ, Oldřich a DUŠKOVÁ, Lenka. *Čeští vojáci a operace na udržení míru OSN*.

⁴⁴⁸ ZAHRADNÍČEK, Pavel, *Možné perspektivy rozvoje bojových jednotek lehkého typu*, *Vojenské rozhledy*, 2014, roč. 23, č. 2, s. 109-116

nicméně sami poukazují na fakt, že se v rámci AČR ocitají na okraji zájmu.⁴⁴⁹ Postoj k OSN v koncepčních dokumentech do jisté míry koresponduje s nezájmem ČR o mise OSN. Česká republika se zde projevuje v souladu s narativem vlažné loajality. Po počáteční euforii z První války v Zálivu byla postupně vize zajištění bezpečnosti v rámci kolektivní bezpečnosti a účasti v operacích OSN na udržení míru opouštěna ve prospěch kolektivní obrany. V koncepčních dokumentech je nicméně s účastí českých vojáků nadále počítáno. Koncepční dokumenty AČR s účastí v misích v rámci OSN, dalších organizacích kolektivní bezpečnosti nebo v ad hoc utvořených mezinárodních koalicích kalkulují. Zatímco Bezpečnostní strategie ČR z roku 2001 hovoří o nutné reformě OSN⁴⁵⁰, další dokumenty se k tomuto tématu již nevyjadřují. Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky myšlenku kolektivní bezpečnosti založené na sdílených idejích prakticky opouští a směřuje k realistickému pojetí: *„Meze zapojení součástí AČR do operací tohoto typu stanoví politicko-vojenské ambice ČR. V závislosti na intenzitě potenciálního ohrožení bezpečnostních zájmů ČR může její angažovanost nabývat různého rozsahu a intenzity“*.⁴⁵¹ Postupný odklon od *momentu kolektivní bezpečnosti* v letech 1990 – 1995 k realismu a bezpečnostnímu rámci NATO znamená částečné opuštění vize České republiky jako avantgardy humanismu. Naopak se prosazuje myšlenka angažovat se především tam, kde existují reálné bezpečnostní záruky. Popularita OSN a víra v kolektivní bezpečnost není v bezpečnostní komunitě ČR příliš vysoká. Neschopnost OSN zabránit konfliktům, občanským válkám, zločinům proti lidskosti ani genocidám podle řady odborníků oslabuje důvěru v současný rámec kolektivní bezpečnosti. Oldřich Bureš tyto poznatky shrnul ve svém článku z roku 2003: *„Posílat lehce vyzbrojené, na morální autoritu*

⁴⁴⁹ DROZD, Jan, *Vojenský pozorovatel Organizace spojených národů*, Vojenské rozhledy, 2013, roč. 22 (54), č. 143, s. 143–150

⁴⁵⁰ Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. MO ČR: 2001, s. 2

⁴⁵¹ Ministerstvo obrany ČR. *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*. MO ČR: 2003, s. 15

*odkázané modré přilby do války je přinejlepším pokrytecké a nezodpovědné, a přesto Rada bezpečnosti OSN opakovaně některým mírovým misím OSN po skončení studené války zadávala úkoly, jejichž splnění neumožňovalo nic jiného, než přímé a otevřené zapojení modrých přileb do bojů. Nevyhnutelný krach takovýchto hazardních pokusů ve svém důsledku vedl k další erozi již beztak nízké důvěry v mírotvorné schopnosti OSN.*⁴⁵²

Porevoluční vize liberálního mezinárodního řádu, založeného na autoritě OSN realizované skrze mnohonárodnostní bojové operace, jako byla První válka v Zálivu, erodovala. Mezinárodní právo garantované OSN podle velké části členů bezpečnostní komunity suverenitu a samostatnost České republiky nezajistí ve 21. století o nic lépe než v letech 1938, 1948 a 1968.

Administrativní i vojenské složky bezpečnostní komunity vnímají OSN buď přímo negativně, jako neefektivní nástroj k řešení mezinárodních krizí, který má v sobě přímo inherentně zabudován mechanismus zrady, resp. nečinnosti tváří v tvář vážným bezpečnostním hrozbám nebo jako diskuzní fórum setkávání osobností a národností z celého světa a nástroj mezinárodního renomé a prestiže, ovšem bez reálné moci.⁴⁵³ Na jisté nedůvěře k OSN se shodli jak zástupci konzervativního proudu, kteří požadovali doplnění systému kolektivní bezpečnosti o systém kolektivní obrany, tak zastánci národního a socialistického proudu, kteří jej doplňovali o návrhy rozšíření vlastních obranných kapacit. Liberální proud poté považoval OSN za základní rámec mezinárodního uspořádání, ale zároveň s tím podpořil myšlenku její reformy, včetně reformy Rady bezpečnosti OSN, tak aby dokázala dostát nárokům, které na ní klade současná mezinárodní situace.⁴⁵⁴ Vztah

⁴⁵² BUREŠ, Oldřich. *Mírové operace OSN v postbipolárním světě – méně znamená více*. Mezinárodní vztahy č. 3/2003, s. 37 – 38

⁴⁵³ Viz teze bývalého velvyslance ČR při OSN Hynka Kmoníčka, že OSN slouží k řešení, nikoli vyřešení mezinárodních konfliktů – KMONÍČEK, Hynek. *Diplomacie v dnešním světě - PaedDr. Hynek Kmoníček*. YouTube [online]2017 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=_q0i2r5ane8

⁴⁵⁴ Viz Koncepce zahraniční politiky ČR z roku 2015, vytvořená z velké části dvěma výraznými představiteli liberálního proudu v zahraniční politice – ministra zahraničních věcí Lubomíra Zaorálka a jeho prvního náměstka Petra Druláka – MZV ČR. *Koncepce zahraniční politiky ČR*. mzv.cz [online] 2015 [cit. 2019-08-

k OSN a systému kolektivní bezpečnosti je tedy formován společnou historickou zkušeností zrády, resp. obav z této zkušenosti vyplývajících.

1.2 KBSE / OBSE, mírové mise

Helsinský efekt a mírové mise

Summit v Helsinkách v roce 1975 znamenal pro Československo přelomový moment. Vedení států východního bloku neočekávalo tzv. helsinský efekt, tedy výrazné povzbuzení domácích disidentů, zvýšení mezinárodního tlaku na provedení reforem a obnažení rozporů mezi oficiálními deklaracemi a reálnou politickou praxí, který podle některých autorů výrazně přispěl k následnému pádu režimů východního bloku.⁴⁵⁵

Čeští disidenti a kritici režimu, kteří se po roce 1989 stali dominantní tvůrčí silou zahraničně-politického i bezpečnostně-polického diskursu, byli ovlivněni představou, že politika lidských práv může být silným strategickým nástrojem, mnohdy efektivnějším než konvenční nástroje silové politiky. Ke KBSE a později OBSE tak česká zahraniční a bezpečnostní politika přistupovala pozitivně. Diplomaté poukazují na fakt, že od roku 1989 byla nejméně do konce mandátu ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga v roce 2013 politika zaměřená na lidská práva jednou ze základních součástí budování dobrého jména České republiky v zahraničí a distinktivní rys české zahraniční politiky. Zatímco tedy byla bezpečnostní komunita skeptická k misím OSN a kolektivní bezpečnosti jako takové, účast civilních a policejních expertů v rámci OBSE považovala za strategický nástroj. Participace v civilních, policejních a pozorovatelských misích OBSE představovala způsob jak zviditelnit jméno České republiky a zároveň přispět k dosažení celé řady strategických cílů:

08]. Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html

⁴⁵⁵ THOMAS, Daniel C. *The Helsinki Effect: International Norms, Human Rights, and the Demise of Communism*. Princeton University Press. 2018, s. 3 – 24

1. představit ČR jako moderní, západní, demokratický stát;
2. odvrátit potenciální zdroje nestability nebo bezpečnostních hrozeb;
3. účastnit se jednání a rozhodování o věcech celoevropského a globálního významu;
4. posílit personální kapacity AČR, PČR, MO i MZV v oblasti mezinárodní spolupráce.

Zástupci České republiky se postupně zúčastnili 17 civilních a policejních misí, podílí se od roku 1992 na činnosti Vysokého komisaře OBSE pro národnostní menšiny, Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva v Polsku, Sekretariátu a Parlamentního shromáždění OBSE ve Vídni.⁴⁵⁶ Přímo v České republice působí Dokumentační středisko OBSE. Česká republika se dokonce v roce 2017 neúspěšně pokusila získat křeslo generálního tajemníka OBSE pro bývalého českého eurokomisaře Štefana Füleho. Důvod, proč Česká republika působí aktivněji v OBSE než v misích OSN, vyplývá z faktu, že činnost v misích OBSE má jiný rozměr. Civilní experti působí v OBSE na základě vyslání za peníze České republiky (tzv. secondment) nebo přímo ve struktuře OBSE. Působení je v obou případech výrazně levnější než účast v misích OSN na udržení míru. Civilní mise jsou rovněž méně konfliktní, protože svým omezeným rozsahem a působností nepředstavují výraznou kontroverzi a naopak umožňují získat ČR slovo v sice diskuzním, ale přesto důležitém, mezinárodním fóru.

1.3 Politika lidských práv

Politika lidských práv České republiky vychází do jisté míry z étosu Václava Havla a liberálního proudu uvažování o zahraniční a bezpečnostní politice. Konzervativní proud poté přijal politiku lidských práv jako cestu do *rodiny západních států*. Lidská práva jsou v tomto

⁴⁵⁶ HROCH, Jaroslav. KULDA, Tomáš. LANG, Petr. *15 let vysílání českých expertů do civilních misí 2002 – 2017*. Prague Security Studies Institute s podporou Ministerstva zahraničních věcí ČR., 2017.

pojetí nejen morálním imperativem, ale rovněž nástrojem k prosazování zahraničních zájmů ČR a jejich spojenců. Politika lidských práv je poté v tomto pojetí selektivně zaměřována na okruhy problémů a jednotlivé státy v souladu se zájmy ČR nebo jejich spojenců. Politika lidských práv představuje důležitou součást zahraničního obrazu České republiky, její geopolitické profilace a ideové příslušnosti. Konzervativní proud se v rámci politiky lidských práv do značné míry ztotožnil s americkým neokonzervatismem, který předpokládal propojení národních zájmů s ideologickým přesvědčením o nadřazenosti západních demokratických hodnot.⁴⁵⁷ Tento postoj vycházel rovněž z osobnostního propojení Václava Havla, Karla Schwarzenberga, Alexandra Vondry a části české bezpečnostní komunity s Madeleine Albright, Paulem Wolfowitzem, Georgem W. Bushem a dalšími představiteli neokonzervatismu v USA.⁴⁵⁸ Proti tomuto instrumentálnímu pojetí lidských práv jako strategického nástroje se postupně vymezily dva směry uvažování:

1. Ideový a levicový odmítající spojování politiky lidských práv se zájmy a cíli neokonzervativní pravice a zaměřující se na rozšíření pojmu lidských práv o další rozměry – sociální, emancipační, ekologický, apod. Navazuje na Jirího Dienstbiera a formuluje požadavek zahrnout druhou a třetí generaci lidských práv⁴⁵⁹ a striktně oddělit prosazování lidských práv od prosazování zájmů i od ideologického neokonzervatismu. Tento proud představující především sociální liberály a tzv. novou levicí formuloval do praktické politiky bývalý ředitel Ústavu mezinárodních vztahů a první náměstek ministra zahraničních věcí v letech 2014 a 2015 Petr Drulák: „*Českou zahraniční politiku lidských*

⁴⁵⁷ Např. KRISTOL, Irving. *Neoconservatism: the autobiography of an idea*. New York: Free Press. 1995, s. 364 – 386; RYAN, Maria. *Neoconservatism and the New American Century*. New York: Palgrave Macmillan US, 2010, s. 78 – 83 nebo VAÍSSE, Justin. *Why Neoconservatism Still Matters*. Foreign Policy at BROOKINGS. 2010, s. 3 – 6

⁴⁵⁸ SCHALLER, Jeni. *Neoconservatives Among Us? A Study of Former Dissidents' Discourse*. Perspectives. 2005, Vol. 13, No. 2, s. 43 - 62.

⁴⁵⁹ VAŠÁK, Karel. „*Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights*”. UNESCO Courier, vol. 30, no. 11. 1977

*práv nelze založit na návratu k havlovskému pojetí (...) Tento naivní přístup snad měl své místo v bipolárním světě osmdesátých let (...) Po roce 1989 však působí nemístně agresivně a kontraproduktivně, zejména když ho Havel se všemi vnitřními rozpory absolutizoval do neokonzervativní podoby globálního boje za politickou svobodu pod vedením USA (...) Dienstbierovo snění nabízí lepší základ pro obnovu zahraniční politiky lidských práv než návrat k Havlově naivitě. Vyžaduje pojmout lidská práva šířeji než jen jako práva občanská, měla by rovněž zahrnovat práva sociální a environmentální. Pro několik miliard lidí je stále důležitější osvobození od hladu než svoboda politického projevu (...) Realistickým sněním je možné založit politiku, která zachytí lidská práva v jejich šíři a odlišnosti perspektiv a která nebude vnímána jako klacek Západu. Taková politika lidských práv by umožnila navázat na naši humanistickou tradici.*⁴⁶⁰

2. Realistický. K tomuto směru uvažování se hlásil národně-socialistický proud zahraniční politiky, ale i část konzervativního proudu. Jedním z jeho nejviditelnějších představitelů byl prezident Václav Klaus. Základem kritiky z tohoto směru je úvaha, že mezinárodní režim lidských práv a mezinárodního práva povede k odstranění suverenity států na základě vůle mezinárodního společenství, která je formována úzkou mocenskou skupinou liberálně orientovaného establishmentu a nedemokraticky se „snaží „proniknout do skořápky státní suverenity“ (...) překonat „autoritu a legitimnost současných států“?⁴⁶¹ Obrana lidských práv v tomto pojetí představuje narušení suverenity a svrchovanosti států i práva na sebeurčení. Mezinárodní systém horizontální

⁴⁶⁰ DRULÁK, Petr. Lidská práva v zahraniční politice aneb od snění k naivitě. A zpět?. Deník Referendum. [online] 2014 [cit. 2019-03-28]. Dostupný z: <http://denikreferendum.cz/clanek/16575-lidska-prava-v-zahranicni-politice-aneb-od-sneni-k-naivite-a-zpet>

⁴⁶¹ Václav Klaus citující Johna Fonteho z Hudson Institute v KLAUS, Václav. *Mezinárodní právo, lidská práva a naše svrchovanost: polemika s panem Sloukou*. Lidové noviny 22. 5. 2004. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/1390>

interakce států je narušen vertikálním vměšováním supranacionálních struktur, norem a režimů do rozhodování vlád jednotlivých států a dokonce i do života jednotlivců. Podle tohoto směru uvažování je politika lidských práv vnucovaným pohledem na svět, uměle a bez demokratické legitimacy povýšeným na normu. Institut Václava Klause k tomu uvádí „Převýchova lidí je – i přes „demokracii“ – permanentní a všudypřítomná, zákazy a příkazy zasahují stále intimnější sféry lidské existence (...) Stále dominantnějším nástrojem nadvlády pokrokářské avantgardy jsou mezinárodní organizace a instituce globálního vládnutí, ať již mají podobu orgánů EU, OSN nebo desítek či stovek dalších mezinárodních finančních a dalších nevládních institucí. Ty jsou zcela mimo jakoukoliv demokratickou kontrolu, ale přesto mají vůči národním orgánům (s demokratickou legitimitou) nadřazené postavení.“⁴⁶²

	Neokonzervativní směr	Ideový a levicový směr	Realistický směr
Lidská práva jako	Strategický nástroj	Univerzální hodnota	Ideologie
Generace lidských práv	První generace – občanská práva	Lidská práva všech generací jsou nedělitelná, je potřeba provázat lidská práva a rozvojovou pomoc	Druhá a třetí generace jsou v rozporu s první generací
Vzah lidských práv a zájmů	Lidská práva jsou konvergentní se zájmy euroatlantické civilizace.	Lidská práva jsou nadřazena zájmům i suverenitě jednotlivých států.	Lidská práva jsou v zájmu nadnárodních elit a jsou často proti zájmům států.
Univerzalismus	Euroatlantický, idea „konce dějin“	Univerzalismus lidských práv	Odmítá
Demokracie a lidská práva	Lidská práva a demokracie jsou provázány	Lidská práva jsou podmínkou demokracie	Prosazování lidských práv může být v rozporu s demokracií

Tabulka 6: Tři proudy uvažování o lidských právech v české zahraniční politice

2. Visegradská skupina

2.1 Mitteleuropa bez Německa

Visegradská skupina představuje pro Českou republiku přirozené prostředí sousedních států s bohatou tradicí spolupráce v historii. Historie je vetknuta přímo do názvu této iniciativy,

⁴⁶² Institut Václava Klause. *Manifest Institutu Václava Klause*. Týdeník Echo, 21. 6. 2018. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/4283>

který odkazuje k setkání českého, uherského a polského krále v roce 1335 ve městě Visegrád, aby diskutovali ekonomicko-politickou spolupráci zemí v regionu střední Evropy.⁴⁶³ Visegrádská skupina vycházela z mnohaleté historické spolupráce všech tří (a od rozdělení Československa, čtyř) zemí, zahrnující rovněž dvakrát personální unii Českých zemí s Maďarskem, jednou s Polskem a v období 1301 – 1305 poté personální unii všech tří zemí. Maďarsko a České země po několik staletí sdílely společný stát v rámci Habsburské říše, jakkoli její konec s První světovou válkou vyvolal spíše odcizení obou národů.⁴⁶⁴ Historická spolupráce států střední Evropy má svůj geopolitický význam. Jedná se o menší státy, jakkoli v případě Polska jde spíše o geostrategickou než geografickou záležitost, které leží v oblasti nárazníkového pásma mezi velmocemi – německými zeměmi, Ruskem a po dlouhou dobu Osmanskou říší. Státy nacházející se v oblasti nárazníkového pásma mají z pohledu realistické teorie mezinárodních vztahů několik strategických možností⁴⁶⁵:

1. *Bandwagoning*, tedy spolupráce s některou z velmocí, přizpůsobení se jí a získání jejích bezpečnostních záruk;⁴⁶⁶
2. Vyhlášení neutrality a spoléhání se na její dodržování ze strany přítomných velmocí;⁴⁶⁷
3. Spolupráce mezi nimi a pokus vytvořit dostatečně silnou alianci, která umožní přežít v daném systému rozložení moci;

⁴⁶³ ŠABIČ, Zlatko a Petr DRULÁK, ed. *Regional and international relations of Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012, s. 7

⁴⁶⁴ VESELÝ, Zdeněk. *Historical Dimension of Mutual Relationships of Visegrad Members* v MARUŠIAK, Juraj et al. *Internal Cohesion of the Visegrad Group*. Institute of Political Science, Slovak Academy of Sciences. Bratislava: 2013, s. 15 - 34

⁴⁶⁵ GUO, Yvonne. WOO, J.J. *Neutrality, Balancing or Engagement? Comparing the Singaporean and Swiss Approaches in Small-State Diplomacy*. WORLD SCIENTIFIC, 2016, 2016-09-27, s. 29-50

⁴⁶⁶ SCHWELLER, Randall. *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*. International Security. Vol. 19, No. 1, 1994, s. 72-107

⁴⁶⁷ PARTEM, Michael Greenfield. *The Buffer System in International Relations*. Journal of Conflict Resolution. 2016, Vol. 27, No. 1, s. 3-26

4. *Balancing*, tedy provádění vyvažovací politiky s cílem dosáhnout rovnovážného stavu v rámci rovnováhy moci.

Visegradská spolupráce byla zahájena krátce před rozpuštěním Varšavské smlouvy. Státy střední Evropy měly zkušenosti s okupací. Polsko po velkou část novověkých dějin zmizelo z mapy Evropy na základě velmocenské politiky východních evropských monarchií. Maďarsko dosud udržuje v národní paměti svoji okupaci islámskou Osmanskou říší. Všechny tři země prošly německou okupací a Československo a Maďarsko zažily invazi ze strany sovětského Ruska. V zájmu neopakovat složitou historii nárazníkového pásma tyto státy kombinovaly jednotlivé výše uvedené přístupy. Jak již bylo uvedeno výše, v případě Českých zemí případná tradiční neutralita prosazovaná socialistickým a národním proudem spojená s balancováním se neprosadila jako příliš nákladná a nejistá a liberální důraz na principy pacifismu a kolektivní bezpečnosti v rámci OSN neprojevil vzhledem k historickým zkušenostem dostatečnou přesvědčivost. Visegradské státy se proto rozhodly pro bandwagoning prostřednictvím integrace do NATO a evropských struktur. Visegradská skupina představuje nicméně další platformu – spolupráci zemí se stejnými zájmy. Zájmem těchto států bylo v raných devadesátých letech především dokončení tranzice k demokracii a integrace mezi západní demokratické státy. Součástí tranzice byla rovněž snaha o navrácení pojmu „střední Evropa“ zpět na mapu Evropy i do diskurzu přemýšlení o zahraniční politice a tím vyjmout tyto státy z nelichotivé kategorie „východ“. Na druhou stranu pojem střední Evropa byl mezi neněmeckými státy tohoto regionu delegitimován německou geopolitikou a pangermánskými představami německé hegemonie. Byly to právě

liberálně-germánské vize Friedricha Naumanna⁴⁶⁸ a jeho názorových souputníků, které rozbily střední Evropu. Historická zkušenost potýkání se s Němci proto velela budovat novou střední Evropu bez Německa.

Setkání prezidentů Československa, Maďarska a Polska v roce 1991 ve městě Visegrád přivedlo dohromady státy se společnými zájmy, podobným geopolitickým postavením a se sdílenou historickou zkušeností s tranzicí od post-totalitárního režimu k demokracii.

Visegrádská skupina se postupně ukázala jako zajímavý rámeček pro spolupráci. Visegrádská skupina je mezivládní organizace a s výjimkou v roce 2000 založeného Visegrádského fondu nedisponuje žádnými supranacionálními institucemi. Jednotlivé státy se zkušeností se zradou spojenců se tak nemusí obávat o ztrátu suverenity. Naopak Visegrádská skupina umožňuje těmto státům spolupracovat v rámci ostatních nadnárodních struktur, především EU. Role Visegrádu je tak spíše neformální – setkávání prezidentů, předsedů vlád, ministrů, diplomatů, akademiků apod. umožňují rozvíjení spolupráce na základě zájmu, nikoli na základě závazků. Existenci rotujícího předsednictví a pozdější založení Visegrádského fondu Michal Kořan nazval *kvazi-institucionalizací* a poukázal na nízkou úroveň formalizace tohoto uskupení.⁴⁶⁹ Nízká míra institucionalizace, mezivládní charakter uskupení a odlišné postoje jednotlivých střeoevropských států k Visegrádu⁴⁷⁰ na jedné straně limitují efektivitu této spolupráce, na druhé straně postupně vytváří prostor k mezivládní alternativě k nadnárodním politikám Evropské unie i k rehabilitaci pojmu střední Evropa. V zahraniční politice a diplomacii se osvědčily schůzky ve formátu Visegrádské skupiny vis-á-vis další stát nebo skupina států, tzv. schůzky ve formátu V4+.

⁴⁶⁸ Především se jedná o jeho dílo *Mitteleuropa*, které předpokládá spojení všech zemí střední Evropy do společného moderního celku založeném na výkonném hospodářství, efektivním státu německé ekonomické i politické hegemonii – NAUMANN, Friedrich. *Mitteleuropa*. Verlag von Georg Reimer. Berlín: 1916

⁴⁶⁹KOŘAN, Michal, *The Visegrad Group on the Threshold of Its Third Decade: A Central European Hub?* v ŠABIČ, Zlatko a Petr DRULÁK, ed. *Regional and International Relations of Central Europe*. London: Palgrave Macmillan UK, 2012, s. 206 – 207

⁴⁷⁰ *The Visegrad Group: Aims and Evolution*. Whitehall Papers. 1994, Vol. 28, No. 1, s. 14-32

V oblasti evropské integrace postupně došlo k posunu Visegrádské skupiny od „proevropské“ spolupráce v oblasti evropské integrace přes koordinaci kroků středoevropských států v rámci EU zaměřených na suverenitu a podporu mezivládního přístupu k evropské integraci až k euroskeptickému postoji.⁴⁷¹ Tento názorový posun, reflektující názorové proměny politických reprezentací poukázal na fakt, že samotná Visegrádská skupina s sebou nenese vlastní ideový profil, ale pouze reflektuje názory participujících vlád. Oslabena je tak otázka lojality. Spolupráce je založená na dobrovolnosti a samotný charakter Visegrádské skupiny lojalitu nevyžaduje.

Konzervativní „promaďarské“ křídlo vnímá Visegrád a integraci střední Evropy na bázi mezivládní spolupráci jako možnou alternativu k členství v Evropské unii. Umírnění konzervativci mezi členy bezpečnostní komunity předpokládají Visegrádskou spolupráci jako frakci v rámci EU se záměrem prosazovat konzervativnější postoje ve vztahu k evropské integraci a společné zájmy „neněmecké“ střední Evropy.⁴⁷² Odpůrci Visegrádu, především ze strany liberálního proudu hledají liberálnější modely středoevropské spolupráce, nejprve v rámci CEFTA a později společně Rakouskem skrze tzv. Slavkovský formát.⁴⁷³

⁴⁷¹ VÉGH, Zsuzsana. *From Pro-European Alliance to Eurosceptic Protest Group? The case of the Visegrad Group*. European Policy Analysis č. 7/2018, s. 1 - 12

⁴⁷² Analýza autora na základě účasti zahraničně-politických diskusí vedení MZV ČR, neformálních představených v rezortech MZV a MO, veřejných debat think tanků (ÚMV, AMO, PSSI, Cevro Institut, Think Visegrad) za účasti členů akademické obce a současných i minulých politických činitelů.

⁴⁷³ Slavkovský formát je rozvíjející se platforma české zahraniční politiky podporující spolupráci ČR, Slovenska a Rakouska v oblasti vědy, výzkumu a obchodu, jakož i výměny politických stanovisek. Mezi jeho tvůrce a obhájce v bezpečnostní komunitě patří např. Petr Drulák (např. MZV ČR. Slavkovská spolupráce: MZV hostí první pracovní setkání. [online][cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2015/tiskove_zpravy/x2015_06_17.html) nebo ředitel Odboru států střední Evropy MZV ČR Tomáš Kafka (např. ČRO PLUS. *V4 je v plné síle a stále tady, popírá zvěsti o rozpadu společenství předsedající Maďarsko*. [online][cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/v4-je-v-plne-sile-a-stale-tady-popira-zvesti-o-rozpadu-spolecenstvi-predsedajici-6510488>

2.2 Obranná a vojenská spolupráce – nenaplněné vize?

Prostor pro spolupráci se nad rámec zahraničně-politických konzultací objevil v oblasti obrany a vojenství. V souvislosti s obnovením činnosti Visegrádské skupiny po jejím útlumu mezi lety 1992 – 1998 se v roce 1999 sešli pod její záštitou ministři obrany v polské Přemyšli.⁴⁷⁴ Byla naplánována spolupráce v oblasti působení v NATO i v oblastech vyzbrojování a obranného průmyslu. Kooperace ovšem, jak poukazuje Erik Jurásek, nebyla úspěšná: „*V tomto období tedy dochází k nastartování prvních rozsáhlejších snah a iniciativ v rámci zbrojně-průmyslové spolupráce. Rýsují se tak první možnosti konkrétních projektů v rámci formátu V4 dány obzvláště společným dědictvím vojenské techniky sovětské provenience. Na základě nově se formujícího setkávání ředitelů pro vyzbrojování jsou diskutovány projekty společné modernizace vojenské techniky – modernizace tanků T-72 včetně vývoje munice, modernizace bitevních vrtulníků Mi-24 či společný vývoj 3D radaru. Nejreálnější projekt – modernizace bitevníků Mi-24 – nakonec skončil neúspěchem jednak díky opadnutí zájmu ze strany ČR (...) V případě ostatních projektů jakékoliv snahy ztroskotaly z důvodu neshod týkajících se dělby práce a podílu na zisku (...) Nekoordinovanost v rámci akvizičních projektů se významným způsobem promítla i u dalších leteckých projektů.*“⁴⁷⁵ Neúspěchy spolupráce v obranných akvizicích tak zúžily spolupráci na oblast sdílení vojenských zkušeností, pořádání společných cvičení, koordinaci standardizace a spolupráci v řízení personálních zdrojů. Člen generálního štábu AČR, major Karel Zetocha to shrnul slovy: „*Spolupráce Visegrádské čtyřky prokázala vlastní užitečnost na úrovni odborných konzultací a koordinace, ale neprosadila se jako reálná alternativa pro*

⁴⁷⁴ Report on the foreign policy of the Czech Republic between July 1998 and December 1999. Prague: Published for the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic by the Publications Dept. of the IIR, s. 45 - 46

⁴⁷⁵ JURÁSEK, Erik. *Obranně-průmyslová spolupráce států V4 do roku 2016*. Vojenské rozhledy. 2017. Roč. 26, č.4, s. 69-78

rozvoj obranného průmyslu členských států.⁴⁷⁶ Později se podařilo vytvoření několika společných bojových jednotek NATO - česko-slovensko-polské brigády a česko-slovenského praporu. Následující spolupráce Visegrádské skupiny byla spjata převážně s členstvím v NATO a EU, s projekty NATO *smart defense* a EU *pooling and sharing*. V českém prostředí se od roku 2010 objevuje diskuze o využití platformy Visegrádské skupiny ke snížení obranných výdajů při zachování funkčního členství v NATO a EU.⁴⁷⁷ Již od roku 2007 byla v rámci českého předsednictví Visegrádské skupiny diskutována možnost zřízení společných sil rychlé reakce *EU Battlegroup*⁴⁷⁸ a konkrétní parametry Visegrád Battlegroup pod vedením Polska byly dohodnuty v Litoměřicích v roce 2012.⁴⁷⁹ Visegrád Battlegroup byla připravena k nasazení v roce 2016. Zároveň probíhala koordinace aktivit v NATO. V roce 2012 byl vydán strategický dokument *Declaration of the Visegrad Group - Responsibility for a Strong NATO*, který předpokládal spolupráci v oblasti budování vojenských kapacit, interoperability, působení v Afghánistánu, zapojení do systému *Smart defence* a rozšiřování NATO o další členy.⁴⁸⁰

Přes tyto úspěchy lze říci, že obranná a vojenská spolupráce není srovnatelná s členstvím v NATO a EU. Neexistující bezpečnostní garance, limitovaný geopolitický dosah a mnohdy divergující zájmy spolupracujících států omezují možnosti působení v rámci této platformy. Vybudování pevné středoevropské Aliance s určitým geostrategickým významem není

⁴⁷⁶ ZETOCHA, Karel. *Spolupráce Visegrádské čtyřky v oblasti vyzbrojování*. Mezinárodní politika č. 3/2011 (Výročí Visegrádské čtyřky). Dostupné z: <https://www.iir.cz/article/spoluprace-visegradske-ctyrky-v-oblasti-vyzbrojovani>

⁴⁷⁷ Např. MADEJ, Marek. *Visegrad Group defense cooperation: what added value for the European capabilities?* Institute of International Relations. 2013 nebo STRÍTECKÝ, Vít. *Doing More For Less: V4 Defence Cooperation In A Time Of Austerity*. Polish Quarterly Of International Affairs. 2012. Roč. 21, č. 4, s. 65-82.

⁴⁷⁸ *Czech Presidency of the Visegrad Group 2007 – 2008: Presidency Program*. Visegradgroup.eu [online][cit. 2019-03-30] Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2007-2008-czech-110412>

⁴⁷⁹ *Zpráva o českém předsednictví ve Visegrádské skupině červenec 2011 – červen 2012*. Visegradgroup.eu [online][cit. 2019-04-02], s. 2 Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports>

⁴⁸⁰ *Declaration of the Visegrad Group—Responsibility for a Strong NATO*. Visegradgroup.eu [online][cit. 2019-04-2]. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/declaration-of-the>

v horizontu následujících let pravděpodobné. Představy Visegrádské skupiny jako prostoru dorovnání menšího geopolitického významu historických neněmeckých střeoevropských států jejich úzkou spoluprací je spíše přáním části bezpečnostní komunity než její praxí a bandwagoning zůstává dominantní odpovědí na řešení problému nárazníkového pásma. Přijetím střeoevropských států do NATO a EU se podařilo posunout výše zmiňované nárazníkové pásmo dále na východ a tím klesla vůle k budování silné střední Evropy.

Po nástupu konzervativních vlád stran Právo a spravedlnost v Polsku a Fidesz v Maďarsku a jejich vymezení se vůči EU a dominantnímu liberálnímu diskurzu a na to navazujícímu řízení Evropské komise proti oběma zemím podle článku 7 Smlouvy o EU se objevily myšlenky obnovení střední Evropy na konzervativním základu. Střední Evropa jako svébytný prostor vymazaný z mapy bipolárním rozdělením v době Studené války a nyní se znovu objevující jako identitární alternativa našla podporu v konzervativním i národně-socialistickém proudu. Konzervativní proud ve Visegrádské skupině rozpoznal prostor pro získání silnějšího hlasu volajícího po proměně Evropské unie směrem k intergovernmentální organizaci a k hájení střeoevropských zájmů.⁴⁸¹ Pro národně-socialistický proud představuje Visegrádská skupina alternativu vůči „německé EU“.⁴⁸² Zastánci liberálního proudu buď Visegrádskou skupinu odmítají⁴⁸³ nebo navrhují zachování jejího funkčního, neideového charakteru skrze prosazování partikulárních, spíše technicky orientovaných

⁴⁸¹ Tyto zájmy jsou někdy formulovány v protiněmeckém duchu, jako mj. dlouhodobá obava části konzervativců z revize Benešových dekretů - ŠTASTNÝ, Marek, et. kol. *Visegrad Countries in an Enlarged Trans-Atlantic Community*. Institute for Public Affairs. Bratislava. 2002, s. 21

⁴⁸² Myšlenka EU jako „německé“ zóny se mezi zastánci národních stran a KSČM objevuje pravidelně. Mj. např. v prohlášení předsedy Strany přímé demokracie Tomia Okamury: OKAMURA, Tomio. *Okamura (SPD): EU musí přestat budovat totalitní evropský superstát podle zájmů Německa*. Parlamentní listy. [online] 2018 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Okamura-SPD-EU-musi-prestat-budovat-totalitni-evropsky-superstat-podle-zajmu-Nemecka-543785>

⁴⁸³ Např. prohlášení Jakuba Patočky: PATOČKA, Jakub. *Chceme-li patřit do jádra Evropské unie, musíme opustit Visegrád*. Deník referendum. [online] 2016 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/tisk/23316-chceme-li-patrit-do-jadra-evropske-unie-musime-opustit-visegrad>

politik v přímé spolupráci s EU.⁴⁸⁴

3. Evropská unie

3.1 SZBP a SBOP

Česká republika vstoupila do Evropské unie 1. 5. 2004 na základě přihlášky předsedy vlády Václava Klause z roku 1996 a referenda konaného v červnu 2003, v němž se 77.3% obyvatel, kteří se zúčastnili hlasování, vyslovilo pro členství.⁴⁸⁵ S dosažením členství v EU se pojí rovněž podíl na tvorbě a realizaci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a její součásti, Společné bezpečnostní a obranné politiky.⁴⁸⁶ Bezpečnostní komunita zaujala k SZBP a SBOP pragmatický postoj. Její liberální proud vnímal EU jako prostor pro utváření hodnotově ukotvené, multilaterální, univerzalistické a lidskoprávní politiky. Tento politický proud projevoval zájem na rozšíření vlivu EU v oblasti obrany a bezpečnosti i její role ve světě při řešení mezinárodních problémů a krizí, a to především ve spolupráci s OSN.⁴⁸⁷ Konzervativní proud byl rozdělen na atlanticisty a pragmatiky. Zatímco zastánci bandwagoningu a úzké spolupráce s USA, tzv. atlanticisté, vnímali bezpečnostní a obranný potenciál SZBP a SBOP jako zbytečně konkurenční k NATO a ve své podstatě proti-americký⁴⁸⁸, tak pragmatická část tohoto proudu hledala způsob jak kombinovat evropskou

⁴⁸⁴ Jak vyplývá z priorit českého předsednictví ve Visegrádské skupině 2019/2020: MZV ČR. *Programme for the Czech Presidency in the Visegrad Group 2019/2020*. [online] 2019 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/3572188/programme_CZ_V4_PRES_2019_2020.pdf

⁴⁸⁵ Klaus definitivně potvrdil výsledek referenda o EU. Tiscali. [online] 2003 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20060501082419/http://tiscali.cz/euro/euro_center_030710.622263.html

⁴⁸⁶ Do přijetí Lisabonské smlouvy v roce 2009 označována jako „Evropská bezpečnostní a obranná politika“.

⁴⁸⁷ Viz programy ČSSD: *Jistoty a prosperita: Volební program ČSSD pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR*. ČSSD [online] 2006 [cit. 2019-04-05], s. 75 – 76, Dostupné z: <https://www.cssd.cz/data/files/volebni-program-2006.pdf>; *Program změny a naděje: lepší budoucnost pro obyčejné lidi*. ČSSD [online] 2010 [cit. 2019-04-05], s. 31 – 32 Dostupné z: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_velky2010.pdf; *Prosadíme dobře fungující stát*. ČSSD [online] 2013 [cit. 2019-04-05], s. 32 – 33 Dostupné z: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program.pdf

⁴⁸⁸ KRATOCHVÍL, Petr, Vít BENEŠ, Mats BRAUN, Tomáš DOPITA, Vladimír HANDL a Michal KOŘAN. *Česká republika s SZBP/SBOP: Od pasivní absorpce k aktivní transformaci české zahraniční politiky*. Ústav mezinárodních vztahů, 2014, s. 13

i atlantickou dimenzi české zahraniční politiky. Liberální proud a pragmatici z konzervativního proudu se shodli na faktu, že působení v Evropské unii představuje závěrečnou část odchodu České republiky z východního geopolitického postavení do rodiny demokratických západních států. Atlanticisté navrhovali ponechat EU jako ekonomický projekt a obranné a zahraničně-politické aspirace soustředit na vztah s NATO a USA. Socialistický a národní proud poté poukazoval na demokratický deficit EU a nízkou občanskou kontrolu činnosti EU v oblasti zahraniční politiky a bezpečnosti, příliš úzký vztah s NATO, nedostatečnou inkluzi států, které jsou v Evropě, ale nejsou v ani v EU ani v NATO (především post-sovětský prostor), a oslabování suverenity země ve prospěch nadnárodních zájmů zahraničních, západních, subjektů. Součástí programu KSČM i rétoriky nacionálně orientovaných politiků a činitelů zůstává silný proti-německý aspekt a obava z revize výsledků Druhé světové války.⁴⁸⁹ K tomuto proudu se přidal i Václav Klaus, který poukázal na fakt, že zahraniční a bezpečnostní politika je znakem suverenity států a její supranacionalizace je pro národní státy ohrožením, když uvedl: „*Unijní diplomacie je vědomou a dlouhodobě plánovanou cestou jak národní zájmy potlačit*“⁴⁹⁰

	Role EU ve světě	Členství v EU a NATO	Vztah EU k NATO	Role ČR v EU
Atlanticisté	Slabší oproti atlantické spolupráci	Silná preference NATO	NATO / atlantická vazba jako jediný garant bezpečnosti	Euroskepticismus
Pragmatici	Vyrovnaná s NATO	Slabší preference NATO	EU jako komplementární doplněk k činnosti NATO	Vyrovnaná, proevropská
Liberální proud	Co nejsilnější	Preference EU	EU spolu s OSN garantem mezinárodní bezpečnosti	Eurofederalismus, eurooptimismus
Národní a socialistický proud	Slabá, oproti národním státům, OSN a OBSE	Odmítnutí NATO, vlažný vztah k EU	Garantem bezpečnosti jsou suverénní státy,	Euroskepticismus, nacionalismus

⁴⁸⁹ Viz např. program KSČM z roku 2006: *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010*. KSČM. [online] 2006 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

⁴⁹⁰ Václav Klaus citován z: KRATOCHVÍL, Petr, Vít BENEŠ, Mats BRAUN, Tomáš DOPITA, Vladimír HANDL a Michal KOŘAN. *Česká republika s SZBP/SBOP: Od pasivní absorpce k aktivní transformaci české zahraniční politiky*. Ústav mezinárodních vztahů, 2014, s. 20

			potažmo OSN a OBSE	
--	--	--	-----------------------	--

Tabulka 7: Názorové postoje k SZBP a SBOP EU

Účast na aktivitách SZBP a SBOP vyplývá v oblasti zahraniční politiky podle studie Ústavu mezinárodních vztahů z dvou teoretických rovin – proces adaptace na působení v těchto dvou politikách, přijímání norem, pravidel a procedur z EU, tzv. *download* a podíl na utváření podoby a konkrétního obsahu těchto dvou politik, tzv. *upload*.⁴⁹¹ Proces *download* znamenal pro Českou republiku vstup do velice složité institucionální architektury EU. MZV provedlo značné organizační změny – zavedení evropských odborů zabývajících se Evropskou unií (postupně vznikly tři odbory – Odbor všeobecných záležitostí EU, Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a Odbor evropských politik) a zřízení Stálého zastoupení ČR při EU v Bruselu a s tím související ustanovení tří míst velvyslanců – při EU, při COREPER II. a při COPS. Součástí Stálého zastoupení ČR při EU je i vojenský úsek obsazovaný na základě návrhu Ministerstva obrany. Zastupitelské úřady v jednotlivých zemích zahájily koordinaci své politické činnosti s ostatními členskými státy a zastoupením Evropské komise v zemích EU a později se zastoupením Evropské služby pro vnější činnost v zemích mimo EU. Čeští občané se také začali podílet na činnosti evropských institucí. Česká republika nicméně dosud nejevila přílišnou aktivitu v oblasti podpory českých občanů v jejich působení v EU a navzdory přijatým strategiím, působí v EU českých expertů málo a spíše na nižších pozicích.⁴⁹² Ačkoli existují výjimky, např. v případě Jany Hybáškové, Edity Hrdé a několika dalších, bezpečnostní komunita jeví o strategické výhody vyplývající z obsazování evropských klíčových administrativních pozic českými občany vlažný zájem. V rámci SBOP se Česká republika podílí na činnosti Vojenského štábu Evropské unie, Vojenského výboru Evropské unie, Politického a bezpečnostního výboru a Evropské

⁴⁹² Informace na základě zúčastněného pozorování autora během účasti na tvorbě Strategie pro uplatňování českých občanů v mezinárodních organizacích, přijaté usnesením vlády č. 578 ze dne 21. 8. 2017.

obrané agentury. Česká republika se účastní rovněž projektů boje proti terorismu (viz následující kapitola), utváření sil rychlé reakce, tzv. Battlegroups, kooperace EU a NATO v oblasti krizového řízení v rámci dohod tzv. Berlín plus, nebo projektů strategické přepravy.⁴⁹³ V těchto oblastech převládá konsensus liberálního a pragmatického křídla doplněný o technicistně-byrokratický pohled na problémy spojené s evropskou bezpečností a obrannou politikou. V minulosti proběhla institucionální debata o vůdčí organizační roli v otázce vztahu ČR k EU mezi Úřadem vlády a MZV, která skončila rozdělením této agendy mezi obě dvě tyto instituce. Úřad vlády koordinuje činnost Výboru pro Evropskou unii a koordinuje činnosti jednotlivých rezortů a politických představitelů ve vztahu k institucím EU. MZV poté řídí činnost Stálého zastoupení při EU a personálně jej obsazuje, s výjimkou míst tzv. rezortních expertů, která obsazují jednotlivé rezorty, nicméně vždy v součinnosti s MZV. Zahraniční a bezpečnostní politika EU zůstala z větší části v gesci MZV, bezpečnostní a obranná politika je koordinována MZV a MO. Účast v misích EU je poté koordinována mezi Stálým zastoupením při EU, MO a AČR.

V oblasti *upload* je Česká republika dlouhodobě rozpolcena mezi snahou posílit *emancipaci* Evropské unie v oblasti bezpečnosti a obrany a zároveň překonat zdvojování obranných kapacit a rolí mezi EU a NATO.⁴⁹⁴ Atlanticisté i pragmatici uvádí, že Evropská unie není a ani v budoucnu nebude schopná vybudovat armádu, která by doplnila či dokonce nahradila armády národních států.⁴⁹⁵ Liberální část bezpečnostní komunity naopak předpokládá postupnou integraci evropských kapacit, která nakonec dojde k vytvoření celoevropské

⁴⁹³ EU: European Defence Policy. *Development of European Military capabilities*. [online] 2009 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede171109factsheemilcap_/sede171109factsheemilcap_en.pdf

⁴⁹⁴ TŮMA, Miroslav, Josef JANOŠEC a Josef PROCHÁZKA. *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2009, s. 118 – 119

⁴⁹⁵ Např. NEČAS, Petr. *Evropská „armáda“ a problém státní suverenity: Rozhodování v Evropské radě v CEVRO*. Policy paper. *Česká republika ve Společné bezpečnostní a obranné politice EU: Audit a perspektivy*. Centrum transatlantických vztahů vysoké školy CEVRO Institut: 2015, s. 5

armády, která ustanoví Evropskou unii jako velmoc v mezinárodním měřítku. Tyto vize poté na nejvyšší úrovni podpořil bývalý předseda vlády Bohuslav Sobotka v projevu k českým velvyslancům, kdy se přihlásil k myšlence výstavby společné evropské armády.⁴⁹⁶ Žádné praktické kroky ani návrhy v rámci jednání Evropské rady ovšem ČR nepředložila. Česká republika se v rámci SZBP podílela na vzniku Východního partnerství se státy sousedícími s EU na její východní hranici, které má dva základní strategické cíle:

1. Zabránit opětovnému rozdělení Evropy;
2. Podporovat stabilitu a prosperitu i za hranicemi EU.⁴⁹⁷

Pro Českou republiku představuje Východní partnerství za prvé, strategický nástroj k prosazení realistického zájmu zabránit integraci států za východní hranicí EU do ruské sféry vlivu. V případě jejich integrace do zájmové sféry Ruska by se státy střední Evropy staly opět nárazníkovým pásmem. Za druhé, Východní partnerství je nástroj podpory demokracie, lidských práv a ekonomické prosperity, který vyplývá z autopercepce ČR jako humanistického státu, nositele demokratických hodnot. Druhým klíčovým regionem se pro ČR stal západní Balkán. Česká republika se aktivně angažovala v Chorvatsku, Srbsku, Kosovu i v Bosně a Hercegovině. Hlavním cílem byla stabilizace oblasti a postupné rozšíření EU i NATO o jednotlivé státy v regionu, v případě, že splní přístupová kritéria.

Působení ČR v SZBP a SBOP odpovídá historickému narativu vlažné loajality. Česká republika přijala institucionální rámec EU a přizpůsobila mu své administrativní i politické působení. Navzdory tomuto faktu zůstává bezpečnostní komunita rozdrobena v názorech na to, jakou roli má vůbec SZBP, popř. SBOP hrát, jak ve vztahu k NATO, tak ve vztahu

⁴⁹⁶ KOPECKÝ, Josef. *Bez společné evropské armády se neobejdeme, řekl velvyslancům Sobotka*. Idnes.cz [online] 2016 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/bez-spolecne-evropske-armady-se-neobejdeme-rekl-velvyslancum-sobotka.A160822_092756_domaci_kop

⁴⁹⁷ KOROSTELEVA, Elena. *The Eastern Partnership Initiative: A New Opportunity for Neighbours?* Journal of Communist Studies and Transition Politics. 2011, Vol. 27. No. 1, s. 2

k národním státům. ČR jako celek, navzdory zájmu části administrativního aparátu, hlásícího se k liberálnímu nebo pragmatickému proudu uvažování o SZBP, projevuje spíše vlašný zájem o instituce EU.⁴⁹⁸ V rámci bezpečnostní komunity sílí hlasy, které upozorňují, že velké Evropské státy, především Francie a Německo ovlivňují podobu evropské zahraniční a bezpečnostní politiky na základě svých partikulárních zájmů.

3.2 Mise Evropské unie

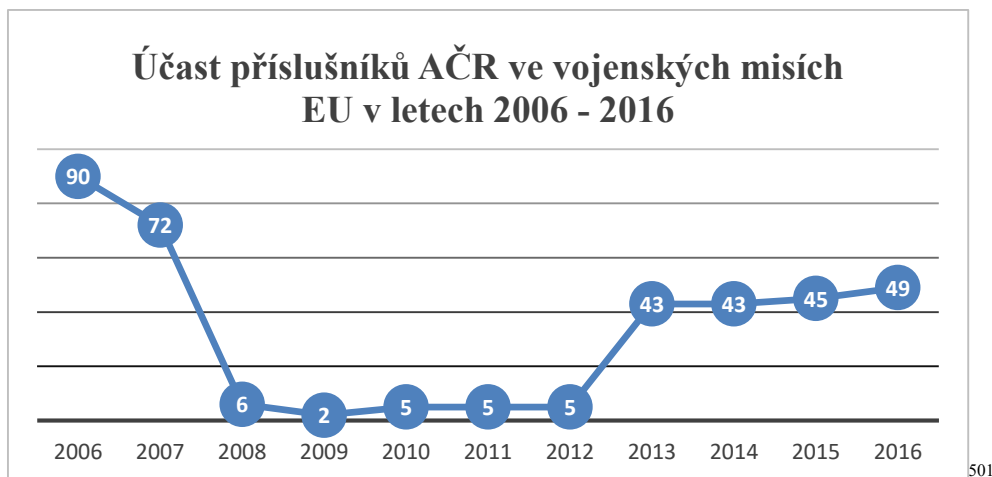
Česká republika se podílí na vojenských, policejních i civilních misích EU. Podíl na civilních misích EU je realizován na základě supranacionálních principy skrze tzv. sekondované (částečně placené z rozpočtu ČR) a kontrahované (placené z rozpočtu EU) pozice.⁴⁹⁹ Česká republika se postupně zúčastnila sedmi vojenských misí EU, z čeholž mise EUFOR Concordia ještě před svým vstupem do EU a celé řady úkolů v rámci jednotlivých pohotovostních skupin sil rychlé reakce EU Battlegroups.⁵⁰⁰ Účast v misích EU žádný rok nepřesáhla 100 příslušníků AČR.

⁴⁹⁸ Zaměstnanci státní správy i zástupci široké veřejnosti projevují nízký zájem o uplatnění v institucích EU, jakož i v dalších mezinárodních organizacích, jichž je ČR členem – informace na základě zúčastněného pozorování autora během účasti na tvorbě Strategie pro uplatňování českých občanů v mezinárodních organizacích, přijaté usnesením vlády č. 578 ze dne 21. 8. 2017.

⁴⁹⁹ MZV. *Civilní mise EU v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky*. [online] 2017 [cit. 2019-04-02].

Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/prace_v_mezinarodnich_org/eu/civilni_mise_eu_v_ramci_spolecne.html

⁵⁰⁰ Armáda ČR. *Mise Armády České republiky*. [mise.army.cz](http://www.mise.army.cz) [online][cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/>

Graf 2: Účast příslušníků AČR ve vojenských misích EU v letech 2006 - 2016

Česká republika plnila v misích EU především nebojové úkoly zaměřené na velitelství a poradenství (mise Atalanta) nebo policejní a výcvikovou činnost. Česká republika využívala vojenské mise EU k posílení své role jako státu, který je nositelem hodnot lidských práv a humanismus a je připraven se za tyto hodnoty postavit. Zároveň mise umožnily AČR získat zkušenosti z různých prostředí, součinnosti s evropskými spojenci a nasazení v cizojazyčném bojovém uskupení pod mezinárodním velením.⁵⁰² V neposlední řadě tím AČR demonstruje své schopnosti nasadit a kvalitně řídit výkonné vojenské jednotky, čímž zvyšuje svoji hodnotu pro spojence. Při projednávání záležitostí zahraničních misí v Poslanecké sněmovně se mezi poslanci s výjimkou nacionálních stran (např. Strana přímé demokracie) a KSČM objevují dvě základní teze:

1. Mise slouží k vytvoření obrazu České republiky jako odpovědného a spolehlivého partnera;

⁵⁰¹ Ibidem

⁵⁰² Viz např. hodnocení pplk Jaroslava Kuliška: KULÍŠEK, Jaroslav. *Velení a řízení v operacích EU*. Vojenské rozhledy, č. 3 /2008, s. 35 – 36

2. „(...) *udržování stability a bezpečnosti prostřednictvím zahraničních operací představuje optimální a mnohdy vůbec jediný způsob, jak minimalizovat dopady hrozeb na bezpečnostní zájmy České republiky*“⁵⁰³

Počty vyslaných vojáků reflektují zájem České republiky o vybraná témata. V letech 2006 a 2007 byl počet nasazených vojáků vyšší z důvodu angažmá v operaci EUFOR Althea v Bosně a Hercegovině, která jakožto region západního Balkánu patřila k zahraničně-politickým prioritám ČR. Později se počty navýšily až v souvislosti s účastí v tréninkové misi EU v Mali. Politolog Tomáš Weiss si klade otázku, proč Česká republika zvolila Mali, které leží mimo tradiční zahraničně-politické zájmy ČR, a nachází odpověď v neshodách české vlády s administrativou Baracka Obamy a snahy vyrovnat zklamané naděje z nerealizovaného plánu na výstavbu protibalistické obrany v ČR obrácení pozornosti k EU.⁵⁰⁴

Součástí vojenské architektury EU jsou rovněž síly rychlé reakce EU Battlegroups. Česká republika se dosud zúčastnila rotace EU BG v letech 2009, 2012 a 2016,⁵⁰⁵ další nasazení se očekává v letech 2019 a 2020.⁵⁰⁶ „*Armáda České republiky se v roce 2009 zapojila do 8 zahraničních operací na území, Kosova, Iráku, Afghánistánu, Čadu, Egypta, Litvy a SRN. Celkem se v těchto operacích vystřídalo více než 2100 vojáků (...) Od 1. července do 31. prosince 2012 vyčleňovala AČR také síly a prostředky do bojového uskupení EU BG 2012 v počtu do 350 osob (...) Roli vedoucí země plnila v tomto uskupení Spolková republika Německo (SRN) a dále do něj přispívalo Rakousko, Chorvatsko, Makedonie/FYROM a Irsko*

⁵⁰³ ČERNOCHOVÁ, Jana (ODS). *Středa 29. června 2016, stenozáznam části projednávání bodu pořadu schůze*. 48. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 2013 – 2017. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵⁰⁴ WEISS, Tomáš. *Promoting national priorities in EU foreign policy: the Czech Republic's foreign policy in the EU*. New York, NY: Routledge, 2017, s. 101

⁵⁰⁵ EU Battlegroups. Globalsecurity. [online][cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/eu-battlegroups.htm>

⁵⁰⁶ Council of the European Union. *Note No. 13707/17: EUMC Report to PSC on the Outcome of BGCC 2/17-Enclosures*. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13707-2017-ADD-1/en/pdf>

(...) *Ve prospěch V4 EUBG, v době od 1. ledna do 30. června 2016, vyčleňoval resort MO síly a prostředky v počtu do 850 osob. Česká republika se ujala vůdčí role v oblasti zdravotnického zabezpečení a logistické podpory. Ve prospěch DEU EUBG, v období od 1. července do 31. prosince 2016, vyčleňoval resort MO síly a prostředky v počtu do 250 osob.*⁵⁰⁷ Česká republika tak nasadila do této činnosti výrazně vyšší počty vojáků než do misí EU nebo OSN. Bezpečnostní komunita považuje Battlegroups za odpovídající platformu EU pro využití vojenských sil členských států a trénink společné připravenosti v oblasti, která neohrozí primát NATO při zajišťování bezpečnosti. Důležitým signálem je ochota České republiky sloužit pod velením SRN v letech 2012 a 2016 a případně znovu v roce 2020. Česká bezpečnostní komunita tímto krokem překonává historický strach z Německa. Rovněž jednotliví vojenští důstojníci neshledávali ve službě pod německým velením žádnou obtíž a naopak vyzdvihli profesionální přístup a dosažené výsledky. Německo tak s výjimkou socialistického a národního proudu uvažování o zahraniční a bezpečnostní přestalo být vnímáno jako geopolitická hrozba na vojenské úrovni.

4. Shrnutí

Působení České republiky v mezinárodních organizacích – OSN, OBSE, V4 a EU ukazuje několik důležitých momentů v její strategické kultuře:

1. Česká republika vnímá historicky špatné zkušenosti s instituty kolektivní bezpečnosti, které se ukázaly být neschopné zabránit okupaci Československa, rozpadu demokracie, holocaustu, zradě spojenců, apod;

⁵⁰⁷ Armáda ČR. *Mise Armády České republiky*. mise.army.cz [online][cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/>

2. Pozitivní reakce na operaci Pouštní bouře vyplývala z historického okamžiku dominance liberálního proudu uvažování o zahraniční politice a podobná situace se v mezinárodních vztazích již neopakovala;
3. Vůči misím na udržení míru OSN panuje skepse, především z hlediska jejich omezeného mandátu. Česká bezpečnostní komunita preferuje jiné formáty (NATO, EU) pro řešení mezinárodních krizí;
4. Česká republika preferuje řešení mezinárodních krizí co nejdříve a co nejbliže jejich vzniku, předtím, než začnou existenčně ohrožovat euroatlantický prostor, tedy v době, kdy je minimalizována varianta vyhocení situace, která s sebou nese riziko zrady spojenců;
5. Česká bezpečnostní komunita nenalezla jednotný postoj k politice lidských práv. Jednotlivá pojetí lidských práv – jako politického nástroje, univerzální hodnoty nebo ideologie – soupeří v bezpečnostní komunitě o vliv. Neokonzervativní pojetí lidských práv dominující mezi lety 1994 a 2014 se nestalo inherentní součástí strategické kultury a téma lidských práv je nadále předmětem politické debaty;
6. Česká republika z geostrategického hlediska preferuje *bandwagoning* se západními spojenci v rámci NATO, který nabízí nejvyšší míru realistických záruk oproti *balancing* nebo neutralitě. Integrací do NATO a EU, společně s programem Východního partnerství se podařilo středoevropským státům posunout nárazníkové pásmo dále na východ a tak z něj uniknout;
7. Středoevropská spolupráce německých zemí se společnou historickou zkušeností představuje spíše než vytvoření svébytné Aliance potenciál k posílení role střední Evropě v rámci stávajících euroatlantických struktur. Středoevropská spolupráce je omezena neexistujícím společným étosem a nízkou mírou institucionalizace;

8. Česká republika se dokázala politicky i institucionálně přizpůsobit požadavkům SZBP i SBOP v rámci EU, nicméně ve vztahu k EU se projevila vlažná loajalita, reprezentována v tomto případě neochotou k většímu angažmá nebo zapojení českých občanů do institucí EU;
9. Česká bezpečnostní komunita většinově odmítá zřízení společné evropské armády a zdvojování obranného potenciálu EU a NATO. EU je většinově považována především za komplementární doplněk k NATO, nikoli jako samostatné vojensko-strategické uskupení.
10. Působením v EU BG pod německým velením přijala většinově česká bezpečnostní komunita bez výraznějšího odporu představu realizace vojenských akcí pod patronátem Německa.

Působení v mezinárodních organizacích reflektuje následující historické narativy:

1. Zájem na zachování *nesamozřejmé* národní svébytnosti, který se projevuje v opakující se diskuzi o míře vlivu mezinárodních organizací a jejich členů na samostatné rozhodování ČR;
2. Pocit ohrožení národa, vědomí historických zklamání a obava ze zrady, které vytváří prostor nedůvěry v systém a nástroje kolektivní bezpečnosti;
3. Vlažná loajalita projevující se nejednotným postojem k jednotlivým mezinárodním organizacím a neochotou přijmout jejich východiska za svá, ale zároveň nesnížit strategickou hodnotu ČR přímým odmítnutím; Vztah k Německu jako jeden z určujících faktorů směřování české zahraniční Evropy i českého vnímání střední Evropy.

IX. Strategie České republiky v souvislosti se zahájením války proti terorismu

1. Politika boje proti terorismu

1.1 Reakce na teroristické útoky z 11. září 2001

Teroristické útoky z 11. září 2001 vyvolaly okamžitou reakci české bezpečnostní komunity, která je prakticky jednomyslně odsoudila. Vláda České republiky následující den na mimořádném zasedání přijala usnesení č. 917/2001, v němž se přihlásila k prohlášení Severoatlantické rady a zároveň přijala válečné pojetí terorismu: *„Zahrnutí teroristického útoku pod článek 5 je v souladu se Strategickou koncepcí NATO z roku 1999, kterou ČR jako člen NATO na washingtonském summitu přijala. Severoatlantická rada zatím nejednala o žádných konkrétních krocích, které by tento politický závazek naplňovaly. Rovněž vláda Spojených států o takovou pomoc dosud nepožádala. Pokud by k tomu došlo, je vláda ČR ve spolupráci s ostatními ústavními činiteli připravena posoudit možné formy pomoci, včetně vojenské.“*⁵⁰⁸ Na navazujícím zasedání Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky prezident Václav Klaus ocenil jednotnou reakci představitelů ČR - *„Jsem velmi rád, že mohu konstatovat, že postoj všech představitelů sněmovny, všech relevantních politických sil a jejich představitelů, stejně jako všech nejvyšších ústavních činitelů i vlády ČR byl vzácně jednotný a jednoznačný.“*⁵⁰⁹ - a vyzval k dodržení spojeneckých závazků: *„Tento útok se stal, jak již bylo od té doby také nejednou řečeno, útokem i na Českou republiku. I my jsme byli, byť nepřímou, napadeni a i my musíme být připraveni bránit se všemi dostupnými prostředky.“*⁵¹⁰ Podobná situace byla i na ministerstvech a v ozbrojených složkách.

⁵⁰⁸ Vláda ČR. *Usnesení vlády č. 917+P ze dne 13. září 2001 k prohlášení Severoatlantické rady.* Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵⁰⁹ KLAUS, Václav. *Stenoprotokol 38. schůze PSP ČR ze dne 18. září 2001.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵¹⁰ *Ibidem.*

Rozhořčení z teroristického útoku a uvědomění si nové bezpečnostní reality a způsobů vedení války vyvolaly větší či menší podporu USA. Dokonce i zastánci národního a socialistického proudu uvažování o zahraniční a bezpečnostní politice souhlasili s nutností rozhodné reakce. Jedním z nejhlasitějších zastánců podpory USA byl tehdejší předseda vlády Miloš Zeman, který spojil konzervativní optiku spojeneckých závazků s liberálním důrazem na hodnoty.⁵¹¹ Projevená loajalita České republiky zde nebyla vlažná, ale právě naopak. Česká republika se ztotožnila s aktivací článku 5 Washingtonské smlouvy, přijala válečné pojetí boje proti terorismu a nad rámec NATO nabídla USA rovněž bilaterální vojenskou pomoc v operaci *Trvalá svoboda* v Afghánistánu⁵¹², který byl označen jako místo, kde se skrývá původce útoků – organizace Al Káida a její protektor, režim Tálibánu Muhammada Umara. Vláda se rovněž rozhodla v prosinci 2001 vyslat letoun Tu-154 s posádkou pro podporu systému včasné výstrahy NATO AWACS⁵¹³ a návrh schválila Poslanecká sněmovna jednoznačně poměrem 129 hlasů ku 21.⁵¹⁴

1.2 Boj proti terorismu v koncepčních dokumentech

Teroristické útoky v září 2001 změnily pohled bezpečnostní komunity na terorismus nejméně ve dvou ohledech:

1. Přenesly terorismus do centra pozornosti jako nejvážnější hrozbu pro bezpečnost ČR a jejích obyvatel;
2. Byla přijata logika války proti terorismu a terorismus byl přenesen z kriminální sféry do vojenské.

⁵¹¹ Viz ZEMAN, Miloš. *Stenoprotokol 38. schůze PSP ČR ze dne 18. září 2001*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵¹² KAVAN, Jan. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (2002), s. 44

⁵¹³ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. *Usnesení Poslanecké sněmovny č. 1985 ze dne 19. prosince 2001 k vládnímu návrhu na vyslání dopravního letounu Armády České republiky s osádkou pro podporu letounů včasné výstrahy Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO) /sněmovní tisk 1190/*. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵¹⁴ *Stenoprotokol 45. schůze PSP ČR ze dne 19. prosince 2001*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Od roku 2001, kdy se Česká republika připojila k tzv. *globální válce proti terorismu*⁵¹⁵, byla zpracována celá řada koncepčních dokumentů, které se zaměřily na adaptaci České republiky na výše uvedené dva body a na zapojení České republiky do války proti terorismu. Národní akční plán boje proti terorismu přijatý Vládou ČR v roce 2002 je pojat přímo „jako výraz angažovanosti České republiky v mezinárodní protiteroristické alianci“.⁵¹⁶ Následující tabulka strategických dokumentů Ministerstva vnitra ČR zobrazuje vývoj koncepčního přemýšlení o terorismu.⁵¹⁷

Strategický dokument	Rok	Pojetí terorismu	Navrhovaná opatření	Mezinárodní spolupráce
Národní akční plán boje proti terorismu	2002	<ul style="list-style-type: none"> • Podpora vojenského konceptu obrany proti terorismu • Pojetí terorismu v širokých mezinárodních souvislostech 	<ul style="list-style-type: none"> • Podpora aktivace čl. 5 Washingtonské smlouvy a z toho vyplývajících následných akcí • „Systematicky upravovat vztah ČR k jiným zemím i na základě jejich postoje k terorismu“⁵¹⁸ • Podpora režimů nešíření ZHN • Výměna zpravodajských informací • Konceptualizace vojenské a humanitární pomoci v zahraničí • Kontrolní mechanismy při obchodu s voj. materiálem, harmonizace pravidel nákupu a užití zbraní se státy EU • Civilní ochrana, posílení ochrany letišť • Podílet se mezinárodních opatřeních proti financování terorismu • Posílení ochrany státních hranic a zároveň zlepšení integrace cizinců do české společnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • „Účast v co nejkoharentnější, nejakceschopnější a nejširší mezinárodní alianci proti terorismu je pro ČR důležitým úkolem současnosti.“⁵¹⁹ • Spolupráce v NATO, bilaterální spolupráce s USA a Kanadou • Podpora naplňování rezolucí Rady bezpečnosti OSN • Součinnost s EU, vč. naplňování závěrů evropských institucí • PWGT
Národní akční plán boje proti terorismu	2003	<ul style="list-style-type: none"> • Boj proti mezinárodnímu terorismu – zásadní priorita České republiky 	<ul style="list-style-type: none"> • Udržovat připravenost ČR na poskytování humanitární pomoci do zahraničí. 	<ul style="list-style-type: none"> • V rámci NATO - zaměření se na ZHN, především chemické látky

⁵¹⁵ V angličtině *Global War on Terror*, tzv. GWOT.

⁵¹⁶ Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu*. Přijatý usnesením vlády č. 385 ze dne 10. dubna 2002. Praha:2002, s. 7

⁵¹⁷ Z dokumentů následujících po roce 2002 jsou vždy vybírány změny oproti předchozím verzím, případně jednotlivé akcenty.

⁵¹⁸ Ibidem, s. 17

⁵¹⁹ Ibidem, s. 7

		<ul style="list-style-type: none"> • Komplexní pojetí, důraz na prevenci – spojitost mezinárodní humanitární situace s migrací, radikalizací a terorismem 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvážit a případně realizovat přístup ČR k nově vznikajícím protiteroristickým nástrojům OSN 	<ul style="list-style-type: none"> • Spolupráce s Financial Action Task Force on Money Laundering
Národní akční plán boje proti terorismu	2004	<ul style="list-style-type: none"> • Důraz kladen na boj proti terorismu v rámci mezinárodních vojenských misí – především v Afghánistánu a Iráku 	<ul style="list-style-type: none"> • Evropská diplomatická, institucionální, policejní, zpravodajská a výzkumná spolupráce • Účast ve skupině COTER 	<ul style="list-style-type: none"> • Široký rámec spolupráce v celé řadě mezinárodních organizací • Vstup do EU – plné přijetí evropského rámce boje proti terorismu • „<i>MO (NGŠ AČR), (...) trvale sleduje a vyhodnocuje dynamicky se vyvíjející mezinárodně-politickou situaci s cílem hledat cesty, jak dle svých možností, včetně řešení financování, v souladu s nutností ponechání přiměřených rezerv na teritoriu ČR, podpořit mezinárodní protiteroristické úsilí formou vojenských misí v zahraničí.</i>“⁵²⁰ • Účast na misích je buď na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN nebo (sic!) koordinována se spojenci
Národní akční plán boje proti terorismu	2005-2007	<ul style="list-style-type: none"> • Posílení pojetí terorismu jako fenoménu spojujícího domácí a zahraniční bezpečnostní politiku • „<i>Součástí širšího přístupu České republiky k boji proti terorismu je propagace zásadních hodnot, jako jsou demokracie, principy právního státu a respekt k lidským právům</i>“⁵²¹ 	<ul style="list-style-type: none"> • Bezodkladně ratifikovat a plně implementovat Úmluvu Organizace spojených národů o potlačování financování terorismu • Posílení výměny zpravodajských informací • Zlepšení spolupráce participujících institucí 	<ul style="list-style-type: none"> • Orientace na evropský rozměr boje proti terorismu • Vojenská účast v misích mezinárodní koalice a NATO jsou vyjmenovány, ale není s nimi dále pracováno

⁵²⁰ Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu*. Přijatý usnesením vlády č. 479 ze dne 19. května 2004. Praha:2004, s. 10

⁵²¹ Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu*. Přijatý usnesením vlády č. 1466 ze dne 16. listopadu 2005. Praha:2005, s. 18

		<ul style="list-style-type: none"> • Národní akční plán ustupuje od vojenské terminologie v souvislosti s terorismem • Postupný přesun od moralizujícího a vojenského přístupu k technicko-byrokratickému pojetí boje proti terorismu 		
Národní akční plán boje proti terorismu	2007-2009	<ul style="list-style-type: none"> • Pokračující tendence technicko-byrokratického pojetí • Akcent na sociální pojetí terorismu. Terorismus je chápán jako mnohvrstevnatý fenomén, který nelze potlačit bez aktivního řešení potenciálních příčin. • Zdůrazněno riziko radikalizace obyvatel v ČR 	<ul style="list-style-type: none"> • Akcentována informační bezpečnost, možnost zneužití internetu a ochrana kritické infrastruktury připojená na inteligentní sítě • Zaměření na výměnu zpravodajských informací; bezpečnostní výzkum; omezení financování terorismu 	<ul style="list-style-type: none"> • Využívání evropského rámce jak na intergovernmentální tak na supranacionální úrovni • Větší zapojení ČR do aktivit Europolu
Strategie boje proti terorismu na léta 2010 - 2012	2010-2012	<ul style="list-style-type: none"> • Širší koncepční dokument – terorismus je diskutován v širším rámci a z více perspektiv • <i>Boj proti současnému terorismu je přitom třeba chápat v kontextu boje proti dalším bezpečnostním hrozbám. Pozornost bezpečnostní komunity České republiky je proto zároveň dlouhodobě zaměřena na všechny formy boje proti extremismu, organizovanému zločinu, včetně obchodu s drogami,</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Prevence, se zaměřením na spolupráci policie a zpravodajských služeb • Informovanost obyvatel • Ochrana kritické infrastruktury • Zlepšení komunikace jednotlivých rezortů a úřadů, spolupráce se soukromým sektorem 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>„V boji s globálními teroristickými sítěmi nepostačuje národní či regionální odpověď. Celosvětová spolupráce se tak stává otázkou životní důležitosti. Aktivní přístup České republiky k mezinárodní spolupráci v této oblasti je tak nejen výrazem solidarity s ostatními členy světového společenství, ale i zásadním příspěvkem ke zvýšení bezpečnosti České republiky.“⁵²³</i> • Spolupráce v rámci EU, NATO a OSN i v rámci přeshraniční kooperace

⁵²³ Ibidem, s. 3

		<i>zbraněmi a lidmi či boji proti korupci, ohrožení kritické infrastruktury státu a dalším hrozbám.⁵²²</i>		
--	--	---	--	--

Tabulka 8: Pojetí boje proti terorismu v přijatých strategických dokumentech

Posuny v pojetí terorismu a zapojení ČR do boje proti terorismu na mezinárodní úrovni v jednotlivých dokumentech vykazují následující znaky:

1. Boj proti terorismu byl v letech 2002 – 2004 pojmán v souladu s pojetím USA jako vojenský problém, jehož řešení je úzce provázáno s vojenskou účastí v mezinárodních misích;
2. Boj proti terorismu v letech 2002 – 2004 byl koncipován v souladu s Bushovou doktrínou darebáckých států, ukrývajících, hostících nebo napomáhajících teroristům a teroristickým organizacím;
3. Od roku 2005 se postupně uplatňuje technicko-byrokratický model kombinující zpravodajský, kriminalistický a administrativní pohled na problematiku. Postupně se vyčerpává morální apel války proti terorismu z roku 2001 ve prospěch technokratismu;
4. Terorismus je od roku 2005 pojmán stále komplexněji s postupnou inkluzí sociálních, technologických, finančních a politických otázek;
5. Česká republika přejímá optiku Evropské unie a snaží se zapojit do činnosti jejích protiteroristických institucí.

V této souvislosti je nezbytné podotknout, že se jedná o strategické dokumenty Ministerstva vnitra. Ministerstvo vnitra se tak v této agendě viditelně emancipuje a z terorismu se postupně stává komplexní problém vnitřní bezpečnosti.

⁵²² Ministerstvo vnitra ČR. *Strategie boje proti terorismu pro léta 2010 – 2012*. MV ČR. Praha:2010, s. 5

2. Válka v Afghánistánu

Americký prezident George W. Bush dne 20. 9. 2001 nechal předat vládě Tálibánu Muhammada Umara ultimátum, které Tálibán o den později odmítl.⁵²⁴ Následné mezinárodní operace Trvalá svoboda pod vedením Spojených států amerických se zúčastnilo 51 států. Většina států, včetně České republiky, nabídla svoji politickou podporu a vzdušný prostor, případně zpravodajskou součinnost.⁵²⁵ Jednalo se o první úspěšné použití tzv. *Bushovy doktríny*, která spočívala v aplikaci neokonzervativního intervencionistického amerického hodnotového excecionalismu v době tzv. *unipolárního momentu*⁵²⁶ na válku proti terorismu. Bushova doktrína předpokládala, že státy, jejichž režimy skrývají teroristy, podílí se na jejich činnosti nebo je podporují, představují ohrožení pro svobodný svět.⁵²⁷ USA v tradiční roli jako *zářící město na kopci*⁵²⁸ pro ostatní demokratické státy přebírají odpovědnost za odstranění režimů v těchto státech a jejich nahrazení demokratickým zřízením. Západní demokratické státy v čele s USA mají morální oprávnění a dokonce povinnost konat proti nedemokratickým a utlačovatelským režimům ve světě. Michael J. Mazarr ve svém článku v *International Affairs* přesvědčivě vykreslil prezidenta George W. Bushe a jeho administrativu jako zahraničněpolitické idealisty vyzdvihující mezinárodní normy nad státní suverenitu.⁵²⁹

⁵²⁴ *President Bush Issues Ultimatum To Taliban*. Digital Journal, 21st September 2001. Dostupné z: <http://www.digitaljournal.com/article/33333>

⁵²⁵ GERLEMAN, Jennifer E. STEVENS a Steven A. HILDRETH. CONGRESSIONAL RESEARCH SERVICE. *Operation Enduring Freedom: Foreign Pledges of Military & Intelligence Support*. 2001. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/RL31152.pdf>

⁵²⁶ KRAUTHAMMER, Charles. *The Unipolar Moment*. Foreign Affairs. Vol. 70, No. 1

⁵²⁷ BUCKLEY, Mary a Robert SINGH. *The Bush doctrine and the War on Terrorism: global responses, global consequences*. New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 2006, s. 12 – 30

⁵²⁸ Citát z díla *A Model of Christian Charity* Johna Winthropa z jeho kázání na hoře z roku 1630, které se stalo jedním ze základů tzv. amerického excecionalismu, tedy předsvědčení, že Bůh vybral americký lid, aby se stal příkladem, *zářícím městem na kopci* pro ostatní kteří k němu budou vzhlížet. Úvaha na toto téma např. v BROOKS, Rosa. *Winthrop's Warning*. Foreign Policy. 17. 3. 2014. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2014/03/17/winthrops-warning/>

⁵²⁹ MAZARR, Michael J. *George W. Bush, Idealist*. International Affairs. Vol. 79, No. 3, s. 507 [překlad J. Beneš]

V České bezpečnostní komunitě, jak na politické, tak na diplomaticko-administrativní a vojenské úrovni, nalezly tyto myšlenky odezvu mezi zastánci liberálního i konzervativního proudu a opět se obnovil křehký konsensus těchto dvou přístupů. Mezi zastánci liberálního proudu bylo klíčové přesvědčení, že George W. Bush se postavil za demokratické a humanistické hodnoty proti diktátorskému a tmářskému režimu. Česká republika jako nositel humanistických hodnot je povinna přidat se k boji za tyto hodnoty. Nutno podotknout, že velká část tohoto proudu nicméně později tento pohled opustila, přijala levicovější pojetí prosazování demokratických hodnot reprezentované např. P. Drulákem (viz kap. VIII, 1. 3) odmítající americký neokonzervatismus. Konzervativní proud uvažování poté přijal nové rozdělení světa. Jasná dělící linie nastavená prezidentem Georgem W. Bushem, která odlišovala demokratické státy od tzv. *darebáckých států*⁵³⁰, umožňovala České republice přihlásit se na správnou stranu, posilovala étos listopadové revoluce a umožňovala napravit nepovedený dojem z České republiky v NATO z války v Jugoslávii. Objevovale se sice obava, že ČR jako země historicky zaměřená na obranu nemá žádné historické zkušenosti s působením ve velmi vzdálených a kulturně značně odlišných oblastech, nicméně převážil názor, že vojáci AČR zvládli již složité mise na území bývalé Jugoslávie a budou působit v rámci širokého mezinárodní operace NATO – ISAF.

O prvním vyslání vojáků do Afghánistánu hlasovala Poslanecká sněmovna dne 9. dubna 2002 v podobě *Vládního návrhu na vyslání 6. polní nemocnice do Afghánistánu v rámci mise Mezinárodních bezpečnostních podpůrných sil ISAF*. Mezi poslanci zazněly především argumenty zaměřené na nutnost zabránit opakování podobných teroristických útoků, které mohou v budoucnu zasáhnout i Českou republiku, zájem působit jako spolehlivý partner v NATO i v rámci bilaterálního vztahu s USA a dostát demokratickému étosu hodnot

⁵³⁰ V originále *rogue states*, viz např. HOMOLAR, Alexandra. *Rebels without a conscience: The evolution of the rogue states narrative in US security policy*. European Journal of International Relations. 2011., Vol. 17, No. 4, s. 705-727

Sametové revoluce. Byla rovněž zdůrazněna legalita operace na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1386 ze dne 20. prosince 2001. Tehdejší ministr obrany Jaroslav Tvrdík v souladu s tehdejším přesvědčením mezinárodního společenství uvedl, že očekává délku operace na dva až tři roky.⁵³¹ Poměrně nečekaně pravicový poslanec a předseda Výboru pro obranu a bezpečnost PSP ČR Petr Nečas, typický reprezentant konzervativního proudu smýšlení o zahraniční politice, uvedl otázku, zdali není ambice ČR v Afghánistánu příliš vysoká, a poukázal na fakt, že ČR vzhledem k velikosti svého státu vysílá velký kontingent 150 vojáků s nejistým logistickým a nouzovým zabezpečením.⁵³² Proti návrhu se postavili dle očekávání především poslanci KSČM. Byly uváděny především argumenty, že válka proti terorismu je zástěrkou pro velmocenskou hru v Afghánistánu, již bude ČR za nasazení životů vlastních vojáků dělat pěšce na šachovnici. Poslanec KSČM Miroslav Ransdorf upozornil, že Al Káidu a další radikální islamistické skupiny pomohly vytvořit samotné USA, když podporovaly mudžáhidy v boji proti SSSR v 80. letech.⁵³³ Kritika rovněž dále poměrně vizionářsky uváděla, že operace může trvat mnohem déle, než se očekává, a že mezinárodním společenstvím vydržovaná vláda v Kábulu není oblíbená a nemá reálnou moc.⁵³⁴ Hlasování na základě konsensu liberálního a konzervativního proudu dopadlo poměrně jednoznačně: 121 hlasů pro, 18 proti.⁵³⁵

Česká republika zahájila svůj příspěvek ISAF vysláním polní nemocnice v počtu 150 osob na základnu Bagram v Afghánistánu, poskytnutím transportního letadla v rámci NATO AWACS a působením českého detekčního a dekontaminačního týmu v počtu 251 osob do

⁵³¹ TVRDÍK, Jaroslav. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

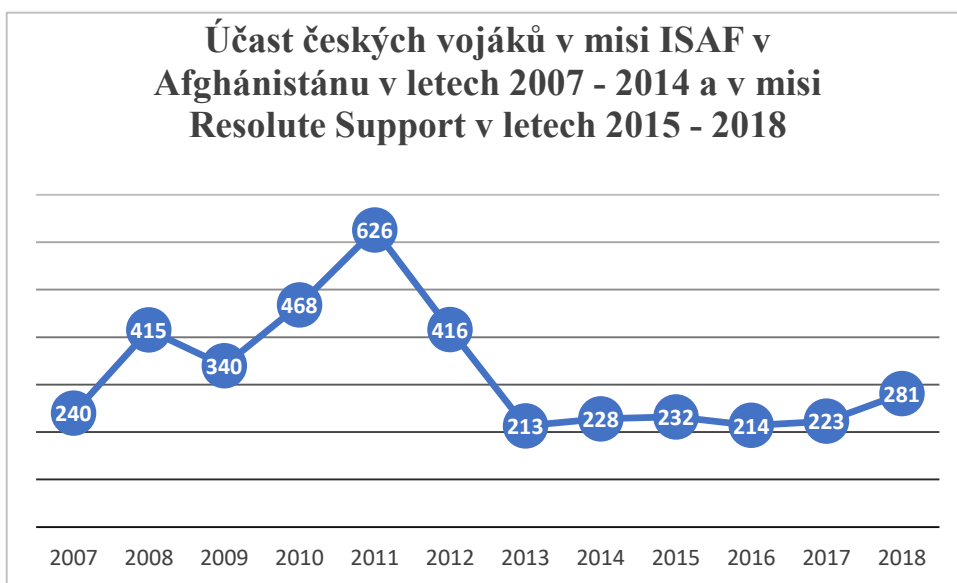
⁵³² NEČAS, Petr. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵³³ RANSDORF, Miroslav. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵³⁴ EXNER, Václav. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵³⁵ *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Kuvajtu.⁵³⁶ V Afghánistánu se postupně se vystřídal v misích ISAF i navazující operaci Resolute Support na 9000 vojáků⁵³⁷, z nichž 14 padlo.⁵³⁸ Česká republika postupně nasadila v Afghánistánu speciální útvar Vojenské policie – SOG, který zde působil až do jeho zrušení,⁵³⁹ i 601. skupinu speciálních sil generála Moravce pod velením Vojenského zpravodajství, protichemickou jednotku, instruktážní týmy, vrtulníkový tým a provinční rekonstrukční tým, včetně účasti v zahraničních PRT.⁵⁴⁰

Graf 3: Účast českých vojáků v misi ISAF v Afghánistánu v letech 2007 - 2014 a v misi Resolute Support v letech 2015 - 2018 541

Účast českých vojáků je vzhledem k velikosti ČR vysoká a v průběhu let výrazně nepoklesla.

AČR se potýká v Afghánistánu s velice složitým prostředím – místní obyvatelé a úřady

⁵³⁶ US Department of State. *International Contributions to the War Against Terrorism*. Fact sheet. [online] 2002 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://2001-2009.state.gov/coalition/cr/fs/12753.htm>

⁵³⁷ ČTK, EuroZprávy.cz. *Češi v Afghánistánu působí od roku 2002, vystřídal se jich 9000*. EuroZprávy.cz. [online] 8. 8. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/domaci/armada-a-policie/231677-cesi-v-afghanistanu-pusobi-od-roku-2002-vystridalo-se-jich-9000/>

⁵³⁸ ČTK, Idnes. *Česko v misích ztratilo už 29 vojáků, posledních 14 v Afghánistánu*. Idnes.cz. [online] 23. 10. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prehled-padlych-ceskych-vojaku-v-afghanistanu.A140708_100307_domaci_jw

⁵³⁹ Viz ŠULC, František. *R.I.P. SOG. On War On Peace*. [online] 2009 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/domaci/armada-a-policie/231677-cesi-v-afghanistanu-pusobi-od-roku-2002-vystridalo-se-jich-9000/>

⁵⁴⁰ STEJSKAL, Libor. *Mise České republiky v Afghánistánu: Zkouška nových rozměrů*. Vojenské rozhledy č. 4/2009, s. 101 - 113

⁵⁴¹ Počty jsou uváděny vždy ke konci roku (prosinec, popř. listopad) v daném okamžiku na základě informací NATO – NATO. *NATO and Afghanistan: RSM Placemats and ISAF Placemats Archive*. [online][cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.nato.int/cps/en/natolive/107995.htm>

používají jazyky, kterými členové mise nehovoří, země má velice složitý terén a extrémní počasí, místní obyvatelstvo pociťuje nedůvěru k cizincům. Postupný přechod Tálibánu, Al-Káidy a dalších skupiny na povstalecký boj (Counterinsurgency, COIN) s sebou neslo nutnost přizpůsobit se podmínkám COIN – kombinovat humanitární pomoc, diplomacii, vojenské umění, vyjednávání, hlídkování, kontroly apod. Přítomnost sebevražedných atentátníků, IEDs, útoky teroristů skrývajících se v uniformách ANA a ANP (tzv. *green on blue attacks*), noční kontroly, nutnost opakovaně „čistit“ již navštívená místa apod.⁵⁴² představují pro AČR zásadní výzvu.

Bezpečnostní komunita přesto po celou dobu trvání operací vytrvala v podpoře českého úsilí v Afghánistánu bez ohledu na ideovou příslušnost. Liberální a konzervativní konsensus v tomto ohledu přetrval. Zásadní argumenty pro účast ve válce v Afghánistánu zůstávají následující:

1. Válka v Afghánistánu představuje obranu ČR. V případě opuštění Afghánistánu se území stane opět základnami pro teroristické sítě a teroristický útok v ČR nebo na území jeho spojenců bude jen otázkou času. Účast tak vyplývá z pojetí obrany jako základního prvku strategie ČR – na působení v Afghánistánu je nadále pohlíženo jako na obranu, nikoli jako ofenzivní činnost;
2. Účast ve válce v Afghánistánu je spojeneckým příspěvkem ČR NATO, který představuje ČR jako spolehlivého a platného partnera, čímž zvyšuje hodnotu ČR pro Alianci a posiluje bezpečnostní záruky vyplývající z českého členství;

⁵⁴² K tomuto tématu existuje velký korpus literatury. Jedním z hlavních mezinárodně uznávaných odborníků je Seth G. Jones. V českém prostředí se tomuto tématu věnovali Nik Hynek, Jan Eichler a Lubomír Majerník. HYNEK, Nik, Jan EICHLER. *Konflikt a obnova v Afghánistánu: kontext, prostředí a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2012; JONES, Seth G. *Counterinsurgency in Afghanistan*. Santa Monica: RAND National Defense Research Institute, 2008, xvii; JONES, Seth G. *In the graveyard of empires: America's war in Afghanistan*. 1st pbk pub. New York: W.W. Norton, 2010; JONES, Seth G. *The Rise of Afghanistan's Insurgency: State Failure and Jihad*. International Security. roč. 32, č. 4,

3. Česká republika se podílí především na morálně přijatelných aktivitách, jako je rekonstrukce a obnova země, trénink ANA a ANP, poskytování vojenského a bezpečnostního poradenství, ochrana klíčových struktur, ochrana spojenců i civilního obyvatelstva, sběr zpravodajských informací, apod. Humanistická tradice českého státu odpovídá poselství, které ČR v Afghánistánu realizuje a předává;
4. Předčasný odchod ze země by znevážil dosavadní úsilí AČR i památku padlých vojáků a znevěrohodnil ČR v očích svých spojenců.

Jakkoli existuje na MO i v AČR postupná únava z války proti terorismu, z obtížnosti prováděných úkolů a především z nelepšící se situace v zemi, samotnou misi málokdo zpochybňuje. Prezident Miloš Zeman v roce 2018, kdy se vzhledem k úmrtí 3 českých vojáků v misi Resolute Support objevily pochybnosti o smysluplnosti dalšího českého angažmá v Afghánistánu, uvedl parafrázi hesla českých interbrigadistů: „*V Kábulu se bojuje za Prahu*“.⁵⁴³ Prezident touto větou charakterizoval nejen svůj vlastní, ale obecně převažující postoj české bezpečnostní komunity k válce v Afghánistánu po celou dobu jejího trvání.

3. Válka v Iráku

Mnohem větší kontroverzi v bezpečnostní komunitě vyvolala válka v Iráku v rámci operace mnohonárodnostních sil, spojených v tzv. koalici ochotných. Operace a koalice, jež ji realizovala, se zrodila z určujícího aktéra, tedy Spojených států, které ji prosadily navzdory odporu etablovaných mezinárodních institucí (zejména OSN), přičemž účast dalších zemí měla jednoznačně sloužit jako alespoň dílčí legitimizační opatření.

Válka v Iráku v České republice rezonovala. Neokonzervativní administrativa George W. Bushe vnímala ČR jako jednoho z neaktivnějších spojenců. Vznik koalice ochotných byl

⁵⁴³ Zeman: *V Kábulu se bojuje za Prahu*. euro.cz. [online] 29. 8. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/politika/zeman-v-kabulu-se-bojuje-za-prahu-1419136>

oznámen 20. listopadu 2002 na jednání prezidentů G. W. Bushe a V. Havla v roce 2002 v Praze.⁵⁴⁴ Poslanecká sněmovna jednala ve dnech 16. a 17. ledna 2003 o nasazení české protichemické jednotky v Iráku. Vládní koalice však nebyla v této záležitosti jednotná. Navrhované usnesení předkládané Poslanecké sněmovně obsahuje odkazy na odmítavý postoj Iráku vůči požadavkům OSN, poukaz na možnou spolupráci iráckého programu ZHN s teroristy i normativní až emocionální argumenty hovořící o popravách, brutálním chování režimu a utrpení iráckého obyvatelstva. Navrhované vyslání jednotek protichemické ochrany bylo ovšem podmíněno existencí mandátu OSN.⁵⁴⁵ Předseda vlády Vladimír Špidla nicméně již tehdy upozornil na existenci možnosti „že krize eskaluje i mimo mandát OSN“.⁵⁴⁶ Mezi příslušníky bezpečnostní komunity se objevovaly obavy o suverenitu ČR, jednající pod nátlakem USA. Liberálně orientovaný ministr zahraničních věcí Cyril Svoboda se snažil tyto pochybnosti rozptýlit: „*Tedy ujišťuji sněmovnu, že to není rozhodování my a USA, ale že to je rozhodování v rámci partnerských vztahů,*“⁵⁴⁷ Pochybnosti nicméně zůstaly. Snaha nalézt konsensus mezi zachováním suverenity v rozhodování o nasazení ozbrojených sil, universalismem hodnot nastíněných USA, zdrženlivým postojem OSN a loajalitou vůči klíčovému spojenci byla výrazně obtížnější než v roce 2001. Komunistický tábor poukazoval, že důkazy o vlastnictví, výrobě nebo šíření ZHN nejsou jednoznačné. Kritizována byla rovněž logika tzv. *preemptivních úderů*, kdy je zřejmé, že nepřítel zaútočí a okolnosti umožňují tomuto útoku předejít vlastním zásahem, popř. *preventivních úderů*, v situaci, kdy nepřítel má kapacity zaútočit a útok nelze vyloučit.⁵⁴⁸ Komunistický poslanec

⁵⁴⁴ KING, John. *Bush: Join 'coalition of willing'*. CNN.com [online] 20. 11. 2002 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2002/WORLD/europe/11/20/prague.bush.nato/>

⁵⁴⁵ *Vládní návrh č. 173/2003 Opatření související se situací týkající se Irácké republiky*. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵⁴⁶ ŠPIDLA, Vladimír. *Stenoprotokol 9. schůze PSP ČR ze dne 16. ledna 2003*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵⁴⁷ SVOBODA, Cyril. *Stenoprotokol 9. schůze PSP ČR ze dne 16. ledna 2003*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵⁴⁸ MUELLER, Karl P. *Striking first: preemptive and preventive attack in U.S. national security policy*. Santa Monica, CA: RAND Project Air Force, 2006. s. xi - xii

Václav Exner k tomu uvedl: „*Pozorně jsem prostudoval a vyslechl všechny logické i nelogické argumenty těch, kdo přicházejí s novou doktrínou preventivního úderu. Nic nás ale neopravňuje, abychom proti skutečným zájmům Evropy a mezinárodního společenství dali přednost barbarství. Zdůrazňuji - nemáme právo jít proti obecně platným úmluvám a rozbít tak těžce po druhé světové válce formovaný systém mezinárodního práva.*“⁵⁴⁹

Tehdejší poslanec a budoucí prezident Václav Klaus se zdržel hlasování a uvedl, že považuje rozhodnutí za ukvapené a příliš horlivé, nicméně ctí spojenecké závazky.⁵⁵⁰ Některé další argumenty odpůrců, nejprve především z obou extrémistických pólů, zabíhaly do rámce konspiračních teorií s tvrzením, že válka v Iráku byla uměle vyvolaná za účelem získání přístupu k zásobám ropy, uplatnění amerických půjček rozvrácené zemi a zisku peněz nadnárodním nebo americkým korporacím v rámci rekonstrukce země a v neposlední řadě rozšíření amerického politického vlivu ve světě. Postupně, poté co nebyly nalezeny důkazy o výrobě nebo skladování ZHN, se tyto myšlenky rozšířily v české bezpečnostní komunitě, a to jak na jednotlivých ministerstvech, tak v ozbrojených složkách.

Václav Havel poté 30. ledna 2003 bez vědomí vlády podepsal tzv. Dopis osmi.⁵⁵¹ V dopisu osm evropských států přijímá americký hodnotový postoj za svůj, upozorňuje, že americké hodnoty pochází z Evropy, a za podepsané státy uvádí, že „*sdílí hodnoty demokracie, individuální svobody, lidských práv a vlády práva (...) nepřátelé našich společných hodnot jsou připraveni jít a zničit je (...) Z velké části díky americké statečnosti, velkorysosti a prozíravosti byla Evropa osvobozena od dvou forem tyranie, která devastovala náš kontinent ve 20. století: nacismu a komunismu. Také díky pokračující spolupráci mezi Evropou a*

⁵⁴⁹ EXNER, Václav. *Stenoprotokol 9. schůze PSP ČR ze dne 16. ledna 2003.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵⁵⁰ Institut Václava Klause. *Přepis živě vysílaného pořadu Špona.* IVK. [online] 2003 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/2197>

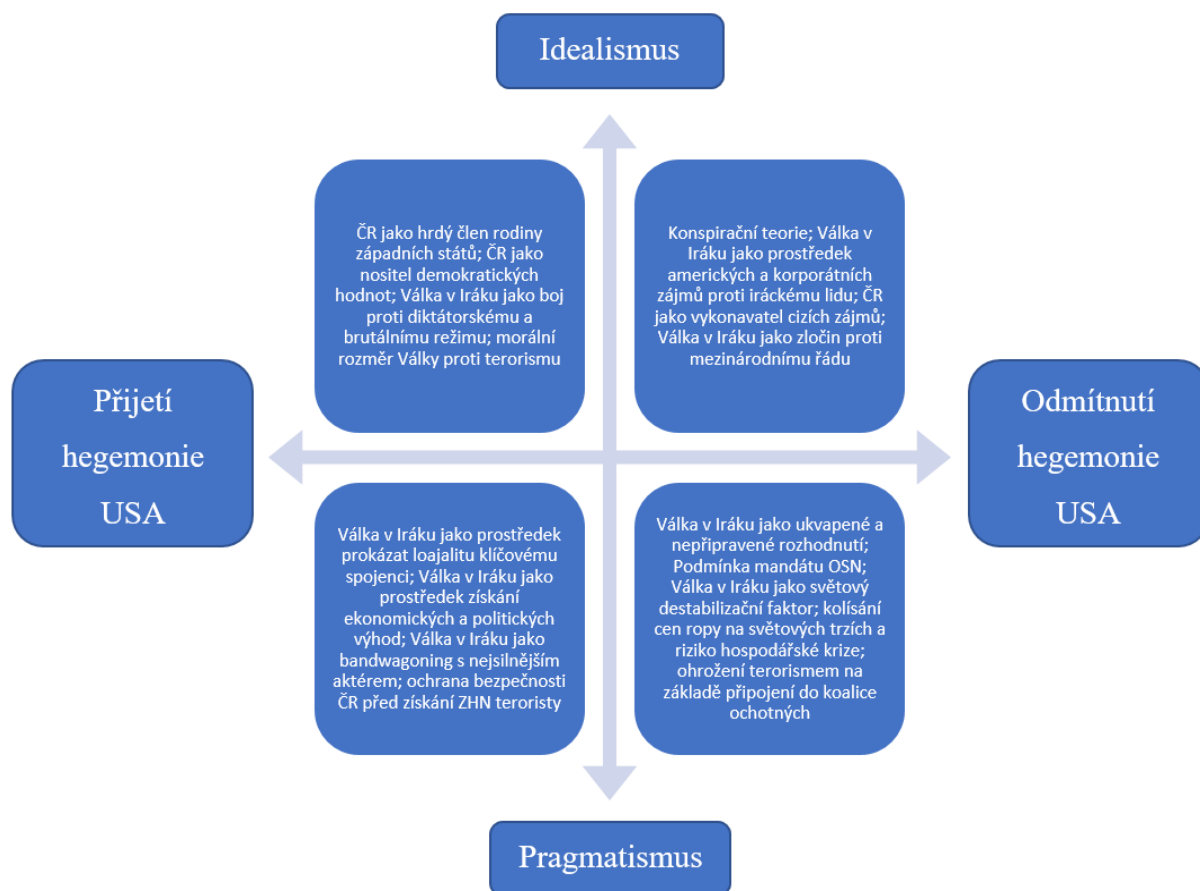
⁵⁵¹ POHANKA, Vít. *Jak Češi (ne)válčili v Iráku. Šlo o diplomatický 'majstrštyk', hodnotí to po letech politici.* Český rozhlas. [online] 27. 3. 2018 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/valka-v-iraku-2003-vyroci-15-let-ceska-ucast_1803271629_jak

*Spojenými státy se nám podařilo na našem kontinentu zajistit mír a svobodu. Transatlantická vazba se nesmí stát obětí snah stávajícího iráckého režimu ohrožovat světovou bezpečnost.*⁵⁵² Tento postoj na jedné straně sjednocoval liberální apel na obraz České republiky jako avantgardy boje za demokratické hodnoty a konzervativní zájem být v jádru západních států a projevit loajalitu USA jako hlavnímu garantu české bezpečnosti. Na straně druhé se ovšem objevily argumenty poukazující na nejednoznačné propojení irácké vlády s terorismem, jednání mimo rámec mezinárodního práva a nedostatečná souvislost mezi bezpečností ČR a pádem režimu Saddáma Husajna v Iráku. Naopak velmi pozitivní postoj zaujala tehdejší velvyslankyně v Kuvajtu Jana Hybášková, která upozorňovala na přínosy vyplývající z možností pro uplatnění českého průmyslu v Iráku v případě pádu Husajnova režimu.⁵⁵³

⁵⁵² *Europe and America Must Stand United*. Global Policy Forum. [online] 2003 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/168-general/36565.html>

⁵⁵⁴ Na základě rozhovorů autora se současnými a bývalými důstojníky AČR.

Jednotlivé argumentační postoje lze shrnout následovně:

Graf 4: Argumentační postoje bezpečnostní komunity ČR k Válce v Iráku

Liberální proud se v tomto případě rozdělil mezi první a čtvrtý kvadrant. Konzervativní proud zůstal názorově ve třetím kvadrantu, přičemž využíval teze z prvního kvadrantu k ospravedlnění svých postojů. Národní a socialistický proud zastával názory druhého a čtvrtého kvadrantu, přičemž v MZV i na MO byly zastoupeny první, třetí i čtvrtý kvadrant, přičemž dominoval konsensus mezi prvním a třetím. Mezi příslušníky armády kolovaly názory všech čtyř názorových proudů, nicméně převažující názor osciloval na sporu mezi druhým a třetím kvadrantem.⁵⁵⁴ Tradiční česká vojenská loajalita politickému rozhodování a nízká tendence formulovat vlastní názory vedly k situaci, kdy se větší část armády

⁵⁵⁴ Na základě rozhovorů autora se současnými a bývalými důstojníky AČR.

přiklonila k pozicím ve třetím kvadrantu a zastánci postojů z druhého kvadrantu si nechávali své názory spíše pro sebe. Účast ČR v operaci Irácká svoboda byla zahájena v duchu vlažné loajality. Protichemická jednotka AČR dislokovaná v Kuvajtu byla posílena, nicméně nebyla vyslána do Iráku, protože nevznikl mandát OSN a do bojů s režimem Saddáma Husajna nezasáhla. Do Iráku byli čeští vojáci vysláni až po pádu režimu a skončení hlavních vojenských operací. Rovněž se nepotvrdilo přesvědčení velvyslankyně J. Hybáškové a český průmysl při obnovování Iráku získal pouze možnost prodeje letadel L-159 a nový irácký trh opanovaly americké a britské společnosti.⁵⁵⁵ Tomáš Karásek poukazuje na fakt, že komunistická strana a další odpůrci vojenských intervencí se postupně stále více odvolávali na hodnoty oproti předchozí, spíše praktické argumentaci.⁵⁵⁶ Tento fakt poukazuje na postupný nárůst sebevědomí národního a socialistického proudu uvažování o zahraničních a bezpečnostní politice tím, jak se americká argumentace stala méně udržitelnou. Ministr Cyril Svoboda v počátku českého angažmá v rámci války v Iráku shledal působení polní nemocnice jako zcela nedostatečné.⁵⁵⁷ Postupně česká armáda v Iráku prováděla výcvikové aktivity, instruktáž pro příslušníky nově budovaných iráckých ozbrojených sil, poradenství a pomoc při budování obranných kapacit, výuku, střežení kritické infrastruktury, ochranu proti ZHN⁵⁵⁸ a protiteroristické operace 601. skupiny speciálních sil.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ POHANKA, Vít. *Před 15 lety zaútočily Spojené státy na Irák. Václav Klaus to označil za nesmyslnou misi.* Český rozhlas. [online] 2018 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/pred-15-lety-zautočily-spojene-staty-na-irak-vaclav-klaus-oznacil-za-nesmyslnou-7174123>

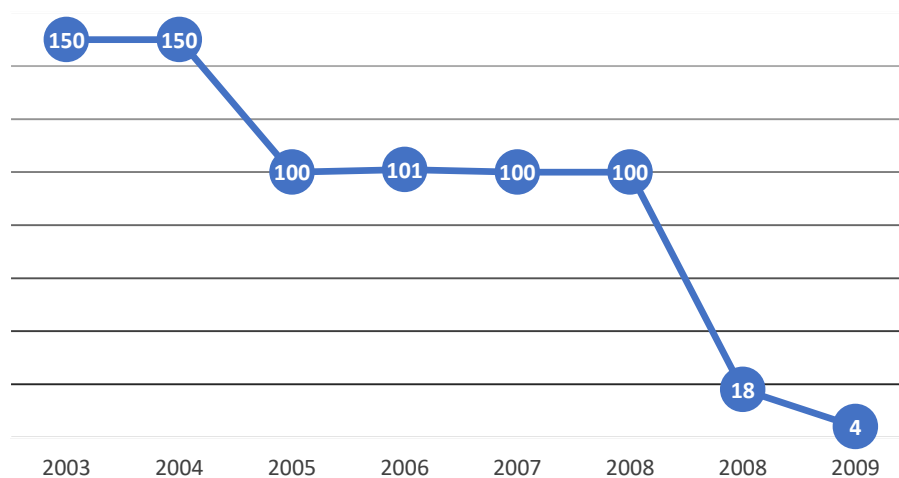
⁵⁵⁶ KARÁSEK, Tomáš. *Česká republika a zahraniční vojenské operace: Formování politického konsenzu v letech 1999–2009.* Mezinárodní vztahy č. 4/2010, s. 43

⁵⁵⁷ POHANKA, Vít. *Jak Češi (ne)válčili v Iráku. Šlo o diplomatický 'majstrštyk', hodnotí to po letech politici.* Český rozhlas. [online] 27. 3. 2018 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/valka-v-iraku-2003-vyroci-15-let-ceska-ucast_1803271629

⁵⁵⁸ Ministerstvo obrany ČR. *Zahraníční mise.* [online][cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/>

⁵⁵⁹ KARÁSEK, Tomáš. *Česká republika a zahraniční vojenské operace: Formování politického konsenzu v letech 1999–2009.* Mezinárodní vztahy č. 4/2010, s. 33

Účast českých vojáků v Iráku v letech 2003 - 2009

Graf 5: Účast českých vojáků v Iráku v letech 2003 - 2009

Kontroverzní Válka v Iráku vyvolala v ČR nejednoznačné reakce. Prezident V. Havel vojenskou intervenci jednoznačně podpořil, a to i přes nejednoznačné postoje vlády, Poslanecké sněmovny a veřejnosti. Nově nastupující prezident Václav Klaus naopak intervenci příliš nepodporoval. Vláda byla názorově zcela rozpolcena, její výsledně přijaté usnesení bylo interpretováno různě⁵⁶⁰ a ani spojenci si nebyli jisti, zda ČR je nebo není součástí koalice ochotných.⁵⁶¹ Pozdější vláda Mirka Topolánka opět intervenci výrazně podporovala, a to i za osobního nasazení premiéra, který vojáky na zahraničních misích několikrát navštívil a agendu zahraničního vojenského angažmá přijal za svou. MZV rovněž představilo dokument o implementaci doktríny preemptivní obrany do zahraničního a bezpečnostního uvažování České republiky, avšak dokument Bushovu doktrínu nepřijímá v plném rozsahu a ponechává prostor pro uvážení v rámci ad-hoc situací: „ČR by měla spíše upřednostnit zvážení podpory použití síly v konkrétních případech nežli měnit svoji stávající bezpečnostní politiku a podpořit obecný princip použití síly k odvracení hrozeb v různé fázi

⁵⁶⁰ Viz rozpor mezi interpretací předsedy vlády V. Špidly a náměstka ministra obrany J. Škopka: KRÁL, David, PACHTA, Lukáš. *Česká republika a irácká krize: Formování české pozice*. Institut pro evropskou politiku EUROPEUM. 2005, s. 23 – 24

⁵⁶¹ Ibidem, s. 19

jejich vývoje, tak jak to preferuje Bushova doktrína.“⁵⁶² Válka v Iráku tak do českého uvažování o použití ozbrojených sil opět vnesla střet mezi mezinárodními normami a spojeneckou loajalitou. Česká bezpečnostní komunita zůstala nejednotná a výsledné angažmá reflektovalo výsledný kompromis. Neexistovala shoda na dlouhodobých zájmech České republiky a z politického hlediska byla pozice ČR pro ostatní aktéry obtížně čitelná.

4. Profesionalizace armády a její adaptace na válku proti terorismu

Od roku 1989 se hovořilo v bezpečnostní komunitě o profesionalizaci armády, která vyplývala z několika základních premis:

1. Proměna bezpečnostního prostředí, ve kterém klesá pravděpodobnost mezistátních válek s použitím masivního nasazení konvenčních ozbrojených sil;
2. Proměna ozbrojených konfliktů a povahy hrozeb směrem k regionalizaci a zároveň globalizaci konfliktů, zvyšování počtu asymetrických konfliktů, rostoucí komplexita konfliktu, prolínání civilní a vojenské složky konfliktů, rozšíření konfliktů nízké intenzity, nárůst významu COIN a protiteroristických operací.⁵⁶³;
3. Rozchod s totalitární minulostí a klesající potřeba základní vojenské služby jako disciplinačního a jednotícího prvku společnosti společně se vzrůstající neochotou veřejnosti k povinné vojenské službě;
4. Vstup do euroatlantických struktur, který předpokládá společné řešení vojensko-bezpečnostních hrozeb. Pro uplatnění ČR v bezpečnostní architektuře NATO a případně EU se jevilo jako nezbytné nalézt způsob smysluplného využití AČR vis-

⁵⁶² MZV ČR. *Koncept preemptivní sebeobrany v kontextu boje proti terorismu po 11. září 2001*. Interní dokument MZV. 2005, s. 14

⁵⁶³ Viz např. KALDOR, Mary. *New & old wars: organized violence in a global era*. Third edition. Stanford, California: Stanford University Press, 2012, s. 71 – 93; DUFFIELD, Mark R. *Global governance and the new wars: the merging of development and security*. New York: Distributed in the USA exclusively by Palgrave, 2001., s. 35 – 42, 187 – 201, 247 – 256; HAMMES, Thomas X. *The sling and the stone: on war in the 21st century*. St. Paul, MN: Zenith Press, 2004; VAN CREVELD, Martin. *The changing face of war: combat from the Marne to Iraq*. 2008 Presidio Press trade pbk. ed. New York: Ballantine Books, 2008 – Kap. 6: *The New World Disorder, 1991 to the Present*;

á-vis vyspělým a silným armádám větších spojeneckých států. Řešením byla specializace skrze profesionalizaci armády;

5. Nasazení v cizím prostředí, často složitém terénu a podnebí a v rámci mnohonárodní spolupráce vyžadovalo reflexi využití disponibilních vojenských, finančních a personálních kapacit a úvahy vedoucí směrem k profesionalizaci armády.

Profesionalizaci podporovala liberální strana Unie svobody a celá řada liberálně vystupujících osobností, stojících ovšem v té době většinou mimo bezpečnostní komunitu. ČSSD naopak profesionalizaci přijímala poměrně odmítavě až vlažně a očekávala ji v spíše v delším horizontu. KSČM profesionalizaci odmítla z důvodu obav ze snížení vlastní obranyschopnosti, omezení suverenity i dopadů na společnost.⁵⁶⁴ Pro profesionalizaci se v souvislosti se vstupem do NATO a ještě více později na základě proměny bezpečnostního prostředí po 11. září 2001 vyslovila pravicová ODS. Důvody lze hledat především ve snaze vytvořit takovou armádu, která bude odpovídat standardům armád západních států a požadavkům Aliance. Přesto ODS ještě v programu z roku 1998 o profesionalizaci nehovořila⁵⁶⁵ a vložila jej až do programu pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2002.⁵⁶⁶ Profesionalizaci tak nakonec poměrně nečekaně prosadil předseda vlády za ČSSD Miloš Zeman a překvapil tím i svého ministra obrany.⁵⁶⁷

Jednotlivé proudy uvažování o zahraniční politice ve vztahu k profesionalizaci armády lze rozdělit následovně:

⁵⁶⁴ OTTO, P. *Profesionální armádu odmítá ČSSD a KSČM*. Hospodářské noviny, 17.4.2000.

⁵⁶⁵ ODS. *Hlavu vzhůru: volební program ODS.* [online] 1998 [cit. 2019-04-15]. s. 17 – 18 Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf

⁵⁶⁶ ODS. *Volební desatero.* [online] 2002 [cit. 2019-04-16]. s. 10 – 11. Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf

⁵⁶⁷ Komárek, Jaroslav, *Úskali profesionalizace armády České republiky*. Vojenské rozhledy, 2014, roč. 23 (55), č. 4, s. 75-87

	Liberální	Konzervativní	Národně-socialistický
Role armády	Armáda jako nástroj multilaterálního řešení globálních a lokálních krizí	Armáda jako součást NATO; expediční povaha; uplatnění v <i>out of area operations</i>	Armáda jako konstitutivní prvek suverenity; armáda jako prostředek zajištění samostatnosti a svébytnosti
Profesionalizace AČR a bezpečnost	Profesionální armáda jako příspěvek kolektivní bezpečosti; rozšíření působnosti armády na zahraniční humanitární mise, operace na udržení míru a humanitární intervence	Profesionální armáda jako příspěvek kolektivní obraně; využití armády v misích NATO, EU, popř. ad hoc sestavených mezinárodních koalicích; Konštruktivní armáda je v době revoluce ve vojenských záležitostech přežitek	Profesionální armáda povede ke snížení obranyschopnosti země; Profesionalizace povede ke zvýšení závislosti ČR na jejích západních spojencích, omezí suverenitu zajišťovat vlastní bezpečnost
Armáda a společnost	Profesionalizace armády je krokem k demilitarizaci společnosti a posílení svobody jednotlivce	Profesionalizace armády je součástí západního trendu a přiblížení ČR západoevropským demokraciím	Profesionalizace armády bude mít negativní dopady na morálku obyvatelstva a sdílené hodnoty ve společnosti a oslabuje se národně-kolektivní vědomí ve prospěch konzumerismu a individualismu.

Tabulka 9: Tři názorové proudy ve vztahu k profesionalizaci armády

Na základě vstupu do NATO, proměny bezpečnostního prostředí a požadavků budoucí profesionalizace vznikly dvě základní koncepce proměny české armády – tzv. Tvrdíková a Kostelkova reforma. Ministr obrany Jaroslav Tvrdík představil v roce 2002 Koncepci výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky, jejíž jednou z hlavních priorit byla adaptace na boj proti terorismu v novém bezpečnostním prostředí po 11. září 2001.⁵⁶⁸ Armáda měla především splnit úkoly NATO, tzv. *NATO Task List*. Pro účely vlastní obrany měla být provedena mobilizace všech osob, na které se vztahovala branná povinnost, pro účely postupu podle čl. 5 Washingtonské smlouvy mohly být vyčleněny všechny síly AČR, pro nasazení v zahraniční operaci na prosazení míru mělo být vyčleněno až 5 000 vojáků a pro účely účasti v misi na udržení míru až 1000 vojáků.⁵⁶⁹ Koncepce počítala s profesionalizací do roku 2006 a přizpůsobením

⁵⁶⁸ Ministerstvo obrany ČR. *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*. MO ČR, 2002, s. 2

⁵⁶⁹ *Ibidem*, s. 13 – 14

ozbrojených sil standardům NATO: „*Paralelně se bude Armáda České republiky účastnit operací podle vojenskopolitických ambicí ČR a působit v systému protivzdušné obrany NATO (...)* V ozbrojených silách se budou uplatňovat standardy NATO. Česká republika bude realizovat národní projekty v rámci programu bezpečnostních investic NATO.“⁵⁷⁰

Navrhovaná struktura armády odpovídala novému způsobu vedení válek – pozemní síly se zaměřily na nové typy konfliktů, navrženy byly tři mechanizované brigády a pouze jedna těžká mechanizovaná brigáda, tvořící dohromady mechanizovanou divizi, a jedna dělostřelecká brigáda. Taktické, vrtulníkové a dopravní letectvo bylo plánováno tak, aby „*dosáhly maximální interoperability*“⁵⁷¹ a byly vhodné pro účely nasazení v operacích a úkolech NATO.⁵⁷² Ústup teritoriální obrany předpokládal, že „*v cílovém stavu bude AČR dislokována zhruba v 60 místech. To znamená, že AČR opustí na 100 větších či menších posádkových míst.*“⁵⁷³ Profesionalizace společně se splněním úkolů NATO ovšem předpokládala zásadní modernizaci bojové i nebojové techniky a v rozpočtu se na ni nenašlo dost prostředků.⁵⁷⁴ Tvrdíkův nástupce Miroslav Kostelka poté nechal vypracovat méně ambiciózní Koncepti výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovanou na změněný zdrojový rámeček. Navzdory nerealistickému předpokladu růstu rozpočtu Ministerstva obrany postupně až na 70 mld. Kč v roce 2010⁵⁷⁵ počítala Koncepte s nasazením do operací podle na prosazení míru nasazení již pouze nejvýše 3000 vojáků, počet mechanizovaných brigád byl omezen na dvě a bylo zrušeno jejich spojení v divizi.⁵⁷⁶

⁵⁷⁰ Ibidem, s. 15

⁵⁷¹ Ibidem, s. 24

⁵⁷² Ibidem, s. 24 – 25

⁵⁷³ Ibidem, s. 28

⁵⁷⁴ *Armáda České republiky: symbol demokracie a státní suverenity : 1993-2012.* 2., dopl. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR, odbor komunikace a propagace (OKP MO), 2013., s. 63 – 64

⁵⁷⁵ Ministerstvo obrany ČR. *Koncepte výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámeček.* A-Report č. 24/2003., s. 5

⁵⁷⁶ Ibidem, s. 7 – 10

Profesionalizace a reformy v roce 2004 poté vedly v odchodu značného množství důstojníků a managementu a došlo ke slučování a rušení sekcí a odborů v Ministerstvu obrany i na Generálním štábu AČR.⁵⁷⁷ Zároveň se zrušením povinné základní vojenské služby bylo nezbytné přijmout nové vojáky z povolání. Voják a vojenský teoretik Dušan Rovenský k tomu uvádí: „*V letech 2003 – 2005 byl zahájen intenzivní nábor do české armády, který však upřednostňoval kvantitu nových profesionálů na úkor jejich kvality. Mnozí z nich se dostali do hodností a funkcí k jejichž výkonu neměli odpovídající odborné znalosti a zkušenosti.*“⁵⁷⁸ Profesionalizace byla z mnoha výše uvedených důvodů mezi zaměstnanci MO i vojáky přijímána spíše negativně. Problémy spojené s profesionalizací AČR shrnul mj. Felix Černochoch v tematickém čísle Obrany a strategie.⁵⁷⁹ Restrukturalizace resortů vedla k mnohdy nekonceptním odchodem odborníků a profesionálů. Podle názorů některých příslušníků AČR se jednalo o další formu personální čistky za účelem zbavení se některých předlistopadových kádrů, zatímco jiní důstojníci, kteří zahájili kariéru v období před rokem 1989, získali vysoké funkce v Generálním štábu a na Ministerstvu obrany. Především ovšem bylo diskutováno odloučení armády od populace. Obava ze ztráty suverenity skrze omezení bojeschopnosti aktivní populace, snížení počtu ozbrojených sil a zaměření na zahraniční operace byla konfrontována poukazem na selhání osamocené armády v minulosti. Myšlenka, že bez spojeneckých závazků a k tomuto účelu vybavených ozbrojených sil čeká Českou republiku další pasivní odevzdání osudu, v diskuzi zvítězila.

⁵⁷⁷ *Armáda České republiky: symbol demokracie a státní suverenity : 1993-2012.* 2., dopl. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR, odbor komunikace a propagace (OKP MO), 2013., s. 65 – 67

⁵⁷⁸ ROVENSKÝ, Dušan. *Profesionalizace AČR aneb špatně připravený experiment.* On War On Peace. [online] 23. 9. 2009 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <http://www.onwar.eu/2009/09/23/profesionalizace-acr-aneb-spatne-pripraveny-experiment/>

⁵⁷⁹ ČERNOCH, Felix. *Profesionalizace AČR: přístupy - pojetí – řešení.* Obrana a strategie č. 1/2001, s. 21 - 40

5. Diskuze o umístění zařízení protiraketové obrany v ČR

Obraz suverenity jako protikladu k bezpečí skrze spojení s velmocí a otázka zrady vyvstaly velmi silně v otázce umístění protiraketové obrany USA v ČR. Do diskuze byla tentokrát nad rámec bezpečnostní komunity výrazně vtažena i česká veřejnost. V roce 2007 začala vláda ČR pod vedením Mirka Topolánka vyjednávat s administrativou prezidenta George W. Bushe o možnosti umístění prvků protiraketové obrany v ČR později známé jako tzv. „radar v Brdech“. V roce 2008 podepsal ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg s představiteli USA „Hlavní smlouvu o umístění radarové stanice v Brdech“ a „Smlouvu o právním postavení sil USA na území České republiky.“⁵⁸⁰ Protiraketová obrana měla být v České republice a Polsku prvním umístěním prvků raketové obrany USA mimo jejich území.⁵⁸¹ Systém pozemní raketové balistické obrany *GMD* měl být konstruován tak, aby dokázal zasáhnout nepřátelské balistické střely v oblasti exosféry protiraketou založenou na naváděcím systému využívajícím infračerveného záření.⁵⁸² Efektivita těchto systémů je sporná a její hodnocení se v americké i světové bezpečnostní komunitě značně liší. Systém protiraket se nicméně kontinuálně zlepšuje.⁵⁸³ Využití balistické obrany USA na území České republiky mělo být zaměřeno v souladu s Bushovou doktrínou proti tzv. darebáckým státům – Íránu a KLDR. Kritici, především z řad komunistické levice to ovšem považovali za skrytou obranu proti Ruské federaci.

Snaha umístit v ČR americký systém protiraketové obrany se stala jakýmsi vrcholem politiky atlantismu. Atlantisté v konzervativním proudu uvažování o zahraniční a bezpečnostní politice zužitkovali dobré vztahy s administrativou George W. Bushe.

⁵⁸⁰ KOŘAN, Michal. *Česká zahraniční politika v roce 2008: analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, s. 162

⁵⁸¹ STEFF, Reuben. *Strategic thinking, deterrence and the US ballistic missile defense project: from Truman to Obama*. Burlington, Vermont: Ashgate, 2013, s. 102

⁵⁸² LEWIS, George N. *Ballistic missile defense effectiveness*. AIP Conference Proceedings. 030007. 2017, s. 3 – 4

⁵⁸³ *Ibidem*, s. 10 – 13

Umístění protiraketové obrany v ČR by vytvořilo speciální vztah k USA, o který atlantisté dlouho usilovali. Strategická hodnota ČR pro USA by výrazně stoupla, čímž by se zvýšila kredibilita bezpečnostních záruk pro ČR a snížila pravděpodobnost obávané zrady spojenců. Diplomatický, mediální a zpravodajský odpor ze strany Ruské federace dále potvrzoval myšlenku, že protiraketová obrana je účinným prvkem a cenným příspěvkem ČR pro USA a strategicky tyto dvě země spojí dohromady. Atlantisté pokračovali v logice studené války Bushovou doktrínou explicitně rozdělené na demokratické státy s vůdčí rolí USA a nedemokratické darebácké státy, implicitně doplněné o Rusko. Akcent byl kladen na členství ČR v západní a demokratické části rozděleného světa. Mezi tradiční atlantisty patřili kromě premiéra Mirka Topolánka ministryně obrany Vlasta Parkanová, ministr pro evropské záležitosti Alexandr Vondra, ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg, ředitel think tanku Prague Security Studies Institute a pozdější první náměstek ministra zahraničních věcí Jiří Schneider, celá řada poslanců ODS (např. Marek Benda, Jan Vidím nebo budoucí předseda vlády Petr Nečas) a část poslanců KDU-ČSL. V armádě tyto postoje zastávala menší skupina důstojnického sboru, jako např. generál Petr Pavel. Atlantismus zastávala rovněž velká část diplomatického sboru a zaměstnanců Ministerstva obrany. Nelze rovněž pominout, že atlantismus postupně přijal i bývalý prezident V. Havel.

Proti radaru se nicméně mobilizovala poměrně široká fronta odpůrců. Mezi základní argumenty odpůrců protiraketové obrany v rámci bezpečnostní komunity patřily následující:

1. Umístění prvků protiraketové obrany představuje omezení suverenity a samostatnosti ČR v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky;
2. Umístění jaderných zbraní na českém území představuje podrobení se velmoci a představitelé ČR se tímto krokem staví do podřízené a nedůstojné pozice. Před rokem 1989 se jednalo o vojensky vnučené rozhodnutí, nyní jde o dobrovolný zájem;

3. Umístění protiraketové základny v ČR zvyšuje porušováním logiky odstrašení mezinárodní napětí a tím představuje pro ČR značné riziko, protože se stává potenciálním terčem preventivního útoku ze strany např. Ruské federace. Umístění protiraketové obrany v ČR staví zemi do nového nárazníkového pásma;
4. Navrhovaný systém protiraketové obrany v ČR je obcházením euroatlantických struktur, a to jak NATO a EU. Česká republika se v Evropě stane nedůvěryhodnou a vymění důvěru spojenců v institucionalizovaných organizacích za přízeň, v té době již v samotných USA nepříliš populární, administrativy.

Liberální proud sice nebyl zcela jednotný, ale většinově radar odmítal. Jedním z důvodů byla v té době rostoucí nepopularita administrativy prezidenta George W. Bushe. Dalším důvodem byl inherentní antimilitarismus liberálního proudu. Radikální součástí tohoto uvažování se stal intelektuálně-levicový a anarchistický odpor, reprezentovaný hnutím Ne základnám, k němuž se přidala celá řada osobností, jako profesori Jan Keller, Miroslav Horyna a Miroslav Hroch, bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kavan nebo veřejně aktivní akademik Jaroslav Šabata či publicista Petr Uhl. Argumentace hnutí Ne základnám kombinovala celou řadu často protichůdných idejí, od různých forem marxismu a přejatých myšlenek Komunistického svazu mládeže, přes národovecké konspirační teorie, anarchistický anti-militarismus, proruské a protiamerické komentáře až po vědecké a pseudovědecké studie.⁵⁸⁴ Nejednoznačně se vyslovila ČSSD, která podmínila svůj souhlas s umístěním protiraketové obrany USA v Brdech vypsáním referenda.⁵⁸⁵ Vlažně se k umístění protiraketové obrany postavil prezident Václav Klaus.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Viz web hnutí Ne základnám - www.nezakladnam.cz [online][cit. 2019-04-21]. Dostupné z: http://www.nezakladnam.cz/cs/19_o-iniciative

⁵⁸⁵ Viz Stenografický zápis 14. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 4. května 2007: *Stenoprotokol 14. schůze PSP ČR ze dne 4. května 2007.* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

⁵⁸⁶ *Czech President Says Opposition To U.S. Base Should Be Respected.* Radio Free Europe, Radio Liberty. [online] 2007 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/1077950.html>

Na akademické úrovni proběhla „na pravici“ v Revue Politika diskuze mezi poradcem prezidenta V. Klause Michalem Petříkem a výzkumníky z Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU Petrem Suchým a Petrem Vilímkem. Michal Petřík se v úvodním textu zamýšlí nad důvody umístění cizích vojsk na území svrchovaného státu a nenachází pro to důvod v případě ČR. Upozorňuje, že umístění radaru v Brdech poškozuje suverenitu ČR.⁵⁸⁷ P. Suchý a P. Vilímkem ve své oponentuře poté upozorňují, že USA hájí zájmy nejen své, ale rovněž evropské a tedy i české. Připomínají mnichovskou zradu a upozorňují, že diplomacie nemusí ve vypjatých situacích stačit. Poukazují na rizikový faktor zrady západních spojenců: „*Stačilo několik málo výroků ruských politických a vojenských představitelů, verbální náznak odhodlání zaměřit (prozatím neexistující) balistické střely středního doletu na Polsko a ČR, aby nejen německá levice, ale i pravice zatroubila na ústup.*“⁵⁸⁸ Protiraketová obrana představuje materializaci záruk a umožňuje ČR nespolehat se pouze na diplomacii a přísliby spojenců. Michal Petřík následně argumentuje, že ČR nezvýší svoji bezpečnost podryváním jednoty NATO bilaterálními dohodami. Uvádí, že riziko ohrožení balistickými střelami trvá již déle, stejně jako existence darebáckých států, jenom nyní je akcentováno administrativou G. W. Bushe. Navrhuje poté přesvědčit NATO, aby se přidalo k americké protiraketové obraně jako celek.⁵⁸⁹ Na okraj této diskuze je nezbytné podotknout, že je v textech diskutován pojem *Česká strategická kultura*, ale není přesně vymezen, ani není argumentačně doložen. Tato diskuze byla nicméně symptomatická pro rozkol v konzervativním porodu. V diskusi o radaru nezafungoval dosud převažující konzervativně-liberální konsensus, ale ani jednotu konzervativního přístupu. Naopak

⁵⁸⁷ PETŘÍK, Michal. *Potřebuje ČR radarovou základnu USA?*. Revue Politika č. 2/2007 [online] 2007 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/potrebuje-cr-radarovou-zakladnu-usa>

⁵⁸⁸ VILÍMEK, Petr. SUCHÝ, Petr. *Hra na schovávanou*. Revue Politika č. 3/2007 [online] 2007 [cit. 2019-04-21] Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/162/hra-na-schovavanou>

⁵⁸⁹ PETŘÍK, Michal. *Americký radar a česká strategická kultura*. Revue Politika č. 5/2007. [online] 2007 [cit. 2019-04-21] Dostupné z: <https://www.cdk.cz/americky-radar-ceska-strategicka-kultura>

liberální proud až na Václava Havla (který nicméně v otázkách zahraniční politiky byl v té době spíše v konzervativním táboře) poměrně jednotně radar odmítal a sdílel mnohé postoje s tradičně protiamerickým národně-socialistickým proudem. Mezi důvody pro nečekaně velký odpor vůči politice umístění protiraketové obrany USA v Brdech lze uvést následující:

1. Návrh byl realizován formou bilaterální dohody, mimo rámec euroatlantických struktur;
2. Klesající popularita administrativy G. W. Bushe i celkově USA;
3. Postupující únava z války proti terorismu a jisté vyčerpání jejího morálního apelu;
4. Nepopularita radaru v české veřejnosti. Radar odmítaly necelé dvě třetiny dotázaných obyvatel;⁵⁹⁰
5. Ruské hrozby vyvolaly konkrétní obavy z eskalace napětí a nechtěného posunu ČR do nárazníkového pásma, resp. obava z provokace útoku.

Projekt byl nakonec zrušen ze strany USA po nástupu administrativy Baracka Obamy v roce 2009.

6. Shrnutí

Zděšení, morální rozhořčení a obavy, které zasáhly celý západní svět po útocích 11. září 2001, se projeví i v české bezpečnostní komunitě. Reakce České republiky byla spojenecky loajální, vážně míněná a mnoho rozhodujících aktérů pocítilo dojem z historického okamžiku a byli odhodláni nezklamat. Zástupci všech tří proudů uvažování o zahraniční politice podpořili zahájení války proti terorismu, jakkoli národně-socialistický proud zůstával opatrný. V bezpečnostní komunitě panoval až na výjimky konsensus v použití vojenských i nevojenských prostředků k zastavení teroristické hrozby. Jednalo se

⁵⁹⁰ LEINERT, Ondřej. *Téměř dvě třetiny Čechů nechtějí americký radar*. Hospodářské noviny. 19. 7. 2007. [online] 2007 [cit. 2019-04-21] Dostupné z: https://ihned.cz/3-21651800-radar-000000_d-1a

o jediný případ v historii, kdy byl aktivován článek 5 Washingtonské smlouvy, na což ČR zareagovala vstřícně a v souladu s očekáváním spojenců. USA v prvních fázích války nepotřebovaly ani tak vojenskou jako spíše politickou podporu. Česká republika se zúčastnila války v Afghánistánu od jejího počátku a svoje angažmá dosud nepřehodnotila, navzdory periodicky se objevujícím pochybnostem o smyslu války a schopnosti ČR přispět ke zlepšení situace. Model angažmá odpovídal konsensu liberálního a konzervativního proudu. Liberálně smýšlející část bezpečnostní komunity se mohla opřít o argument, že ČR vysílá především polní nemocnici a později chemickou jednotku, PRT a výcvikový tým OMLT.⁵⁹¹ Tento způsob angažmá vyplýval z vize České republiky jako státu, který je nositelem humanistických a demokratických hodnot. Konzervativní proud se zaměřoval na spolupráci s USA, zastával ve válce proti terorismu militarističtější postoj a oceňoval práci speciálních sil a zpravodajskou i fyzickou pomoc při likvidaci vysokých cílů. Rozsah zapojení ČR byl zvolen tak, aby byl komplementární k činnosti USA a zároveň odpovídal hodnotovému profilu, který nejen stále v české bezpečnostní komunitě rezonoval, ale ve spojení s morálním apelem amerických neokonzervativců ještě vzrostl. Argumentace v rámci liberálně-konzervativního konsensu byla natolik přesvědčivá a opírala se o široký souhlas napříč odbornou a do značné míry i laickou veřejností, že národně-socialistický proud se omezil pouze na věcné připomínky a technickou argumentaci.

Vztah k americkému neokonzervatismu a Bushově doktríně způsobil větší rozpory mezi jednotlivými názorovými skupinami. V prvních letech války proti terorismu fungoval její apel na morální hodnoty, spojenecké závazky a především nové rozdělení světa, které umožňovalo potvrzení sebeidentifikace ČR jako západního a demokratického státu. Nejprve napříč bezpečnostní komunitou, později na liberálně-konzervativní většinu. Česká republika

⁵⁹¹ STEJSKAL, Libor. *Mise České republiky v Afghánistánu: Zkouška nových rozměrů*. Vojenské rozhledy č. 4/2009, s. 101 – 113; Ministerstvo obrany ČR. *Zahraniční mise*. Mocr.army.cz. [online][cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/>

Bushovu doktrínu s výhradami přijala. Postupně ovšem s rostoucím vyčerpáním z COIN v Afghánistánu a Iráku, klesající popularitou americké administrativy prezidenta George W. Bushe a především s rostoucími pochybnostmi ohledně motivů, smyslu, výsledků a dopadů války proti terorismu se liberální-konzervativní konsensus rozpadá. Liberální část a především levicově orientovaná liberální část bezpečnostní komunity postupně zavrhuje Válku proti terorismu jako málo legitimní, neoimperiální a neřešící komplexní problémy v regionu. Do jisté míry na tento názorový posun měl i vliv zahraničních autorů.⁵⁹² Rovněž část konzervativního proudu, především kolem Václava Klause, která zpočátku podporovala Válku proti terorismu, později odmítla neokonzervativní étos jako příliš ideologický a jdoucí proti národním zájmům ČR, především z hlediska suverenity. Národně-socialistický proud, který od počátku upozorňoval na problematické ospravedlnění Války v Iráku prostřednictvím obvinění irácké vlády z výroby a přechovávání ZHN, získal zpět sebevědomí v kritice českého spojení s USA a potažmo NATO. Boj proti terorismu v rámci domácího prostředí rovněž ustoupil z vojenského a morálně manicheistického pojetí boje proti terorismu a přijal evropské byrokraticko-technické pojetí. Z výzkumu zapojení ČR do války proti terorismu lze odvodit:

1. ČR v době sdíleného pocitu ohrožení dokáže reagovat poměrně jednotně a koherentně. Tato koherence se ovšem v případě války proti terorismu do jisté míry vyčerpala;
2. Ve chvíli, kdy neexistuje věrohodné a bezprostřední ohrožení, dojde ve strategických otázkách k ostré diskusi názorových proudů. V případě neexistence rozhodné politické, odborné a byrokratické převahy jednoho z nich, vzniká kompromis, který lze charakterizovat jako jednání v rámci „vlažné loajality“;

⁵⁹² Viz např. knihy Noama Chomského: CHOMSKY, Noam. RAI, Milan. *War plan Iraq: ten reasons against war with Iraq*. New York: Verso, 2002

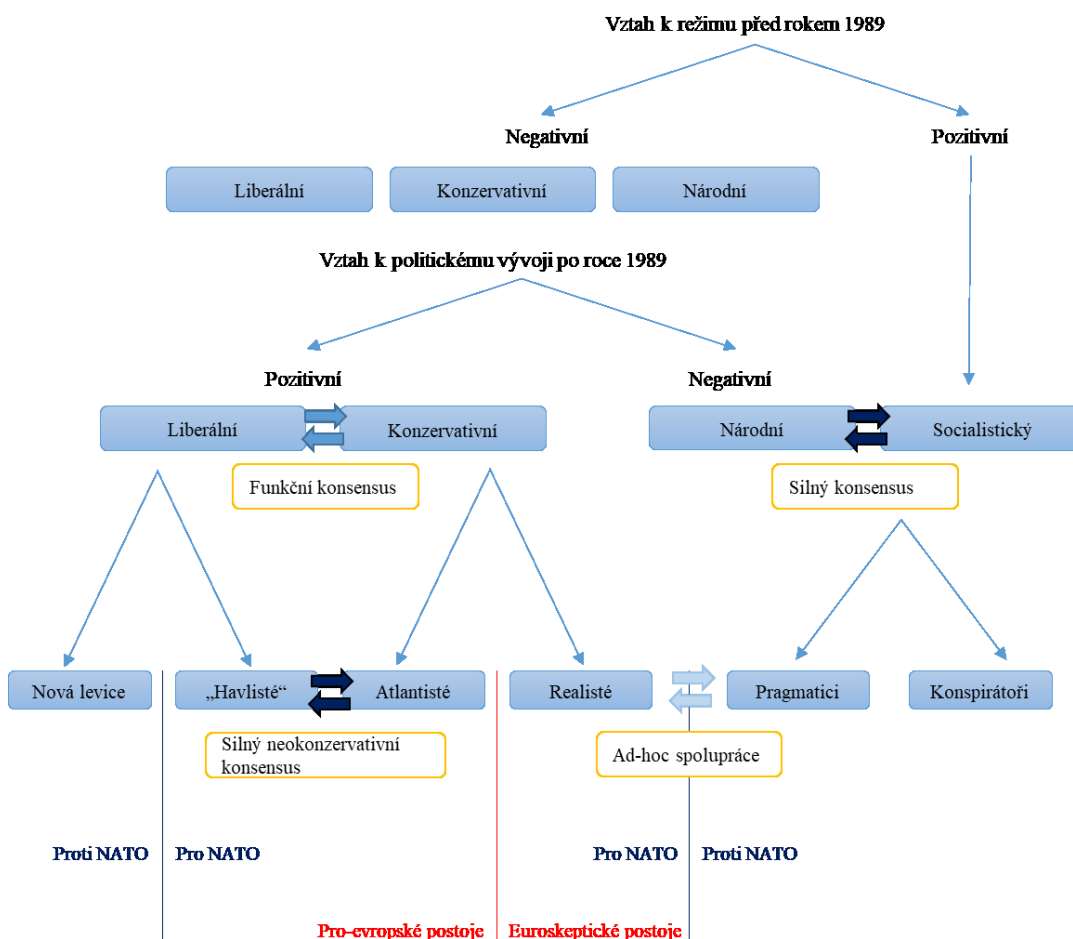
3. Profesionalizace armády potvrdila záměr České republiky orientovat svoji bezpečnost a ochranu suverenity na působení v rámci spojenekých struktur, ať již na bilaterální nebo multilaterální úrovni. Zaměření nově budované profesionální armády na interoperabilitu s NATO reflektuje dominaci diplomacie nad armádou;
4. Forma nasazení AČR v Afghánistánu a Iráku nadále refletovala humanistický a demokratický étos ČR;
5. Působení ČR ve válce proti terorismu reflektuje snahu ČR řešit problémy před jejich přesunem do obrany ve strachu ze zrady spojenců;
6. Latentní obava ze zrady spojenců rovněž motivuje významnou část české bezpečnostní komunity ke zvyšování hodnoty ČR pro spojence a tím k posílení kredibility bezpečnostních záruk USA a NATO.
7. Objeví-li se pocit ohrožení suverenity země, jako např. v rámci diskuze o umístění prvků protiraketové obrany USA v ČR, dochází k přehodnocování předchozích pozic.

X. Vymezení strategické kultury České republiky

1. Hledání konsensu – soupeřící proudy a narativy

Historické narativy a obrazy z kapitoly V. se projevovaly i v uvažování po roce 1989. Bezpečnostní komunita získala po rozpadu Sovětského svazu a Varšavské smlouvy volnost v rozhodování, což podnítilo pocit *odpovědnosti* za dějiny vlastní země a přimělo k zamyšlení se nad vztahem vlastní politiky k dějinám a jejímu významu z filozofického hlediska. Některé narativy se objevovaly pravidelně, jiné téměř zmizely nebo zůstaly silné pouze v určitém názorovém spektru. Rozdělení na jednotlivé názorové proudy po sametové revoluci vyplynulo ze vztahu k minulosti. Základní dělicí osu představoval vztah k minulému režimu, který nespočíval ani tak ve vztahu režim – disent, jako spíše v individuálním hodnocení doby před rokem 1989. Druhým dělicím prvkem byl postoj k nově se formujícímu demokratickému vládnutí. Byli to právě národně orientovaní politici, kteří často zastávali silně antikomunistické postoje a rázně odmítali politické období před rokem 1989, nicméně zklamání z vývoje po roce 1989 je postupně názorově v otázkách zahraniční politiky, bezpečnosti a vojenství sblížilo s těmi členy bezpečnostní komunity, kteří také pociťovali zklamání z politického vývoje, ale na základě pozitivního vztahu k režimu před rokem 1989. Bylo to právě kladné hodnocení vývoje po roce 1989 a akceptace základních hodnotových východisek, z nichž vycházel, které daly základ k liberálně-konzervativnímu konsensu. Tento konsensus posléze dominoval zahraniční a bezpečnostě-vojenské politice po roce 1989 a určil základní obrysy vztahu České republiky v mezinárodním systému i k základním strategickým otázkám. Liberální a konzervativní proud nelze ztotožnit s rozdělením na idealisty a pragmatiky. V rámci konzervativního proudu se postupně vykryštovalo silné atlantické křídlo založené na idejích, které se ztotožnilo s americkou zahraniční politikou a jejím normativním intervencionismem. Část liberálního proudu,

především prezident Václav Havel, se poté rovněž ztotožnila s americkou zahraniční politikou a na základě společného konsensu těchto dvou skupin se ČR stala aktivním státem participujícím ve Válce proti terorismu.

Graf 8: Názorové rozdělení české bezpečnostní komunity

Národně-socialistický proud zůstal marginální a navzdory silným názorům a projevům ve sněmovně i v rámci diskuzí bezpečnostní komunity a armády do formulace zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky nepromlouval. Na druhou stranu ani nezmizel a nadále zůstává sice menšinovým, ale existujícím a v některých ohledech i silícím směrem uvažování, který formuluje vlastní postoje a návrhy řešení. Názorové proudy si ponechaly silnou roli v rozhodování a politická převaha některého z nich výrazně ovlivňovala směřování České republiky. Normotvorný konsensus liberálního a konzervativního proudu

se v rámci války proti terorismu projevil jako křehký a nestabilní. Narativ demokratizace a začlenění do rodiny západních a demokratických států, který tento konsensus spojoval, se během války proti terorismu vyčerpával. Posilování myšlenek nové levice v rámci liberálního proudu postupně odcizilo značnou část konzervativců, především z realistického směru, kolem Václava Klause a značné části ODS. Atlantisté naopak ztratili s postupným vyčerpáním neokonzervativní doktríny G. W. Bushe na přesvědčivosti ve své rétorice. Národně-socialistický proud se poté rozdělil na pragmaticky uvažující část volající po obnovení národní suverenity, nezávislosti a kritice *servility* vůči zájmům západních mocností, především USA a Německa, a skupiny a jednotlivce zastávající více či méně radikální názory a konspirační teorie. Zatímco konspirační část zůstala zcela mimo seriózní veřejnou debatu a v bezpečnostní komunitě hraje marginální roli, tak pragmatická část dokázala nastolit celou řadu témat k vážné diskuzi.

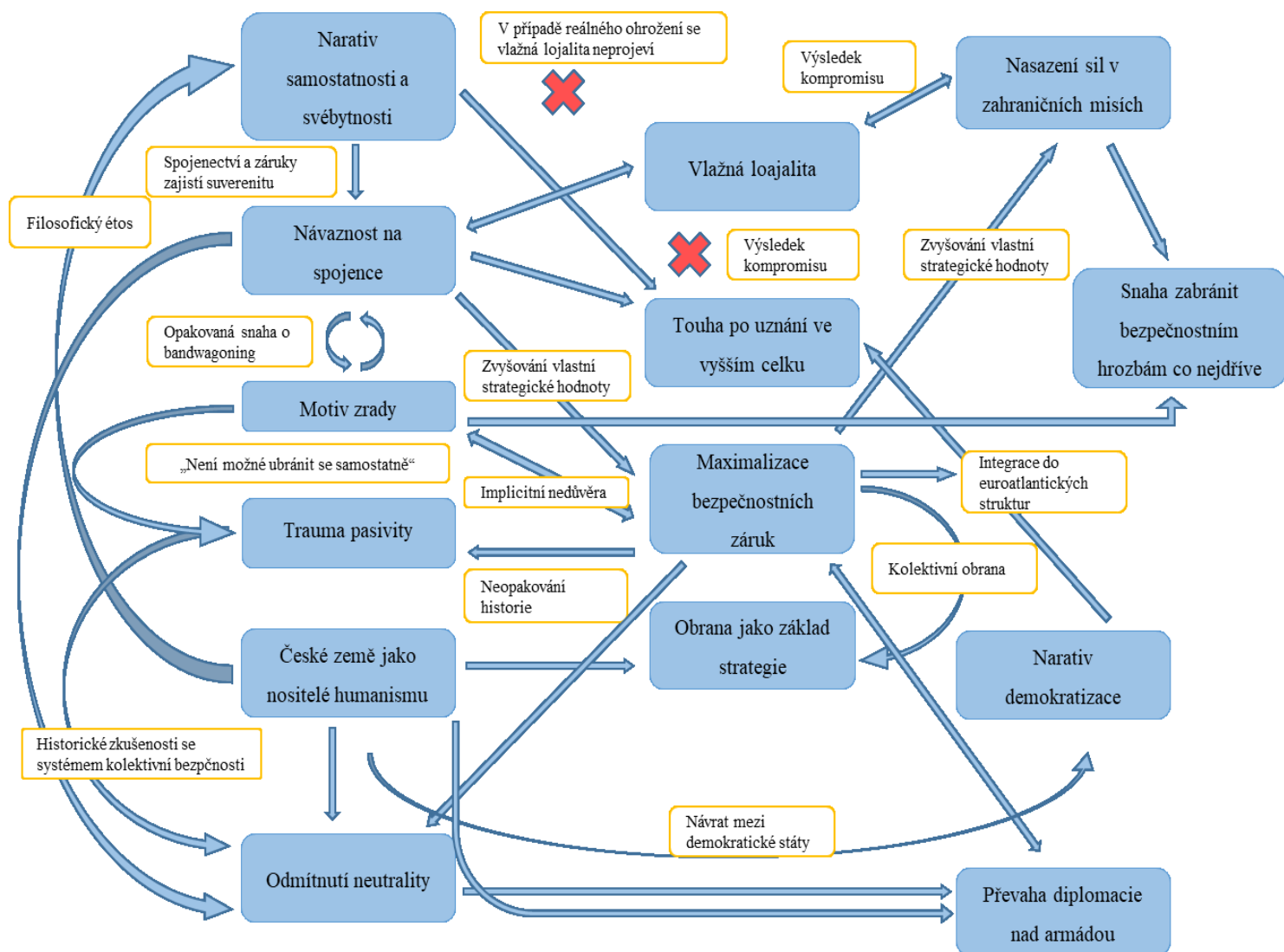
Nejvýznamnější narativ samostatnosti a suverenity zůstal sdíleným napříč bezpečnostní komunitou, ovšem jeho interpretace se značně lišila. Liberální proud ji spatřoval v udržení multilaterálního a silně institucionalizovaného mezinárodního řádu, konzervativní proud vyzdvihoval zachování suverenity skrze spojenecké vazby a záruky a národně-socialistický proud preferoval vlastní zajištění bezpečnosti skrze budování kapacit a udržení post-komunistického modelu obranné politiky. Nízká kompatibilita těchto základních postojů vede k marginalizaci *jednotné národní politiky* a naopak směřuje ke dvěma charakteristikám:

1. Zahraniční a vojensko-bezpečnostní politika má vysokou volatilitu vzhledem k politickým a personálním změnám v případě, že je rozhodnutí dosahováno na základě politické převahy;
2. Výsledná zahraniční a vojensko-bezpečnostní politika je kompromisní a nerozhodná v případě, že je tvořena konsensem jednotlivých soupeřících názorových proudů.

V obou případech je politika vůči obyvatelstvu, v mezinárodním společenství, vůči spojencům i vůči samotným členům bezpečnostní komunity nesrozumitelná a obtížně čitelná. V ČR po roce 1989 došlo k prolnutí obou dvou principů.

2. Kognitivní mapování

Poznatky získané prostudováním jednotlivých aspektů české zahraniční, bezpečnostní a obranně-vojenské politiky v průběhu dějin i v rámci jednotlivých etap po roce 1989 byly postupně zanášeny do tzv. kognitivní mapy. Kognitivní mapa tedy neobsahuje postoje

Graf 9: Grafické znázornění strategické kultury České republiky

jednotlivých myšlenkových proudů, jejich argumenty nebo jejich jednotlivé optiky, ale výsledek diskuzí mezi těmito proudy. Kognitivní mapa tak zobrazuje výsledné tendence, ať již jich bylo dosaeno konsensem, kompromisem či politickou převahou. Jednotlivé narativy, rozhodnutí a způsoby chování nejsou samostatné fenomény, ale navzájem se ovlivňují a vznikají mezi nimi vazby. Na kognitivní mapě se tak postupně zobrazil převažující *český model uvažování*, který s sebou nese základní rysy *české strategické kultury*.

Narativ samostatnosti a svébytnosti zůstal nejsilnějším motivem české bezpečnostní komunity. Narativ byl doplněn o filosofický étos demokratického národa, který projevil vůli po samostatnosti a vůli po svobodě. Česká republika jako menší středoevropský stát bez explicitních ani implicitních teritoriálních a ofenzivních ambicí má právo zaujmout v mezinárodním systému místo po boku ostatních demokratických a svobodných států. Zůstal rovněž étos obrany, tedy představa *zachování* tohoto stavu jako klíčová strategická otázka.

Po roce 1989 proběhla v bezpečnostní komunitě i v rámci české veřejnosti zásadní diskuze o budoucím směřování České republiky. Zvítězil názor, že suverenita a samostatnost musí být někým garantována. Neutrální postavení bez garance bezpečnostních záruk uvrhne Českou republiku do situace, ve které se nebude schopná podílet na řešení globálních výzev včetně terorismu, organizovaného zločinu, regionální nestability, politického radikalismu nebo šíření ZHN a v případě vojenského napadení se neubrání. Neutralita by rovněž ČR dostala do nárazníkové zóny mezi státy v ruské sféře vlivu a euroatlantických strukturách bez dostatečné vojensko-politické síly provádět realistické vyvažování.

Zájem o integraci do euroatlantických struktur byl motivován snahou o institucionální potvrzení demokratizace a *návratu do Evropy*, snahou nahradit neutralitu udržitelnějším modelem i historickou představou, že bez spojenců není možné České země udržet samostatné a bezpečné. Tauma z pasivity v letech 1938, 1939 a 1968 se projevilo široce

přijímanou myšlenkou, že ČR se již nesmí dostat do situace, kdy bude nucena stát tváří v tvář volbě zoufalé bitvy se silnějším nepřítelem nebo přijmout ponižující podmínky, včetně případné ztráty samostatnosti. Integrace do euroatlantických struktur rovněž představovala kvalitativně odlišnou situaci od integrace do jiných nadnárodních struktur v minulosti – nejednalo se o rozhodnutí vyplývající z nátlaku, války nebo donucení, ale členství bylo dobrovolné. Euroatlantické struktury si rovněž nenárokují státnost a poskytují svým členům fórum pro společné rozhodování a vyjadřování názorů. Členství v tomto společenství tak není vnímáno jako nedůstojné.

Existující historická nedůvěra ke spojencům a obava z jejich případné zrady se nicméně stále projevovala, a to několika způsoby. Jedním z nich bylo tradiční pojetí české vojenské strategie, tedy snaha udržet armádu jednak interoperabilní se spojenci a jednak dostatečně kapacitně vybavenou, tak aby byla schopná vlastní obrany. Tradiční vojenská strategie obrany od dob první republiky, spočívající v zaujetí obranného postavení a následné snaze včas vyřešit situaci diplomatickou cestou, ať již zastavením konfliktu nebo příchodem spojeneckých vojsk, proto zůstala zachována i po roce 1989. Zastavení konfliktu diplomatickou cestou na půdě OSN nebo jiných globálních organizací ovšem vzhledem ke spíše negativním historickým zkušenostem s OSN a do značné míry negativnímu vztahu bezpečnostní komunity ke kolektivní bezpečnosti není prioritní. Klíčovou roli získává kolektivní obrana.

Postupně byla česká strategie stále více posouvána od teritoriální obrany směrem ke spojeneckým závazkům, obsahujícím rovněž princip odstrašení. Předpoklad úspěšného odstrašení s pomocí článku 5 Washingtonské smlouvy ovšem naráží na dva problémy:

1. Článek 5 je vágně formulován a ponechává široký prostor pro uvážení jednotlivým členům;

2. Článek 5 byl vyvolán pouze jednou a to nejsilnějším členem NATO v případě ohrožení, které nebylo existenční pro více členů Aliance. Není tedy zřejmé jak budou státy reagovat v případě existence silné vojenské hrozby vůči menšímu členskému státu.

Pro překonání této nejistoty, umocněné historicky zakotvenou obavou ze zrady, se Česká republika uchýlila ke třem vektorům zahraniční a bezpečnostně-obranné politiky:

1. Snaze zvýšit svoji strategickou hodnotu pro spojence a tím zvýšit jejich zájem na poskytnutí pomoci;
2. Snaze řešit potenciální hrozby s pomocí spojenců co nejdříve a co nejdále od ČR, tedy v době kdy nepředstavují pro spojence existenční riziko a snižuje tak potenciál zrady;
3. Snaze zajistit si bilaterálním bandwagoningem s USA status *důležitého spojence*.

Tato strategie s sebou nese ochotu účastnit se zahraničních misí a projevovat se zde jako kompetentní, loajální a přínosný spojenec podle bodu 1., resp. 3. a zároveň tím přispívat k eliminaci rizik podle bodu 2. Orientací na strategickou hodnotu pro spojence a eliminaci vzdálených hrozeb se zvýšil tlak na interoperabilitu, což s sebou neslo při omezených zdrojích oslabování teritoriálního obranného prvku ve prospěch větší specializace ozbrojených sil. Tím byla zároveň v České republice potvrzena historická premisa dominance diplomacie nad armádou. Armáda připravuje svým působením argumentaci pro diplomacii v rámci multilaterálních jednání v NATO i bilaterálních vztahů se spojenci za účelem prosazení naplnění existujících bezpečnostních záruk pro Českou republiku.

Forma nasazení ozbrojených sil v zahraničních misích je definována dostupnými kapacitami, humanistickým a neofenzivním pojetím sebe sama a především dosaženým politickým kompromisem. Větší část významných strategických rozhodnutí, včetně účasti v zahraničních misích a operacích vyplývá z politického kompromisu, který vyžaduje

značné ústupky ze strany obranného a vojenského plánování. Jedním ze způsobů, jakým je v této oblasti dosahováno politického kompromisu, je nasazování AČR v souladu s humanistickou, demokratickou a neofenzivní tradicí českého politického myšlení. Z této snahy poté vyplývá zaměření se na polní nemocnici, instruktážní a výcvikové týmy, specializované týmy pro působení proti ZHN, popř. rekonstrukční tým a přesah vojenských aktivit do humanitárních činností.

S politikou kompromisu souvisí rovněž narativ vlažné loajality, který se projevil i po roce 1989. Roztříštěnost názorového spektra a nestálost funkčního většinového konsensu mezi jednotlivými proudy vedla k nerozhodnému a mnohdy nejasnému, pasivnímu nebo nekonzistentnímu postoji ČR ve vztahu k řešení mezinárodních krizí i ke spojencům. Vlažná loajalita se projevuje v různých mezinárodních organizacích různě – v OSN nízkým zájmem a nízkou důvěrou vůči kolektivní bezpečnosti, v EU nejasným postojem tendujícím k euroskepticismu a v NATO nevyváženými postoji a jejich nedostatečnou komunikací. Teroristické útoky z 11. září a následná válka v Afghánistánu nicméně poukázaly na fakt, že v případě pocitu reálného ohrožení suverenity a bezpečnosti země dochází k dočasnému potlačení jednotlivých názorových proudů a daří se nalézt konsensus. Loajalita k ČR v případě vážnějšího ohrožení její svrchovanosti, samostatnosti nebo bezpečnosti převáží nad názorovým partikularismem. V tomto případě byla vlažná loajalita potlačena a výsledné rozhodnutí bylo jednoznačné a srozumitelné.

Naopak narativ věčného soupeření s Němci ze strategické kultury České republiky vymizel a je rozvíjena spolupráce s Německem v celé řadě oblastí, včetně obrany a vojenství. Historický vztah k Německu byl i přesto nadále zmiňován národním a socialistickým proudem, především v souvislosti s obavou z možného revizionismu sudetských Němců a ze skrytých německých neoimperálních ambicí, nicméně do strategického uvažování ČR jako celku nepronikl.

3. Základní parametry strategické kultury ČR

Na základě sledování klíčových narativů, obrazů a symbolů v průběhu více než tisíce let české historie, jakož i analýzy nejdůležitějších křižovatek po roce 1989 a následné tvorby a čtení kognitivní mapy lze českou strategickou kulturu definovat následovně:

1. Základní premisou české strategie je zachování vlastní existence, bezpečnosti a demokratického charakteru státu, a to v případě nutnosti i za cenu nižší míry suverenity;
2. Existence těchto hodnot je historicky oprávněná, ale není historicky samozřejmá, proto zůstává klíčovým prvkem strategického myšlení jejich obrana;
3. Samostatnost, bezpečnost a demokratický charakter státu nedokáže Česká republika ubránit sama a je proto pro ni nezbytné přijmout jejich garanci ze strany dostatečně silných spojenců;
4. Vztah k jednotlivým velmocem a mezinárodním organizacím je určujícím rysem české zahraniční a bezpečnostní politiky a debaty o ní;
5. Strategie obrany je rozložena mezi bandwagoning a kolektivní obranu. Česká republika spoléhá na princip kolektivního odstrašení a případné vnější vojenské pomoci;
6. Diplomacie převažuje nad armádou. Nejdůležitějším úkolem pro vnější bezpečnost ČR je diplomatickým a státnickým uměním zajistit dodržení záruk odstrašení a vojenské pomoci spojenců v případě ohrožení suverenity;
7. Strach ze zrady spojenců a z nedodržení bezpečnostních záruk a závazků a nedůvěra v systém kolektivní bezpečnosti vedou ke snaze zvýšit strategickou hodnotu ČR pro spojence a tím zvýšit kredibilitu existujících bezpečnostních záruk a závazků;

8. Strategická hodnota České republiky je zvyšována skrze participaci v zahraničních misích a dalších projektech v rámci Severoatlantické aliance i bilaterálních spojenectví;
9. Česká republika projevuje zájem a snahu bránit se proti potenciálním bezpečnostním hrozbám ve spolupráci se spojenci geograficky co nejdále od střední Evropy a zároveň co nejdříve, v době, kdy nepředstavují existenční ohrožení pro ni ani pro spojence, čímž snižuje riziko zrady;
10. Česká republika se považuje za nositele humanistických a demokratických hodnot a nemá explicitní ani implicitní teritoriální nebo ofenzivní ambice. Tomuto postulátu přizpůsobuje formu svého mezinárodního vystupování, charakter ozbrojených sil i nasazení vojenských a civilních prostředků;
11. Česká zahraniční a bezpečnostně-obranná politika je v případě existence vážného ohrožení její bezpečnosti či bezpečnosti jejich blízkých spojenců jednotná, konzistentní a loajální.
12. V ostatních případech je česká zahraniční a bezpečnostně-obranná politika rozdělená mezi řadu názorových proudů, vlažně loajální, špatně srozumitelná, proměnlivá, závislá na politické situaci a kompromisní.

Je nezbytné uvést, že takto definovaná strategická kultura České republiky vycházející z jejího geopolitického postavení, historické zkušenosti, politického vývoje, integrace do mezinárodních organizací, představuje pouze model, nikoli návod. Samotné rozhodování je strategickou kulturou ovlivňováno a do značné míry i utvářeno, nicméně vždy vyplývá z chování jednotlivých lidí, kteří zastávají klíčové pozice. Při aplikaci strategické kultury ČR je nezbytné neodhlížet od současného vnitropolitického i mezinárodního dění, sledovat reakce jednotlivých zúčastněných osob, vážit jejich motivace a zájmy a zasazovat je do kontextu jejich reálných možností. Znalost strategické kultury nicméně umožní vnímat

strategické rozhodování a uvažování v širším kontextu České republiky a předvídat směr, kterým se bude ubírat.

XI. Závěr

V Českých zemích po vystřídání celé řady forem vlády zvítězila po vzoru dalších evropských států demokracie. Demokratický a právní charakter státu se stal dominantním rámcem realizace zahraniční a bezpečnostně-vojenské politiky. Přes všechny nevýhody, které s sebou toto společenské uspořádání nese, jako je nižší efektivita rozhodování, názorová roztržičnost, obtížnost dlouhodobého plánování nebo nemožnost využívání celé palety dostupných prostředků, se tento systém projevil jako nejméně násilný a represivní ze všech předchozích. Česká republika se etablovala jako demokratický stát, obklopený dalšími demokratickými státy a integrovaný v největší existující demokratické vojenské Alianci, sdružující mj. tři jaderné velmoci. Sousední státy České republiky jsou rovněž členy a Českou republiku s nimi nad rámec členství v NATO pojí i členství v EU a celá řada bilaterálních smluv. Česká republika na rozdíl od mnoha jiných států ve střední Evropě a na rozdíl od období své první demokracie v letech 1918 – 1938 nemá žádné vážné spory se svými sousedy a úroveň vzájemných bilaterálních vztahů je na vysoké úrovni. Po celé období NATO od jeho vzniku v roce 1949 nebyl žádný člen Aliance napaden jiným státem. Z hlediska konvenční strategie se tak Česká republika ukázala být velmi obratná a zajistit bezpečnostní rámec své existence historicky bezprecedentním množstvím záruk.

Historické obrazy a narativy z českých dějin se projevovaly jak ve formování nové polistopadové zahraniční a bezpečnostní politiky v nově se formujícím mezinárodním uspořádání a v rámci diskuze o členství v jednotlivých hodnotově a zájmově ukotvených mezinárodních organizacích, tak i při setkávání s bezpečnostními výzvami 21. století, jako terorismus apod. Vznik jednotlivých názorových proudů byl mj. zapříčiněn odlišným chápáním toho, co znamená rok 1989 pro český, resp. československý stát a jaký je vztah této události k dějinám. Obraz nesamozřejmě národní suverenity a svébytnosti zůstal

sdílenou hodnotou v celé bezpečnostní komunitě, nicméně v mnoha případech mu byl dáván rozdílný obsah. Palackého idea českých dějin jako dějin střetávání českého a německého živilu zůstala relevantní především pro národně-socialistický proud (a částečně pro realisty z okruhu kolem Václava Klause), ostatní členové bezpečnostní komunity naopak vnímali Německo jako partnera a spojence. Naopak obraz zrady a trauma pasivity a z toho vyplývající latentní obavy zůstaly pevnou součástí české strategické kultury. Různé složky reagovaly na tuto obavu odlišně. Liberální a nová levice vyzdvihly proměnu mezinárodního řádu směrem k situaci, která učiní myšlenku národní zrady obsolentní. Po dlouhou dobu dominantní konzervativní proud (včetně neokonzervativního konsensu) předpokládal zvýšení vlastní strategické hodnoty pro spojence. S tím byl rovněž spojen historický obraz uznání českého státu jako rovnocenného partnera v rámci mocensky silného uskupení. Velká část bezpečnostní komunity⁵⁹³ považovala vizi ČR jako rovnocenného partnera demokratickým západním státům v rámci mocensky relevantních uskupení za telos polistopadové zahraniční a bezpečnostní politiky a do jisté míry i za telos českých dějin. Tento pohled nesdílel národní a socialistický proud (a ještě méně jeho radikální, konspirační složka), který nicméně zůstal marginálním ve svém vlivu na zahraniční a bezpečnostní politiku.

Zastánci neokonzervativní konsensu v bezpečnostní komunitě po dlouhou dobu věřili, že se jim podaří vytvořit stabilizovanou strategickou kulturu s nadčasovými zájmy a postoji, včetně hodnocení dějin a jejich narativů. Jakkoli některé hodnoty, jako např. bandwagoing a kolektivní obrana, se skutečně staly jedním ze základních premis strategické kultury, jiné zůstaly předmětem volatilního politického rozhodování. Několikanásobný velvyslanec a představitel konzervativního proudu Tomáš Pojar zhodnotil posledních deset let zahraniční

⁵⁹³ Rovněž většina osob z MZV, MO a AČR se kterými hovořil autor této práce.

politiky ČR⁵⁹⁴ slovy: „*Problémem posledních let je, že se utápíme v provinčnosti a přestáváme být pro okolní svět čitelní. Přestává být jasné, co chceme, o co usilujeme a nikdo vlastně neví, co si myslíme. Tím náš vliv logicky klesá a je jen otázkou času, kdo využije této naší slabosti (...)* V nejtragičtější situaci se nacházíme vždy, když se stanou otázky naší bezpečnosti a zahraniční politiky součástí lítého domácího politického boje. V takových chvílích jedině ztrácíme.“⁵⁹⁵.

Strategická kultura malého státu, tak jak byla jako konceptuální rámec definována v kapitole III. této dizertační práce ovšem tuto situaci anticipuje. Absence jednotícího a koherentního sdíleného „grayovského“ národního příběhu a zároveň velká míry historické, státoprávní, institucionální a ideové diskontinuity tento výsledek předpokládá. Neexistence robustních institucí s dlouhou tradicí a pevně danými procesy zase neumožnila vytvoření *korporátní identity* a strategické kultury založené na *esprit de corps*. Částečné podléhání strategických preferencí ČR aktuálnímu politickému uspořádání i rozdílné hodnocení historických narativů tak odpovídá nastavenému konceptuálnímu rámci. Přesto je zřejmé, že historické narativy uvedené v kapitole V., které se odrážely ve formulaci strategických rozhodnutí v kapitolách VI. – IX, pomohly vytvořit převažující vzorce uvažování o strategii, kterou lze považovat za svébytnou strategickou kulturu.

Historie ukazuje, že vždy, když se zdá, že se zastavila ve svém vývoji a dosud známá nebezpečí byla zažehnána, objeví se nové hrozby. Nové tisíciletí bylo zahájeno válkou proti globálnímu terorismu, který postupně doplnily kybernetické útoky a hybridní hrozby.

⁵⁹⁴ Roky 2005 - 2015

⁵⁹⁵ POLANSKÝ, Jaroslav. *Dlouholetý diplomat Tomáš Pojar: USA ustupují ze světové scény, jejich místo často zaplňují naši nepřátelé. Čeká nás nestabilní doba, musíme se na to připravit*. Parlamentní listy. [online] 2015 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Dlouholety-diplomat-Tomas-Pojar-USA-ustupuji-ze-svetove-sceny-jejich-misto-casto-zaplnuji-nasi-nepratele-Ceka-nas-nestabilni-doba-musime-se-na-to-pripravit-373014>

Zatímco střední Evropa dosáhla historicky nevídané stability a předvídatelnosti, celá řada regionů se propadla do chaosu a násilí. Rozpad bipolárního světového uspořádání narušil mnohé axiomy mezinárodních vztahů a orientace v nové geopolitické realitě se stala obtížnější. Nové hrozby globálního charakteru a reakce stále propojenějšího světa postavily Českou republiku před výzvy, pro které neměla oporu v historii ani v dosavadní praxi.

Při pohledu do historie je zřejmé, že v Českých zemích každá politická generace byla postavena před dosud neznámé výzvy, ať již to byla správa vlastního státu uprostřed potenciálních nepřátel, okupace a holocaust, nárazníkové pásmo pod hrozbou jaderné konfrontace, budování demokracie a integrace do západní Evropy nebo boj proti mezinárodnímu terorismu. Každá tato generace formulovala více či méně úspěšné strategie, doktríny, zahraničně-politické vize a přijala strategická rozhodnutí. Tato dizertační práce předkládá formulaci strategické kultury, která se vytvořila v návaznosti na změny světového uspořádání v roce 1989, a která ovlivňuje stávající formulování strategií a přijímání strategických rozhodnutí v budoucnosti.

Nezodpovězenou otázkou zůstává stabilita české strategické kultury. Jak dlouho vydrží konsensus liberálního a konzervativního proudu, který stál do značné míry za směřováním polistopadového českého strategického uvažování, a jak dlouho vydrží tyto názorové proudy jako takové? Česká republika jako stát ve střední Evropě je z hlediska delší časové perspektivy součástí jednoho z nejdramatičtější se měnících regionů na zemi, a tak nelze stabilitu její strategické kultury z historického pohledu zaručit. Navzdory těmto faktům zůstává ovšem Česká republika zůstává samostatným, svrchovaným a demokratickým státem, je členem stabilních a v mezinárodním společenství stále silných mezinárodních organizací, které nikdy neodvolaly ani vážně nezpochybnily své záruky, má dobré bilaterální vztahy s většinou států světa a na svém území od roku 1989 do současnosti nezaznamenala

vážnou existenční hrozbu. Pro zpochybnění základních premis strategického uvažování a tím postupné zásadní změny strategické kultury tak prozatím neexistuje důvod.

Seznam použité literatury

- ADÁMEK, František. *Stenprotokol 21. schůze ČNR 1986 - 1990 ze dne 13. února 1990* v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.
- ADAMSKY, Dmitry (Dima). *From Moscow with coercion: Russian deterrence theory and strategic culture*. *Journal of Strategic Studies*, Vol. 41, No. 1-2. 2016
- ADLER-NISSEN, Rebecca. *Opting Out of an Ever Closer Union: The Integration Doxa and the Management of Sovereignty*. *West European Politics*. Vol. 34, No. 5. 2011, s. 1092-1113
- ALBRECHT-HEIDE. *Military sociology: the richness of a discipline*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2000
- ALMOND, Gabriel A. VERBA, Sidney. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*.
- AMO. *Infografika velvyslanců v roce 2017* [online] 2017 [cit.2019-02-10]. Dostupné z: https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/08/AMO_velvyslanci-2017-infografika.pdf
- ANDREW, Dean. *Strategic Culture in the Luftwaffe – Did it Exist in World War II and Has it Transitioned into the Air Force?*. *Defence Studies* [online]. 2004, Vol. 4, No. 3
- ANTUŠÁK, Emil. *Nové aspekty vojenské strategie*. *Vojenské rozhledy* č. 1/1994.
- Armáda České republiky: symbol demokracie a státní suverenity : 1993-2012*. 2., dopl. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR, odbor komunikace a propagace (OKP MO), 2013
- Armáda ČR. Mise Armády České republiky*. [mise.army.cz](http://www.mise.army.cz) [online][cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/>
- ASHLEY, Richard K. *Living on Borderlines: Man, Poststructuralism and War* in DER DERIAN, James a SHAPIRO, Michael J. *International/intertextual relations: postmodern readings of world politics*. Lexington, Mass.: Lexington Books: 1989
- ASHLEY, Richard K. *The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Social Theory of International Politics*. *Alternatives: Global, Local, Political* [online]. 1987, 12(4), 403-434
- AXELROD, Robert. *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books, 1984
- AXELROD, Robert. *Structure of Decision*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976
- BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál, 2008
- BASSETT, Richard. *For God and Kaiser: the Imperial Austrian Army, 1619-1918*. New Haven: Yale University Press, 2015.
- BAUM, Matthew A. *The Iraq Coalition of the Willing and (Politically) Able: Party Systems, the Press, and Public Influence on Foreign Policy*. *American Journal of Political Science*. Vol. 57, No. 2, 2013, s. 443
- BAYLEY, C. C. Petrarch, Charles IV, and the 'Renovatio Imperii'. *Speculum* [online]. 1942, 17(3), s. 323-341
- BENČÍK, Antonín. *Operace "Dunaj": vojáci a Pražské jaro 1968 : studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 78
- BENEŠ, Jan. *U.S. Strategic Culture and the Genesis of Counterinsurgency Doctrine*. *AUC: Studia Territorialia*. 2018, Vol. 17, No. 1, s. 61-79
- BENNETT, Huw. *Minimum force in British counterinsurgency*. *Small Wars & Insurgencies* [online]. 2010, Vol. 21, No. 3, s. 459-475
- BERKOVEC, Zdeněk. *Proces vstupu ČR do NATO a jeho vliv na utváření bezpečnostního systému ČR*. *Vojenské rozhledy*, roč. 23, č. 1, 2014, s. 16
- BERNÁTH, Michal. *Československo se chtělo, mohlo, a proto i mělo bránit. 'Historici hodnotí odkaz Mnichova 1938* [online]. In: *Lidové noviny*. 2018 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/ceskoslovensko-se-chtelo-mohlo-a-proto-i-melo-branit-historici-hodnoti-odkaz-mnichova-1938.A180926_174857_In_domov_mber
- BETTS, Richard K. *Should Strategic Studies Survive?*. *World Politics*, Vol. 50, No. 1, Fiftieth Anniversary Special Issue (Oct., 1997)
- BEYME, Klaus von. *Transition to democracy in Eastern Europe*. Palgrave & MacMillan. 1996
- BLÁHOVÁ, Marie. *Středověké katalogy českých knižat a králů a jejich pramenná hodnota*. *Średniowiecze Polskie i Powszechnie*. 1999
- BLUTH, CHRISTOPH. *The Warsaw Pact and Military Security in Central Europe During the Cold War*. *The Journal of Slavic Military Studies*. 2004, Vol. 17, No. 2, s. 318 - 319
- BOOTH, Ken. *Strategy and Ethnocentrism*. Routledge, 2014.,
- BORKOVEC, Zdeněk, *Proces vstupu ČR do NATO a jeho vliv na utváření bezpečnostního systému ČR*, *Vojenské rozhledy*, 2014, roč. 23 (54), č. 1, s. 8–21

BOROVÍČKA, Michael. *Pláč Koruny české: Marný pokus o českou samostatnost. Dějiny a Současnost* [online]. 07/2006 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/7/plac-koruny-ceske/>

BOSWORTH, R. J. B. *Mussolini*. New York: Co-published in the United States of America by Oxford University Press, 2002., s. 86 - 87

BRATINKA, Pavel. *19. schůze FS ČSFR 1990 – 1992 5. prosince 1992*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Britské listy. Rozhovor Britských listů 220. Petr Pithart o ohrožení demokracie. Netušil jsem tu sílu minulosti. [online] 2019 [cit. 2019-08-09], Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bFLMnPHSN28&t=2s>

BRODIE, Bernard. *Strategy as a Science*. World Politics, Vol. 1, No. 4 (Jul., 1949)

BRODIE, Bernard. *The Anatomy of Deterrence*. World Politics. 1959, Vol. 11, No. 2, s. 173-191

BROOKS, Rosa. *Winthrop's Warning*. Foreign Policy. 17. 3. 2014. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2014/03/17/winthrops-warning/>

BRYANT, Chad. *The Language of Resistance? Czech Jokes and Joke-Telling under Nazi Occupation, 1943-45*. Journal of Contemporary History, Vol. 41, No. 1, 2006 s. 133-151

BUCKLEY, Mary a Robert SINGH. *The Bush doctrine and the War on Terrorism: global responses, global consequences*. New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 2006, s. 12 – 30

BURANT, Stephen R. *Poland and the Czech Republic on the Road to NATO: Competition and Collaboration*. European Security, Vol.6, No.1. 1997, s.82-99

BUREŠ, Oldřich a DUŠKOVÁ, Lenka. *Čeští vojáci a operace na udržení míru OSN*.

BUREŠ, Oldřich. *Mírové operace OSN v postbipolárním světě – méně znamená více*. Mezinárodní vztahy č. 3/2003, s. 37 – 38

BUREŠ, Vítězslav. *Vývoj počtů vojáků v armádě od konce druhé světové války*. Acr.army.cz [online]. 2004 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=3894>

BURTON, Simon J. G. *Jan Amos Comenius's Trinitarian and Conciliar Vision of a United Europe: Christ as the Universal 'Centre of Security'*. Reformation & Renaissance Review. 2017, Vol. 19, No.2, s. 117

BUSH, George W. *Selected speeches of President George W. Bush 2001 – 2008*. White House Archives:2008

BUSH, George W. *Transcript of statement by United States President George W Bush on Wednesday*. BBC. [online] 2001 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1540544.stm>

BUSCHOVÁ, Květa. *"Pro" a "proti" našeho vstupu do NATO*. Hospodářské noviny. [online] 1997 [cit. 03-03-2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-920246-pro-a-proti-naseho-vstupu-do-nato>

CEMPER, Jan. *Operaci české armády proti Jugoslávii odsouhlasila vláda Miloše Zemana, ne Václav Havel*. Manipulátoři.cz [online] 2017 [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/operaci-ceske-armady-jugoslavii-odsouhlasila-vlada-milose-zemana-ne-vaclav-havel/>

CLAGUE, Christopher. *Rule Obedience, Organizational Loyalty, and Economic Development*. Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE), Vol. 149, No. 2. 1993, s. 393-414

CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Vyd. 3., Academia 1. Praha: Academia, 2008

COLE, Laurence. *Questions of Nationalization in the Habsburg Monarchy*. In: WOUTERS, Nico a Laurence van YPERSELE. London: Bloomsbury Academic, 2018, s. 124.

CORBIN. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, c1998

CORNUT, Jérémie. *The Practice Turn in International Relations Theory*. Oxford Research Encyclopedia of International Studies. [online] 2017 [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-113/version/0>

CORNWALL, Mark. *Morale and Patriotism in the Austro-Hungarian Army*, s. 176 v HORNE, John. *State, society, and mobilization in Europe during the First World War*. New York: Cambridge University Press, 1997

Council of the European Union. *Note No. 13707/17: EUMC Report to PSC on the Outcome of BGCC 2/17-Enclosures*. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13707-2017-ADD-1/en/pdf>

CRAIG, Gordon Alexander a Felix GILBERT. *The Diplomats, 1919-1939*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1994, s. 107 - 111

Czech Presidency of the Visegrad Group 2007 – 2008: Presidency Program. Visegradgroup.eu [online][cit. 2019-03-30] Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2007-2008-czech-110412>

Czech President Says Opposition To U.S. Base Should Be Respected. Radio Free Europe, Radio Liberty. [online] 2007 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/1077950.html>

ČELAKOVSKÝ, Jaromír- *Ottův slovník naučný*. Druhý díl. Praha : J. Otto, 1889

ČERNOCH, Felix. *Profesionalizace AČR: přístupy - pojetí – řešení*. Obrana a strategie č. 1/2001, s. 21 - 40

ČERNOCHOVÁ, Jana (ODS). *Středa 29. června 2016, stenozáznam části projednávání bodu pořadu schůze*. 48. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 2013 – 2017. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Česká republika a NATO chronologicky: III. Období 1997 – 1998. NATOaktual. [online][cit. 2019-03-10]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_cr.aspx?y=na_cr/cravztahysnatoiii.htm

Česká televize[online]. *1938 – opevnění a mobilizace*. 2009 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400037/>

Česká televize . *Největší Čech* [online]. [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1166142508-nejvetsi-cech/11434-vysledky/>

ČMEJREK, Jaroslav, Václav BUBENÍČEK a Jan ČOPÍK. *Demokracie v lokálním politickém prostoru: [specifika politického života v obcích ČR]*. Praha: Grada, 2010. Politologie (Grada)., s. 174

ČORNEJ, Petr. *Historici, historiografie a dějepis: studie, črty, eseje*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 100 - 101

ČORNEJ, Petr. *První pražská defenestrace: Krvavá neděle uprostřed léta*. Havran. Praha: 2010, s. 117 - 127

ČSSD. *Volební program Československé sociální demokracie pro volby 1992*. ČSSD [online] 1992 [cit. 2019-02-15], s. 7 Dostupné z: <https://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-1992/>

ČSSD: *Jistoty a prosperita: Volební program ČSSD pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR*. [online] 2006 [cit. 2019-04-05], s. 75 – 76, Dostupné z: <https://www.cssd.cz/data/files/volebni-program-2006.pdf>;

ČSSD. *Program změny a naděje: lepší budoucnost pro obyčejné lidi*. ČSSD [online] 2010 [cit. 2019-04-05], s. 31 – 32 Dostupné z: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_velky2010.pdf

ČSSD. *Prosadíme dobře fungující stát*. [online] 2013 [cit. 2019-04-05], s. 32 – 33 Dostupné z: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program.pdf

ČRO PLUS. *V4 je v plné síle a stále tady, popírá zvěsti o rozpadu společenství předsedající Maďarsko*. [online][cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/v4-je-v-plne-sile-a-stale-tady-popira-zvesti-o-rozpadu-spolecenstvi-predsedajici-6510488>

ČTK, EuroZprávy.cz. *Češi v Afghánistánu působí od roku 2002, vystřídalo se jich 9000*. EuroZprávy.cz. [online] 8. 8. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/domaci/armada-a-policie/231677-cesi-v-afghanistanu-pusobi-od-roku-2002-vystridalo-se-jich-9000/>

ČTK, Idnes. *Česko v misích ztratilo už 29 vojáků, posledních 14 v Afghánistánu*. Idnes.cz. [online] 23. 10. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prehled-padlych-ceskych-vojaku-v-afghanistanu.A140708_100307_domaci_jw

ČULÍK, Jan. *Why Washington Needs to Get Over Vaclav Havel*. Foreign Policy. [online] 2015 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2015/01/11/why-washington-needs-to-get-over-vaclav-havel/>

DANIEL, Jan. RYCHNOVSKÁ, Dagmar. *Mezinárodní politická sociologie: výzkum praxe bezpečnosti*. Mezinárodní vztahy č. 1/2015.

DANIEL, Jan. WITTICHOVÁ, Markéta. *Peacekeeping Profile: Czech Republic*. Providing for Peacekeeping. [online] 2016[cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <http://www.providingforpeacekeeping.org/2016/03/03/peacekeeping-contributor-profile-czech-republic/>

Declaration of the Visegrad Group—Responsibility for a Strong NATO. Visegradgroup.eu [online][cit. 2019-04-2]. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/declaration-of-the>

DEJMEK, Jindřich, *Československá diplomacie v době druhé republiky (říjen 1938 – březen 1939)*, in GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Druhá republika 1938-1939*, Praha 2004

DEJMEK, Jindřich. *Ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis, jeho úřad a jeho diplomaté*. Historický časopis: Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. 2010, roč. 58, č.3, s. 502.

DEJMEK, Jiří. *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*. Karolinum Press. 2003

DICKSON, P. G. M. *Monarchy and Bureaucracy in Late Eighteenth-Century Austria* 1. The English Historical Review. 1995,

DIENSTBIER, J. *Zpráva o čs. zahraniční politice. Tisk č. 973/1991 FS ČSFR v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*.

DIENSTBIER, Jiří. *Snění o Evropě: politický esej*. Praha: Lidové noviny, 1990

DIJK, Teun A. van. *Discourse and power*. New York: Palgrave Macmillan, 2008., s. 12 – 17

DIXON, Paul, ed. *The British Approach to Counterinsurgency*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012

Dokumenty z II. sjezdu KSČM a II. zasedání ÚV KSČM z let 1992 – 1993: SDS. [online] 1993 [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: <http://www.sds.cz/docs/knihovna.htm>

DOLEŽAL, Bohumil. *16. schůze FS ČSFR 1990 – 1992 16. července 1991*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

DOSEDLA, Jan a Václav BARTOŠ. *Československé opevnění: Historie*. *Military.cz* [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.military.cz/opevneni/koncepce.html>

DOUBEK, Vratislav. *Zadlužený radikál Václav Klofáč*. Slovo a smysl. Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, 2004

DROZD, Jan, *Vojenský pozorovatel Organizace spojených národů*, Vojenské rozhledy, 2013, roč. 22 (54), č. 143, s. 143–150

DRULÁK, Petr. Lidská práva v zahraniční politice aneb od snění k naivitě. A zpět?. Deník Referendum. [online] 2014 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/16575-lidska-prava-v-zahranicni-politice-aneb-od-sneni-k-naivite-a-zpet>

DUFFIELD, Mark R. *Global governance and the new wars: the merging of development and security*. New

DURAND, John D. *Historical Estimates of World Population: An Evaluation*. Population and Development Review (1977)

EAST, Maurice M. *Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models*. World Politics. 1973, 25(4).

EICHLER, Jan, *Legální a nelegální války v dnešním světě*. Vojenské rozhledy, 2012, roč. 21 (53), č. 3, s. 22

ENGELHARDT, Joseph P. *SSI Special Report: Desert Shield and Desert Storm: A Chronology and Troop List for the 1990 – 1991 Persian Gulf Crisis*. Department of National Security and Strategy, U.S. Army War College. Washington: 1991. s. 8 - 10

EU Battlegroups. Globalsecurity. [online][cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/eu-battlegroups.htm>

EU: European Defence Policy. *Development of European Military capabilities*. [online] 2009 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede171109factsheemilcap_/sede171109factsheemilcap_en.pdf

Europe and America Must Stand United. Global Policy Forum. [online] 2003 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/168-general/36565.html>

EVANS, Peter a RAUCH, James E. *Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis of the Effects of "Weberian" State Structures on Economic Growth*. American Sociological Review, Vol. 64, No. 5. 1999

EVANS, Robert John Weston. *Austria, Hungary, and the Habsburgs: essays on Central Europe, 1683-1867*.

EXNER, Václav. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

EXNER, Václav. *Stenoprotokol 9. schůze PSP ČR ze dne 16. ledna 2003*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

FA, Arpád. *The effects of King Sigismund's Hussite wars on the art of war*. Aarms. Vol. 9, No. 2, 2010, s. 290–295

FM 31-21: *Guerilla Warfare and Special Forces Operations*. Washington: Headquarters, Department of the Army, 1961

FINDL, Peter a Heimold HELCZMANOVSKZI. *The Population of Austria*. Vídeň: Austrian Academy of Sciences Institute of Demography, 1977.

FOUCAULT, Michel. *The order of things: an archaeology of the human sciences*. Repr. London [u.a.]: Routledge, 2003.(1970)

FOWLER, Mike. *Philippine Counterinsurgency Strategy: Then and Now*. Small Wars Journal. 2011., s. 58 - 62

FRENCH, David. *The British Way in Counter-Insurgency, 1945-1967*. New York: Oxford University Press, 2011

FRIED, Johannes. *The Middle Ages*. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2015, s. 407 - 447

FUČÍK J. *Stín jaderné války nad Evropou*. Praha: Mladá fronta, 2010.

FUČÍK, Milan. *Pokus o původní brannou soustavu*. Vojenské rozhledy, č. 4, 1923, s. 147 – 150

FUDGE, Thomas A. *Jerome of Prague and the foundations of the hussite movement*. New York: Oxford University Press, [2016], s.287 - 290

GALULA, David. *Counterinsurgency warfare: theory and practice*. London: Praeger Security International, 2006

GAZDÍK, Jan. *Při operaci Pouštní bouře nás dostihla bolševická tupost. Vyhrožovali nám, vzpomíná velitel*. Aktuálně.cz [online]2016 [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/operace-poustni-boure-i-tam-nas-dostihla-bolsevicika-tupost-r/r~412d8ce4bc9011e5a6b7002590604f2e/?redirected=1553629723>

GEBEL, Ralf. „*Domů do říše“: Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945)*. Praha: Argo, 2018.

- GERACE, Michael P. *Between Mackinder and Spykman: Geopolitics, containment, and after*. Comparative Strategy. 1991, Vol. 10, No. 4, s. 347-364
- GERLEMAN, Jennifer E. STEVENS a Steven A. HILDRETH. CONGRESSIONAL RESEARCH SERVICE. Operation Enduring Freedom: Foreign Pledges of Military & Intelligence Support. 2001. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/RL31152.pdf>
- GJURIČOVÁ, Adéla a kol. *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 337 - 338
- GLASER, Barney G. Theoretical sensitivity. Mill Valley, Calif: Soc. Pr, 1978 a STRAUSS, Anselm L. a Juliet M.
- GLENN, John (2009) Realism versus strategic culture: competition and collaboration? International Studies Review , 11, (3), 523-55
- GÓRNY, Maciej. Několik úvah o české historiografii po roce 1989. *Dějiny - Teorie - Kritika*. 2007, (1), 63 - 73.
- GRAY, Colin S. Modern strategy. New York: Oxford University Press, 1999.
- GRAY, Colin S. *National Style in Strategy: The American Example* International Security, Vol. 6, No. 2. 1981
- GRAY, Colin S. Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture. Comparative Strategy. vol. 26, issue 1. 2006
- GRAY, Colin S. Perspectives on strategy. Oxford University Press. 2013
- GRAY, Colin S. *Strategy and history: essays on theory and practice*. London: Routledge, 2006.
- GREBENÍČEK, Miroslav. *Stenoprotokol 17. schůze PSP ČR ze dne 14. října 1999*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.
- GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. Díl, 1914-1945*, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha, 2005, str. 35-37.
- GUO, Yvonne. WOO, J.J. *Neutrality, Balancing or Engagement? Comparing the Singaporean and Swiss Approaches in Small-State Diplomacy*. WORLD SCIENTIFIC, 2016, 2016-09-27, s. 29-50
- HAINES, Steven. *The influence of Operation Allied Force on the development of the jus ad bellum*. International Affairs. Vol. 85, No. 3. 2009
- HALL, Edward T. Beyond culture. Anchor Books ed. New York: Anchor Books, 1989, s. 57 - 70
- HALL, John R. Where History and Sociology Meet: Forms of Discourse and Sociohistorical Inquiry. Sociological Theory, Vol. 10, No. 2, 1992
- HAMMES, Thomas X. *The sling and the stone: on war in the 21st century*. St. Paul, MN: Zenith Press, 2004;
- HANDEL, Michael I. Masters of War: Sun Tzu, Clausewitz and Jomini- Portland: Frank Cass, 1992.
- HANZLÍK, František. *Diskriminace a perzekuce vojáků v Československu v letech 1945-1955*. Praha: Powerprint, 2015.
- HART, Liddell B. H. *The British Way in Warfare*. London, Faber & Faber limited. 1932
- HART, Liddell B. H. *Strategy*. 2nd rev. ed. New York, N.Y., U.S.A.: Meridian, 1967, s. 333 - 336
- HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Česká televize [online]. orig. Hrádeček:1978 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/1817870-vaclavhavel_moc_bezmocnych_1978.pdf
- HAVEL, Václav. *Projev na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů*. Knihovna Václava Havla. 1969: 10. 6. 1969.
- HAVEL, Václav. *Vlastní obhajoba*. Knihovna Václava Havla. 1979: 23. 10. 1979.
- HAVEL, Václav. Stenoprotokol 40. schůze PSP ČR ze dne 12. března 1996. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.
- HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin 2: 1938-1989 : posuny a akcenty české otázky*. Praha: Torst, s. 41 – 42
- HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. Praha: Torst, 1995.
- HEDGES, Chris. *WAR IN THE GULF: Czechoslovaks; Prague to Desert Sands: Soldiers With a Vision*. New York Times 20. 2. 1991. [online] 1991 [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1991/02/20/world/war-in-the-gulf-czechoslovaks-prague-to-desert-sands-soldiers-with-a-vision.html>
- HELGA, Pülzl a Treib OLIVER. Implementing Public Policy. In: FISCHER ., ed. by Frank. Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods. Boca Raton [u.a.]: CRC Press, 2007.
- HENDRICKSON, Ryan C. *NATO's Visegrad allies: The first test in Kosovo*. The Journal of Slavic Military Studies. 2000, Vol. 13, No. 2
- HERWIG, Holger H. *The Demon of Geopolitics: How Karl Haushofer "Educated" Hitler and Hess*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2016.
- HEYDRICH, Reinhard. *Projev o plánech na likvidaci českého národa* v VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Epocha. Praha: 2003, s. 367 - 373

- HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada, 2010., s. 96 – 97
- HOBSBAWM, E. J. *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 1992, s. 103
- HOFFMANN, Arthur a LONGHURST, Kerry. *German strategic culture in action*. Contemporary Security Policy. Vol. 20, No. 2, 2007
- HOMOLAR, Alexandra. *Rebels without a conscience: The evolution of the rogue states narrative in US security policy*. European Journal of International Relations. 2011., Vol. 17, No. 4, s. 705-727
- HONZÍK, Miroslav. *Legionáři*. Praha: Novinář, 1990.
- HOULIHAN, Patrick J., Was There an Austrian Stab-in-the-Back Myth? Interwar Military Interpretations of Defeat v BISCHOF, Günter, Fritz PLASSER a Peter BERGER. *From empire to republic: post-World War I Austria*. Innsbruck: Innsbruck University Press, c2010. Contemporary Austrian studies.
- HROCH, Jaroslav.KULDA, Tomáš. LANG, Petr. *15 let vysílání českých expertů do civilních misí 2002 – 2017*. Prague Security Studies Institute s podporou Ministerstva zahraničních věcí ČR., 2017.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 179
- HUDEČEK, Jaroslav. *Dějiny Velké Moravy*. Přerov: K nihkupectví Společenské knihtiskárny v Přerově, 1935, s. 22 - 24
- HUSA, Václav. *Naše národní minulost v dokumentech : chrestomatie k dějinám Československa: 1. díl, Do zrušení nevolnictví*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1954., s. 11 - 12
- HYNEK, Nik, Jan EICHLER. *Konflikt a obnova v Afghánistánu: kontext, prostředí a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2012
- HYNEK, Nikola, EICHLER, Jan, *Češi v Afghánistánu*, Vojenské rozhledy, 2010, roč. 19 (51), č. 2, s. 88
- CHELČICKÝ, Petr. *Sít Věry*. Praha: Orbis, 1950 (cca 1443), s. 206
- CHINKIN, Christine. *The Legality of NATO's Action in the Former Republic of Yugoslavia (FRY) under International Law*. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 49, No. 4, 2000., s. 910-925
- CHOMSKY, Noam. RAI, Milan. *War plan Iraq: ten reasons against war with Iraq*. New York: Verso, 2002
- IDNES.cz. *Jsem ohrožen, svěřil Tvrdík poslancům*. [online] 16. 1. 2003 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/jsem-ohrozen-sveril-tvrdik-poslancum.A030116_111322_domaci_jan
- IDNES.CZ. *Přehledně: Sněmovna i díky Pirátům omládl. Přibylo žen a lidí bez titulu* [online] 2018 [cit.2019-02-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/snemovna-2013-2017-volby-srovnani.A171023_125620_domaci_hell
- IGUMNOVA, Lyudmila. *Russia's Strategic Culture Between American and European Worldviews*. The Journal of Slavic Military Studies. Vol. 24, No. 2, 2011
- Iniciativa Ne základnám. *O iniciativě*. www.nezakladnam.cz [online][cit. 2019-04-21]. Dostupné z: http://www.nezakladnam.cz/cs/19_o-iniciative
- Institut Václava Klause. *Manifest Institutu Václava Klause*. Týdeník Echo, 21. 6. 2018. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/4283>
- Institut Václava Klause. *Přepis živě vysílaného pořadu Špona*. IVK. [online] [2003 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/2197>
- Interview with Col. (ret.) Karel Štěpánek: On Some Issues Related to the Planned Use of the Czechoslovak People's Army in the European Theater in the 1960s. *Parallel History Project on Cooperative Security* [online], s. 1-5 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicfa81.html?lng=en&id=16243&navinfo=15706>
- JANÁČEK, František a Marie MICHÁLKOVÁ. *Příběh zvacího dopisu*. Soudobé dějiny. 1993, (1), s. 92.
- JANÁS, Robert. *1989: Sametová revoluce na MZV*. Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2005 [cit. 2019-02-18] Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/listopad_1989_sametova_revoluce_na.html
- JAROSLAV, Janda a ÚMV. *Bezpečnostní politika České republiky: závěrečná zpráva z výzkumného projektu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996., s. 54
- JERVIS, Robert. Hans Morgenthau, Realism and the Study of International Politics. Social Research Vol. 6, No. 7 (winter 1994)
- JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české s obrázky*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011(1894), s. 41 - 45
- JIŘÍK, František Xaver, NOVOTNÝ, Václav. *Hus v Ottův slovník naučný*. Jedenáctý díl. Praha : J. Otto, 1897, s. 902 – 923
- JOHN, Miloslav. *Září 1938: role a postoje spojenců ČSR*, s. 15
- JOHNSON, Lonnie. *Central Europe: enemies, neighbors, friends*. New York: Oxford University Press, 1996.

- JOHNSTON, Alastair I. *Cultural realism: strategic culture and grand strategy in Chinese history*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996, xiii, 307 s. Princeton studies in international history and politics.
- JOHNSTON, Alastair Iain. *Thinking about Strategic Culture*. International Security. 1995, vol. 19, No. 4
- JOMINI, Antoine Henri De. *The Art of War*. USA: El Paso Norte Press; Special ed. edition, 2005 (1838).
- JONES, Seth G. *Counterinsurgency in Afghanistan*. Santa Monica: RAND National Defense Research Institute, 2008, xvii;
- JONES, Seth G. *In the graveyard of empires: America's war in Afghanistan*. 1st pbk pub. New York: W.W. Norton, 2010
- JONES, Seth G. *The Rise of Afghanistan's Insurgency: State Failure and Jihad*. International Security. roč. 32, č. 4,
- JONES, Seth G. *Waging insurgent warfare: lessons from the Vietcong to the Islamic State*. New York, NY: Oxford University Press, 2017
- JORIS, Pauline. *Georges Podiébrad : initiateur d'un projet d'organisation de l'Europe au XVe siècle*. Nouvelle Europe [online]. 2007 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.nouvelle-europe.eu/node/151>
- JUNG, Carl G., et al. *Men and His Symbols*. New York: Anchor Press Doubleday, 1964., s. 67 - 82
- JURÁSEK, Erik. *Obranně-průmyslová spolupráce států V4 do roku 2016*. Vojenské rozhledy. 2017. Roč. 26, č.4, s. 69-78
- KALDOR, Mary. *New & old wars: organized violence in a global era*. Third edition. Stanford, California: Stanford University Press, 2012, s. 71 – 93
- KALOUS, Jan. *Ve službách sovětských poradců: Tlumočníci Jan (Ivan) Achremenko a Petr Bechyně*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. Paměť a dějiny, č. 4/2012
- Kancelář prezidenta republiky. *Československý řád Bílého lva 1923–1990: Jmenný rejstřík nositelů* [online], s. 126 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf
- KAPLAN, M. The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations. World Politics, Vol. 19, No. 1, (Oct., 1966), s. 1-20
- KARAFFA, Vladimír. BALABÁN, Miloš. RAŠEK, Antonín. *Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009*. Vojenské rozhledy č. 4/2009, s. 19
- KARÁSEK, Tomáš. *Česká republika a zahraniční vojenské operace: Formování politického konsenzu v letech 1999–2009*. Mezinárodní vztahy č. 4/2010, s. 43
- KARÁSEK, Tomáš. *Integrace nebo mocenská rovnováha? Konceptualizace „vysoké“ a „nízké“ zahraničně-bezpečnostní politiky vrámci Evropské unie*. Mezinárodní vztahy č. 2/2007
- KARLÍK, J. kap. *Naše divise*. Vojenské rozhledy, č. 4, 1921, s. 287 nebo TRAPL, Jiří. *Populace a brannost*. Vojenské rozhledy. č. 4, 1938, s. 417 – 421
- KAŠÍK, Jakub. KUČERA, Tomáš. *Vstup České republiky do NATO: po americké cestě*. Vojenské rozhledy č. 4/2009, s. 125
- KAVAN, Jan v *Stenoprotokol 12. schůze PSP ČR ze dne 21. dubna 1999*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.
- KAVAN, Jan. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (2002)
- KAZIMOUR, Ivan. *Dlouhá cesta k dočasněmu Československu*. Praha: Martin Koláček, 2018., s. 115 - 120
- KELLER, Jan. *Nová kulturní politika NATO*. Britské listy. [online] 1999 [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <http://www.britskelisty.cz/9904/19990429h.html>
- KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. London: FontanaPress, 1989.
- KHOL, Radek. *Czech Republic: Prague's pragmatism*. Contemporary Security Policy. 2007, roč. 26, č.3, s. 473
- KILCULLEN, David. *Counterinsurgency*. New York: Oxford University Press, 2010
- KING, John. *Bush: Join 'coalition of willing'*. CNN.com [online] 20. 11. 2002 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2002/WORLD/europe/11/20/prague.bush.nato/>
- KIRK, Tim. *Fascism and Austrofascism* v BISCHOF, Günter, Anton PELINKA a Alexander LASSNER. The Dollfuss/Schuschnigg era in Austria: a reassessment. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 2003
- KISSINGER, Henry. *American foreign policy*. Expanded ed. New York: Norton, 1974
- KISSINGER, Henry. *Obnovení světového řádu: Metternich, Castlereagh a potíže s mírem 1812-1822*. Praha: Prostor, 2009.
- KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999. Obzor (Prostor).

KITSON, Frank. *Low Intensity Operations: Subversion, Insurgency and Peacekeeping*. London: Faber & Faber, 2011

Klaus definitivně potvrdil výsledek referenda o EU. Tiscali. [online] 2003 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20060501082419/http://tiscali.cz/euro/euro_center_030710.622263.html

KLAUS, Václav. *Mezinárodní právo, lidská práva a naše svrchovanost: polemika s panem Sloukou*. Lidové noviny 22. 5. 2004. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/1390>

KLAUS, Václav. *Stenoprotokol 38. schůze PSP ČR ze dne 18. září 2001*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

KLEIN, Bradley S. *Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics*. Review of International Studies [online]. 1988, 14(02)

KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995

KMONÍČEK, Hynek. Diplomacie v dnešním světě - PaedDr. Hynek Kmoníček. YouTube [online]2017 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=_q0i2r5ane8

KNITL, Oldřich. *Český sen*. Praha: Akropolis, 2004.

Kolektiv autorů: *Armáda České republiky: symbol demokracie a státní suverenity : 1993-2012*. 2., dopl. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR, odbor komunikace a propagace (OKP MO), 2013., s. 17 - 23

KOMÁREK, Jaroslav, *Úskalí profesionalizace armády České republiky*. Vojenské rozhledy, 2014, roč. 23 (55), č. 4, s. 75-87

Koncepce výstavby Armády ČR do roku 1996. Vojenské rozhledy. 7/1993. s. 7

KOPECKÝ, Josef. *Bez společné evropské armády se neobejdeme, řekl velvyslancům Sobotka*. Idnes.cz [online] 2016 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/bez-spolecne-evropske-armady-se-neobejdeme-rekl-velvyslancum-sobotka.A160822_092756_domaci_kop

KOROSTELEVA, Elena. *The Eastern Partnership Initiative: A New Opportunity for Neighbours?* Journal of Communist Studies and Transition Politics. 2011, Vol. 27. No. 1, s. 2

KOŘAN, Michal, *The Visegrad Group on the Threshold of Its Third Decade: A Central European Hub?* v ŠABIČ, Zlatko a Petr DRULÁK, ed. *Regional and International Relations of Central Europe*. London: Palgrave Macmillan UK, 2012, s. 206 – 207

KOŘAN, Michal. *Česká zahraniční politika v roce 2008: analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, s. 162

KOŘAN, Michal. *Česká zahraniční politika v zrcadle sociálně-vědního výzkumu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 80

KOSATÍK, Pavel. *České snění*. Praha: Torst, 2010

KOSMAS. *Kosmův letopis český*. 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011, překlad: W. W. Tomek, 1882

KOVÁCS, Éva. *Overcoming History through Trauma*. The Hungarian Historikerstreit. European Review, roč. 24, č. 4, 2016, s. 524-525

KRÁL, David, PACHTA, Lukáš. *Česká republika a irácká krize: Formování české pozice*. Institut pro evropskou politiku EUROPEUM. 2005

KRAMER, Mark. *The Demise of the Soviet Bloc v TISMANEANU, Vladimir a Bogdan IACOB. The end and the beginning: the revolutions of 1989 and the resurgence of history*. New York: Central European University Press, 2012,

KRATOCHVÍL, Petr, Vít BENEŠ, Mats BRAUN, Tomáš DOPITA, Vladimír HANDL a Michal KOŘAN. *Česká republika s SZBP/SBOP: Od pasivní absorpce k aktivní transformaci české zahraniční politiky*. Ústav mezinárodních vztahů, 2014,

KRAUTHAMMER, Charles. *The Unipolar Moment*. Foreign Affairs. Vol. 70, No. 1

KREPS, Sarah E. *Coalitions of convenience: United States military interventions after the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2011

KRISTOL, Irving. *Neoconservatism: the autobiography of an idea*. New York: Free Press. 1995.

KRYSTLÍK, Tomáš. *Nacionální mýty o mnichovských událostech*. Cs-magazín. 2003, (9), s. 1-7.

KSČM [online] [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/projekty/socialismus-21-stoleti/33114/diskuse>

KSČM. *Program KSČM 1998 – 2002*. Dostupný z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

KSČM. *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010*. KSČM. [online] 2006 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003.

KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha: Auditorium, 2011. 20. století.

KULÍŠEK, Jaroslav. *Velení a řízení v operacích EU*. Vojenské rozhledy, č. 3 /2008, s. 35 – 36

KURAL, Václav a František VAŠEK. *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Praha: Academia, 2008.

KURAL, Václav, MÜLLER, Klaus-Jürgen, ANGER, Jan, *Rok 1938: Mohli jsme se bránit?*. Praha: 1995 nebo v polemikách vedených v na stránkách časopisu *Historie a vojenství* (6/1995; 2/1996 a 4/1996).

LANTIS, Jeffrey S. *Strategic Cultures and Security Policies in the Asia-Pacific*. *Contemporary Security Policy*. 2014, 35(2), 172 - 173

LASSNER, Alexandr. *The Foreign Policy of the Schuschnigg Government 1934-1938: The Quest for Security* v BISCHOF, Günter, Anton PELINKA a Alexander LASSNER. *The Dollfuss/Schuschnigg era in Austria: a reassessment*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 2003

Last interview with Vaclav Havel: To bomb Belgrade was a tough decision. *The European Strategist*. fonline] 2011 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <http://www.eurstrat.eu/last-interview-with-vaclav-havel-to-bomb-belgrade-was-a-tough-decision/>

LAWRENCE, T. E., *Seven Pillars of Wisdom*. Classics-Unbound, 2009

LE GOFF, Jacques. *The birth of Europe*. Malden, MA: Blackwell, 2005, s. 186 - 187

LEICHTER, David J. *Collective Identity and Collective Memory in the Philosophy of Paul Ricoeur*. *Études Ricoeuriennes / Ricoeur Studies*. 2012, Roč.3, č. 1

LEINERT, Ondřej. *Téměř dvě třetiny Čechů nechtějí americký radar*. *Hospodářské noviny*. 19. 7. 2007. [online] 2007 [cit. 2019-04-21] Dostupné z: https://ihned.cz/3-21651800-radar-000000_d-1a

LENIN, Vladimir Ilich. *Imperialism the Highest Stage of Capitalism*. Martino Fine Books, 2011

LEWIS, George N. *Ballistic missile defense effectiveness*. AIP Conference Proceedings. 030007. 2017

LOCK, EDWARD. *Refining strategic culture: return of the second generation*. *Review of International Studies* [online]. 2010, 36(03)

LONGHURST, Kerry, (2000) 'The Concept of strategic Culture' in KÜMMEL, Gerhard, Andreas PRÜFERT a Astrid ABRECHT-HEIDE. *Military sociology: the richness of a discipline*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2000

LOPEZ-REYES, Ramon. *Czech Foreign Policy after Joining NATO*. *Perspectives*. No. 12. 1999., s. 31-32.

LUKES, Igor. *Czechoslovakia between Stalin and Hitler: the diplomacy of Edvard Beneš in the 1930s*. New York: Oxford University Press, 1996,

LUX, Josef. *Průvodce politikou KDU-ČSL*. [online] 1992 [cit. 2019-02-18], s. 36, Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>

MACEK, Josef. *Husitské revoluční hnutí*. Praha: 1952

MACŮREK, Josef. REJNUŠ, Miloš. *Obrana proti společnému nebezpečí*. v MACŮREK, Josef. REJNUŠ, Miloš. *České země a Slovensko ve století před Bílou horou : z dějin vztahů v oblasti zemědělství, řemesla, obchodu a vzájemné obrany*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha: 1958, s. 123 - 128

MADEJ, Marek. *Visegrad Group defense cooperation: what added value for the European capabilities?* Institute of International Relations. 2013

MADERTHANER, Wolfgang. *Utopian Perspectives and Political 52 Restraint: The Austrian Revolution in the Context of Central European Conflicts* v BISCHOF, Günter, Fritz PLASSER a Peter BERGER. *From empire to republic: post-World War I Austria*. Innsbruck: Innsbruck University Press, c2010. *Contemporary Austrian studies*

MALÝ, Jakub. *Vlastenský slovník historický*. Praha : Rohlíček & Sievers, 1877. S. 22–23

MAREK, Jindřich. *Čeští vojáci pod modrou vlajkou OSN. Již 25 let*. *Vojenský historický ústav*. [online] [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/cesti-vojaci-pod-modrou-vlajkou-osn-jiz-25-let/>

MAREŠ, Miroslav. *České politické strany a zahraniční politika*. *Mezinárodní vztahy*, Praha: ÚMV, 1999, roč. 1999, č. 1

MARGARAS, Vassilis. 2004. "Strategic culture: a reliable tool of analysis for EU security developments?" *European Foreign Policy Conference*. London.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka*. MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 121 - 123

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2014 (1920), s. 99

MASARYK, Tomáš Garrigue. *První poselství T.G. Masaryka Národnímu shromáždění 22.prosinec 1918*. *České Národní listy*. [online]. 22. 12. 1918. [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prvni-poselstvi-t-g-masaryka-narodnimu-shromazdeni-22-12-1918.html>

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Palackého idea národa českého*. Praha: Grosman a Svoboda, 1912

MAYER, K.: *K vojenské službě opevňovací*. In: *Vojenské rozhledy* č. 8–9, 1924,

MAZARR, Michael J. *George W. Bush, Idealist*. *International Affairs*. Vol. 79, No. 3, s. 507 [překlad J. Beneš]

Mervyn. *Towards a normative theory of international relations: a critical analysis of the philosophical and methodological assumptions in the discipline with proposals towards a substantive normative theory*. New York: Cambridge University Press, 1986

Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. MO ČR: 2001

Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. MO ČR: Agentura vojenských informací a služeb: 1999

Ministerstvo obrany ČR. *Bílá kniha o obraně ČR*. MO ČR: Vojenský zeměpisný ústav Praha: 1995

Ministerstvo obrany ČR. *Doktrína Armády České republiky*. MO ČR: 2004

Ministerstvo obrany ČR. *Doktrína armády České republiky*. MO ČR: 2001

Ministerstvo obrany ČR. *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*. MO ČR: 2003

Ministerstvo obrany ČR. *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*. MO ČR, 2002

Ministerstvo obrany ČR. *Národní obranná strategie ČR*. MO ČR: 1997

Ministerstvo obrany ČR. *Vojenská strategie ČR*. MO ČR: 1999

Ministerstvo obrany ČR. *Zahraniční mise*. [online][cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/>

Ministerstvo obrany ČR. *Záměr koncepce výstavby Armády České republiky do roku 2000 s výhledem do roku 2005*. MO ČR: 1997

Ministerstvo obrany ČR. *Kvantitativní genderová analýza k 1. lednu 2018*. [online] 2018 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/assets/dokumenty-a-legislativa/kvantitativni-genderova-analyza-k-1-1-2018.pdf>

Ministerstvo obrany ČR. *Základní ukazatele státního rozpočtu v kapitole Ministerstvo obrany ČR v letech 1993 – 2018*. MOCR [online] [cit. 2019-02-14]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/finance-a-zakazky/resortni-rozpocet/resortni-rozpocet-5146/>

Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu*. Přijatý usnesením vlády č. 385 ze dne 10. dubna 2002. Praha:2002

Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu*. Přijatý usnesením vlády č. 479 ze dne 19. května 2004. Praha:2004

Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu*. Přijatý usnesením vlády č. 1466 ze dne 16. listopadu 2005. Praha:2005

Ministerstvo vnitra ČR. *Strategie boje proti terorismu pro léta 2010 – 2012*. MV ČR. Praha:2010, s

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 1968: *Okupace a jednání v Radě bezpečnosti OSN*. [online] [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/srpen_1968_rada_bezpecnosti_osn_o.html

Ministerstvo obrany ČR. *Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992 – 2015*. Acr.army.cz [online]. 2016 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/fakta/vyvoj-skutecnych-poctu-osob-v-rezortu-mo-cr-v-letech-2011---1993-51566/>

MOCKAITIS, Thomas R. *British Counterinsurgency, 1919–60*. London: Palgrave Macmillan UK, 1990

MOJŽIŠ, Milan. *Československé legie 1914-1920*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2017, s. 7

MORAVEC, Emanuel. *Po dvaceti letech*. Lidové noviny, roč. 45, č. 328

MORGENTHAU, Hans J. *Scientific Man Vs. Power Politics*. Neuaufl. Chicago: University of Chicago Press, 1974

MORRISSEY, John. *Architects of Empire: The Military-Strategic Studies Complex and the Scripting of US National Security*. Antipode. 2011, Vol. 43, No. 2

MUELLER, Karl P. *Striking first: preemptive and preventive attack in U.S. national security policy*. Santa Monica, CA: RAND Project Air Force, 2006. s. xi - xii

MZV ČR. *Koncepce zahraniční politiky ČR*. mzv.cz [online] 2015 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html

MZV ČR. *Koncept preemptivní sebeobrany v kontextu boje proti terorismu po 11. září 2001*. Interní dokument MZV ČR. 2005

MZV ČR. *Civilní mise EU v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky*. [online] 2017 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/prace_v_mezinarodnich_org/eu/civilni_mise_eu_v_ramci_spolecne.html

MZV ČR. *Programme for the Czech Presidency in the Visegrad Group 2019/2020*. [online] 2019 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/3572188/programme_CZ_V4_PRES_2019_2020.pdf

MZV ČR. *Slavkovská spolupráce: MZV hostí první pracovní setkání*. [online][cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2015/tiskove_zpravy/x2015_06_17.html

MZV ČR. 1948: *Likvidace samostatné zahraniční politiky*, dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/unor_1948_na_mzv.html, cit. 26-12-2018

NAĐOVIČ, Svetozár, Hartmut FOERTSCH, Imre KARÁCSONY a Zdislaw OSTROWSKI. *The Great Withdrawal*. Bratislava: Ministry of Defence of the Slovak Republic, 2005, s. 55

NAGL, John. *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*. Chicago: The University of Chicago Press, 2002

NATO aktual. *Washingtonská smlouva: Plné znění zakládajícího dokumentu NATO*. [online][cit. 2019-03-20]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_summit/washingtonskasmlouva.htm

NATO. *NATO and Afghanistan: RSM Placemats and ISAF Placemats Archive*. [online][cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.nato.int/cps/en/natolive/107995.htm>

NATO. *The Alliance's Strategic Concept*. North Atlantic Council: 1999. dostupné z: http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/344_Nato%20Strategic%20Concept%20%281999%29.pdf

NATO. *The Alliance's New Strategic Concept*. [online] 1991 [cit. 2019-02-25]. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm

NAUMANN, Friedrich. *Mitteleuropa*. Verlag von Georg Reimer. Berlín: 1916

NEČAS, Petr. *Evropská „armáda“ a problém státní suverenity: Rozhodování v Evropské radě v CEVRO*. Policy paper. *Česká republika ve Společné bezpečnosti a obranné politice EU: Audit a perspektivy*. Centrum transatlantických vztahů vysoké školy CEVRO Institut: 2015, s. 5

NEČAS, Petr. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Nedělíme se na disidenty a ty ostatní: Rozhovor s Václavem Havlem. Kurier. 31.3. 1978. Dostupné také z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/HavelWork?&eventYear=1978> nebo

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu za válek husitských*. Praha: 1913 a NEJEDLÝ, Zdeněk. *Mistr Jan Hus a jeho význam sociální*. Praha: 1925

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Staré pověsti české jako historický pramen*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

NERUDA, Jan. *Písně kosmické*. Brno: Tribun EU, 2009.

NEUMANN, Iver B. *At home with the diplomats: inside a European foreign ministry*. Ithaca: Cornell University Press, 2012

NOVOTNÝ, Karel. *Teritoriální vojsko v systému obrany státu*. Vojenské rozhledy č. 7/1993. s. 100 - 101

O'HANLON, Michael. *America's History of Counterinsurgency*. Brookings: Counterinsurgency and Pakistan Paper Series. 2009, č. 4.,

O'REILLY, K. P. *A Rogue Doctrine?: The Role of Strategic Culture on US Foreign Policy Behavior*. Foreign Policy Analysis. 2013, Vol. 9, No. 1

OAKESHOTT, Michael. *Experience and its modes*. New York: Cambridge University Press, 1985 (1933), s. 156 - 168

ODS. *Hlavu vzhůru: volební program ODS*. [online] 1998 [cit. 2019-04-15]. s. 17 – 18 Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf

ODS. *Volební desatero*. [online] 2002 [cit. 2019-04-16]. s. 10 – 11. Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf

ODS. *Volební program ODS Svoboda a prosperita pro volby do PSP ČR 1992*. [online] 1992 [cit. 2019-02-18], s. 17, Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf

OKAMURA, Tomio. Okamura (SPD): EU musí přestat budovat totalitní evropský superstát podle zájmů Německa. *Parlamentní listy*. [online] 2018 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-voicum/Okamura-SPD-EU-musi-prestat-budovat-totalitni-evropsky-superstat-podle-zajmu-Nemecka-543785>

OTTO, P. *Profesionální armádu odmítá ČSSD a KSČM*. Hospodářské noviny, 17.4.2000.

PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. V Praze: Plus, 2011,

PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. 4. vyd. Praha: Bursík a Kohout, 1894 (1848)

PAOLINI, A.J. *Foucault, realism and the power discourse in international relations*. Australian Journal of Political Science. 2007, Vol. 28, No. 1, s. 98-117

PAQUETTE, Laure. *Underdog Strategy and Special Forces Planning Operations and Giving Battle Orders Given Terrorist-Insurgent Thinking*. Asian and American Research Publishing Group, 2015

PARTEM, Michael Greenfield. *The Buffer System in International Relations*. Journal of Conflict Resolution. 2016, Vol. 27, No. 1, s. 3-26

Partnerství pro mír - Rámcový dokument. studenavalka.cz.[online]1994[cit. 2019-02-18] Dostupné z: http://studenavalka.cz/partnerstvi_pro_mir.htm

PASÁK, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998. nebo Vojenské zpravodajství ČR. V podmínkách domácího protektorátního odboje [online]. 2008 [cit. 2019-02-18].Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090718022850/http://www.vzcr.cz/static/historie4k.aspx>

PATOČKA, Jakub. Chceme-li patřit do jádra Evropské unie, musíme opustit Visegrád. Deník referendum. [online] 2016 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/tisk/23316-chceme-li-patrit-do-jadra-evropske-unie-musime-opustit-visegrad>

PEČÍNKA, Pavel. *Pod rudou vlajkou proti KSČ: osudy radikální levice v Československu*. Brno: Doplněk, 1999.; *Bulletin Nezávislého mírového sdružení - Iniciativy za demilitarizaci společnosti*. [online]1988 – 1990[cit. 2019-03-01]. Dostupný z: <https://www.vons.cz/bulletin-nms-ids>

PEJČOCH, Ivo a Markéta DOLEŽALOVÁ. *Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948–1955 (Recenze)*. Securitas Imperii [online]. 2010, (16), 213 - 217. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/securitas-imperii-16-012010/>

PEKAŘ, Josef. *Postavy a problémy českých dějin*. Praha : Vyšehrad, 1990, s. 164

PETŘÍK, Michal. *Americký radar a česká strategická kultura*. Revue Politika č. 5/2007. [online] 2007 [cit. 2019-04-21] Dostupné z: <https://www.cdk.cz/americky-radar-ceska-strategicka-kultura>

PETŘÍK, Michal. *Potřebuje ČR radarovou základnu USA?*. Revue Politika č. 2/2007 [online] 2007 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/potrebuje-cr-radarovou-zakladnu-usa>

PIRANI, Pietro. Elites in Action: Change and Continuity in Strategic Culture. *Political Studies Review* [online]. 2015, 14(4), s. 512-520

PITHART, Petr. Projev v diskuzi „Nesamozřejmý národ?“. Knihovna Václava Havla.[online] 21. 5. 2018. [cit. 2019-02-17], Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Vr26X_h8ozY

PITHART, Petr. *Stenoprotokol 2. schůze ČNR 1990 - 1992 ze dne 2. července 1992* v Společná československá digitální parlamentní knihovna.

PLICHTA, Dalibor. *Rozšiřování NATO a česká politika*. Praha: JOB Publishing, 1997

POHANKA, Vít. *Jak Češi (ne)válčili v Iráku. Šlo o diplomatický 'majstrštyk', hodnotí to po letech politici*. Český rozhlas. [online] 27. 3. 2018 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/valka-v-iraku-2003-vyroci-15-let-ceska-ucast_1803271629_jak

POHANKA, Vít. *Před 15 lety zaútočily Spojené státy na Irák. Václav Klaus to označil za nesmyslnou misi*. Český rozhlas. [online] 2018 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/pred-15-lety-zautocily-spojene-staty-na-irak-vaclav-klaus-oznacil-za-nesmyslnou-7174123>

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. *Usnesení Poslanecké sněmovny č. 1985 ze dne 19. prosince 2001 k vládnímu návrhu na vyslání dopravního letounu Armády České republiky s osádkou pro podporu letounů včasné výstrahy Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO) /sněmovní tisk 1190/*. Společná československá digitální parlamentní knihovna.

POULIOT, Vincent. *International Security in Practice: The Politics of NATO-Russia Diplomacy: Cambridge Studies in International Relations*. Cambridge University Press; 1 edition: 2010

POWELL, Robert. Nuclear Deterrence Theory, *Nuclear Proliferation, and National Missile Defense*. *International Security*. 2003, Vol. 27, No. 4, s. 86-118

President Bush Issues Ultimatum To Taliban. *Digital Journal*, 21st September 2001. Dostupné z: <http://www.digitaljournal.com/article/33333>

Princeton University Press. 2015 (1963)

Program KSČM – s lidmi pro lidi – II. sjezd KSČM. Dokumenty II. sjezdu KSČM. 1992

Programové prohlášení vlády z roku 1992. [vlada.cz](https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/jan-strasky/ppv-1992-strasky.pdf). [online]1992[cit. 2019-02-17], Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/jan-strasky/ppv-1992-strasky.pdf>

Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977. [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/prohlaseni-charty-77-zakladni-text/>

PROCHÁZKA, Josef. Východiska profesionalizace ozbrojených sil. *Obrana a strategie* č. 1/2001, s. 78

PYNSSENT, Robert B. Conclutory Essay: Activists, Jews, The Little Czech Man, and Germans. *Central Europe* [online]. 2013, Vol. 5, No. 2, s. 211-333

RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. *Dienst der Versöhnung/Služba smíření*, 1928, s. 2. Dostupné také z: <http://www.dienst-der-versoehnung.de/seiten/cz/struktur.php?seite=berichte&kategorie=2&thema=52>

RANSDORF, Miloslav v *Stenoprotokol 12. schůze PSP ČR ze dne 21. dubna 1999*. v Společná československá digitální parlamentní knihovna.

RANSDORF, Miroslav. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002*. v Společná československá digitální parlamentní knihovna.

- RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, s. 98 - 105
- RAŠEK, Antonín. *Armáda České republiky: Symbol demokracie a státní suverenity 1993 – 2012.* Ministerstvo obrany ČR. 2013
- RAŠEK, Antonín. *Nelehká přeměna armády a zdroj bezpečnostní politiky.* v Ministerstvo obrany ČR. *Bezpečnostní politika České republiky - výzvy a problémy: Sborník statí ke konferenci „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice.* Ministerstvo obrany ČR – Avis. 2009.
- RAŠEK, Antonín. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky České republiky ve vztahu k Evropské unii.* Praha: Agentura VPK, 2004., s. 40 – 41
- RAŠEK, Antonín. *Transformace vojenského školství jako součást demokratizace armády.* Vojenské rozhledy č. 8/1992
- Report on the foreign policy of the Czech Republic between July 1998 and December 1999.* Prague: Published for the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic by the Publications Dept. of the IIR, s. 45 - 46
- REUS-SMIT, Christian. *The moral purpose of the state: culture, social identity, and institutional rationality in international relations.* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1999
- RICŔEUR, Paul. *The reality of the historical past.* Milwaukee: Marquette University Press, 1984
- ROSENAU, William. *Counterinsurgency: Lessons from Iraq and Afghanistan.* RAND, Harvard international review, 2009,
- ROSENAU, James N. *Pre-Theories and Theories of Foreign Policy,* in FARRELL, R. B., ed., *Approaches to Comparative and International Politics.* Evanston, 1966.
- ROVENSKÝ, Dušan. *Profesionalizace AČR aneb špatně připravený experiment.* On War On Peace. [online] 23. 9. 2009 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <http://www.onwar.eu/2009/09/23/profesionalizace-acr-aneb-spatne-pripraveny-experiment/>
- Rozhovor s Petrem Millerem: *Vůdce dělníků z '89: S Havlem jsme se domlouvali na WC.* Aktualne.cz [online]2009 [cit. 2019-02-09] Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vudce-delniku-z-89-s-havlem-j sme-se-domlouvali-na-wc/r~i:article:652586/>
- ROŽŇÁK, Petr. *Armáda České republiky na sklonku devadesátých let.* Mezinárodní vztahy č. 10/1994. s. 36
- RYAN, Maria. *Neoconservatism and the New American Century.* New York: Palgrave Macmillan US, 2010
- RYCHLÍK, Jan a Vladimír PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí.* Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018., s. 20
- SADLER, John Edward. *J. A. Comenius and the Concept of Universal Education.* London and New York: Routledge, 2014, s. 11 - 13
- SCOBELL, Andrew. *Soldiers, statesmen, strategic culture and China's 1950 intervention in Korea.* Journal of Contemporary China [online]. 1999, 8(22), 479
- SDP. *Grundplanung O.A.* Liberec, 1938. Dostupné také z: <https://www.fronta.cz/dokument/sudetonemecka-strana-grundplanung-1938>
- SCHALLER, Jení. *Neoconservatives Among Us? A Study of Former Dissidents' Discourse.* Perspectives. 2005, Vol. 13, No. 2, s. 43 - 62.
- SHELLING, Thomas C. *The strategy of conflict.* Cambridge: Harvard University, 1980 (1960)
- Schůze ČNR 1990-1992 z 18. července 1991. za účasti prezidenta ČSFR V. Havla o NATO. - v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.
- SCHWELLER, Randall L. *Deadly imbalances: tripolarity and Hitler's strategy of world conquest.* New York: Columbia University Press, 1998
- SCHWELLER, Randall L. *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing.* International Security, Vol. 29, No. 2, 2004, s. 159-201 a ROSE, Gideon. *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy.* World Politics [online]. 1998, 51(01), 144-172
- SCHWELLER, Randall. *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In.* International Security. Vol. 19, No. 1, 1994, s. 72-107
- SIMON, Jeffrey. *NATO Enlargement and Central Europe: A Study in Civil-military Relations.* Washington: DIANE Publishing, 1996, s. 234
- SMITH, Gordon. *A Model of the Bureaucratic Culture.* Political Studies. 2016, vol 22, No.1, s. 37
- SNYDER, Jack L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations.* Santa Monica: RAND, 1977
- SOJKA, Jan Erazim. *Naši mužové : Biografie a charakteristiky mužův slovanských.* Praha: Antonín Renn, 1862.

SOLOMON, Gerald B. H. *The NATO enlargement debate, 1990-1997: blessings of liberty*. Westport, Conn.: Praeger, 1998

SOUKUP, František. STŘÍBRNÝ, Jiří. ŠVEHLA, Antonín. ŠROBÁR, Vavro. RAŠÍN, Alois. *Prohlášení Československa*. Lidové noviny, roč. 26., č. 297, 1918 s. 1

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991

Statement by the North Atlantic Council. NATO. [online] 2001 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>

STEFF, Reuben. *Strategic thinking, deterrence and the US ballistic missile defense project: from Truman to Obama*. Burlington, Vermont: Ashgate, 2013, s. 102

STEJSKAL, Libor. *Mise České republiky v Afghánistánu: Zkouška nových rozměrů*. Vojenské rozhledy č. 4/2009, s. 101 - 113

Stenoprotokol 6. schůze ČNR ze dne 31. října 1990. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna; *Stenoprotokol 34. schůze ČNR ze dne 15. dubna 1992*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna

Stenoprotokol 14. schůze FS ČSFR 1990 – 1992 20. března 1991. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Stenoprotokol 14. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 4. května 2007: Stenoprotokol 14. schůze PSP ČR ze dne 4. května 2007. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Stenoprotokol 24. schůze PSP ČR ze dne 14. dubna 1998. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Stenoprotokol 34. schůze ČNR ze dne 15. dubna 1992. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna

Stenoprotokol 45. schůze PSP ČR ze dne 19. prosince 2001. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Stenoprotokol jednání 22. schůze FS ČSFR. 1990 - 1992 ze dne 22. dubna 1992 v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Stenoprotokol 2. schůze FS ČSFR 1990 - 1992 ze dne 26. června 1990 v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

STODŮLKA, Luděk. *Reforma armády: mohlo být jinak*. Listy. č. 5 /2005.

Strategie Varšavské smlouvy (1955-1968), dostupné z: https://www.mzv.cz/public/27/9b/9c/16394_669811_RB_24_5_01.pdf, cit. 26-12-2018

STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998, s.

STRÍTECKÝ, Vít. *Doing More For Less: V4 Defence Cooperation In A Time Of Austerity*. Polish Quarterly Of International Affairs. 2012. Roč. 21, č. 4, s. 65-82.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce*. PROSTOR, nakladatelství, s.r.o. 2003

SUN-C'. *Umění války: The art of war*. Přeložil Radim PEKÁREK. Brno: B4U, 2008.

SVĚRÁK, Antonín. *Vnější a vnitřní aspekty začleňování rezortu obrany ČR do NATO*. Mezinárodní vztahy roč. 34, č. 2. 1999., s. 20

SVOBODA, Cyril. *Stenoprotokol 9. schůze PSP ČR ze dne 16. ledna 2003*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

SYROVÝ, Jan. *Zborov*. Lidové noviny, roč. 45., č. 328, 1937, s. 1

ŠABIČ, Zlatko a DRULÁK, Petr, ed. *Regional and International Relations of Central Europe*. London: Palgrave Macmillan UK, 2012,

ŠEDIVÝ, Ivan a Michal MUSIL. *Češi bojovali hrdinně za Rakousko-Uhersko, ale první republika to tutlala*. IDnes [online]. 2008, 27. 10. 2008 [cit. 2019-01-02]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/cesi-bojovali-hrdinne-za-rakousko-uhersko-ale-prvni-republika-to-tutlala-1qb-/zpr_archiv.aspx?c=A081026_232405_kavarna_sim

ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Černínský palác v roce nula: ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky*. Praha: Ivo Železný, 1997, s. 130 - 147

ŠEDIVÝ, Jiří. *Dilema rozšiřování NATO*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001

ŠKVRŇÁK, Jan. *Češi a Poláci: Dva politické programy v 19. století*. *Demokratický střed* [online]. 2014 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <http://www.demokratickystred.cz/cesi-a-polaci-dva-politicke-programy-v-19-stoleti/>

ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce, díl první: Doba vymknutá z kloubů*. Karolinum. Praha: 1993, s. 441 - 449

ŠPIDLA, Vladimír. *Stenoprotokol 9. schůze PSP ČR ze dne 16. ledna 2003*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

ŠRÁMEK, Pavel. *Personální změny ve velení československé armády v roce 1933*. O dějinách a politice. Ústí nad Labem, 2001

ŠTEMBERA, Milan. *Bezpečnostní zájmy ČR*. Mezinárodní vztahy, roč. 28, č. 2, s. 44

ŠTASTNÝ, Marek, et. kol. *Visegrad Countries in an Enlarged Trans-Atlantic Community*. Institute for Public Affairs. Bratislava. 2002

ŠULC, František. *R.I.P. SOG*. On War On Peace. [online] 2009 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/domaci/armada-a-policie/231677-cesi-v-afghanistanu-pusobi-od-roku-2002-vystridalo-se-jich-9000/>

TECHAU, J. *No Strategy, Please, We're German – The Eight Elements That Shaped German Strategic Culture* v SCHNAUBELT, Christopher M. *Towards a comprehensive approach: strategic and operational challenges*. Rome: Research Division, NATO Defense College, 2011,

The Visegrad Group: Aims and Evolution. Whitehall Papers. 1994, Vol. 28, No. 1, s. 14-32

THOMAS, Daniel C. *The Helsinki Effect: International Norms, Human Rights, and the Demise of Communism*. Princeton University Press. 2018, s. 3 – 24

THOMAS, Nigel, László Pál SZABÓ a Darko PAVLOVIĆ. *The Royal Hungarian Army in World War II*. New York: Osprey Pub., 2008.

THOMPSON, Robert F. *Defeating Communist Insurgency: Experiences from Malaya and Vietnam*. London: Chatto & Windus, 1972

THORNBERG, Robert. *Informed Grounded Theory*. Scandinavian Journal of Educational Research. 2012, vol. 56, issue 3, s. 243-259

THUCYDIDES (Rex WARNER a M. I. FINLEY). *History of the Peloponnesian War*. [Rev. ed. Baltimore]: Penguin Books, [1972]

TIC č.j. 509-544/B/35. Badatelna.eu. [online]1935[cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/157735/reprodukce/?reproId=759057&q=Spole%C4%8Dnost%20n%C3%A1rod%C5%AF>

TILLY, Charles. *Coercion, capital, and European states, AD 990-1990*. Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell, 1990.

TITZ, Miloš v *Stenoprotokol 12. schůze PSP ČR ze dne 21. dubna 1999*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna; ale naopak jiní členové ČSSD jako Zdeněk Jičínský nebo ještě důrazněji Ivan David intervenci odsoudili.

TOMEK, Prokop. *Czechoslovakia and its Armed Forces in Times of Change* in *Inventing the National Defence: Eastern Europe Between the Fall of the Berlin Wall and Accession to NATO*. Estonian Yearbook of Military History Tallin. Vol. 4, No. 10, 2014, s. 39

TOMEK, Prokop. *O roli, kterou ČSLA sehrála v listopadu roku 1989*. VHÚ.[online]2018 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/o-rol-i-csla-v-listopadu-roku-1989/>

TOMEK, Prokop. *Vojenská komise Občanského fóra a její činnost*. VHÚ. [online] [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/vojenska-komise-obcanskeho-fora-a-jeji-cinnost/>

TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006. Dějiny idejí.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Kdy zanikla Velká Morava? (Wann ist Grossmähren untergegangen?)*. Studia mediaevalia Pragensia, 1991,s. 9-27.

TŮMA, Miroslav, Josef JANOŠEC a Josef PROCHÁZKA. *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2009.

TURNBULL, Stephen. *The Hussite Wars: 1419 - 36*. United Kingdom: Osprey Publishing, 2004

TVRDÍK, Jaroslav. *Stenoprotokol 48. schůze PSP ČR ze dne 9. dubna 2002*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

United Nations Peacekeeping. *Troops and Police Contributors*. [online][cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>

UNRRA in Czechoslovakia. Prague: Press Section of the Czechoslovak Office for Relief and Rehabilitation, 1947

UHDE, Milan. *Stenoprotokol 39. schůze PSP ze dne 6. února 1996*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna

URBÁNEK, Rudolf. *Jirásek a doba poděbradská* v HÝSEK, Miloslav, MÁDL, Karel B. *Alois Jirásek: Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin*. J. Otto, spol s r.o. Praha: 1921, s. 51

US Department of State. *International Contributions to the War Against Terrorism*. Fact sheet. [online] [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://2001-2009.state.gov/coalition/cr/fs/12753.htm>

Usnesení Federálního shromáždění ČSFR č. 122 k návrhu Vojenské doktríny České a Slovenské federativní republiky (tisk č. 366). Ministerstvo obrany. 1991. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/ceske-dokumenty-46088/>

Usnesení vlády České republiky č. 256 ze dne 22. března 1999 ke kritické situaci v Kosovu. Dostupné z: https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A274789ECA39D586C12571B6006DC323

Ústava 150/1948 Sb. Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: *Ústava Československé republiky: Prohlášení.* Dostupné také z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

V NATO máme stejný hlas jako USA. Vojsko na nás nepošlou, říká PL generál Šedivý. Parlamentní listy. [online] 2019 [cit. 03-03-19]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/V-NATO-mame-stejny-hlas-jako-USA-Vojsko-na-nas-neposlou-rika-PL-general-Sedivy-573611>

VACEK, M. *Odpořev' ministra národní obrany ČSFR M. Vacka na interpelaci poslance J. Šolce.* Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

VÁCHA, Dalibor. *Život v legiích: Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914-1918.* České Budějovice, 2011. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 115

VAÍSSE, Justin. *Why Neoconservatism Still Matters.* Foreign Policy at BROOKINGS. 2010

VALOUCH, Jan. *Konverze obranné průmyslové základny.* Obrana a strategie č. 1/2005, s. 115

VAN CREVELD, Martin. *The changing face of war: combat from the Marne to Iraq.* 2008 Presidio Press trade pbk. ed. New York: Ballantine Books, 2008 – Kap. 6: *The New World Disorder, 1991 to the Present;*

VASÁK, Karel. *„Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights.* UNESCO Courier, vol. 30, no. 11. 1977

VÉGH, Zsuzsana. *From Pro-European Alliance to Eurosceptic Protest Group? The case of the Visegrad Group.* European Policy Analysis č. 7/2018, s. 1 - 12

VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech.* Epocha. Praha: 2003, s. 77 - 78

VESELÝ, Zdeněk. *Historical Dimension of Mutual Relationships of Visegrad Members* v MARUŠIAK, Juraj et al. *Internal Cohesion of the Visegrad Group.* Institute of Political Science, Slovak Academy of Sciences. Bratislava: 2013, s. 15 - 34

VILÍMEK, Petr. SUCHÝ, Petr. *Hra na schovávanou.* Revue Politika č. 3/2007 [online] 2007 [cit. 2019-04-21] Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/162/hra-na-schovavanou>

Vláda ČR. *Usnesení vlády č. 917+P ze dne 13. září 2001 k prohlášení Severoatlantické rady.* Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Vládní návrh č. 173/2003 Opatření související se situací týkající se Irácké republiky. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/volby-do-narodniho-shromazdeni-1920-az-1935-n-2hwwxuf57q>

Volební program Komunistické strany Československa v KSČM. [online] 1990 [ciz. 2019-02-12], s. 1 Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

Volební program Občanského fóra z roku 1990 v HLÁVKA, Miloš. Miloš Hlávka člověk na okraji [online] 2011 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://miloshlavka.wordpress.com/2011/11/19/volebni-program-obcanskeho-fora-z-roku-1990/>

VOREL, Petr a spol.: *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie.* Východočeské muzeum Pardubice, 1999

VYKOUPIIL, Lukáš. *Zrádce národa Karel Sabina.* Host. 2013, 29(10), s. 27

WALLERSTEIN, Immanuel Maurice. *World-systems analysis: an introduction.* Durham: Duke University Press, 2004

WALTZ, Kenneth N. *Man, the state, and war: a theoretical analysis.* New York: Columbia University Press, 2001.

WALTZ, Kenneth N. *Theory of international politics.* Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., 1979

War in the Persian Gulf: Operations Desert Shield and Desert Storm August 1990 – March 1991. Center of Military History, United States Army. Washington:2010, s. 64 - 67

WEBER, Max. *The Nature, Conditions, and Development of Bureaucratic Herrschaft* in WATERS, Tony. WATERS, Dagmar. *Weber's Rationalism and Modern Society: New Translations on Politics, Bureaucracy, and Social Stratification.* New York: Palgrave MacMillan. 2015 (1921), s. 76 - 127

WEIGLEY, Russell Frank. *The American way of war: a history of United States military strategy and policy.* Indiana University Press paperback ed. Bloomington: Indiana University Press, 1973.

WEISS, Tomáš. *Promoting national priorities in EU foreign policy: the Czech Republic's foreign policy in the EU.* New York, NY: Routledge, 2017, s. 101

WENDT, Alexander. *The Agent-Structure Problem in International Relations Theory,* International Organization, Roč. 41, č. 3, 1987, s. 335-370

WILKE, Tobias M. *German Strategic Culture Revisited*. Münster et al.: Lit-Verlag, 2007, 144 s.

WOHLSTETTER, Albert. *The Delicate Balance of Terror*. RAND. Paper No. P-1472. 1958

WOLF

F, David. *Stalin's postwar border-making tactics*. Cahiers du monde russe. Vol. 52, No. 2-3, 2011. York: Distributed in the USA exclusively by Palgrave, 2001

ZAHRADNÍČEK, Pavel, *Možné perspektivy rozvoje bojových jednotek lehkého typu*, Vojenské rozhledy, 2014, roč. 23, č. 2, s. 109-116

ZAJÍČEK, Karel. *Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*, Praha 1946

Zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky. Zákony pro lidi. [online] 1991 [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-451/zneni-0>

Zákon č. 61/1918 ze dne 10. prosince 1918, jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly.

ZELINKA, Ivo. *Esprit de corps v Armádě České republiky*. On War On Peace [online]. [cit. 2019-01-06]. Dostupné z: <http://www.onwar.eu/2012/02/29/esprit-de-corps-v-armade-ceske-republiky/>

ZEMAN, Miloš. *Stenoprotokol 38. schůze PSP ČR ze dne 18. září 2001*. v Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie*. Ústav strategických studií Vojenské akademie v brně, ÚSS/2002–S–1–031, Brno. 2002

Zeman: *V Kábulu se bojuje za Prahu*. euro.cz. [online] 29. 8. 2018 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/politika/zeman-v-kabulu-se-bojuje-za-prahu-1419136>

ZETOCHA, Karel. *Spolupráce Visegrádské čtyřky v oblasti vyzbrojování*. Mezinárodní politika č. 3/2011 (Výročí Visegrádské čtyřky). Dostupné z: <https://www.iir.cz/article/spoluprace-visegradske-ctyryky-v-oblasti-vyzbrojovani>

Zpráva o českém předsednictví ve Visegrádské skupině červenec 2011 – červen 2012. Visegradgroup.eu [online][cit. 2019-04-02], s. 2 Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports>

ŽANTOVSKÝ, Michael. *In Search of Allies: Vaclav Havel and the Expansion of NATO*. World Affairs. [online] 2014 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/search-allies-vaclav-havel-and-expansion-nato>